

Art Vision

*Formerly: Journal of Institute of Fine Arts
Official journal of Atatürk University Fine Arts Institute*

Volume 31 • Issue 54 • March 2025

EISSN 2822-3144

<https://dergipark.org.tr/en/pub/artvision>

Art Vision

CHIEF EDITOR / BAŞ EDITÖR

Koray ÇELENK ^{ID}

Department of Musicology, Ataturk University, Faculty of Fine Arts, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-Müzikoloji Bölümü, Erzurum, Türkiye

ASSOCIATE EDITORS / YARDIMCI EDITÖRLER

Ozan GÜLÜM ^{ID}

Department of Music Education, Ataturk University, Faculty of Education of Kazım Karabekir, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-Müzik Eğitimi Bölümü, Erzurum, Türkiye

Ahmet ALUMUR ^{ID}

Department of Musicology, Ataturk University, Faculty of Fine Arts, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-Müzikoloji Bölümü, Erzurum, Türkiye

SECTION EDITORS / ALAN EDITÖRLERİ

Ayça ALPER AKÇAY ^{ID}

Department of Painting, Ataturk University, Faculty of Fine Arts, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-Resim Bölümü, Erzurum, Türkiye

Selim CİNİSLİ ^{ID}

Department of Theatre, Ataturk University, Faculty of Fine Arts, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-Tiyatro Bölümü, Erzurum, Türkiye

Gamze GÖRGÜNAY ^{ID}

Department of Ceramic, Ataturk University, Faculty of Fine Arts, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-Seramik Bölümü, Erzurum, Türkiye

Hüseyin ELİTOK ^{ID}

Department of Traditional Turkish Arts, Ataturk University, Faculty of Fine Arts, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Erzurum, Türkiye

Murat Han ER ^{ID}

Department of Photograph, Ataturk University, Faculty of Fine Arts, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-Fotoğraf Bölümü, Erzurum, Türkiye

Serhat ERDEM ^{ID}

Department of Radio, Television and Cinema, Ataturk University, Faculty of Communication, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü, Erzurum, Türkiye

Aydın ZOR ^{ID}

Department of Graphics, Akdeniz University, Faculty of Fine Arts, Antalya, Turkey
Akdeniz Üniversitesi-Grafik Bölümü, Antalya, Türkiye

Muhammet Lütfü KINDIĞILI ^{ID}

Department of Basic Training, Ataturk University, Faculty of Fine Arts, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-Temel Eğitim Bölümü, Erzurum, Türkiye

Zeynep KIRKINCIOĞLU ^{ID}

Department of Textile and Fashion Design, Ataturk University, Faculty of Fine Arts, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü, Erzurum, Türkiye

Hasan Tahsin SÜMBÜLLÜ ^{ID}

Department of Musicology, Ataturk University, Faculty of Fine Arts, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-Müzikoloji Bölümü, Erzurum, Türkiye

Şevki Özer AKÇAY ^{ID}

Department of Musicology, Ataturk University, Faculty of Fine Arts, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-Müzikoloji Bölümü, Erzurum, Türkiye

Yavuz ŞEN ^{ID}

Department of Musicology, Ataturk University, Faculty of Fine Arts, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-Müzikoloji Bölümü, Erzurum, Türkiye

Caner ŞENGÜNALP ^{ID}

Department of Sculpture, Ataturk University, Faculty of Fine Arts, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-Heykel Bölümü, Erzurum, Türkiye

EDITORIAL BOARD / EDITÖR KURULU

Rick KEMP ^{ID}

Music, Theatre and Dance Department, Indiana University of Pennsylvania, College of Arts, Humanities, Media, and Public Affairs, Indiana, USA
Pennsylvania Indiana Üniversitesi-Müzik, Tiyatro ve Dans Bölümü, Indiana, Amerika Birleşik Devletleri

Svetoslav Angelov KOSEV ^{ID}

Department of Graphics, St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo, Faculty of Fine Arts, V. Tarnovo, Bulgaria
Veliko Tarnovo St. Cyril ve St. Methodius Üniversitesi-Grafik Bölümü, V. Tarnovo, Bulgaristan

Ksenija AYKUT ^{ID}

Department of Oriental Studies, University of Belgrade, Faculty of Philology, Belgrade, Serbia
Belgrad Üniversitesi-Doğu Çalışmaları Bölümü, Belgrad, Sırbistan

Ersan ÇİFTÇİ ^{ID}

Department of Music Education, Inonu University, Faculty of Education, Malatya, Turkey
İnönü Üniversitesi-Müzik Eğitimi Bölümü, Malatya, Türkiye

Barış DEMİRCİ ^{ID}

Department of Music Education, Ankara Music and Fine Arts University, Faculty of Music and Fine Arts Education, Ankara, Turkey
Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi-Müzik Eğitimi Bölümü, Ankara, Türkiye

Oğuz DİLMAÇ ^{ID}

Department of Painting, İzmir Katip Celebi University, Faculty of Fine Arts, İzmir, Turkey
İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi-Resim Bölümü, İzmir, Türkiye

Attila DÖL ^{ID}

Department of Painting, Nigde Omer Halisdemir University, Faculty of Fine Arts, Nigde, Turkey
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi-Resim Bölümü, Niğde, Türkiye

Şeyda ERASLAN TAŞPINAR ^{ID}

Department of Painting-Craft Education, Ataturk University, Faculty of Education of Kazım Karabekir, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-Resim-İş Eğitimi Bölümü, Erzurum, Türkiye

Fevziye EYİĞÖR PELİKOĞLU ^{ID}

Department of Painting, Ataturk University, Faculty of Fine Arts, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-Resim Bölümü, Erzurum, Türkiye

Mehmet Ferruh HAŞILOĞLU ^{ID}

Department of Graphic Arts, Ataturk University, Faculty of Fine Arts, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-Grafik Sanatlar Bölümü, Erzurum, Türkiye

Lütfü KAPLANOĞLU ^{ID}

Department of Compound Arts, Yıldız Technical University, Faculty of Art and Design, Istanbul, Turkey
Yıldız Teknik Üniversitesi-Bileşik Sanatlar Bölümü, İstanbul, Türkiye

Emrah LEHİMLER ^{ID}

Department of Musicology, Ataturk University, Faculty of Fine Arts, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-Müzikoloji Bölümü, Erzurum, Türkiye

Erhan ÖZDEN ^{ID}

Department of Turkish Religious Music, Istanbul University, Faculty of Theology, Istanbul, Turkey
İstanbul Üniversitesi-Türk Din Musikisi Bölümü, İstanbul, Türkiye

Gökalp PARASIZ ^{ID}

Department of Music Education, Balıkesir University, Faculty of Education of Necatibey, Balıkesir, Turkey
Balıkesir Üniversitesi-Müzik Eğitimi Bölümü, Balıkesir, Türkiye

Ahmet FEYZİ ^{ID}

Department of Music Education, Ankara Music and Fine Arts University, Faculty of Music and Fine Arts Education, Ankara, Turkey
Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi-Müzik Eğitimi Bölümü, Ankara, Türkiye

Bilal SEZER ^{ID}

Department of Traditional Turkish Arts, Usak University, Faculty of Fine Arts, Usak, Turkey
Uşak Üniversitesi-Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Uşak, Türkiye

Art Vision

Ülkü Sevim ŞEN

Department of Music Education, Ataturk University, Faculty of Education of Kazım Karabekir, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-Müzik Eğitimi Bölümü, Erzurum, Türkiye

Bünyamin AYDEMİR

Department of Theatre, Ataturk University, Faculty of Fine Arts, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-Tiyatro Bölümü, Erzurum, Türkiye

Fehim HUSKOVİKJ

Department of Art Education, St. Cyril and St. Methodius University, Faculty of Fine Arts, Skopje, Macedonia
St. Cyril ve St. Methodius Üniversitesi-Sanat Eğitimi Bölümü, Skopje, Makedonya

Önder YAĞMUR

Department of Sculpture, Ataturk University, Faculty of Fine Arts, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-Heykel Bölümü, Erzurum, Türkiye

Sarra BEN ATTIA

Department of Plastic Arts, Tunis Institute of Fine Arts, Dribat Ben Abdallah, Tunisia
Tunus Güzel Sanatlar Enstitüsü-Plastik Sanatlar Bölümü, Dribat Ben Abdallah, Tunus

Ovidiu CROITORU

Department of Graphics, National University of Arts, Faculty of Plastic Arts, Bucharet, Romania
Ulusal Sanat Üniversitesi-Grafik Bölümü, Bükreş, Romanya

Velislav MINEKOV

Sophia Academy, Sophia, Bulgaria
Sofya Akademisi, Sofya, Bulgaristan

Boris Zhelev GEORGIEV

Department of Mural Painting, St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo, Faculty of Fine Arts, V. Tarnovo, Bulgaria
Veliko Tarnovo St. Cyril ve St. Methodius Üniversitesi-Duvar Resmi Bölümü, V. Tarnovo, Bulgaristan

Shahryar SHOKRPOUR

Faculty of Islamic Arts, Tabriz Islamic Art University, Tabriz, Iran
Tebriz İslâm Sanatı Üniversitesi-İslâm Sanatları Fakültesi, Tebriz, İran

Ali VANDSHOARI

Faculty of Carpet, Tabriz Islamic Art University, Tabriz, Iran
Tebriz İslâm Sanatı Üniversitesi-Halıcılık Fakültesi, Tebriz, İran

Mohamed Hassan İBRAHİM

Department of Art Education, Suez University, Faculty of Education, Suez, Egypt
Suez Üniversitesi, Eğitim Fakültesi-Sanat Eğitimi Bölümü, Suez, Mısır

Doaa Mansour ABU ELMATTY MOHAMED

Department of Textile Printing, Helwan University, College of Art Education, Helwan, Egypt
Helwan Üniversitesi, Sanat Eğitimi Fakültesi-Tekstil Baskı Bölümü, Helwan, Mısır

FOREIGN LANGUAGE CONSULTANTS / YABANCI DİL DANIŞMANLARI

Mehmet Başak UYSAL

Department of English Language and Literature, Ataturk University, Faculty of Literature, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum, Türkiye

Deniz ARAS

Department of American Culture and Literature, Ataturk University, Faculty of Literature, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum, Türkiye

Art Vision

ABOUT THE ART VISION

Art Vision is a peer reviewed, open access, online-only journal published by Atatürk University.

Art Vision is a biannual journal published in nth English and Turkish. The Journal has issues in March, and October.

Journal History

As of 2022, the journal has changed its title to Art Vision.

Current Title

Art Vision

EISSN: 2822-3144

Previous Title (1995-2021)

Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi

ISSN: 1300-9206

EISSN: 2687-4288

Abstracting and indexing

Art Vision is covered in the following abstracting and indexing databases;

- DOAJ
- EBSCO-H. W. Wilson Databases-Art Full Text
- EBSCO- Central & Eastern European Academic Source (CEEAS)
- ERIH PLUS
- TUBITAK ULAKBIM TR Index
- CNKI
- GALE CANGAGE

Aims, Scope, and Audience

Art Vision aims to contribute to the literature by publishing manuscripts at the highest scientific level in fine arts and science.

The scope of the journal includes but not limited to Photography, Traditional Turkish Arts, Graphics, Sculpture, Music, Painting, Performing Arts, Art History, Ceramics, Cinema-TV, Textile and Fashion Design.

Art Vision publishes original articles and reviews that are prepared in accordance with ethical guidelines.

The target audience of the journal includes researchers and specialists who are interested or working in all fields of art.

You can find the current version of the Instructions to Authors at <https://dergipark.org.tr/tr/pub/artvision/writing-rules>

Amaç ve Kapsam

Art Vision, güzel sanatlar ve bilim alanında en üst bilimsel düzeyde yazıları yayınlamak için literatüre katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Derginin kapsamı Fotoğraf, Geleneksel Türk Sanatları, Grafik, Heykel, Müzik, Resim, Sahne Sanatları, Sanat Tarihi, Seramik, Sinema-TV, Tekstil ve Moda Tasarımı alanlarını içerir, ancak bunlarla sınırlı değildir.

Art Vision, etik kurallara uygun olarak hazırlanan özgün makale ve derlemeleri yayımlamaktadır.

Derginin hedef kitle, sanatın tüm alanlarına ilgi duyan ya da bu alanlarda çalışan araştırmacı ve uzmanları kapsamaktadır.

Yazarlara Yönergeler'in güncel versiyonuna <https://dergipark.org.tr/tr/pub/artvision/writing-rules> adresinden ulaşabilirsiniz.

Contact (Editor in Chief) / İletişim (Baş Editör)

Koray ÇELENK

Atatürk University, Faculty of Fine Arts, Erzurum, Turkey

Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Erzurum, Türkiye

✉ koraycelenk@atauni.edu.tr

✉ gshed@atauni.edu.tr

🌐 <https://dergipark.org.tr/en/pub/artvision>

☎ +90 442 231 54 55

Contact (Publisher) / İletişim (Yayıncı)

Atatürk University

Atatürk University, Erzurum, Turkey

Atatürk Üniversitesi Rektörlüğü 25240 Erzurum, Türkiye

✉ ataunijournals@atauni.edu.tr

🌐 <https://bilimseldergiler.atauni.edu.tr>

☎ +90 442 231 15 16

Art Vision

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

RESEARCH ARTICLES / ARAŞTIRMA MAKALELERİ

- 1 Konservatuvar Müzik Bölümü Öğrencilerinin Mesleki Kariyer Tercihlerine İlişkin Görüşleri**
Opinions of Conservatory Music Department Students on Professional Career Preferences
Kâmil Onur KARATAŞ
- 10 Dogville Filminin Deşifre Edici Yönünün Heterotopya Kavramı Üzerinden İncelenmesi: Dogville Filmine Heterotopik Bir Bakış Açısı**
Examination of the Deciphering Aspect of the Movie Dogville through the Concept of Heterotopia: A Heterotopic Perspective on the Movie Dogville
Ayşe Gülçin URAL
- 20 Otizm Sosyal Beceri Profili Türkçe Formu Öğretmen Grubu Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması**
Autism Social Skills Profile Turkish Form Teacher Group Validity and Reliability Study
Orkun KARAKUŞ, Enver TUFAN
- 29 19. Yüzyılda Üretilmiş Göç Temalı Reklam ve İllüstrasyon Tasarımları**
Migration Themed Advertising and Illustration Designs Produced in the 19th Century
Bayram BOZHÜYÜK
- 37 Moda Tasarımında Süreç Önerisi ve Uygulama Çalışması: Geleneksel Zıbın Giysisi Örneği**
Process Suggestion and Application Study in Fashion Design: Example of Traditional Zıbın Clothing
Asuman YILMAZ FİLİZ, Hatice HARMANKAYA
- 48 Streaming Platforms, Animation Films & Cinematic Universes' Effects on Transmedia Storytelling after Covid-19**
Streaming Platformlarının, Animasyon Sinemasının ve Sinematik Evrenlerin Covid-19 sonrası Transmedya Hikâye Anlatımına Etkileri
İlkan Devrim DİNÇ
- 59 From Waste to Art: A Study on Student Creativity and Creative Expression through Recycled Materials in Art Education**
Atıktan Sanata: Sanat Eğitiminde Geri Dönüştürülmüş Malzemeler Aracılığıyla Öğrenci Yaratıcılığı ve Yaratıcı İfade Üzerine Bir Çalışma
Sara ÇEBİ
- 71 Kavramsal Sanat ve Fotoğrafta Estetik**
Conceptual Art and Aesthetics in Photography
İnci ÖZBAŞ, Sefa ÇELİKSAP
- 82 Türklerde Geyik Miti ve Geyikler Lanetler Oyununda Geyik Motifinin İzleklerinin Belirlenmesi**
The Myth of the Deer in Turks and Determination of the Stalks of the Deer Motif in the Game of Geyikler Curses
Elif ÖZHANCI, Elif CANDAN
- 91 Ritim Destekli Eğitim Uygulamalarının Okul Öncesi Dönem İşitme Engelli Çocukların Dinleme Becerilerine Etkisi**
The Effect of Rhythm-Supported Educational Applications on the Listening Skills of Children with Hearing-Impaired in Preschool Period
Emel GÜLTEKİN YILMAZ, İrfan Nihan DEMİREL

Art Vision

REVIEW ARTICLES / DERLEME MAKALELER

- 103** **Türk Halılarında Kültür-Üretim-Renk ilişkisi Bağlamında Renklerin Sembolik Kullanımı**
Symbolic Use of Colors in the Context of Culture-Production-Color Relationship in Turkish Carpet
Ahmet HARMANCI, Muhammet TATAR
- 113** **Experimental Typography in Visual Design: A Systematic Literature Review**
Görsel Tasarımda Deneysel Tipografi: Bir Sistemik Literatür Taraması
Ayşel GÜNEY TÜRKEÇ, Feray UĞUR ERDOĞMUŞ
- 121** **Türkiye’de Müzikle Tedavi Alanında Yapılan Lisansüstü Tezlerin Bibliyografik İncelenmesi**
Bibliographic Review of Postgraduate Theses in the Field of Music Therapy in Turkey
Yavuz ŞEN, Mustafa AKBAŞ

Konservatuvar Müzik Bölümü Öğrencilerinin Mesleki Kariyer Tercihlerine İlişkin Görüşleri

Opinions of Conservatory Music Department Students on Professional Career Preferences

Kâmil Onur KARATAŞ¹

¹Trabzon Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı, Müzik Bölümü, Trabzon, Türkiye

öz

Bu araştırmada konservatuvar müzik bölümü lisans öğrencilerinin mesleki kariyer tercihlerine ilişkin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma nitel araştırma yöntemiyle tasarlanmış bir durum çalışmasıdır. 2023-2024 eğitim-öğretim yılında Trabzon Üniversitesi Devlet Konservatuvarı müzik bölümü lisans 3. sınıfta öğrenim gören 26 öğrenci araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır. Araştırmada verilerin toplanmasında konservatuvar müzik bölümü lisans öğrencilerinin mesleki kariyer tercihlerini belirlemeye yönelik yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Elde edilen verilerin analizinde ise içerik analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda; konservatuvar müzik bölümü lisans öğrencilerinin daha çok müzik öğretmeni olmak istedikleri, bu durumun nedenini ise en çok ekonomik sebepler olarak belirttikleri, aldıkları mesleki eğitim çerçevesinde daha çok çalgı icrası alanında uzmanlaşmak istedikleri, mesleki eğitim sürecinde çoğunun kariyer hedeflerinde değişiklik olduğu, bu değişikliğin müzik öğretmeni olma yönünde olduğu, öğrencilerin mesleki tercihlerini seçtiği alanda çalışmayı gerçekten istediği için bu meslekleri belirledikleri, ikinci meslek tercihi olarak öğrencilerin çoğunluğunun müzik kursu açma şeklinde görüş belirttiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Müzik, Müzik eğitimi, Konservatuvar, Meslek tercihi, Kariyer meslek.

ABSTRACT

This research aims to examine the opinions of conservatory music department undergraduate students regarding their professional career preferences. The research is a case study designed with qualitative research methods. 26 undergraduate students studying in their 3rd year at the Trabzon University State Conservatory music department in the 2023-2024 academic year constitute the study group of the research. In collecting data in the study, a semi-structured interview form was prepared to determine the professional career preferences of conservatory music department undergraduate students. Content analysis technique was used to analyze the data obtained. As a result of the research; Conservatory music department undergraduate students mostly want to be music teachers, they mostly state the reason for this as economic reasons, they want to specialize in instrument performance within the framework of the vocational education they receive, most of them have a change in their career goals during the vocational education process, this change is in the direction of becoming a music teacher. It has been determined that the students choose these professions because they really want to work in the field they chose as their professional choice, and the majority of the students express the opinion of opening a music course as their second career choice.

Keywords: Music, Music education, Conservatory, Career choice, Career occupation.

Giriş

Müzik hem bireysel hem de toplumsal açıdan kültürün en önemli bileşenleri arasındadır. Doğumdan ölüme kadar bireylerin yaşamının hemen her anında varlığını hissettirmektedir. Ercan (2006), bireyin bütün yaşantısı boyunca varlığını hissettiren müziğin toplumun kültürel yapısının ayrılmaz bir parçası olduğunu belirtmiştir. Bireylerin ve toplumların müzik sanatıyla etkileşiminin, duygusal ve bilişsel süreçleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Başaran-Tanrıöver, 2010). Kültürel aktarımda ve birikimde rol oynayan müziğin, toplumsal bir değer olarak kuşaktan kuşağa aktarılmasında ise müzik eğitiminin önemli bir ihtiyaç olduğu bilinmektedir (Biber-Öz, 2001).

Geliş Tarihi/Received 29.04.2024
Revizyon Talebi/Revision Requested 08.10.2024
Son Revizyon/Last Revision 19.12.2024
Kabul Tarihi/Accepted 05.02.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 27.03.2025

Sorumlu Yazar/Corresponding author:

Kâmil Onur KARATAŞ

E-mail: kamilonurkaratas@trabzon.edu.tr

Cite this article: Karataş, K. O. (2025). Opinions of conservatory music department students on professional career preferences. *Art Vision*, 31(54), 1-9.

<https://doi.org/10.32547/artvision.1475617>

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Mesleki müzik eğitimi ülkemizde “Eğitim Fakülteleri bünyesinde bulunan Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalları, Konservatuvarlar, Güzel Sanatlar Fakülteleri bünyesinde bulunan Müzik Bölümleri, Bando Astsubay Meslek Yüksekokulu ve Güzel Sanatlar Liseleri” tarafından verilmektedir (Yener & Apaydınlı, 2016, s. 227). Cumhuriyetten günümüze bu kurumların yapılarında birtakım farklılıklar görülse de genel hatlarıyla üniversite düzeyinde eğitim fakülteleri bünyesinde bulunan güzel sanatlar eğitimi bölümü müzik eğitimi anabilim dalları; müzik öğretmenliği alanında gerekli müziksel davranışlarını ve temel alan bilgisini kazandırarak öğretmenlik mesleği çerçevesinde gerekli bilgi ve donanımı sağlamaya (Kalyoncu, 2005) yönelik, konservatuvarlar; nitelikli sanatçı, sanat eğitimcisi, besteci ve araştırmacı yetiştirmeye yönelik (Türkmen, 2013), güzel sanatlar fakülteleri bünyesindeki müzik bölümleri ise müzikolog, müzik eleştirmenliği, müzik kuramcısı ya da müzik teknolojisine yönelik (Tarmar, 2006) müzik eğitimi vermektedir. Bu kurumları tercih eden öğrenciler ise aldıkları müzik eğitimini tamamlamalarının ardından kendilerine uygun bir meslek seçerek hayatlarını sürdürme çabasında olurlar.

“Meslek” terimi, bireylere faydalı mal ve hizmet üretmek ve karşılığında gelir elde etmek amacıyla üstlenilen faaliyetlerin bütünü olarak tanımlanmaktadır (Kuzgun, 2000). Aytekin (2005) ise mesleği, bağımsız ve sürekli olarak yapılan, insanın ve toplumun maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılayan yetenek, beceri ve güce dayalı olarak öğrenilen ve karşılığında ücret alınan ekonomik bir işlev olarak ifade etmektedir. Belirli bir eğitim yoluyla edinilen ve söz konusu toplum içinde meşru kabul edilen mesleklerin sistematik bilgi ve becerilere dayandığı söylenebilir. Meslek, kazanç elde etmek amacıyla üstlenilen bir faaliyeti ifade etmek için kullanılsa da, insanlar bu tür faaliyetlerde sadece para kazanmak için meslek seçmezler. Bir meslek aynı zamanda bireyin kimliğinin en önemli yönüdür ve saygı kazanmasını, ilişkiler kurmasını, toplum içinde bir konuma sahip olmasını ve bir amaç duygusu yaşamasını sağlayan bir faaliyet alanını da temsil eder (Bilir, 2018).

Meslek edinme fikri, toplumsal normlar tarafından ısrarla vurgulanmaktadır (Konate & Ergin, 2018). Bir bireyin ailesi tarafından desteklenmesi, arkadaşları ve öğretmenleriyle sağlıklı ilişkiler geliştirdiğini hissetmesi, akademik performansını arttırılabilmekte, içsel motivasyonunu, hedef belirleme ve başabilme duygusunu da geliştirerek mesleki seçim konusunda ona rehber olabilmektedir (Taş & Özmen, 2019).

Meslek seçiminde birey, kişisel özellikleri ile seçtiği mesleğin gerektirdiği nitelikler arasındaki uyum olmasına dikkat etmektedir (Sarıkaya & Khorshid, 2009). Meslek seçimi, bireyin isteklerine, yeteneklerine, ekonomik durumuna, mesleki eğitimine, başarı ve süreklilik olasılığına gözetilerek

yapılan bir süreçtir (Yanikkerem vd., 2004). Bireyin ilgi alanlarına, yeteneklerine, değerlerine, beklentilerine ve kişilik özelliklerine uygun bir meslek seçmesi, ruh sağlığı, mesleki ve özel yaşamı üzerinde faydalı bir etkiye sahiptir. Ayrıca, söz konusu bireyin yaşam kalitesini ve standardını da yükseltir (Seligman, 1980; Savickas, 1990).

Meslek seçimi, bireylerin hayatlarında verdiği en önemli kararlar arasındadır. Cinsiyet, yaş, kişilik özellikleri, aile geçmişi, mesleki eğitim, ilgi alanları, değerler, yetenekler, iş disiplini ve mevcut iş piyasası koşulları gibi çeşitli faktörlerden etkilenen zorlu ve karmaşık bir karar verme sürecini içerir (Bilir, 2018). Karar verirken tüm bu faktörleri göz önünde bulundurmak gerekir. Bu kararda ekonomik, sosyolojik, politik, toplumsal, çevresel koşullar, kültürel değerler, aile yapısı ve rol modelleri ile cinsiyet, beklentiler, bireysel ihtiyaçlar, ilgi ve inançlar, beceriler ve mesleğe yatkınlık vb. faktörler belirleyicidir (Aydın-Gürler, 2023).

Konu çerçevesinde ilgili alan yazın incelendiğinde mesleki müzik eğitimi alan bireylerin gelecekteki mesleki durumlarını ele alan çeşitli çalışmalara yer verilmiştir. Bu çalışmalarda (Aydın Gürler, 2023; Demirtaş, 2021; Akyürek, 2020; Taş & Görsev, 2018; Özalp & Özdemir, 2018; Akkol, 2018; Bilir, 2018; Küpana, 2017; Kaynak vd., 2016; Piji-Küçük, 2012; Çevik vd., 2012; Sağlam, 2008) müzik öğretmenliği, konservatuvar ve güzel sanatlar fakültesi müzik bölümü öğrencilerinin aldıkları alana ilişkin düşünceleri, gelecek ile ilgili beklentileri, kariyer hedefleri, mesleki eğitim yaşantısına ve gelecekteki istihdamlarına yönelik tutumları, iş bulma ümitleri ve mezun olacakları alanda çalışma istekleri, mesleki beklentileri, iş umudu düzeyleri ve öğrenim gördükleri bölümü tercih etme sebepleri şeklindeki konuların ele alındığı görülmektedir.

Ülkemizde konservatuvarlar nitelikli sanatçı, sanat eğitimcisi, besteci ve araştırmacı yetiştirmeyi (Türkmen, 2013) amaçlayan mesleki müzik eğitimi kurumlarıdır. Burada eğitim gören öğrencilere YÖK tarafından formasyon hakkının verilmesi, diğer taraftan günümüzde farklı istihdam alanlarının gün geçtikçe artması ve farklılaşması, konservatuvar müzik bölümü öğrencilerinin gelecekteki mesleki tercihleri üzerinde etkili olabileceği düşünülmektedir. Mesleki beklentilerinden memnun olan bireyler moral, motivasyon, iş tatmini, örgütsel bağlılık düzeyleri yüksek ve üretkendirler. Bu nedenle, bireylerin mesleki beklentilerini ve bu beklentilerle ilgili unsurları anlamak önemlidir (Waberi & Öge, 2020). Ayrıca, öğrencilerin mesleki beklentilerini ortaya çıkartmak, yükseköğretimde kalitenin arttırılması noktasında çok önemlidir. Bunu başarmak için, öğrencilerin sergilediği motivasyon ve beklenti düzeylerini dikkate almak ve tespit etmek esastır (Aksu & Tursun, 2018). Bu sebeple öğrencilerin mesleki kariyer tercihleri, mesleki kariyer değiştirme potansiyelleri, eğitim sürecinde gelecek hedefleri için hazırlık

yapma durumları ve mesleki istihdam koşulları gibi faktörlerin incelenmesi gerekli görülmüştür. Literatürde incelenen çalışmalarda konservatuvar müzik bölümü öğrencilerinin mesleki kariyer tercihlerini belirlemeye ilişkin doğrudan yapılan bir çalışmanın yer almaması bu çalışmanın problem durumunu oluşturmaktadır. Bu noktadan hareketle araştırmanın problem cümlesi “Konservatuvar müzik bölümü lisans öğrencilerinin mesleki kariyer tercihlerine ilişkin görüşleri nelerdir? şeklinde oluşturulmuş ve bu doğrultuda araştırmanın alt problemleri belirlenmiştir.

Alt Problemler

Konservatuvar müzik bölümü lisans öğrencilerinin;

1. Mesleki kariyer tercih belirleme durumlarına ilişkin görüşleri nelerdir?
2. Mesleki eğitim sürecinde kariyer hedeflerini değiştirme durumlarına ilişkin görüşleri nelerdir?
3. Mevcut iş alanları ve istihdam koşullarının meslek tercihine etki etme durumlarına ilişkin görüşleri nelerdir?

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada konservatuvar müzik bölümü lisans öğrencilerinin mesleki kariyer tercihlerine ilişkin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın konservatuvar müzik bölümü lisans öğrencilerin kariyer tercihlerini belirlemelerine etki eden çeşitli faktörlerin ortaya koyulması ve bundan sonraki yapılacak çalışmalara kaynak oluşturması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Bu araştırma nitel araştırma yöntemiyle tasarlanmış bir durum çalışmasıdır. Nitel araştırma; “Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği” araştırma yaklaşımıdır (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 41). Durum çalışması ise “Bir ya da daha fazla olayın, ortamın, programın, sosyal grubun ya da diğer birbirine bağlı sistemlerin derinlemesine incelendiği yöntem” olarak tanımlanmaktadır (Büyüköztürk vd., 2019, s. 268). Bu çalışmada konservatuvar müzik bölümü lisans öğrencilerinin mesleki kariyer tercihlerine ilişkin görüşlerinin incelenmesi amaçlandığından durum çalışması deseni uygun görülmüştür.

Çalışma Grubu

Araştırmada çalışma grubuna dahil edilen konservatuvar müzik bölümü lisans öğrencilerinin belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden benzeşik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Benzeşik örnekleme yöntemi “Evrenden araştırmanın problemi ile ilgili olarak benzeşik bir alt grubun

veya durumun seçilerek çalışmanın burada yapılmasıdır” (Büyüköztürk vd., 2019, s. 94). Bu doğrultuda 2023-2024 eğitim-öğretim yılında Trabzon üniversitesi devlet konservatuvarı müzik bölümü lisans 3.sınıfta öğrenim gören 26 öğrenci araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır. Bölümde henüz 4. sınıf öğrencileri olmadığı için çalışma mezuniyete en yakın olan 3.sınıf öğrencileriyle yürütülmüştür. Çalışmaya katılan tüm öğrencilerden onam alınmıştır. Bu araştırma için Trabzon Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu’ndan 19.04.2024 tarihli ve E-81614018-050.04-2400019610 sayılı belgeyle etik kurul izni alınmıştır. Öğrencilere ait demografik bilgiler Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1

Çalışma Grubuna Ait Demografik Bilgiler

Demografik Bilgiler	(f)	(%)
Cinsiyet	Kadın	16 61.5
	Erkek	10 38.4
Yaş	20	9 34.6
	21	11 42.3
	22	1 3.8
	24	2 7.6
Mezun Olunan Lise Türü	28	3 11.5
	Güzel sanatlar lisesi	15 57.6
	Diğer liseler	11 42.3
	Çalgısı	Keman
Kanun		3 11.5
Gitar		4 15.3
Ud		3 11.5
Klarnet		3 11.5
Bağlama		6 23
Piyano		2 7.6
Flüt		1 3.8
Şan		1 3.8
Kemençe		1 3.8
Toplam		26 100

Tablo 1’de yer alan demografik bilgiler incelendiğinde çalışmaya katılan konservatuvar müzik bölümü öğrencilerinin 16’sının (%61,5) kadın, 11’inin (%38,4) ise erkek olduğu, 9’unun (%34,6) 20 yaşında, 11’inin (%42,3) 21 yaşında, 1’inin (%3,8) 22 yaşında, 2’sinin (%7,6) 24 yaşında, 3’ünün (%11,5) 24 yaşında olduğu, 15’inin (%57,6) güzel sanatlar lisesi mezunu olduğu, 11’inin (%42,3) diğer lise mezunu olduğu görülmektedir. Ayrıca çalgı dağılımında 2’sinin (%7,6) keman, 3’ünün (%11,5) kanun, 4’ünün (%15,3) gitar, 3’ünün (%11,5) ud, 3’ünün (%11,5) klarnet, 6’sının (%23) bağlama, 2 sinin (%7,6) piyano ve geriye kalanların ise flüt, şan ve kemençe şeklinde olduğu görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada konservatuvar müzik bölümü lisans öğrencilerinin mesleki kariyer tercihlerine ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Formda yer alan görüşme soruları Bilir (2018)’in çalışmasında yer alan bazı soruların bu çalışmaya

uyarlanması ve konu çerçevesinde hazırlanan soru havuzundaki soruların eklenmesi yoluyla oluşturulmuştur. Sorulara son şeklinin verilmesinde iki alan uzmanı ve bir dil bilimciden görüş alınmış ve oluşturulan soruların amaca uygunluğu, içerik ve dil açısından değerlendirilmiştir. Daha sonra bir öğrenci üzerinde pilot uygulama yapılarak görüşme formuna nihai şekli verilmiştir. Araştırma gönüllük esasıyla yürütülmüş olup öğrencilere kişisel bilgilerinin gizli tutulacağı yönünde güvence verilmiş, yapılan görüşmeler ise ortalama 10-15 dakika sürmüş ve ses kaydına alınmıştır. Yapılan görüşmelerin dökümleri word olarak yazıya aktarılarak veri toplama süreci tamamlanmıştır. Görüşme formunda yer alan sorular şu şekildedir:

1. Mezun olduğunuzda kariyerinizi hangi meslekle sürdüreceksiniz? Neden?
2. Aldığınız mesleki eğitim çerçevesinde uzmanlaşmak istediğiniz alan hangisidir?
3. Mesleki eğitime başlarken hedeflediğiniz kariyer meslek neydi?
4. Şu an hedeflediğiniz kariyer meslek nedir?
5. Kariyer tercihiniz belirlerken mevcut iş-istihdam koşullarını düşünerek mi hedeflediniz? Yoksa bu alanda çalışmayı gerçekten istediğiniz için mi bu kariyer hedefini belirlediniz?
6. Hedeflediğiniz kariyere ulaşamazsanız, ikinci bir kariyer tercihiniz var mı? (Cevap evet ise) Bu tercihinizi belirtmişsiniz?

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin analizi içerik analiz tekniği ile yapılmıştır. İçerik analizi, “Doküman, mülakat ve kayıt gibi organize edilmiş verileri sınıflamak, karşılaştırmak ve elde edilen bulguları değerlendirmek amacıyla kullanılan veri analiz yöntemidir” (Altunışık vd., 2007, s. 269). Bu analiz ile elde edilen veriler düzenlenmiş ve anlaşılır bir biçimde okuyucuya sunulması amaçlanmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler tema, alt tema ve kod şeklinde oluşturularak öğrenci görüşleri ile desteklenip yorumlanmıştır. Verilerin analiz sürecinde çalışma grubunu oluşturan öğrencilere Ö1, Ö2, Ö3..... gibi kodlar vererek çıkabilecek etik ihlalin önüne geçilmiştir.

Araştırmada Guba & Lincoln (1982)’ün nitel araştırmalar için önerdiği geçerlilik ve güvenilirlik önerileri dikkate alınmıştır. Bu kapsamda araştırmada uzman görüşleri alındı, katılımcılarla yaklaşık 10-15 dakika etkileşimli görüşmeler yapıldı, katılımcıların doğrudan görüşlerine yer verildi, araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı, veri analizi, detaylıca açıklandı, görüşmeler ses kaydına alınarak veri kaybı engellendi, bulgular doğrudan yorumlanmadan aktarıldı, sonuç kısmında veriler uygun biçimde tartışıldı, elde

edilen verilerin tutarlığı kontrol edilmek suretiyle geçerlilik ve güvenilirlik önlemleri alınmıştır. Bu önlemlere ek olarak Miles & Huberman (1994)’ın [(güvenirlilik = görüşbirliği / (görüş birliği + görüş ayrılığı)]*100 formülü dikkate alınarak uzman değerlendirmeleri alınmıştır. Bu kapsamda kategoriler oluşturulmuş ve kodlama işlemleri yapılmıştır. Bütün kodlamaların en az iki uzman tarafından değerlendirilmesi ve fikir birliğinin sağlanması gereklidir (Açıkel, 2009).

Uzmanların değerlendirmelerinde aynı kodu kullanmaları görüş birliği, farklı kodu kullanmaları ise görüş ayrılığı olarak ifade edilir. Kategorilerin kodlanmasında iki öğretim üyesinin bağımsız olarak yaptığı değerlendirmeler karşılaştırılmıştır. Bunun sonucunda kodlayıcılar arasındaki uyum %83 olarak hesaplanmıştır. Bu oranın %70 in üzerinde olması, çalışmanın güvenilir ifade etmektedir (Miles & Huberman, 1994).

Bulgular

Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt probleminde konservatuvar müzik bölümü lisans öğrencilerinin mesleki kariyer tercih belirleme durumlarına ilişkin görüşleri incelenmiştir. Tablo 2 de öğrencilerin mesleki kariyer tercih durumları ve bu mesleği seçme nedenleri yer almaktadır.

Tablo 2

Konservatuvar Müzik Bölümü Lisans Öğrencilerinin Mesleki Kariyer Tercih Belirleme Durumu ve Nedenleri

Tema	Kod	f	Nedeni	f	
Öğrencilerin mesleki kariyer tercih durumu	Müzik öğretmeni	13	Ekonomik şartlar	4	
			Öğretmeyi sevme	3	
			Öğrencilere faydalı olmak	3	
			İş bulma imkânı	2	
			Müzik alanında aktif olmak	1	
	Akademisyen	10	Alanında uzmanlaşmak	4	
			Akademisyenliğe duyulan hayranlık	3	
			Kendini geliştirmek	2	
	Çalgı icracısı	2	2	Çalgısını sevmek	2
	Devlet sanatçısı	1	1	Orkestralarda çalmak	1

Tablo 2 incelendiğinde müzik bölümü öğrencileri mesleki kariyer tercih durumlarını müzik öğretmeni (f=13), akademisyen (f=10), devlet sanatçısı (f=1), çalgı icracısı (f=1) olarak belirtmişlerdir. Müzik öğretmeni olmak isteyen öğrenciler bunun nedenlerini “Ekonomik şartlar” (f=4), “Öğretmeyi sevme” (f=3), “Öğrencilere faydalı olmak” (f=3), “İş bulma imkânı” (f=2), Müzik alanında aktif olmak (f=1) gibi nedenlerden dolayı bu meslekleri seçmek istediklerini belirtmişlerdir. Akademisyen olmak isteyen öğrenciler ise “Alanında uzmanlaşmak” (f=4), “Akademisyenliğe duyulan hayranlık” (f=3), “Kendini geliştirmek” (f=2) gibi nedenlerden dolayı bu meslekleri seçmek istediklerini belirtmişlerdir. Çalgı icracısı olmak isteyen öğrenciler ise “Çalgısını sevmek” (f=2), ve devlet sanatçısı olmak isteyen öğrenci ise “Orkestralarda çalmak” (f=1) istediği için mesleki kariyer tercihlerini bu

yönde belirtmişlerdir. Öğrencilerin bazı örnek ifadeleri aşağıda verilmiştir.

Ö7: “Müzik öğretmeni olmak istiyorum. Çünkü mezun olduktan okuduğum bölümle ilgili iş imkanlarını kısıtlı buluyorum.”

Ö11: “Akademisyenlik yapmak istiyorum. Çünkü hem alanımda ilgili uzmanlaşmak hem de ders vermek beni mutlu eder.”

Konservatuvar müzik bölümü lisans öğrencilerinin aldığı mesleki eğitim çerçevesinde uzmanlaşmak istedikleri alanlar Tablo 3’te yer almaktadır.

Tablo 3

Konservatuvar Müzik Bölümü Lisans Öğrencilerinin Aldığı Mesleki Eğitim Çerçevesinde Uzmanlaşmak İstedikleri Alanlar

Tema	Kod	f
Öğrencilerin uzmanlaşmak istediği alanlar	Çalgı icrası	14
	Türk Müziği	11
	Şan	4
	Müzik teorisi	3
	Bestecilik	1
	Müzikoloji	1

Tablo 3 incelendiğinde müzik bölümü öğrencilerinin aldıkları mesleki eğitim çerçevesinde “Çalgı icrası” (f=14), “Türk Müziği” (f=11), “Şan” (f=4), “Müzik teorisi” (f=3), “Bestecilik” (f=1), “Müzikoloji” (f=1) alanlarında uzmanlaşmak istediklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin bazı örnek ifadeleri aşağıda verilmiştir.

Ö12: “Enstrüman icrası ve bestecilik alanında uzmanlaşmak isterim.”

Ö6: “Türk Müziği alanında uzmanlaşmak ve kendimi geliştirmek istiyorum.”

İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt probleminde konservatuvar müzik bölümü lisans öğrencilerinin mesleki eğitim sürecinde kariyer hedeflerini değiştirme durumlarına yönelik görüşleri incelenmiştir. Tablo 4’te öğrencilerin mesleki eğitim sürecinde kariyer hedeflerini değiştirme durumları yer almaktadır.

Tablo 4

Konservatuvar Müzik Bölümü Lisans Öğrencilerinin Mesleki Eğitim Sürecinde Kariyer Tercihini Değiştirme Durumları

Tema	Kod	f
Öğrencilerin mesleki eğitim sürecinde kariyer tercihini değiştirme durumu	Kariyer hedefinde değişiklik olma	15
	Kariyer hedefinde değişiklik olmama	11

Tablo 4 incelendiğinde müzik bölümü öğrencilerinin mesleki eğitim sürecinde “Kariyer hedefinde değişiklik olma” (f=15) ve “Kariyer hedefinde değişiklik olmama” (f=11) şeklinde görüş belirttikleri görülmektedir.

Konservatuvar müzik bölümü lisans öğrencilerinin mesleki eğitim öncesi ve sonrası hedeflediği kariyer meslek tercihleri Tablo 5’te yer almaktadır.

Tablo 5

Konservatuvar Müzik Bölümü Lisans Öğrencilerinin Mesleki Eğitim Öncesi ve Sonrası Hedeflediği Kariyer Meslek Tercihleri

Tema	Mesleki eğitim öncesi hedeflenen kariyer	Mesleki eğitim sonrası hedeflenen kariyer	f
Mesleki hedefte değişiklik olmama	Akademisyenlik	Akademisyenlik	6
	Müzik öğretmenliği	Müzik öğretmenliği	5
Mesleki hedefte değişiklik olma	Müzik öğretmenliği	Akademisyenlik	5
	Akademisyenlik	Müzik öğretmenliği	4
	Devlet sanatçısı	Müzik öğretmenliği	3
	Sahne müzisyeni	Müzik öğretmenliği	1
	Çalgı yapımcısı	Müzik öğretmenliği	1
	Devlet sanatçısı	Akademisyenlik	1
	Müzik öğretmenliği	Bağlama icracısı	1

Tablo 5 incelendiğinde müzik bölümü öğrencilerin mesleki eğitim öncesi ve sonrası hedeflediği kariyer meslekleri “Akademisyenlik-Akademisyenlik” (f=6), “Müzik öğretmenliği- Müzik öğretmenliği” (f=5), “Müzik öğretmenliği- Akademisyenlik” (f=5), “Akademisyenlik- Müzik öğretmenliği” (f=4), “Devlet sanatçısı- Müzik öğretmenliği” (f=3), “Sahne müzisyeni- Müzik öğretmenliği” (f=1), “Çalgı yapımcısı- Müzik öğretmenliği (f=1), “Devlet sanatçısı- Akademisyenlik” (f=1), “Müzik öğretmenliği- Bağlama icracısı” (f=1) olarak belirtmişlerdir. Öğrencilerin bazı örnek ifadeleri aşağıda verilmiştir.

Ö13: “Konservatuvara başlarken bir orkestrada çalma, sahne müzisyeni olma isteğim vardı ama şu an müzik öğretmeni olmak istiyorum.”

Ö18: “Bu bölüme başlarken akademisyen olma hayalim vardı ve hala bu isteğim değişmedi.”

Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt probleminde konservatuvar müzik bölümü lisans öğrencilerinin mevcut iş alanları ve istihdam koşullarının meslek tercihine etki etme durumlarına ilişkin görüşleri incelenmiştir. Tablo 6’da mevcut iş alanları ve istihdam koşullarının öğrencilerin meslek tercihlerine etki etme durumu yer almaktadır.

Tablo 6

Mevcut İş Alanları ve İstihdam Koşullarının Lisans Öğrencilerin Meslek Tercihine Etki Etme Durumu

Tema	Kod	f
Mevcut iş alanları ve istihdam koşullarının meslek tercihine etki etme durumu	Meslek tercihini seçtikleri alanda çalışmayı gerçekten istediği için belirleyenler	15
	Meslek tercihini mevcut iş istihdam koşullarını düşünerek belirleyenler	9
	Her iki durumu düşünerek belirleyenler	2

Tablo 6 incelendiğinde öğrencilerin mevcut iş alanları ve istihdam koşullarının meslek tercihine etki etme durumları “Meslek tercihini seçtikleri alanda çalışmayı gerçekten istediği için belirleyenler” (f=15), “Meslek tercihini mevcut iş istihdam koşullarını düşünerek belirleyenler” (f=9), “Her iki durumu düşünerek belirleyenler” (f=2) şeklinde belirlenmiştir. Öğrencilerin bazı örnek ifadeleri aşağıda verilmiştir.

Ö20: “*Tamamen bu mesleği istediğim ve kendime uygun gördüğüm için bu hedefi belirledim.*”

Ö16: “*Hem istihdam koşullarını düşünerek hem de bu mesleği sevdiğim için belirledim.*”

Konservatuvar müzik bölümü lisans öğrencilerinin ikinci kariyer meslek tercih durumu Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7

Konservatuvar Müzik Bölümü Lisans Öğrencilerinin İkinci Kariyer Meslek Tercih Durumu

Tema	Alt Tema	f	Kod	f
Öğrencilerin ikinci kariyer meslek tercih durumu	İkinci kariyer meslek tercihi olanlar	19	Müzik kursu açma	8
			Piyasa müzisyenliği	5
			Müzik öğretmenliği	3
			Özel ders verme	2
			Oyunculuk	1
			Özel güvenlik	1
			Tıbbi sekreterlik	1
			İşletmecilik	1
			İkinci kariyer meslek tercihi olmayanlar	7

Tablo 7 incelendiğinde öğrencilerin ikinci kariyer meslek tercih durumu “İkinci kariyer meslek tercihi olanlar” (f=19) ve “İkinci kariyer meslek tercihi olmayanlar” (f=7) olarak belirlenmiştir. İkinci kariyer tercihi olanların mesleki tercih durumu “Müzik kursu açma” (f=8), “Piyasa müzisyenliği” (f=5), “Müzik öğretmenliği” (f=3), “Özel ders verme” (f=2), “Oyunculuk” (f=1), “Özel güvenlik” (f=1), “Tıbbi sekreterlik” (f=1), “İşletmecilik” (f=1), olarak belirlemiştir. Öğrencilerin bazı örnek ifadeleri aşağıda verilmiştir.

Ö23: “*Evet, kendime bir eğitim merkezi açıp müzik dersleri veririm.*”

Ö9: “*Klavyede iyi olduğum için iyi bir klavye alıp piyasada müzisyenlik yapabilirim.*”

Tartışma ve Sonuç

Araştırmada konservatuvar müzik bölümü lisans öğrencilerinin mesleki kariyer tercihlerine ilişkin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda öğrencilerle görüşmeler yapılarak onların konu hakkındaki görüşleri alınmıştır.

Araştırmada konservatuvar müzik bölümü lisans öğrencilerinin mesleki kariyer tercihleri incelendiğinde, tercihler arasında müzik öğretmeni, akademisyen, çalgı

icracısı, devlet sanatçısı gibi meslekler olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu meslekler arasında öğrencilerin en çok müzik öğretmenliği mesleğini tercih etmek istediği sonucuna ulaşılmıştır. Müzik bölümü öğrencilerinin mesleki ve gelecek beklentilerini inceleyen Aydınlı-Gürler (2023) çalışmasında benzer şekilde sanat tasarım ve mimarlık fakültesinde öğrenim gören müzik bölümü öğrencilerinin genel olarak mesleki beklentisinin müzik öğretmeni olma yönünde olduğunu tespit etmiştir. Demirtaş (2021) ise çalışmasında konservatuvar müzik bölümü öğrencilerinin çoğunluğunun aynı şekilde formasyon olarak müzik öğretmenliği yapmayı düşündüklerini belirtmiştir. Literatürde yer alan çalışmaların sonuçları ile bu çalışmanın sonuçlarının paralellik gösterdiği görülmektedir. Ayrıca bu çalışmada konservatuvar müzik bölümü lisans öğrencilerinin müzik öğretmenliği mesleğini tercih etmelerindeki en büyük sebebin ekonomik şartlar olduğunu belirtmişlerdir. Kaynak vd., (2016) çalışmasında öğrencilerin meslek seçimlerinde maddi kazancın önemli oranda etkilediğini belirterek bu sonucu desteklemiştir. Ancak Aytekin (2005) çalışmasında farklı olarak mesleki seçimde maddi kazancın dışında aile, ailenin ekonomik ve eğitim düzeyi, öğrencinin arkadaş çevresi, doğup büyüdüğü yerleşim birimi, mesleğin ilgi ve yeteneklere uygun olması gibi faktörlerinde belirleyici olduğunu gözlemlemiştir. Turan (2018) ise lise son sınıf öğrencilerinin meslek seçiminde rol oynayan etkenleri sırasıyla aile, kendi tercihi ve yakın çevre olarak belirttiğini ortaya koymuştur.

Araştırmada konservatuvar müzik bölümü lisans öğrencilerinin aldığı mesleki eğitim çerçevesinde Çalgı İcrası, Türk Müziği, Şan, Müzik Teorisi, Bestecilik ve Müzikoloji alanlarında uzmanlaşmak istediği tespit edilmiştir. Ancak bu alanlar arasında öğrencilerin daha çok çalgı icrası alanında uzmanlaşmak istedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Konservatuvarlar; nitelikli sanatçı, sanat eğitimcisi, besteci ve araştırmacı yetiştirmeyi amaçlamaktadır (Türkmen, 2013). Bu yüzden konservatuvar müzik bölümü lisans öğrencilerinin meslek tercihleri arasında çalgı icracılığı olması beklenen, doğal bir tercih olduğu söylenebilir. Ancak Kaynak vd., (2016) çalışmasında güzel sanatlar fakültesi müzik bilimleri öğrencilerinin büyük çoğunluğunun okudukları bölümü müzik bilimcisi olmayıp, müzik öğretmeni olmak için tercih ettiklerini ortaya koymuştur. Taş & Görsev (2018) ise çalışmasında konservatuvar müzik bölümü öğrencilerinin büyük çoğunluğunun istihdam konusundaki öncelikli tercihinin akademisyen olmak olduğu, orkestra sanatçılığının ise ikinci sırada yer aldığını tespit etmiştir.

Araştırmada konservatuvar müzik bölümü lisans öğrencilerinin mesleki eğitim sürecinde kariyer hedeflerini değiştirme durumları incelendiğinde öğrencilerin çoğunluğunun kariyer hedefinde değişiklik olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin mesleki eğitim öncesinde müzik öğretmenliği, akademisyenlik, devlet sanatçılığı, sahne

müziyeni, çalgı yapımcısı gibi meslekleri hedefledikleri görülürken mesleki eğitim sonrasında en çok müzik öğretmenliği mesleğini kariyer meslek olarak hedefledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Müzik bilimleri bölümü öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşlerini inceleyen Kaynak vd. (2016) çalışmasında benzer şekilde öğrencilerin başlangıçta bölümü tercih ederken müzik bilimleri bölümü konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları ve bilinçsizce bölümü tercih ettikleri, mezuniyet aşamasında fikir değiştirdikleri ve mesleğe yakınlaştıkları ancak eğitimlerini tamamlarlarken istihdam problemi sebebi ile çoğunluğunun müzik öğretmenliği mesleğine yöneldiklerini sonucuna ulaşmıştır. Müzik öğretmenliği öğrencilerinin mesleki kariyer tercihlerini inceleyen Bilir (2018) ise çalışmasında öğrencilerin mesleki eğitim öncesinde akademisyenlik, müzik öğretmenliği, orkestra sanatçısı, piyanist, çellist gibi meslekleri hedeflediği, mesleki eğitim sonrasında ise daha çok müzik öğretmenliği ve akademisyenlik mesleklerini kariyer meslek olarak hedefledikleri sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuçlar araştırma sonucu ile paralellik göstermektedir. Ancak Demirtaş (2021) çalışmasında konservatuvar müzik bölümü öğrencilerinin gelecek beklentilerinin yurt dışına gitmek ve orada sanat hayatlarına devam etmek olduğu, birçoğunun ise pedagojik formasyon sertifikası almayı düşünsede müzik öğretmenliğini geçici bir iş olarak gördükleri sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmada konservatuvar müzik bölümü lisans öğrencilerinin mevcut iş alanları ve istihdam koşullarının meslek tercihine etki etme durumu incelendiğinde, bazı öğrencilerin meslek tercihini seçtiği alanda çalışmayı gerçekten istediği için, bazı öğrencilerin meslek tercihini mevcut iş istihdam koşullarını düşünerek belirledikleri, bazı öğrencilerin ise bu iki durumu da düşünerek meslek tercihini belirledikleri tespit edilmiştir. Ancak öğrencilerin çoğunluğu alanda çalışmayı gerçekten istediği meslek tercihini bu yönde belirlediği sonucuna ulaşmıştır. Bilir (2018) çalışmasında müzik öğretmenliği öğrencilerinin çoğunluğunun benzer şekilde meslek tercihini seçtikleri alanda çalışmayı gerçekten istediği için bu yönde belirlediği sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuç çalışma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Ancak Turan (2018) çalışmasında farklı olarak lise son sınıfı öğrencilerinin meslek tercihindeki kriterlerinin önem sırasına göre; doyurucu maddi kazanç, ilgi ve yetenek, prestij ve saygınlık şeklinde olduğunu ortaya koymuştur. Sarıkaya, T. & Khorshid, L. (2009) ise çalışmasında öğrencilerin büyük çoğunluğunun meslek tercihinde mesleği sevme, bir üniversite bitirmiş olma, ilgi duyma, kariyer sahibi olma, kendi istek ve ideallerini gerçekleştirme, mesleğe yeteneği olma gibi farklı nedenlerin etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmada konservatuvar müzik bölümü lisans öğrencilerinin çoğunluğunun ikinci kariyer meslek tercihinin olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin ikinci meslek

tercihlerinin ise müzik kursu açma, piyasa müzisyenliği, müzik öğretmenliği, özel ders verme, oyunculuk, özel güvenlik, tıbbi sekreterlik, işletmecilik olduğu, ancak en çok müzik kursu açma olarak ikinci meslek tercihlerini belirttikleri sonucuna ulaşılmıştır. Aydınlı Gürler (2023) çalışmasında sanat tasarım ve mimarlık fakültesi öğrencilerinin bir kısmının diğer meslek olarak müzik öğretmeni olma, müzik kursu işletmek, özel ders vermek, müzikoloji alanı ile ilgilenmek, yazılım mühendisi olmak gibi mesleki tercihlerinin olduğunu tespit etmiştir. Bilir (2018) ise çalışmasında müzik öğretmenliği öğrencilerinin ikinci kariyer meslek tercihlerinde, özel kurumlarda müzik öğretmenliği yapmak, müzik evi açmak, ses mühendisi olmak, korist veya askeri bando subayı olmak gibi aldıkları eğitimle ilişkili olan meslekler yer alırken; bazılarında ise arıcılık yapma, aşçı olma veya pilot yada hafif raylı sistemlerde vatman olmaya yönelik aldıkları eğitimle hiçbir ilişkisi olmayan meslekler yer almaktadır.

Araştırma sonucunda; konservatuvar müzik bölümü lisans öğrencilerinin daha çok müzik öğretmeni olmak istedikleri, bu durumun nedenini ise en çok ekonomik sebepler olarak belirttikleri, aldıkları mesleki eğitim çerçevesinde daha çok çalgı icrası alanında uzmanlaşmak istedikleri, mesleki eğitim sürecinde çoğunun kariyer hedeflerinde değişiklik olduğu, bu değişikliğin müzik öğretmeni olma yönünde olduğu, öğrencilerin mesleki tercihlerini seçtiği alanda çalışmayı gerçekten istediği için bu meslekleri belirledikleri, ikinci meslek tercihi olarak öğrencilerin çoğunluğunun müzik kursu açma şeklindeki görüş belirttiği tespit edilmiştir.

Etik Komite Onayı: Bu çalışma için etik kurul onayı Trabzon Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'ndan (Tarih: 19.04.2024, Sayı: E-81614018-050.04-2400019610) alınmıştır.

Bilgilendirilmiş Onam: Katılımcılardan yazılı onam alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval was obtained from Trabzon University Social and Humanities Sciences Scientific Research and Publication Ethics Committee (Date: 19.04.2024, Number: E-81614018-050.04-2400019610)

Informed Consent: Written informed consent was obtained from the participants

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Açıkel, C. (2009). Meta-analysis and its place in evidence based medicine. *Bulletin of Clinical Psychopharmacology*, 19(2), 164-172. https://psychiatry-psychopharmacology.com/Content/files/sayilar/58/19_2_12.pdf
- Akkol, M. L. (2018). Inequalities based on social and economic status in music education in Turkey. *Manisa Celal Bayar University Journal of Social Science*, 16(1), 463-492. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/451049>
- Aksu, İ., & Tursun, M. (2018). The effect of motivation and expectation levels of accounting students on their academic achievement. *Journal of Academic Approaches*, 9(2), 17-31. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/617790>
- Akyürek, R. (2020). Determination of the reason of preference to music teaching students on department of music education. *OPUS Journal of Society Research*, 15(24), 2856-2874. <https://doi.org/10.26466/opus.675302>
- Altunışık, R., Çoşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E. (2007). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: SPSS uygulamalı*. Sakarya Yayıncılık.
- Aydınli-Gürler, D. (2023). Professional and future expectations of music department undergraduate students. *International Journal of Eurasia Social Sciences (IJOESS)*, 14(54), 1331-1359. <http://dx.doi.org/10.35826/ijoess.3364>
- Aytekin, A. (2005). *Socio-economic and cultural factors affecting to choose professions (the case study of Isparta)* (Thesis No: 188194) [Master Thesis, Süleyman Demirel University]. Thesis Center of YOK.
- Başaran-Tanrıöver, G. (2010). The methods of therapy with music. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 5(3), 150-157. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/186607>
- Biber-Öz, N. (2001). İnsanın kültürel gelişiminde müzik eğitiminin önemi. *Journal of Uludağ University Faculty of Education*, XIV(1), 101-106. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/153174>
- Bilir, G. (2018). *Examination of professional career preferences of the students of the music education department of the faculty of education* (Thesis No: 519650) [Master Thesis, Afyon Kocatepe University]. Thesis Center of YOK.
- Büyükköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Demirel, F., Akgün, Ö. E., & Karadeniz, Ş. (2021). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (31st ed.) Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çevik, D. B., Perkmen, S., & Alkan, M. (2012). Müzik öğretmeni adaylarının mesleklerinden beklentileri. *Journal of Research in Education and Teaching*, 1(1), 41-45. <http://www.jret.org/?&Bid=1381340&/2012C%4%B0LT-1-SAYI-1>
- Demirtaş, E. (2021). Future expectations of conservatory music department students. *Social Science Development Journal*, 6(28), 1-7. <http://dx.doi.org/10.31567/ssd.524>
- Ercan, M. (2006). *The investigation of the occupational field Proficiency related with music courses at the first term in primary education of last class students at education faculties departments of primary education class teaching program* (Thesis No. 188919) [Master Thesis, Cumhuriyet University]. Thesis Center of YOK.
- Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1982). Epistemological and methodological bases of naturalistic inquiry. *Educational Technology Research And Development (ECTJ)*, 30(4), 233-252. <https://doi.org/10.1007/BF02765185>
- Kalyoncu, N. (2005). The consistency of the ba programme for the music teacher education applied in the faculties of education with the reasons for its revision. *Gazi University Gazi Faculty of Education Journal*, 25(3), 207-220. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/77237>
- Kaynak, T., Esmergül, P., & Öztosun-Çaydere, Ö. (2016). View of musicology students regarding teaching profession. *Online Journal of Music Sciences*, 1(2), 65-85. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ojomus/issue/26813/268581>
- Konate, A. D., & Atalan-Ergin, D. (2018). Future expectation awareness training for adolescents with creative drama method. *Creative Drama Journal*, 13(1), 69-84. <http://doi.org/10.21612/yader.2018.005>
- Küpana, M. N. (2017). Examination of the employment hope levels of the undergraduate music students. *Sakarya University Journal of Education*, 7(2), 350-362. <https://doi.org/10.19126/suje.281759>
- Kuzgun, Y. (2000). *Meslek danışmanlığı kuramlar ve uygulamalar*. Nobel Yayınları.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *An expanded sourcebook: qualitative data analysis* (2nd edition). SAGE Publications, Inc.
- Özalp, U., & Özdemir, G. (2018). Comparison of the future expectations of the students of fine arts faculty music department and education faculty music education major branch. *NWSA Fine Arts*, 13(4), 48-56. <http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2018.13.4.D0214>
- Piji-Küçük, D. (2012). Attitude of music teachers towards profession of music teaching. *Dicle University Journal of Ziya Gökalp Education Faculty*, (19), 151-161. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/zgefd/issue/47945/606602>
- Sağlam, A. Ç. (2008). The attitudes of the branch of music students toward the teaching profession. *Van Yüzüncü Yıl University Journal of Education Faculty*, 5(1), 59-69. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/146325>
- Sarıkaya, T. & Khorshid, L. (2009). The investigation of the factors that affect university students' profession choice: University students' profession choice. *The Journal of Turkish Educational Sciences*, 7(2), 393-423. <https://dergipark.org.tr/tr/download/articlefile/256278>
- Savickas, M. L. (1990). The use of career choice measures in counseling practice. In E. Watkins & V. Campbell (Eds.), *Testing in counseling practice* (pp. 373-417). Erlbaum.

- Seligman, L. (1980). *Assessment in developmental career counseling*. The Carroll Pres.
- Tarman, S. (2006). *Müzik eğitiminin temelleri*. Müzik Eğitimi Yayınları.
- Taş, M. A., & Özmen, M. (2019). The relationship between family support in the choice of vocation and career adaptability: The mediatory role of the positive future expectation. *International Journal of Euroasian Research*, 7(16), 736-761. <https://doi.org/10.33692/avrsyad.543865>
- Taş, S., & Görsev, G. (2018). Attitudes of conservatory students towards vocational education experience and employment in future. *Adıyaman University Journal of Social Sciences*, (28), 237-261. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.363888>
- Turan, Ü. (2018). *The role of school and family in selection of occupation for students* (Thesis No. 512879) [Master Thesis, Akdeniz University]. Thesis Center of YOK.
- Türkmen, U. (2013). Konservatuvar eğitime sosyolojik bir bakış. *Afyon Kocatepe University Journal of Social Sciences*, XV(2), 63-77. <https://doi.org/10.5578/JSS.6967>
- Waberi, F. A., & Öge, E. (2020). The relationship between professional expectations and self-competence of career decision-making. *Artvin Coruh University International Journal of Social Sciences*, 6(1), 25-39. <https://doi.org/10.22466/acusbd.682945>
- Yanikkerem, E., Altınparmak, S., & Karadeniz, G. (2004). Gençlerin meslek seçimini etkileyen faktörler ve benlik saygıları. *Nursing Forum Dergisi*, 7(2), 61-62.
- Yener, S., & Apaydınlı, K. (2016). The variety of institutions providing professional music education and the employment problems of alumni in Turkey. *The Journal of Academic Social Science Studies*, (42), 225-249. <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3239>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Dogville Filminin Deşifre Edici Yönünün Heterotopya Kavramı Üzerinden İncelenmesi: Dogville Filmine Heterotopik Bir Bakış Açısı

Examination of the Deciphering Aspect of the Movie Dogville through the Concept of Heterotopia: A Heterotopic Perspective on the Movie Dogville

Ayşe Gülçin URAL¹

¹Fenerbahçe Üniversitesi,
Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, İç
Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü,
İstanbul, Türkiye

ÖZ

Mekânın fiziksel ve geometrik tanımlarının ötesinde kavramsal boyutunu sorgulamayı ve mekân felsefesi açısından değerlendirmeye almayı amaçlayan bu araştırma Foucault'un heterotopya kavramı bağlamında sinema ve mekân ilişkisini incelemektedir. Heterotopyalar; olağandışı bir ikilik yaratarak öznenin mekânda ayna etkisi yaşamasına ve tekil bir mekânsal algı yerine ikili bir mekânsal algı yaşamasına sebep olmaktadır. İdealize edilmiş mekânın kullanıcı algısı üzerindeki homojen etkisi, heterotopyalar ile kırılmakta ve heterojen bir kullanıcı algısı oluşmaktadır. Michel Foucault 'Öteki Mekânlara Dair' isimli çalışmasında heterotopyaları altı ilke ile örneklendirmektedir. Bu çalışmada da sinema anlatılarının fiziksel deneyime çok yakın bir tecrübe yarattığı ön bilgisi ile örnek filmi heterotopyaların altı ilkesinden biri ile açıklamak amaçlanmıştır. Mekânsal heterotopyaların bir film mekânında aranması ve yansımalarının değerlendirilmesi yönü ile farklı bir bakış açısı gelişebileceği düşünülmektedir. Örnek film olarak, farklı bir mekânsal deneyim yaratması ve kullanıcı bilincine yönelik mekânsal bir yıkım gerçekleştirilmesi sebepleriyle, Lars von Trier'in 2003 yapımı olan filmi Dogville filmi seçilmiştir. Mimarlık ve sinema disiplinlerinin ortak noktalarının sağlayabileceği imkânlar dahilinde; sinematografik mekânsal alışverişi heterotopyalar bağlamında değerlendirebilmek için nitel araştırma yöntemlerinden genel tarama modeli kullanılmıştır. Bu yöntemle; heterotopya kavramı, sinema ve mekân ortaklıkları incelenmiştir. Görsel bulgular ise film analiz tekniği ile edinilmiştir. Edinilen bulgular hermenötik yöntem ile değerlendirilerek sonuç bölümüne ulaşılmıştır. Mekân kavramının tekil olarak ele alınmasından öte diğer disiplinlerle olan alışverişinin pekiştirilmesi ve kavramsal yönünün farklı bir bakış açısı ile sorgulanması açısından çalışma gerekli görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Dogville, Heterotopya, Mimarlık, Sinema, Kavramsal Mekân

ABSTRACT

This research, which aims to question the conceptual dimension of space beyond its physical and geometric definitions and to evaluate it in terms of spatial philosophy, examines the relationship between cinema and space in the context of Foucault's concept of heterotopia. Heterotopias; By creating an unusual dichotomy, it causes the subject to experience a mirror effect in the space and to experience a dual spatial perception instead of a singular spatial perception. The homogeneous effect of the idealized space on the perception of the user is broken by heterotopias and a heterogeneous user perception is formed. Michel Foucault exemplifies heterotopias with six principles in his work 'On Other Spaces'. In this study, it is aimed to explain the sample film with one of the six principles of heterotopias, with the preliminary knowledge that cinema narratives create an experience very close to physical experience. The dream that a different perspective can develop in terms of searching for spatial heterotopias in a film space and evaluating their reflections. Within the possibilities that the common points of architecture and cinema disciplines can provide; In order to evaluate cinematographic spatial exchange in the context of heterotopias, the general survey model, which is one of the qualitative research methods, was used. With this method; The concept of heterotopia, cinema and space partnerships are examined. Visual findings were obtained by film analysis technique. The findings were evaluated by hermeneutic method and the conclusion section was reached. Beyond considering the concept of space singularly, the study has been deemed necessary in order to reinforce its exchange with other disciplines and to question its conceptual aspect from a different perspective.

Keywords: Dogville, Heterotopia, Architecture, Cinema, Conceptual Space

Geliş Tarihi/Received 22.07.2024
Revizyon Talebi/Revision Requested 10.10.2024
Son Revizyon/Last Revision 13.02.2025
Kabul Tarihi/Accepted 20.02.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 27.03.2025

Sorumlu Yazar/Corresponding author:

Ayşe Gülçin URAL

E-mail: gulcin.ural@fbu.edu.tr

Cite this article: Ural, A. G. (2025). Examination of the deciphering aspect of the movie Dogville through the concept of heterotopia: A heterotopic perspective on the movie Dogville. *Art Vision*, 31(54), 10-19.
<https://doi.org/10.32547/artvision.1520389>

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Mekânlar ne saf bir şeffaflığın mitsel imgesinden, ne de ters mitten, doğal geçirimsizlikten kaynaklanıyorsa; anlamların, anlamsızlıkların ya da üst-anlamlılıkların altında içerdikleri şeyi gizliyorlarsa; şey olmamalarına rağmen kimi zaman şeyler gibi yalan söylüyorlarsa, mekân eleştirisinin bir anlamı vardır.

-Henri Lefebvre-

Sinema ve mimarlık disiplinlerinin ortak konusu olan 'mekân'ın kavramsal yönlerinin araştırılması bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Kavramsal alt yapı Foucault'un geliştirdiği heterotopya kavramı üzerinden oluşturulmuş ve bu bağlamda *Dogville* filminin mekânları değerlendirilmiştir.

Düşünür, sosyal teorist, tarihçi, antropolog, psikolog ve sosyolog Michel Foucault çoğunlukla iktidar ve biyopolitika üzerinde çalışmalarını ilerletmiştir. Çalışma konuları bağlamında özneyi incelemiş ve birey ile özneyi net bir şekilde ayırmıştır. Foucault 'Hermenötüğün Kökeni' isimli çalışmasında özne felsefesini şöyle aktarmaktadır: "Öznenin bir soykütüğünü oluşturarak, bizi modern kendilik anlayışına ulaştıran tarih aracılığıyla öznenin oluşumunu inceleyerek özne felsefesinden çıkmayı denedim" (Foucault, 2017).

Foucault çalışmalarındaki özne ile günlük dilde kabul gören özne ifadeleri anlamsal olarak birbirlerinden ayrılmaktadır. Foucault'ya göre özne; iktidar ile ilişkisi üzerinden tanımlanmaktadır. İktidarlar özneyi şekillendirerek kendi ideolojisi doğrultusunda yol haritası çizmektedirler. "İktidarın oldukça önemli başka bir yönü de, bilgi-iktidar bağlantısıyla ilişkisinde özneliktir. Özneliğin çok önemli olmasının sebebi Foucault'nun iktidar anlayışında öznelerin oluşumunun iktidarın üretkenliğinin temel bir parçası olmasıdır. Foucault şöyle der: Amacım insanların, bizim kültürümüzde, özneye dönüştürülme kiplerinin bir tarihini oluşturmaktır" (Wichham & Kendall, 2016). Burada bahsedilen özne aslında bir ürün olarak değerlendirilebilir. İktidarın ürünü ya da nesnesi bahsedilen özneye karşılık gelirken; günlük dilde kullanılan özne ise birey kelimesine denk gelmektedir. İktidarlar öznenin hareketini, davranışını kontrol altına aldıkça birey olmaktan uzaklaştırmaktadırlar. Bu stratejide önemli bir görev de mekâna düşmektedir. Heterotopyalar da Foucault'un bu bakış açısından doğmuştur. Heterotopyalar, ideolojik stratejiler ile birlikte rolü değiştirilen mekânlardan doğmaktadır. Kurucu değil üretilmiş özneyi ağırlar ancak heterojenliği gereği özneyi tetikler ve beklenmedik duygu ve düşüncelere sevkederler. İktidar ve biyopolitika konularında çok fazla araştırması bulunan Michel Foucault, 'Öteki Mekânlara dair (Başka Mekânlara Dair)' isimli makalesini 1967 tarihinde hazırlamasına rağmen, bu makale 1984 tarihinde yayınlanmıştır. 'Öteki Mekânlara dair (Başka Mekânlara Dair)' isimli makalesinde mekânın ikili bir etkisi olduğundan

bahsederek, mekân kavramını heterotopyalar bağlamında araştırmıştır. Mekânın planlı üretimi Foucault'un özne ve mekân kavramlarını ayrı düşünülemez hale getirmektedir. Foucault, çalışmasında Bachelard'ın mekân kavramına dair düşüncelerinden etkilenerek, atıfta bulunmaktadır: "Yeknesak ve boş bir mekânda değil, tam aksine, baştan sona kemiyetlerle dolu ve belki de tamamen hayali bir mekânda yaşamakta olduğumuzu öğretti bize" (Foucault, 1984).

Heterotopyalar, Foucault (1984) tarafından altı başlık altında çeşitlendirilmiş ve örneklendirilmiştir. Bu altı başlık farklı etkilerle heterotopya olarak değerlendirilmiş ve örneklendirilmiştir. Birinci ilke kriz ve sapma heterotopyalarını; ikinci ilke toplumsal senkrona bağlı değişkenlik gösteren heterotopyaları; üçüncü ilke üstüste bindirilmesi imkansız görünen mekânların birlikteliği neticesinde oluşan heterotopyaları; dördüncü ilke zamanı depolama ya da tam tersi uçucu olma özelliği taşıyan heterotopyaları; beşinci ilke kapanma ve açılma özellikleri ile yanıltıcı olan heterotopyaları aktarmaktadır. Altıncı ilke ise; öznenin yaşantısındaki çarpıklığı deşifre edici özelliğe sahip olan heterotopik mekânlardır. Örnek olarak seçilen *Dogville* filminin yarattığı etkinin, heterotopyaların altıncı ilkesiyle uyumlu olduğu ve bu kategorideki heterotopyalara dahil olduğu düşünülmektedir.

Bedenin varoluşundan itibaren kendi sınırlarının farkında olması ve bu bedenin devamlı mekân – zaman kavramı içinde devinimde olması belli alışkanlıkları ve belli bir disiplini de beraberinde getirmektedir. Çünkü nasıl ki mekânı biz şekillendiriyorsak tam tersi bir denge ile mekânlarda bizim algı ve davranışımıza şekil vermektedir. Bu çerçevede araştırmada; zaman-algı-mekân üçlemesinin sinema-heterotopya-mekân üçlemesi üzerinden değerlendirilebileceği düşünülmüştür. Örnek olarak Lars von Trier'in 2003 yapımı olan filmi *Dogville* belirlenmiş, değerlendirmeler örnek filme dayanarak geliştirilmiştir. Kavramın geliştirilebilir yönüne dayanarak bu araştırmada, bir filmsel anlatıyı heterotopya bağlamında incelemek amaçlanmıştır. "Danimarkalı yönetmen Lars Von Trier'in filmlerinde Brecht'ye etkiyi takip etmek mümkündür..... Trier'in 2002 tarihli *Dogville* filminin 9 bölümden oluşan epizodik anlatımı, tebeşirle çizilmiş dekoru, filmdeki gelişmeleri anlatan anlatıcısı ve izleyiciye bunun bir film olduğunu sürekli hatırlatan yabancılaştırıcı öğeleriyle Brecht'den ilham aldığı söylenebilir" (Tüysüz, 2018). "Sinemadaki mekan unsuru, *Dogville*'de 'gerçek mekanların dışında, gerçekte hiçbir şekilde var olamayıp sadece film için oluşturulmuş stüdyo ve dekorlardan ibaret kurmaca mekanlar' olarak kurgulanmıştır" (Özcan-Elçi, 2016).

Çalışmanın önermesi; sinema mekânlarının fiziksel mekâna çok benzer bir deneyim yaşatması sebebiyle heterotopya olarak değerlendirilebileceğidir. Çalışma önerisinin oluşmasının bir diğer nedeni ise; heterotopik olarak

nitelendirilen mekânların yarattığı ikili algının aslında fiziki ve filmsel olacak şekilde sinema sanatında da ortaya çıkıyor olmasıdır. Mimari özellikler dikkate alındığında sinema sanatı üzerinden kavramın yorumlanabileceğini kanıtlamak açısından çalışma gerekli görülmüştür. Heterotopyalarda görülen ayna etkisinin ve heterojen mekân algısının sinema mekânları üzerinden okunmasının yenilikçi olabileceği düşünülmüştür. Mekânda imge ve sembollerin hareket, algı ve deneyim olguları üzerindeki etkileri tespit edilerek heterotopik bağlantısı tespit edilmeye çalışılmıştır. Algı ve deneyim bağlamında ortak noktalar ile kavrama ulaşma süreci irdelenmiştir.

Yöntem

Sinema sanatında daima aynı oranda vurgulanmıyor olsa da mutlaka yer alan mekân kavramı, mekânsal imge ve sembolleri ile kullanıcı ya da özne algısı üzerinde doğrudan etkilidir. “Bir başka deyişle izleyici, doğrudan olayın içerisine girip, karakter ile özdeşleşerek, kendi gerçekliğini ve bilincini geride bırakarak, o kurmaca evrende yaşar. Buradaki özdeşleşme, izleyicinin kendini film kahramanıyla bir tutup, onun başından geçenleri kendi yaşıyormuşçasına karaktere kapılması demektir” (Özön, 2000, s. 530). Gerek mimarlık gerek sinema mekânları içinde var olan imgeler, kullanıcı hafızasına ulaşarak deneyime dönüşmektedir. Böylece kullanıcı düşünsel sürece dahil olmaktadır. Mekân bu noktada film anlatısı yoluyla yaratılarak veya vurgulanarak kavrama ulaşmada destekleyici bir rol oynamaktadır.

Çalışma, nitel araştırma yöntemleri içinde genel tarama modeli kullanılarak geliştirilmiştir. Genel tarama modeli kullanılarak heterotopyalar, sinema – mekân ve örnek film hakkında bulgular toplanmıştır. Farklı düşünür ve araştırmacıların bu konular üzerine yapmış oldukları araştırmalardan bu metotlar ile faydalanılmıştır. Görsel dokümanların derlenmesi ve seçilmesi konusunda ise film analizi tekniği kullanılmıştır. Lars von Trier'in 2003 yapımı olan filmi *Dogville*, sınırları tebeşir ile belirlenmiş olan mekânları ve mekânların film akışındaki vurucu noktaları ele alınarak aktarılmıştır. “Mimarlığın sinema ile kurduğu en güçlü ortaklık ise mekân üzerinedir. Sinema ve mimarlık, mekânı birbirleriyle ilintili olarak kullanır ve geliştirir. Sinema, mimarlığın mekânlarını farklı biçimlerde kullanır ve yeniden yorumlayarak ele alır” (Erdoğan & Yıldız, 2018).

Foucault'nun çalışma yapısına uygun olarak; genel tarama modeli ve film analizi tekniği ile elde edilen veriler hermenötik yöntem ile irdelenmiştir. “Hermenötik saklı veya henüz erişilememiş anlam bulma faaliyetinin adıdır..... Hermenötik, özellikle sinema hermenötiği, sinemanın eleştirisi dâhil, onun her anlamına nüfuz etmelidir. Böylelikle hermenötik sinemanın en derin manasına erişebilir.” (Karapınar, 2018). Bu çalışmada da örnek filmin daha derin anlamlarına film mekânları üzerinden ulaşmak istenmiş,

bulgular ışığında daha derine inilerek heterotopik okuması yapılmaya çalışılmıştır. Anlam arama ve yorumlama faaliyeti, sinema sanatında önemli bir yer edinebilmektedir. Aslında tam da yönetmenin izleyiciyi ya da yorumlayıcı ‘anlama’ yönlendirme hedefi bulunmaktadır. Dolayısıyla hermenötik, sinema sanatı ile uyum içerisindedir. “Hermenötik imkân, kendini sanatlar içinde en çok sinemada gösterebilir. Özellikle hermenötiğin işlevi, incelediği filmde yakaladığı anlamları aktarmayı da kapsamaktadır” (Karapınar, 2018).

Heterotopya kavramı; çoklu mekân deneyimi ya da ikili mekân hissiyatı gibi karmaşık sonuçlar doğurmaktadır. Nicel yöntemler bulgu edinmek mümkün olsa da nihai sonuca ulaşabilmek için anlama ve yorumlama metotlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Foucault'nun (1984) Öteki Mekânlara Dair isimli yayını incelendiğinde; heterotopyaların altı ilkesinin yorumlamaya açık noktaları olduğu görülmüştür. Aktarılan mekân örnekleri ise temsil için verilmiş örneklerdir ve katı sınırlar konulmamıştır.

“Weber'in de vurguladığı gibi, insan söz konusu olduğunda, salt akılcılıktan ve mutlak bir evrensellikten söz etmek mümkün görünmemektedir. Çünkü insan dünyası, kendi yarattığı kültürün karmaşıklığını ve renkliliğini, en önemlisi de rasyonel alanın dışında kalan duygusal ve irrasyonel düşünce ve eylem türlerini de içermektedir” (Fıncıoğulları, 2016).

Araştırmanın sağlıklı ilerlemesi için Michel Foucault'nun çalışma prensiplerinden faydalanmak amacıyla çeşitli araştırmacıların Foucault'nun çalışmalarında tespit ettiği çıkarımlar incelenmiştir. Araştırmayı belirlenen prensiplerden olan olumsuzluk, özne, yorumlama ve şüphecilik prensipleri ışığında ilerletmek, doğru sonuçlara ulaşmak için gerekli görülmüştür. Bu çalışma prensipleri ışığında örnek olarak incelenen *Dogville* filminin seçilmesinin ilk sebebi; filmin heterotopyaların altıncı ilkesinde belirtilen öznelerin ya da toplumun yaşantısının çarpıklığını deşifre eden bir mekânsal düzende kurulmuş olmasıdır. Bunun yanında, film anlatısı kavramsal mekânı ve mekânsal sınırları sorgulatmaktadır. Gerek mekânsal sınırları gerek ahlaki normları, gerekse insan ilişkilerindeki çarpıklıkları ortaya çıkaran yönü ile kült bir filmidir. Alışıl gelmiş dışında duvarsız ve buna bağlı olarak kapı, pencere, çatı gibi yapı elemanlarının bulunmadığı bir film olma yönüyle benzer türdeki filmlerden ayrılmaktadır. Bu yönü ile hem mekânsal sınırlara hem de göstermelik toplumsal ve beşeri ilişkilere dair kuvvetli bir eleştiri mevcuttur. Film anlatısının geçtiği kasabanın sınırlarının ve kasaba içindeki tüm mahallerin sınırlarının alışıl gelmiş dışında belirlenmiş olmasıdır. Yere tebeşirle çizildiği düşünülen sınırlar tümüyle tek düzlemde kalmakta, yükseklik kazanmadan izleyici algısında yer edebilmektedir. “Dogville'in yönetmeni Lars von Trier, filmin çekiminde açık bir stüdyoyu tercih ederek, tüm mekânları bir haritayı andıracak şekilde beyaz çizgilerle zemine çizmiştir. Duvarların, kapıların, ağaçların olmadığı bu mekân

içerisindeki herhangi bir sahnede, o sahnede yeri olmayan diğer karakterler de kadrajın içerisinde yer almaktadır. Kapılardan giriş çıkışlar sadece ses efektleriyle sahici kılınmıştır. Zaman değişimleri ise ışıklandırmanın yardımıyla sağlanmıştır. Böylesi bir görüntü her ne kadar izleyiciye ilk başta alışılmışın dışında ve yabancı gelse de filmin sonunda yaşanan katharsis filmdeki dekorun gerçekçi bir algı yaratmasının kanıtı olmaktadır” (Bağır, 2018).

Heterotopya kavramının da Foucault tarafından hatlarının keskin bir şekilde çizilmemiş bir kavram olduğu ve müphem bir kavram olarak tanımlandığı düşünülürse; kavram ve film arasında temel bir benzerlik kurulmuştur. Foucault’un (1984) ifade ettiği gibi; ‘ne ütopya ve distopyalar gibi tamamıyla hayali ne de alışılmış mekânlardan sayılabilen heterotopyalar gibi’ olduğu düşünülerek film örnek olarak incelenmiştir.

Bulgular

Mekân kavramı yüzyıllardır pek çok düşünür tarafından tartışılmaktadır. Aristo, Descartes, Newton, Platon, Leibniz, Kant, Schulz, Lefebvre, Rapoport gibi pek çok kuramcı mekân kavramı tanımlamıştır. Türk Dil Kurumu’na göre mekânın tanımı “yer, bulunan yer” olarak belirlenmiştir (Türk Dil Kurumu, 2017). Tanyeli & Sözen (2015) tarafından hazırlanan Sanat Kavram ve Terimleri sözlüğünde ise mekân: “Uzayın sınırlandırılmış parçası. Bir mekân oluşturmak için onun mutlaka her yönden kesin engellerle sınırlanması gerekmez. Mekânı oluşturan sınırlama fiziksel olabileceği gibi, yalnızca görselde olabilir. Örneğin, ışık herhangi bir somut engel niteliği taşımadığı halde, bir mekânı belirleyebilir. Mekân yalnızca bir yapının ‘içi’ olarak düşünülmemelidir; yapıların tek başlarına ve diğer yapılarla birlikte oluşturduğu bir ‘dış mekân’dan da söz edilebilir”.

Lefebvre (2014/2020) ise, mekân hakkında şunları aktarmaktadır: “Böylece mekân felsefi bir geleneğin (Platonculuğun), kategoriler doktrinine karşı çıkardığı şey oldu (ya da yeniden böyle oldu): ‘Zihinsel bir şey’ (Leonardo da Vinci). Bu silsile (matematiğin gözden geçirip düzelttiği mekân felsefesi) içerisinde yer alan modern bir araştırma (epistemoloji), mekânın ‘zihinsel şey’ ya da ‘zihinsel yer’ olarak belli bir statüsünü alıp kabul etti. Bu yerin mantığı olarak sunulan kümeler teorisi, yalnızca filozofları değil, yazarları, dilbilimcileri de büyülemişti”. Foucault, Pallasma gibi düşünürler de kavramı geliştirmeye ve irdelemeye devam etmişlerdir. Lefebvre’ e ve Leonardo da Vinci’ye yakın yerlerden bakarak hem Foucault hem Pallasma mekânın algısal ya da zihinsel yönünü keşfetmeye odaklanmışlardır. Foucault kendi çalışma alanıyla yani iktidar özne ilişkisiyle mekânı yorumlarken, Pallasma mimari ve sinema üzerine çalışmalar yapmıştır. Bir filmde her zaman aynı vurguyla olmasa da mekân mutlaka vardır ve barındırdığı sembollerle kullanıcı algısına ulaşmanın aracıdır. Örnek film için: “Dogville’de evler “içerideki” günahların üstünü örtecek

duvarlardan yoksundurlar. Dogville’i ‘taşra kanunları’ ile değerlendiren bir yazıda, ‘perdenin, duvarların ve hatta bazen dekorun eksikliği insanlığın ve hislerin çıplaklığını; aslında taşrada kapıların ardında yaşananların, dedikodu kanalıyla, nasıl da herkes tarafından bilindiğini izleyicinin yüzüne vurduğunu’ dile getirir” (Özcan-Elçi, 2016).

Görme duyumuzun ön planda olduğu bu sanat dalı aynı zamanda film mekânları ile ilişki kurmamızı ve deneyim depomuza yenilerinin eklenmesini sağlar. John Berger’in (1972/1995) aktardığı gibi: “Bakmak bir seçme edimidir. İnsanın bir şeye dokunması demek, kendisini o şeyle ilişkili bir duruma sokması demektir. (Gözlerinizi kapayın, odada dolaşın, dokunma duygusunun durağan, sınırlı bir görme biçimine dönüştüğüne dikkat edin.) Tek bir nesneye değil, nesnelere aramızdaki ilişkiye bakarız her zaman”. Bununla birlikte görme duygusu ile birlikte dokunma ve hareket kabiliyetlerine çok yakın bir tecrübe de yaşanılmaktadır. Buradan hareketle, film izleme esnasında görme duyumuz ile hareket ve dokunmaya da çok yakın bir tecrübe yaşandığı söylenebilmektedir. İzleyici özellikle mekândaki imge ve sembollerin etkisiyle kinestetik hareketi geri kazanırken zihinsel hareketlenmeyi de deneyimlemektedir. Pallasmaa (2000); Walter Benjamin’in görme duyusunun dokunma duygusu ile olan bağlantısını şu şekilde aktarır: “Benjamin’in fikrine göre; bir filmi izlemek, izleyiciyi vücutsuz bir gözlemciye dönüştürse de illüzyonel sinema alanı hareketli mekân ile izleyiciye vücudunu geri verir, deneyimsel dokunma duygusu ve güçlü bir kinestetik deneyim sağlar. Film, gözlerle olduğu gibi kaslar ve cilt ile izlenir. Mimarlık da sinema da mekân deneyiminde kinestetik yolların oluşmasını sağlarlar ve hafızalarımızda gizli olan imgeler, retinal hafızamızda olduğu kadar dokunma hafızamızda da somutlaşırlar”.

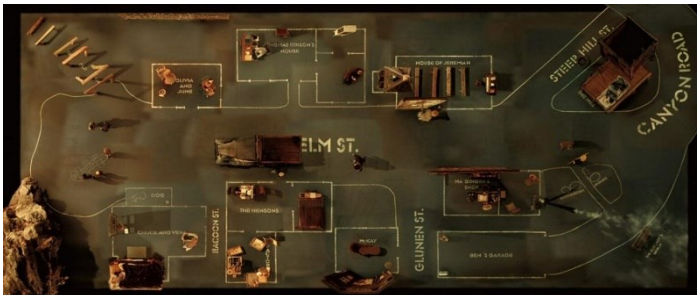
Aynı zamanda sinema anlatısının ulaşmak istediği bir nokta vardır. Bir kavram, bir düşünsel akış da olabilecek bu son nokta yönetmen ve senarist tarafından belirlenmekte ve anlatı boyunca işlenmektedir. Tıpkı mimarların mekânı şekillendirirken kullanıcıya yön vermek istediği gibi, sinemada da yönetmen tarafından izleyiciyi belirli bir yolda tutmak istenmektedir. Her iki disiplinde de bir anlam ve anlama ulaşma gayesi mevcuttur. Hareket ve deneyim sayesinde zamanı yakalamak ve zamanı yeniden üretmek, bunun bir amacının olması sanat olarak kabul edilmenin önemli koşullarından biridir. Pallasmaa (2000) sinema ve mimari ilişkisini; “Bernard Tschumi, Rem Koolhaas, Coop Himmelb ve Jean Nouvel gibi mimari avangardın en değerli temsilcileri, mimarlık konusundaki yaklaşımlarda sinemanın önemini kabul etmiş durumdadır. Sinemanın zihindeki mekânları kurma, zihinsel alanları yaratma, insan zihni, düşünce ve duygusunun mimarisini yansıtması ile ilgilendiğini belirtmiştir. Binaların ve şehirlerin zihinsel görevi varolan dünyayı inşaa etmek ve kendi deneyimlerimiz ile

dünya arasındaki yüzeyi ifade etmektedir” olarak tariflemektedir. Benzer şekilde Bordwell & Thompson (2006) şunları aktarmaktadır; sinemada ise zaman, mekânın elde edilmesinde önemli bir faktördür. Sinemada hem mekân hem de zaman tasarlanır ve mekânın betimlenmesi ve oluşturulması zaman alır. Filmde zaman ve mekân iki yönlü olarak birbirleriyle etkileşirler. Sinema hem mekânın hem de zamanın sanatıdır (İnce, 2007). Örnek olarak belirlenen *Dogville* filminin bu düşünürlerin açıklamalarına uygun bir yerde durduğu düşünülmüş, özellikle mekânın kullanılma ve sunulma biçimi filmin tercih edilmesine sebep olmuştur.

2003 yapımı olan Lars von Trier filmi *Dogville* tehlikeli bir gruptan kaçıp kurtulan ve Colorado isimli küçük bir kasabaya sığınan Grace ile başlamaktadır. Filmin konusu kısaca Grace’in (Nicole Kidman) içine kapanık yaşayan bu kasaba halkı tarafından kabul görme çabasına odaklanmaktadır. Çeteden kaçmış olması sebebiyle burada barınmak durumunda olan Grace halkla uyum sağlamaya ve bazı talepleri kabul etmek durumunda kalır. *Dogville* kasabasında yaşayan Tom ise bir süre Grace’e yardım etmekte olan bir başka film karakteridir. Kasaba bütünü ekrana yansıdığına herhangi bir duvar ya da üç boyutlu ayırıcı olmadığını, evlerin ve dükkanların zemine çizilmiş adeta iki boyutlu bir plan çalışması olduğunu görür izleyici (Görsel 1-2). “*Dogville*’de dekorun duvarlarla değil de tebeşirle ayrılması ve evlerle dükkanların içinin görünmesi, kamusal alanda sahnelediğimiz ‘performansların’ özel alanlarımızdaki çıplaklığı ve ‘rol’den arınmışlığına vurgu yapmakta; tebeşirden çizilen sınırlar kamusal-özel alan ayırımının yapaylığına dikkat çekmektedir” (Özcan-Elçi, 2016).

Görsel 1. Grace’in Gelişi, *Dogville*, 2003 (Erdem, 2022)

Görsel 2. Kasaba Planı, *Dogville*, 2003 (Güç, 2017)

Kasabalı kısa bir süre sonra Grace’i kabul etmeye başlar ve onu sever fakat başka bir yönüyle Grace oradaki varlığı sebebiyle köy halkı için tehdit oluşturmaktadır. Çünkü orada saklanan bir kişidir. Zamanla Grace yalnızlaşır, köy halkının ondan talepleri artar. Grace kasabalının karanlık yönünü görmeye başlar. “Grace, bu iyilik karşısında kasaba halkına film anlatıcısının da dediği gibi ‘çok da önemli olmayan ama bir o kadar da gerekli görülen işlerde’ yardım etmeye başlar. Bir süre sonra başına ödül konulmuş olduğu anlaşılınca, kasaba halkı Grace’in hayatını cehenneme çevirir” (Bağır, 2018). Bu esnada izleyici film anlatıcısının içine girmiş olduğu için, filmdeki sınırların yalnızca iki boyutta kalması farklı görünmekten çıkarak alışlagelmiş, duvar ve benzeri yükseklikleri olan sınırlara sahip mekânlar gösteriliyormuş gibi bir his yaşanmaya başlanmaktadır (Görsel 3-4).

Görsel 3. Mahal İç Mekânlarının Şeffaf Bir Şekilde Sunulması, *Dogville*, 2003 (Pekşen, 2004)

Görsel 4. Mahal İç Mekânlarının Şeffaf Bir Şekilde Sunulması, *Dogville*, 2003 (Mahsumclkbk, 2018).

Büyük bir hayal kırıklığı yaşayan ve çok kötü muamelelere maruz kalan Grace aslında önemli bir sır saklamaktadır. “Âşık olduğu Tom’un bile diğerlerinden bir farkı olmadığı açığa çıkar. Grace, yaşadığı tüm bu olumsuzluklara gangsterler onu tekrar almaya geldiklerinde son verir. Genç kadının sırrı da bu gelişle birlikte ortaya çıkmış olur: Gangsterlerin lideri Grace’in babasıdır. Artık tüm kasaba halkının ipleri Grace’in elindedir. Babasıyla yaptığı konuşmanın ardından, Grace, tüm Dogville sakinlerinin katline karar verir ve kasabayı yeryüzünden siler” (Bağır, 2018). (Görsel 5-6).

Görsel 5. *Kasabanın Yok Oluşu, Dogville, 2003 (Pala, 2023)*

Görsel 7. *Yapı Elemanlarının Kullanılmaması, Dogville, 2003 (Kocaeffe, n.d.)*

Görsel 6. *Kasabanın Gece Görüntüsü, Dogville, 2003 (Kaygısız, 2021)*

Görsel 8. *Yapı Elemanlarının Kullanılmaması, Dogville, 2003 (Arslan, n.d.)*

Sinema sanatı için bir anlam yaratma sanatı diyecek olursak; her sahnede görülen tüm öğeler gibi mekânlarında büyük bir anlamı vardır. Mekânlar, mekân içindeki imge ve semboller, hepsi izleyiciyi bir yere sürüklemektedir. Işık, kadraj, mekânsal semboller, kullanılan renkler, yapı elemanları ve benzeri tüm unsurlar düşüncelerimize hitap etmektedir. Pallasmaa (2000) ünlü yönetmen Tarkovsky'den örnek vererek ve Tarkovsky filmlerinin mekânlarını şöyle tarifler: "O (Tarkovsky), binanın mükemmelliğinin erişilemez ve reddediciliğini ortadan kaldırır ve sonsuzluk için tasarlanmış yapıların zayıflığını ortaya çıkarır. İzleyiciyi çıplak bir yapıda hisler ve empati ile donatır. Kullanışlı bir bina mantığımızı hitap eder, oysa yıkık bir bina hayal gücümüzü ve bilinçsiz fantazilerimizi uyandırır. Terk edilmiş çatı katları, ahırlar, teneke evler, nesiller boyunca yaşanmış gibi olan evler hayal gücümüzü uyandırırken, çağdaş apartman bloklarındaki rasyonel matrisler onları kovar". Lars von Trier de filminde mahal sınırlarını alışıldık dışına çıkarmış ve izleyiciyi şüphede bırakmıştır. Klasik kasaba evlerini yerleştirmek yerine yapı elemanlarından kaçınmış ve adeta film karakterlerini izleyici önünde çıplak bırakmıştır (Görsel 7-8). "Örneğin, *Dogville* filminde, film için oluşturulan mekânlar kurgu olmakla birlikte, fiziksel yoğunluk içermemekte ve yapı elemanlarına yer verilmemektedir. Filmde, algı; ses efektleriyle oluşturularak izleyicinin soyut algıları görünür hale getirmesi ve kendi görüntülerini oluşturması sağlanmıştır" (Köseoğlu, 2013).

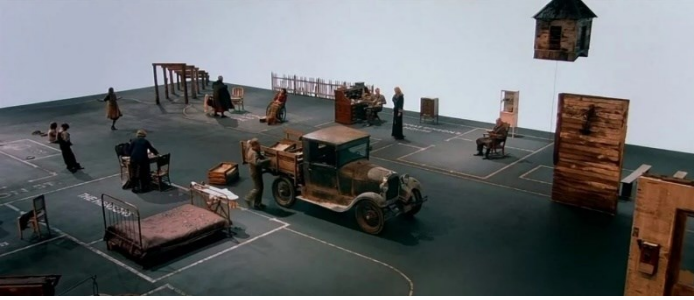
Filmdeki mekânların, karakterin özelliklerinin izleyiciye aktarılması açısından da önemli bir rolü vardır. Lüks ve modern bir konutta yaşayan karakter ile mütevazı bir konutta yaşayan karakterlerle ilgili izleyici aynı düşüncede olmaz. Olayların geçtiği yerler özellikle karakterin zevkini yansıtıyorsa, karakter hakkında fikir sahibi olunmasını sağlamaktadır. Zihinde hızlıca beliren bu düşünceler, izleyicinin karakteri tanımasına ve film boyunca bu bilgilerle düşünmesine sebep olur. Günümüz teknolojisinde yalnızca dekorla değil teknolojik yöntemlerle de yaratılan mekânlar yine benzer şekilde önemini korumaktadır. "İzleyiciye hissettirilmek istenen duygular; mekânlarda renk, ışık, ses yoluyla aktarılabilen ve bu tutum sinemayı salt görsel bir sanat olmaktan çıkarmaktadır. Filmlerde mekânlar fiziksel set ortamında yaratılabildiği gibi, bilgisayar ortamında da oluşturulabilmekte ve bilimkurgu filmlerinin sıklıkla dijital ortamda oluşturulmuş mekânlar kullanılmaktadır. Bu mekânlar tamamıyla bir kurgu ürünü olduğu için, geleceğe dair algılar bilgisayar programları yardımıyla oluşturulan; renk, malzeme, doku gibi görsel aktarımlarla sağlanmaktadır" (Efeoğlu & Birol, 2023).

Klasik film mekânları dışında ortaya konmuş bu filmde de: "1930 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Rocky

Dağları'nda *Dogville* adında bir kasabada geçen, birkaç dekor ile boş bir stüdyoda çekilen *Dogville*, von Trier'in bu tarihe kadar çektiği, teknik anlamda en yenilikçi ve en riskli film olarak dikkat çekmektedir" (Stevenson, 2005, s. 184). (Görsel 9-10).

Görsel 9. Mahal İç Mekânlarının Şeffaf Bir Şekilde Sunulması, *Dogville*, 2003 (Turner, 2023)

Görsel 10. Mahal İç Mekânlarının Şeffaf Bir Şekilde Sunulması, *Dogville*, 2003 (Film-Grab, n.d.)

Bir sinema eseri bazen izleyiciyi yönlendirmekle kalmaz aynı zamanda mahrem ve gizli duygular ile yüzleşmesine de sebep olur. *Dogville* filmi için de aynı söylemek mümkün. Mekânın tamamen açık bir şekilde kurgulanması ancak akıldaki sınırların net bir şekilde çizilmesi aynı zamanda kasaba halkının sevecenliğinin arkasındaki kapalı yön ile de bağdaşmaktadır. Bir yapı içinde iken de özne zaman zaman hafızasının kenarlarına itilmiş ve örtülmüş bilgilerle aniden karşılaşabilmektedir. Bu noktada yönetmenin de bir mimar gibi mekânı özne üzerinden şekillendirdiği söylenebilir. "Binalar duygu yoksundur; mimarlık eseri, duygularımızı ödünç vermek ve yerlerini değiştirmek ile - edebiyat ve sinema gibi - yükümlüdür. B. Michelangelo binaları melankoli duygularına aracılık etmez, mekânlar melankoli inşa ederler ya da daha kesin bir ifadeyle kendi melankolimiz ile yüzleşiriz. Sinema ve mimari, tüm sanatlar gibi, duygularımız için çekici projeksiyon perdeleri olarak işlev görür" (Pallasmaa, 2000).

Gözlemcilerin kendi deneyimleri doğrultusunda yakaladıkları imgeler, film anlatısı içerisinde gerekli olduğu takdirde daha fazla vurgulanmakta ya da daha dikkatli izleyiciye hitap

etmek amacıyla daha gizli tutulabilmektedir. Ancak bahsi geçen imge her zaman kullanıcı deneyiminde ve algısında var olduğunda fark edilmekte değildir. Sartre'a göre: "Kimi zaman edindiğimiz stereotipler nedeni ile imgeleri seçeriz. İmgelerin çağrışım yoluyla gözlemci tarafından tanınabilir olmasını Théodule Ribot şu nedenlere dayandırır: Eylem amaçlı seçme, 'dikkatimizi yönlendiren' duyuumsal nedenler, anlık nedenler ki 'bu terim zihinsel eylemsizlik yasasını ya da asgari çaba yasasını belirtir'" (akt. Sartre, 2017). Tüm bu yönleri ile sinema ve mimarlık özneye benzer duygular ve deneyimler sunmaktadır. Bu halde bir sinema filmi de heterotopya gibi mekânı kurcalayan kavramlar üzerinden incelemek mümkündür. Film seyri esnasında özne bir zaman ve mekân şahitlik eder. Olaylar kurgusuna göre yeni bir deneyim hafıza deposuna eklenmiş olur. Sinematografik illüzyon sayesinde ise bazen gerçek dünyada mevcut olmayacak anlar gerçeğe yakın şekilde deneyimlenebilirken aynı zamanda bazen sahnede bile var olmayan öğeler izleyici algısında varmış gibi yer edebilir. *Dogville* de net bir şekilde bu mekân algısı izleyicide oluşmaktadır. Bu şekilde yönetmen sinema diline özgü bir yöntem sergilemiştir. "İzleyicinin, evin kapısı olmasa da o kapıyı varmışçasına hissetmesi, ses efektleri ile gösterilmeye çalışılan doğa olayları, odaklanmanın sadece diyalog içerisindeki karaktere verilmesi gibi nedenlerden dolayı perdede yansıyan görüntü, izleyici üzerinde dramatik bir etki yaratmaktadır" (Bağır, 2018).

Mimari ve sinema mekânlarının ortak özelliklerinden ve öznede yarattığı algı üzerinden yola çıkıldığında, Michel Foucault'nun mekân çalışmalarının odağı olan heterotopyaların yarattığı illüzyon de buna benzemektedir. Her ne kadar Foucault heterotopyaları çoğunlukla kent ya da kurum yapıları üzerinden açıklamış olsa da bunlarla sınırlanmamış aslında tanımlara açıklık getirmek için örneklemeler yapmıştır. Heterotopya tanımına öncelikle tıbbi bir terim olarak rastlanmakta, zooloji gibi alanlarda terminolojiye dahil olmaktadır. 1920 yıllarında tıp alanındaki kullanımı; dokuda normal olmayan parça, yapıda anormallik durumu, organın anomalik pozisyonu veya düzenlemedeki anormallik durumu şeklinde olmuştur (Yıldırım, 2020).

Foucault'nun ise heterotopyayı modernite ve çağdaş yaşamı eleştirerek ortaya atmıştır. Bu yoruma göre çağdaş mekân, barınma eylemine odaklanmak yerine demografik şifreleri sunmaktadır. Aynı zamanda hedef olan demografik plana göre organize edilmektedir. Foucault çağdaş mekânı şöyle yorumlamıştır: "Daha da somut bir biçimde, mahal veya yer belirleme meselesi demografik açıdan da çıkmaktadır insanlığın karşısına. Bu insan mahalli ve yaşama mekânı meselesi yalnızca dünyada insanlar için yeterince yer olup olmadığı sorusundan ibaret değildir; muayyen bir durumda muayyen bir hedefe ulaşmak için ne tür yakınlık ilişkilerine başvurmak gerektiği, beşeri öğelerin depolanması, deveranı,

işaretlenmesi ve tasnifinde nasıl bir yolun izleneceği sorusunu da ihtiva eder. Çağımızda mekân bize mahaller arasında ilişkiler gibi görünmektedir” (Foucault, 1984).

Günün ihtiyaçlarına göre planlanan ya da yeniden düzenlenen mekân, basitçe kullanıcının yaşam alanı olmaktan öte; sosyal ilişkiler zincirinin belirleyicisi ve statü göstergesi olarak durmaktadır. Geçmiş kutsiyelere göre düzenlenmiş olan mekân çağdaş dünyada yeni bir fonksiyona ihtiyaç duymakta ve gerekliliğini sürdürmeye devam etmektedir. Bu noktada geçmiş ve gelecek arasında şekillenen mekânda zıtlıklar ortaya çıkmaktadır. Çelişkiler içeren çağdaş mekânın bu durumu kullanıcı algısında da ortaya çıkmakta ve Foucault'nun biyopolitika araştırmalarında önemli bir yeri olan 'özne' konuya katılmaktadır. Foucault'nun çalışmalarında kullandığı haliyle özne bir üretimdir. Bir sistemin sürekliliği için gereklidir. Heterotopya kelimesi etimolojik olarak topos yani yer ve farklı anlamına gelen hetero kelimelerinden oluşmaktadır. Bu şekliyle Türkçe'ye çevrildiğinde; Öteki yer, başka yer, farklı yer olarak çevrilebilmektedir. Her alternatifte görülebileceği gibi ayrık ve zıtlığın mekânı olarak düşünülebilir. Sosyal öğelerin depolandığı ve beşeri ilişki ağlarının örüldüğü bu mahaller zinciri mekândaki hissiyatın kullanıcıyı şaşırtması ve bazı zıtlıkları ayyuka çıkarması yönüyle farklı olan mekândır. Belli müdahalelerden, belli ideolojilerden ortaya çıkan mekân tiplerini ütopyalar, distopyalar ve heterotopyalar olarak sıralamak mümkündür. Foucault'ya (1984) göre ütopyalar gerçek bir yeri olmayan mahallerdir. Ütopyalar tamamen gerçekdışıdır. Mükemmel mekânı, mükemmel özneyi ve mükemmel sosyal ağları tanımlamaktadırlar. Ürün olarak özne burada yerini bulmaktadır. Mükemmel sistemin içerisinde mükemmel özne olarak var olurlar. Ancak hayali olan, yol gösterici olsa bile hayalidir. Fakat gerçek olarak duran bir mekân tipi daha mevcuttur. Bu mekân tipi Foucault tarafından 'heterotopya' olarak adlandırılır. Fiziki olarak şahit olduğumuz bu mekân tipi kurgu değildir. Kullanıcısı ile fiziki temas içindedir ve doğrudan algısına yansımaktadır. Heterotopyaları konu haline getiren ise; fiziki bir mekân olmasına rağmen muğlak bir etkisinin olmasıdır.

“Öteki yer, akıldadır, deneyimdedir; bu sebeple, beden ile ilişkili olarak muğlak ve kararsız bir bağlama sahiptir. Öteki yer, tek bir beden için dahi bir tür çokluktur ve çokluğu oluşturan haller değişken ve geçicidir. Bedenlerin o mekânı deneyimleme hallerine bağlı olarak farklı anlamlarla yaratılan öteki yer, bir problematiktir, tartışmalı ve kesinleşmemiştir” (Kaymaz-Koca & Hale, 2017). Tıpkı *Dogville* filminde olduğu gibi akılda var olan sınırlar ve yapı elemanları film kurgusu uyarınca zihinlerde şekillenmekte ve varlığı yokluğu bir haline gelmektedir. “Duvarların, kapıların, ağaçların olmadığı bu mekân içerisinde herhangi bir sahnede, o sahnede yeri olmayan diğer karakterler de kadrajın içerisinde yer

almaktadır. Kapılardan giriş çıkışlar sadece ses efektleriyle sahici kılınmıştır. Zaman değişimleri ise ışıklandırmanın yardımıyla sağlanmıştır. Böylesi bir görüntü her ne kadar izleyiciye ilk başta alışılmışın dışında ve yabancı gelse de filmin sonunda yaşanan katharsis filmdeki dekorun gerçekçi bir algı yaratmasının kanıtı olmaktadır” (Bağır, 2018).

Mekânların biriktirdiği beşeri ilişkiler ansızın ve plansızca ortaya çıkarak illüzyon yaratmaktadır. Bu illüzyonu Foucault 'ayna etkisi' olarak tarifler. Mekân öğeleri sayesinde zihnen tam olarak hangi konumda bulunduğu farkedilemez. Aynadaki görüntüde mi yoksa fiziken var olunan noktada mı? Tam da bu ikili zaman mekân ilişkisi heterotopyaların konusunu oluşturmaktadır. Heterotopyalar Foucault tarafından altı ilke ile açıklanmakta ve örneklendirilmektedir. Bu çalışmada hepsinden bahsedilmeyecek olup çalışmanın önermesine destek veren altıncı ilkedden bahsedilecektir. Altıncı ilke özetle; mekânların kullanıcının hayatını deşifre ettiği mekânlar olarak açıklanabilmektedir. Altıncı ilkede: “Heterotopyanın rolü ya da yanılısma mekânı yaratarak bütün gerçek mekânların, insan hayatının bölümlendiği bütün mahallerin daha da hayali olduğunu teşhir etmek yahut da öteki olan bir mekân, bizimki ne kadar düzensiz, çarpık ve savrukça o kadar mükemmel ve titiz başka bir gerçek mekân yaratmaktır” (Foucault, 1984). Bu ilkenin deşifre edici yönü var olmayan bir imaj çizmesinden ancak bu imajın mevcut hayatlara bir şekliyle dokunması ve sorgulatmasından gelmektedir. “Mevcutta yaşadığımız mekânın belli düzenlemeler ile güzel görüldüğü ancak aslında gerçeği yansıtmadığının fark edilmesini sağlamaktadır. Tam tersi bir etki ile gerçeklikten kopuk illüzyon mekânları ile de mevcut yaşam biçimlerinin fark edilmesini sağlayan heterotopyalar açıklanmaktadır. Daha net bir tanım için; bir mekân tipi deşifre olmamak için tasarlanmıştır, diğer mekân tipi deşifre etmek için tasarlanmıştır” (Ural, 2019). *Dogville* filminde de iki farklı bakış açısından heterotopik etkiyi konuşmak mümkündür. Yönetmenin başarı ile deşifre ettiği; mükemmel görünen beşeri ilişkilerin aslında tutuculuk, talepkârlık ve yabancı olana her türlü muameleyi kabul görmek gibi olumsuz yönlerdir. Bununla birlikte mekânda yapı elemanlarının bulunmaması ancak bunun bir süre sonra izleyici zihninden silikleşmesi de yine sinemaya has bir anlatım ile illüzyonun ustaca kullanılmasıdır.

Sonuç ve Tartışma

Sinema metotları ile gerçekleştirilen illüzyon sayesinde doğal algıda gerçekleşen pek çok ortak nokta mevcuttur. Sinema, hareketi kullanması ile ve görme duyumuza hitabeti ile kinestetik gücü yakalayabilmektedir. Aynı zamanda, zamanı sabitleyerek onu yeniden üretebilme yetisine de sahiptir. Olaylar zamanın ayrılmaz parçasıdır. Bu da devamında izleyici yada başka bir deyişle özne deneyiminin üretilmesini

sağlamaktadır. Heterotopya kavramı da kullanıcı yani özne üzerinde ikili, karmaşık ve heterojen bir deneyim üretimi ile bağdaşmaktadır.

Foucault'un heterotopyaları açıkladığı 'Öteki Mekânlara Dair' yayını esas alınarak hazırlanan bu araştırmada, heterotopya kavramı film mekânları üzerinden değerlendirilmiştir. Sinema mekânları ile fiziki mekânın özne üzerinde yarattığı benzer etkiler tespit edilerek, ütopya ve distopyalardan ayrılarak fiziki olarak var olma özelliği taşıyan heterotopyaların; *Dogville* filmi ile özne algısına plansız, ayrık ve heterojen bir etki yaratabileceği tespit edilmiştir. Foucault'nun çalışma prensiplerinden şüphecilik ve olumsuzluk bakış açısıyla; *Dogville* filmi irdelenmiş ve tanımlar öncül alınarak film mekânları üzerinde durulmuştur. Heterotopyaların özne üzerinde yarattığı ayna etkisi ve altı ilkedeki hangisi üzerinden yorumlanabileceği araştırılmıştır. Altı ilke içinden, altıncı ilke üzerinden filmin değerlendirilebileceği sonucuna varılmıştır. Altıncı ilke; kimi toplumsal düzenleri, kimi mekânları ya da kimi fikri kalıpları deşifre eden mekânlar olarak heterotopyalara dahil olmaktadır. Altıncı ilkede iki farklı türde mekândan bahsedilir. Birinci tip öznenin yaşantısının çarpıklığını ve kötülüğünü deşifre eden, düzgün bir hayat profili sunan mekânları anlatır. İkinci tip ise aksine özne yaşantısını ve mekânları, kendisi de çarpık mekânları sunarak deşifre eder.

Dogville filminde iki yönden heterotopyalar algılanmaktadır. Öncelikle düzenli, güzel ilişkilere sahip ve toplum değerlerine uygun yaşayan muhafazakar bir kasaba görülmektedir. Ancak filmsel anlatı ilerledikçe durumun böyle olmadığı, kişi ve bütün olarak topluluğun çarpık alışkanlıkları, oransız talepleri ortaya çıkmaya başlar. Yönetmen bu küçük topluluğun hem mükemmel görünen hem de çarpık yönlerini mekânlarda hiç bir yapı elemanı kullanmayarak izleyiciye deşifre etmektedir.

İkinci yönden ise; yine hiç bir yapı elemanı kullanılmayarak mahal sınırları konusunda izleyici muğlak bırakılmış ve yüksekliği olmayan bu sınırların aslında kafamızdaki sınırlar olduğu konusu deşifre edilmiştir. Film anlatısında başta şaşırtıcı gelen bu durum zamanla sanki duvarlar varmış gibi bir etki yaratmaya başlamaktadır. Dolayısıyla gerek bakış açımıza gerek toplum normlarına mekân yolu ile yapılan bu deşifrenin heterotopyaların altıncı ilkesi ile örtüştüğü kanıtlanmaktadır.

Örnek olarak belirlenen *Dogville* filmi pek çok yönden vurucu bir film olduğu için, hakkında sayısız eleştirmen ve araştırmacı çalışmalar yapmıştır. Filmin sosyolojik yönü, psikolojik yönü, ahlaki normlar ile ilgili yönleri, sinematografik tekniklerin kullanımı, feminist bakış açısından yorumlanması, film mekânlarının kurgusu vb. yönlerden değerlendirilen film; bu çalışmada heterotopyalar üzerinden değerlendirmeye alınmıştır. Heterotopyalar hala örneklendirilmekte ve çeşitlendirilmekte olan, mekânı

alışlagelmiş dışında değerlendiren, kullanıcı algısında ikilik yaratan bir kavramdır. Bu anlamda kavram, henüz fiziki mekânlar konusunda dahi geliştirilmeye devam edilmektedir. Bu çalışmada ise; mekânsal bir kavram olarak heterotopya bağlamında *Dogville* filmi incelenerek; fiziki mekâna çok yakın etki yaratan farklı bir disiplinin mekân kullanımı değerlendirilmiştir. Sinema mekânları ile fiziki mekânların ortaklaştığı pek çok nokta araştırmacılar tarafından kanıtlanmıştır. Dolayısıyla sinema mekânları da fiziki mekânlar gibi sinemasal anlatının ulaşmak istediği amaca göre organize edilmektedir. Bu durumda fiziki mekânı irdeleyen çoğu kavram, sinema mekânını da değerlendirebilir düşüncesine ulaşılmaktadır. Mekânın kullanıcı algısına ve psikolojisine ulaştığı ve deneyimlerinde yer ettiği yer rasyonel alanın dışında kalmaktadır ve disiplinler arası bakışı gerektirmektedir. Rasyonel alanın dışında kalan insan dünyası, kendine ait tecrübelerden, anlık hislerden ve duygu durumlarının değişkenliğinden dolayı ne tamamen doğa bilimleri ile değerlendirilebilir ne de mutlak bir evrensellik ile açıklanabilir. Kültürler, toplumsal bellek, yaşanan coğrafya, demografik özellikler, psikoloji ve daha pek çok sebep insan bilimini açıklamak için çok önemli faktörlerdir. Bu belirleyiciler bazı ortaklıklar kurulmasına sebep olsa da tamamen birbirleriyle örtüşmezler. Dolayısıyla insan tarafından bilinçli ya da bilinçsiz üretilen her şey öncelikle anlama ardından yorumlama yöntemi ile daha sağlıklı değerlendirilmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir-A.G.U.; Tasarım-A.G.U.; Denetleme-A.G.U.; Kaynaklar-A.G.U.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi-A.G.U.; Analiz ve/veya Yorum-A.G.U.; Literatür Taraması-A.G.U.; Yazıyı Yazan-A.G.U.; Eleştirel İnceleme-A.G.U.; Diğer-A.G.U.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept-A.G.U.; Design-A.G.U.; Supervision-A.G.U.; Resources-A.G.U.; Data Collection and/or Processing-A.G.U.; Analysis and/or Interpretation-A.G.U.; Literature Search-A.G.U.; Writing Manuscript-A.G.U.; Critical Review-A.G.U.; Other-A.G.U.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Arslan, A. (n.d.). *Dogma akımı ve sinemaya getirdiği yenilikler*. Bilgi Ustam. <https://www.bilgiustam.com/dogma-akimi-ve-sinemaya-getirdigi-yenilikler/>
- Bağır, M. (2018). A film research by way of Aristo's Mimesis and Catharsis concepts: Dogville. *Ege University Faculty of Communication Media and Communication Research Refereed E-Journal*, (2), 36-55. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/464400>
- Berger, J. (1995). *Görme biçimleri* (Y. Salman, Trans.; S. Blomberg, C. Fox, M. Dibb, R. Hollis, Eds.). Metis Yayınevi. (Original work published 1972).
- Bordwell, D., & Thompson, K. (2006). *Film art*. McGraw-Hill Professional.
- Efeoğlu, İ., & Birol, G. (2023). Sosyal farklılıkların ve aidiyet duygusunun mekan üzerindeki etkilerinin Parasite filmi üzerinden incelenmesi. *Yapı Dergisi*. <https://yapidergisi.com/sosyal-farkliliklarin-ve-aidiyet-duygusunun-mekan-uzerindeki-etkilerinin-parasite-filmi-uzerinden-incelenmesi/>
- Erdem, D. (2022, September). *Konuksevmezliğin sahnelenişi: Dogville kasabası ve şürekâsı*. Punctum. <https://www.punctumdergi.com/post/konuksevmezligin-sahnelenisi-dogville-kasabasi-ve-s%C3%BCrekasi-dilara-erdem>
- Erdoğan, E., & Yıldız, Z. (2018). Reading the relationship between time and space in the film Cloud Atlas. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 35(1), 1–25. <https://doi.org/10.4305/metu.jfa.2018.1.1>
- Film-Grab. (n.d.). *Dogville*. <https://film-grab.com/2014/10/01/dogville/18-702/>
- Fıncıoğulları, S. (2016). A short review on social science and Hermeneutics. *Journal of Sociology*, (33), 37-48. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/593966>
- Foucault, M. (1984). *Öteki mekânlara dair*. Metis Yayınları.
- Foucault, M. (2017). *Hermenötüğün Kökeni*. Ayrıntı Yayınları.
- Güç, S. (2017, October 28). *Tokat gibi bir film: Dogville*. Medium. <https://medium.com/@mhmdslhgc/tokat-gibi-bir-film-dogville-3c26b92cfce9>
- İnce, T. E. (2007). *The research of architecture cinema relation over the street space* (Thesis No. 199417) [Master Thesis, Gazi University]. Thesis Center of YOK.
- Karapınar, A. (2018). *Hermeneutic methodology; "2001: A Space Odyssey" movie on hermeneutic a review* (Thesis No. 509831) [Master Thesis, Sakarya University]. Thesis Center of YOK.
- Kaygısız, U. (2021, November 26). *Dogville*. *Yazı-Yorum*. <https://www.yazi-yorum.net/2021/11/26/dogville-umut-kaygisiz/>
- Kaymaz-Koca, S., & Hale, J. (2017). Conceptualizing "thirdplace": Exploring embedded narrations in between a spatial trilogy. *Megaron*, 12(3), 488-496. <https://doi.org/10.5505/megaron.2017.93685>
- Kocaefe, T. (n.d.). *Dogville*. Tuğba Kocaefe. <https://www.tugbakocaefe.com/post/copy-of-a%C5%9Fk%C4%B1n-%C3%A7ekimi>
- Köseoğlu, Ş. (2013). *Culture, space and cinema: Yeşim Ustaoglu films* (Thesis No. 335054) [Master Thesis, Karadeniz Technical University]. Thesis Center of YOK.
- Lefebvre, H. (2020). *Mekânın üretimi* (I. Ergüden, Trans.; 7th ed.). Sel Yayıncılık. (Original work published 2014).
- Mahsumclkbk. (2018, May 13). *Dogville/Film hakkında görüşlerim*. Steemit. <https://steemit.com/coogger/@mahsumclkbk/dogville-film-hakknda-goruslerim>
- Özcan-Elçi, D. (2016). The representation of women images with mechanism of incorporation and expulsion in Dogville. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (58), 224-242. <https://dergipark.org.tr/en/pub/abuhsbd/issue/32971/366439>
- Özön, N. (2000). *Sinema, televizyon, video, bilgisayarlı sinema sözlüğü*. Kabalıcı Yayınevi.
- Pala, M. (2023, July 1). *Kapitalizmin 'yapısökümü' Dogville/Köpekkent*. Mustafa Pala-Hayat Sanat Edebiyat. <https://mustafapala.blog/2023/07/01/kapitalizmin-yapisokumu/>
- Pallasmaa, J. (2000). *Lived space in architecture and cinema*. University of Calgary Faculty of Environmental Design. https://www.ucalgary.ca/ev/designresearch/publications/insitu/copy/volume2/imprintable_architecture/Juhani_Pallasmaa/index.html
- Pekşen, A. (2004). *Berlin Yahudi Müzesi ve Dogville: Boşluk kavramı üzerinden iki eserin karşılaştırılması*. İzinsiz gösteri. https://www.izinsizgosteri.net/2009/asalsayi223/ali.peksen_223.html
- Sartre, J. P. (2017). *İmgelem* (A. Tümertekin, Trans.). İthaki Yayınları. (Original work published 1936).
- Stevenson, J. (2005). *Lars Von Trier*. Agora Kitaplığı.
- Tanyeli, U., & Sözen, M. (2015). *Sanat kavram ve terimleri sözlüğü*, Remzi Kitabevi.
- Türk Dil Kurumu. (2017). *Mekân*. In *TDK Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Turner, K. (2023, April 30). "Good, honest folks": 20 years later, controversial "Dogville" has become frightening prophecy [Comment on Dogville]. *Salon*. <https://www.salon.com/2023/04/30/dogville-lars-von-trier-20th-anniversary/>
- Tüysüz, D. (2018). Reflections of Brecht aesthetics in the cinema: The cinema of Michael Haneke. In *III. International conference: The west of the east, the east of the west proceedings* (pp. 81-96). Young Scholars Union. https://www.researchgate.net/publication/377177901_Brecht_Estetiginin_Sinemadaki_Yansimaları_Michael_Haneke_Sinemasi/link/65980d820bb2c7472b36112c/download?tp=eyJib250ZXh0ljp7lmZpcnN0UGFnZSI6InB1YmxxpY2F0aW9uIiwicGFnZSI6InB1YmxxpY2F0aW9uIn19
- Ural, A. G. (2019). A heterotopic place: Tophane-i Amire culture and art center. *Journal of Architecture and Life*, 4(1), 79-91. <https://doi.org/10.26835/my.535605>
- Wichham, G., & Kendall, G. (2016). *Foucault'un yöntemlerini kullanmak*. İslık Yayınları.
- Yıldırım, A. (2020). *Kapatılmadan Heterotopyalara*. Töz Yayınları.

Otizm Sosyal Beceri Profili Türkçe Formu Öğretmen Grubu Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Autism Social Skills Profile Turkish Form Teacher Group Validity and Reliability Study

Orkun KARAKUŞ¹

¹Balıkesir Üniversitesi, Necatibey Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, Balıkesir, Türkiye

Enver TUFAN²

²Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye

öz

Otizm Spektrum Bozukluğu olan çocukların en çok zorlandıkları konuların başında sosyal becerilerin geliştirilmesi gelmektedir. Bu sebeple OSB olan çocukların gelişimlerinde sosyal becerilerin geliştirilmesi kilit rol oynamaktadır. Otizm Sosyal Beceri Profili ölçeği, Bellini-Hopf tarafından 2007 yılında 7-17 yaş arası otizmlili çocukların ve gençlerin sosyal becerilerini değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. 2009 yılında ise Demir, OSBP'nin Türkçeleştirme çalışmalarının yanı sıra geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarını yaparak OSBP-T Formu'nu oluşturmuştur. OSBP-T formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları öğrenci velilerinden alınan veriler ile yapılmıştır. Bu çalışmada ise, OSBP-T'nin öğretmenlerin çocukları değerlendirmelerinde geçerli ve güvenilir bir ölçek olup olmadığını test etmek amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında özel eğitim öğretmenlerinin değerlendirdiği 205 OSB'li çocuğun verisine ulaşılmıştır. Yapılan analiz sonuçlarına göre, ölçeğin faktör yapısının orijinalinde olduğu gibi 3 faktörlü olduğu belirlenmiştir. Doğrulayıcı faktör analizinde (DFA) ise hesaplanan uyum indekslerinin tamamının mükemmel ya da kabul edilebilir referans aralıklarında olduğu ve ölçeğin yapı geçerliğinin sağlandığı ortaya çıkmıştır. Ek olarak ölçeğin alt ölçekler ve ölçeğin tümünden elde edilen testlerin sonucunda madde, faktör ve ölçek madde toplamı bazında güvenilirliği sağladığı ve yüksek derecede güvenilir sonuçlar verdiği görülmüştür. Sonuç olarak OSBP-T'nin 7-17 yaş aralığındaki çocukların sosyal beceri düzeylerini belirlemek amacı ile öğretmen grubu ile kullanılabilecek bir ölçek olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Otizm Spektrum Bozukluğu, OSBP-T Öğretmen Formu, Sosyal Beceriler

ABSTRACT

One of the most difficult issues for children with Autism Spectrum Disorder (ASD) is the development of social skills. For this reason, the development of social skills plays a key role in the development of children with ASD. The Autism Social Skills Profile (ASSP) scale was developed by Bellini-Hopf in 2007 to assess the social skills of children and youth with autism aged 7-17 years. In 2009, Demir conducted validity and reliability studies as well as the Turkishization studies of the ASSP and created the ASSP-T Form. The validity and reliability studies of the ASSP-T form were conducted with data collected from the parents of the students. In this study, it was aimed to test whether the ASSP-T is a valid and reliable scale for teachers' assessments of children. Within the scope of the study, data of 205 children with ASD evaluated by special education teachers were obtained. According to the results of the analysis, it was determined that the factor structure of the scale had 3 factors as in the original. Confirmatory factor analysis (CFA) revealed that all of the calculated fit indices were excellent or within acceptable reference ranges and that the construct validity of the scale was ensured. In addition, as a result of the tests obtained from the subscales and the whole scale, it was seen that the scale provided reliability on the basis of item, factor and total scale items and gave highly reliable results. As a result, it was concluded that the ASSP-T is a valid instrument for children between the ages of 7-17.

Keyword: Autism Spectrum Disorder, ASSP-T Teacher Group, Social Skills

Giriş

Sosyalleşme, bireyin içerisinde yaşadığı toplumla uyumu ve çevresi ile kurduğu iletişim süreçleri olarak tanımlanabilir. "Çocuklar sosyalleşme süreci içerisinde kültürü öğrenir ve toplumun bir üyesi haline gelirler. Bu süreç doğumla başlar, ailenin çevre ve toplum konusunda verdiği bilgilerle sürer" (Önalın-Akırat, 2006, s. 40).

Açıklama/Description (Bu çalışma 2024 yılı Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Ana Bilim Dalı Müzik Eğitimi Bilim Dalı Doktora Programı'nda yürütülen "Müzik eğitiminin, otizm spektrum bozukluğu olan çocukların sosyal becerileri üzerindeki etkisi" başlıklı doktora tezi konusu kapsamında yazılmıştır. / This study was written within the scope of the doctoral dissertation titled "The effect of music education on the social skills of children with autism spectrum disorder" conducted at Gazi University Institute of Educational Sciences, Department of Fine Arts Education, Department of Music Education, PhD Program in 2024.)

Geliş Tarihi/Received 05.08.2024
Revizyon Talebi/Revision Requested 08.10.2024
Son Revizyon/Last Revision 17.03.2025
Kabul Tarihi/Accepted 17.03.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 27.03.2025

Sorumlu Yazar/Corresponding author:

Orkun KARAKUŞ

E-mail: orkun_karakus@outlook.com

Cite this article: Karakuş, O., & Tufan, E. (2025).

Autism social skills profile Turkish form teacher group validity and reliability study. *Art Vision*, 31(54), 20-28.

<https://doi.org/10.32547/artvision.1528326>

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Sosyal iletişim, yaşamın her evresinde bireyin çevresi ile sağlıklı iletişim kurması için geliştirmesi gereken bir beceridir. Bebeklik döneminden itibaren aileler, sonrasında öğretmenler, çocukların sosyalleşmesine katkıda bulunurlar. Bebeklik dönemi ile ilgili sosyalleşme şu şekilde açıklanmaktadır. Bir bebeğin ihtiyaçlarının çevresindekiler tarafından karşılanması, onun dış dünyaya karşı verdiği sinyallerin alındığını fark etmesine yol açar. Bebeğin bu sinyaller aracılığıyla annesiyle kuracağı ilk iletişim, onun gelecekteki diğer insanlarla sosyalleşmesinin temelini oluşturur (Ulutaş vd. 2016, s. 40). Öğretmenlerin sosyal becerilerin geliştirilmesi ile ilgili rolü ise şu şekilde açıklanmaktadır. “Öğrencilere örgün öğretimin her bir basamağında, sosyal becerilerin kazandırılması, pekiştirilmesi ve geliştirilmesi için çaba sarf edilmelidir. Öğretmenler, öğrencilerin bu becerileri kazanabilmelerini sağlayabilecek nitelikte ne kadar çok etkinliklere ve düzenlemelere yer verilerse o oranda sosyal becerileri kazandırma oranları yükselecektir” (Çubukçu & Gültekin, 2006, s. 160). Sosyal becerilerin geliştirilmesi normal gelişim gösteren çocuklar üzerinde olduğu kadar Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) olan çocuklar için de oldukça önemlidir. Ancak bilindiği üzere OSB olan öğrencilerin sorun yaşadıkları konuların başında sosyal becerilerin geliştirilmesi geldiği bilinmektedir.

“Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB), belirtileri çocukluk döneminden itibaren ortaya çıkan, etkileri ömür boyu devam eden, aynı zamanda kişilerin sosyal etkileşim ile iletişim kurma becerileri olumsuz etkilenen, sınırlı ilgi ile tekrarlı davranışları olan nörogelişimsel bir bozukluk olarak tanımlanmaktadır” (Aydın & Özgen, 2018, s. 93). Belirtileri genellikle üç yaş öncesinde ortaya çıkmakta ve dil gelişimi, sosyal ilişki geliştirmede zorluklar ve tekrarlayıcı davranışlar olmak üzere üç alanda kendisini göstermektedir (APA, 2013; Demir, 2014). Bu bağlamda OSB olan çocukların müdahale programları ile sosyal beceri alanındaki eksikliklerin giderilmesi için araştırmalar yapılmaktadır. Yapılan bir araştırmada; 48-72 aylık eğitim alan OSB olan çocukların sosyal beceri düzeylerinin oyun ve drama ilişkisi incelendiğinde kişiler arası beceriler, kızgınlık davranışlarını kontrol etme ve değişikliklere uyum sağlama, akran baskısı ile başa çıkma, sözel açıklama, kendini kontrol etme, amaç oluşturma, dinleme, görevleri tamamlama ve sonuçları kabul etme becerilerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunduğu ortaya çıkmıştır (Bilgin & Akkaynak, 2021, s. 53). Bir başka çalışmada Turhan & Vuran (2015), OSB olan çocuklara sosyal beceri öğretiminde sosyal öykü ve video model uygulamalarının daha etkili ve verimli olduğunu ortaya koymuştur (s. 294). Tüm bu araştırmalarda OSB’li bireylerin sosyal beceri yetersizliklerini ve düzeylerini belirlemek için ölçüm araçlarının kullanıldığı bilinmektedir. Bu bağlamda OSB olan öğrencilerin sosyal beceri düzeylerinin ölçülmesine yönelik ölçüm araçlarının

geliştirilmesi ve var olan ölçüm araçlarının kullanım alanını genişletecek standardizasyon çalışmalarının yapılmasının son derece önemli olduğu söylenebilir.

Otizm Sosyal Beceri Profili (OSBP) Bellini ve Hopf (2007) tarafından 45 madde 3 faktörde toplanmış bir değerlendirme aracıdır. OSBP; 7-17 yaşları arasındaki otistik çocukların sosyal davranışlarına aşına olan ebeveynlerinin veya öğretmenlerinin kullanımı için tasarlanmıştır (s. 80). Demir (2009) “Otizmli çocukların sosyal becerilerinin farklı değişkenler açısından değerlendirilmesi” isimli çalışmada geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yaparak Otizm Sosyal Beceri Profili Türkçe Formunu (OSBP-T) oluşturmuştur.

OSBP-T’nin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları sırasında çalışma verileri anne babalardan ve öğretmenlerden toplanmış ve OSBP-T’nin yapı geçerliği, ölçüt geçerliği, iç tutarlığı anne babalardan toplanan verilerle belirlenmiştir (Demir, 2009, s. 90). Okul Öncesi dönemden itibaren öğretmenlerin çocukların sosyalleşme süreci içerisinde yer aldığı bilinmektedir. “Öğretmen çocukların sosyal becerilerini gözlemler ve kaydeder” (Ömeroğlu vd., 2014, s. 39). OSBP-T’de okul ve rehabilitasyon merkezleri gibi akranların da bulunduğu sosyal ortamlar içerisinde gözlemlenmesi daha kolay olabilecek birçok madde bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şu şekildedir; “Yapılandırılmamış/yapılandırılmış etkinlikler sırasında akranlarla etkileşimde bulunur, birebir akran etkileşimlerine girer, akran gruplarıyla etkileşimde bulunur, etkinliklerde akranlarının kendisine katılmalarına izin verir, etkinliklere katılması için akran davetlerine karşılık verir, olumlu akran etkileşimlerine girer, sosyal etkileşimlerle ilgili korku veya kaygı gösterir ve akranları tarafından yönlendirilir”. Öğretmenlerin okul ortamlarında OSB olan öğrencilerin akranları ile olan iletişimlerini daha fazla gözlemlene olanağı olduğundan OSBP-T ile daha etkili sonuçlara ulaşabileceği söylenebilir. Bu durum OSBP-T’nin öğretmen grubu ile geçerlik ve güvenilirlik hesaplamalarının yapılmasını önemli kılmaktadır. Bu duruma ek olarak şüphesiz ki öğretmenler meslek yaşamının da verdiği tecrübe ve uzman bakışı ile öğrencilerin gelişimlerini daha bilimsel gözle ve objektif bir şekilde değerlendirebileceği söylenebilir. “Anne-babalar değerlendirme ölçeklerini doldururken, çocuklarının beğenilmesini istedikleri için verdikleri cevapları istedik yönde değiştirebilirler. Ayrıca ölçeği dolduran kişi cümleleri anlamakta zorlanıyorsa cevapları boş bırakabilir ki bu durum da veri kaybına neden olabilir” (Demir, 2009, s. 24). Ayrıca sosyal beceri yetersizliklerini belirlemek için, hem ebeveynlerin hem de öğretmenlerin geçerli ve güvenilir değerlendirme ölçeklerini doldurması, çocukların doğal ortamlarda gözlemlenmesi gibi yöntemlerin bir arada kullanılması önerilmektedir” (Demir, 2009, s. 21). Farklı gruplardan (Anne-baba, öğretmen) veri toplanması yolu ile OSBP-T’nin kullanım alanının genişletilmesi bu çalışmayı önemli hale getirmektedir. Tüm bu bilgiler ışığında Demir’in

de ifade ettiği üzere “İleri araştırmalarda öğretmenlerin OSBP-T’yi kullanarak otizmliler çocukların sosyal becerilerini değerlendirmesi sağlanmalı ve öğretmenlerden toplanan verilerle geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yinelenmelidir” (2009, s. 90.). OSBP-T’nin öğretmenlerden toplanan verilerle geçerlik ve güvenilirlik hesaplamalarının yapılması araştırmacının amacını oluşturmaktadır. Öğretmen grubu ile OSB olan çocukların sosyal beceri yetersizliklerini belirlemek için kullanılacak olan OSBP-T; bir ölçme aracında olması gereken özelliklere (güvenilir ve geçerli) sahip midir? Sorusuna yanıt aranmıştır.

OSBP- T Geliştirme Süreci

Bellini & Hopf (2007) tarafından otizmliler çocukların sosyal beceri yetersizliklerini belirlemek ve bu yetersizliklere uygun müdahale programlarının geliştirilmesini sağlamak amacıyla geliştirilen OSBP’de Likert tipi derecelendirme ölçeğine uygun olarak hazırlanan 45 madde bulunmaktadır. Maddeler, “hiçbir zaman” 1, “Bazen” 2, “Sık sık”, 3, “Her zaman” 4 puan ile değerlendirilmektedir. Ölçekte yer alan 45 madde 3 faktörde toplanmaktadır. Bu faktörler Sosyal Karşılıklılık, Sosyal Katılım/Kaçınma ve Zarar Verici Sosyal Davranışlardır. Sosyal karşılıklılık, sosyal etkileşimlerin aktif olarak sürdürülmesine ve bakış açısı alabilme becerilerine ilişkin maddelerden oluşmaktadır. Sosyal katılım/kaçınma, sosyal katılım ve katılımın sonlandırılmasını ifade eden maddeleri içermektedir. Son olarak, zarar verici sosyal davranışlar ise doğrudan olumsuz akran ilişkilerine yol açan sosyal yönden uygun olmayan davranışları ifade eden maddelerden oluşmaktadır. OSB olan 6–17 yaş arası 340 çocuk ve gencin anne-babalarından toplanan verilerle ölçeğin güvenilirliği Cronbach Alpha katsayısıyla hesaplanmış ve ölçeğin iç tutarlığı $\alpha = .92$ bulunmuştur. Faktörler için güvenilirlik analizlerinin sonuçları ise sosyal karşılıklılık için $\alpha = .92$, sosyal katılım/kaçınma için $\alpha = .89$ ve zarar verici sosyal davranışlar için $\alpha = .84$ ’tür. Test tekrar test güvenilirliği için anne babalar ölçeği bir hafta arayla 2 kez doldurmuşlar, 254 otizmliler çocuk ve gençten toplanan verilerle hesaplanan test tekrar test güvenilirliği .90, faktörler için test tekrar test güvenilirliği analizlerinin sonuçları ise; sosyal karşılıklılık için .89, sosyal katılım/kaçınma için .86 ve zarar verici sosyal davranışlar için .84 olarak bulunmuştur.

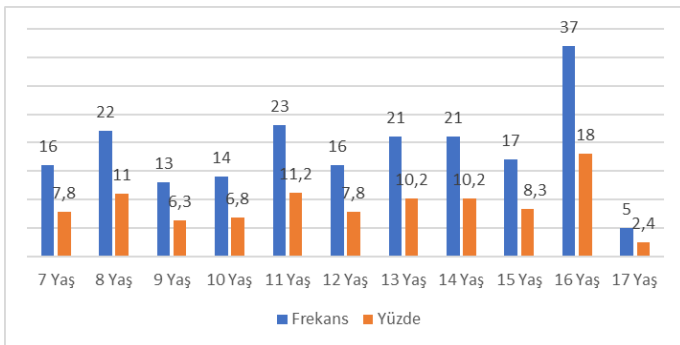
Demir (2009) tarafından OSBP’nin ilk olarak çeviri çalışmaları yapılmıştır. Bu aşamada Ölçek, İngilizce ve Türkçeyi iyi bilen üç uzman tarafından bağımsız olarak Türkçeye çevrilmiştir. Uyuşmazlıklar belirlendikten sonra, Türkçe çeviri üç uzman tarafından yeniden İngilizceye çevrilmiştir. Son olarak, özel eğitim alanında uzman iki kişi Türkçe ve İngilizce çevirileri karşılaştırarak son düzeltmeleri yapmış ve her maddenin en uygun Türkçe ifadeleri belirlemiştir (s. 51). Türkçe uyarlaması yapılan OSBP-T ölçeğinin geçerlik-güvenirliği için ise, 208 otizmliler çocuk ve gencin anne-babalarına uygulama yapılmış ve elde edilen sonuçlarla Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA),

Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Güvenirlik Analizi çalışmaları gerçekleştirilmiştir. OSBP için yapı geçerliliğini belirlemek amacıyla ilk olarak Temel Bileşenler Analizi yapılmış ardından Varimax Dik Döndürme Tekniği kullanılmıştır. Analiz ile maddelerin sadece bir faktörde yüksek yük değerine (.30 ve üstü) diğer faktörde ise düşük yük değerine sahip olmasına dikkat edilmiştir (Büyüköztürk, 2002, akt. Demir, 2009). Yapılan analiz sonucunda faktör yük değerleri .30’dan yüksek ancak iki veya daha fazla faktörde .10’dan düşük farka sahip faktör yük değerleri gösteren maddeler ile faktör yük değeri .30’un altında olan 4 maddenin ölçekten çıkarılmasına karar verilmiştir. Yapılan AFA sonucunda ölçeğin 3 faktörlü bir yapıya sahip olduğu, bu üç faktörün toplam varyansın .46’sını açıkladığı görülmüştür. Faktör 1’in toplam varyansın %33’ünü, faktör 2’nin toplam varyansın %8’ini, faktör 3’ün ise toplam varyansın %5’ini açıkladığı bulunmuştur. AFA sonuçlarının OSBP-T’nin tek faktörlü bir yapıya sahip olabileceğine dair kanıtlar sunduğu görülmüştür. Buna göre ölçekte yer alan maddelerin döndürme öncesi birinci faktördeki yük değerlerinin ve birinci faktörün açıkladığı varyansın yüksek olması ile birinci faktörün özdeğerinin ikinci faktörün özdeğerinin üç katından fazla olması ölçeğin tek faktörlü bir yapıya sahip olabileceğini göstermektedir (Büyüköztürk vd., 2004; Falissard, 1999). AFA sonuçlarına göre OSBP-T ölçeğinde birinci faktördeki yük değerlerinin .71 ile .53 arasında olması; birinci faktörün açıkladığı varyansın .34 olması; birinci faktörün özdeğerinin 13.70 ve ikinci faktörün özdeğerinin 3.13 olması da göz önüne alınarak OSBP’nin tek faktörlü olarak da kullanılabileceği düşünülmüş, ancak ölçeğin özgün formundaki üç faktörlü yapısının korunmasına karar verilmiştir. Ölçeğin Türkçe formunda faktör analizi sonucunda ortaya çıkan faktörlerin, özgün ölçekte yer alan faktörlerle aynı şekilde kavramsallaştırılabileceği düşünülmüştür. Buna göre faktör 1 Sosyal Karşılıklılık (SK), faktör 2 Sosyal Katılım/Kaçınma (SKK) ve faktör 3 de Zarar Verici Sosyal Davranışlar (ZVSD) olarak isimlendirilmiştir. Yapılan DFA sonuçlarına göre ise, üretilen düzeltme (modification) indeksleri incelenmiş, modele en çok katkıyı yapan 3 düzeltme modele eklenmiş ve uyum indeksleri ($\chi^2=1476.29$, $p=.000$, $sd=773$, $\chi^2/sd=1.90$, $RMR=0.058$, $SRMR=0.083$, $GFI=0.74$, $AGFI=0.68$, $CFI=0.96$, $NNFI=0.95$, $RMSEA=0.066$) olarak hesaplanmıştır. OSBP-T ölçeğinin güvenilirlik analizi sonucu ise, faktör 1, faktör 2, faktör 3 ve toplam puan için Cronbach Alpha iç tutarlık katsayılarının sırasıyla .91, .91, .78 ve .84 olduğu bulunmuş ve ölçeğin otizmliler çocukların sosyal becerilerini değerlendirmede güvenilir bir araç olduğu sonucuna varılmıştır.

Yöntem

Örneklem

Bu araştırmadan elde edilen veriler, OSB tanısı olan öğrenciler ile çalışan eğitimcilerden toplanmıştır. Araştırma ile ilgili etik kurul raporu, Gazi Üniversitesi Etik Kurul Komisyonu tarafından 20.04.2021 tarihli 07 sayılı toplantıda görüşülmüş ve etik açıdan sakınca bulundurmadığı oy birliği ile kabul edilmiştir. Ayrıca katılımcı ailelerinden yazılı onam alınmıştır. Araştırma verilerinin elde edilmesinde ulaşılabilirlik ilkesi göze alınarak basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Veriler, ilgili etik kurul raporu ve MEB araştırma izni gösterilerek elektronik anket formları aracılığıyla online platformlarda ve bizzat araştırmacı tarafından okullara gidilerek özel eğitim öğretmenlerinden yüz yüze toplanmıştır. Örneklem grubu “madde sayısının en az beş katı olmalıdır” (Tavşancıl, 2006) ifadesinden hareketle 163 erkek, 42 kız olmak üzere 205 OSB’li çocuğun verisine ulaşılmıştır (Şekil 2). Ölçeğin orijinal haline sadık kalınarak 7-17 yaş arası OSB’li çocukların verileri toplanmıştır. Şekil 1’de örneklem grubunun yaş özelliklerine göre yüzde ve frekans değerleri verilmiştir.

Şekil 1. Örneklem Grubunun Yaş Özelliklerini Gösteren Dağılım

Şekil 1’de görüldüğü üzere 7-17 yaş arasındaki OSB olan çocuklardan oluşan örneklem grubunda; diğer öğrencilere göre 16 yaşındaki öğrencilerin daha çok, 17 yaşındaki öğrencilerin ise daha az olduğu görülmektedir. Bu duruma ek olarak diğer yaş gruplarının birbirlerine daha yakın yaş gruplarından oluştuğu görülmektedir.

Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen puanların geçerli ve güvenilir sonuçlar verip vermediğini araştırmak üzere AFA, güvenilirlik analizi ve DFA yapılmıştır. Katılımcılardan elde edilen verilerin çözümlenmesinde SPSS 27.0, Lisrel 8.80 istatistik programlarından yararlanılmıştır. Ölçeğe ait AFA, DFA ve Güvenirlik Analizi Sonuçlarına ulaşılmıştır.

Bulgular

OSBP-T Ölçeği Açımlayıcı Faktör Analizi

OSBP-T ölçeğinin güncelliğini ortaya koymak adına geçerlik ve güvenilirlik yeniden test edilmiştir. Yapı geçerliğine yönelik

AFA uygunluğunu ortaya koymak amacıyla, öncelikle Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Barlett Sphericity testi uygulanmıştır. Test sonuçları Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1

Faktör Analizi Uygunluğu KMO ve Barlett Testi Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Örnekleme Yeterliği Ölçümü		.934
	χ^2	7553.889
Bartlett's Sphericity Testi	Sd	820
	p	.000

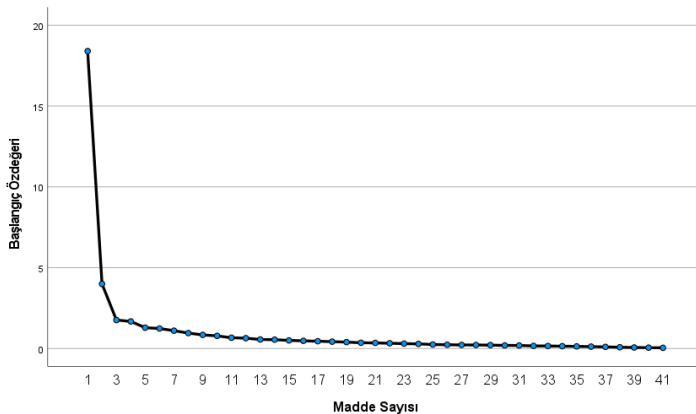
Tablo 1’e göre, OSBP-T ölçek maddelerinin KMO değerinin 0.60’dan yüksek çıkması (KMO = 0.934 > 0.60) ve Barlett testi sonucu hesaplanan ki kare değerinin .05 düzeyinde anlamlı çıkması ($\chi^2 2820 = 7553.889$, $p < .05$) maddelerin faktörleştirilebilir ve faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir. Tablo 2’de OSBP-T ölçek maddeleri için yapılan AFA sonuçları görülmektedir.

Tablo 2

OSBP-T Ölçeği Faktör Analizi Toplam Varyans Açıklaması Tablosu

Mad.	Başlangıç Özdeğerleri			Kareli Yüklerin Ağırlıklı Toplamları			Kareli Yüklerin Döndürülmüş Toplamları		
	Top.	% Var.	% Yiğil.	Top.	% Var.	% Yiğil.	Top.	% Var.	% Yiğil.
1	18.399	44.876	44.876	18.399	44.876	44.876	13.726	33.477	33.477
2	3.999	9.754	54.630	3.999	9.754	54.630	3.560	8.682	42.159
3	1.765	4.304	58.934	1.765	4.304	58.934	3.039	7.412	49.572
4	1.679	4.094	63.028	1.679	4.094	63.028	2.558	6.240	55.811
5	1.292	3.152	66.181	1.292	3.152	66.181	2.450	5.976	61.787
6	1.241	3.026	69.207	1.241	3.026	69.207	2.302	5.615	67.402
7	1.106	2.697	71.904	1.106	2.697	71.904	1.846	4.502	71.904
8	.957	2.334	74.238						
9	.846	2.063	76.302						
10	.785	1.913	78.215						
11	.669	1.632	79.847						
12	.642	1.567	81.414						
13	.561	1.368	82.782						
14	.551	1.343	84.125						
15	.504	1.229	85.354						
16	.478	1.166	86.520						
17	.454	1.108	87.629						
18	.427	1.043	88.671						
19	.400	.975	89.646						
20	.359	.875	90.521						
21	.350	.854	91.375						
22	.328	.801	92.176						
23	.306	.746	92.922						
24	.288	.702	93.624						
25	.251	.611	94.235						
26	.237	.577	94.812						
27	.225	.548	95.360						
28	.221	.540	95.900						
29	.214	.521	96.421						
30	.194	.472	96.893						
31	.192	.467	97.360						
32	.164	.400	97.760						
33	.160	.390	98.150						
34	.148	.360	98.510						
35	.135	.330	98.840						
36	.120	.293	99.132						
37	.103	.251	99.384						
38	.083	.201	99.585						
39	.067	.162	99.747						
40	.057	.139	99.886						
41	.047	.114	100.000						

OSBP-T ölçeğinde yer alan maddelerin başlangıç özdeğerlerine bakıldığında, birinci faktör yük değerinin yüksek çıktığı (BÖ = 18.399) ve birinci faktörün tek başına açıkladığı varyansın oldukça yüksek olduğu görülmektedir (Varyans = %44.876). Yüklerin döndürülmüş toplamlarına bakıldığında da birinci faktör yük değerinin yine yüksek çıktığı (BÖ = 13.726) ve birinci faktörün tek başına açıkladığı varyansın oldukça yüksek olduğu görülmektedir (Varyans = %33.477). Bu doğrultuda AFA sonuçlarının Demir'in (2009) çalışmasındaki gibi, OSBP-T'nin tek faktörlü bir yapıya sahip olabileceğine dair kanıtlar sunduğu söylenebilir. Buna göre ölçekte yer alan maddelerin döndürme öncesi birinci faktördeki yük değerinin (BÖ = 18.399) ve birinci faktörün açıkladığı varyansın (Varyans = %44.876) yüksek olması ile birinci faktörün özdeğerinin ikinci faktörün özdeğerinin üç katından fazla olması ölçeğin tek faktörlü olarak da kullanılabileceğini göstermesine rağmen, ölçeğin özgün formundaki üç faktörlü yapısının korunmasına karar verilmiştir. Yapılan AFA sonucunda ölçek Demir'in (2009) çalışmasındaki gibi 3 faktörlü (Faktör 1: Sosyal Karşılıklık (SK), Faktör 2: Sosyal Katılım/Kaçınma (SKK), Faktör 3: Zarar Verici Sosyal Davranışlar (ZVSD)) bir yapıda düşünülmüş ve bu üç faktörün toplam varyansın %58.934'ünü açıkladığı görülmüştür. Faktör 1'in toplam varyansın %44.876'sını, faktör 2'nin toplam varyansın %9.754'ünü, faktör 3'ün ise toplam varyansın %4.304'ünü açıkladığı bulunmuştur.

Şekil 2. OSBP-T Ölçeği Birikinti Grafiği

Şekil 2'de OSBP-T ölçeği maddelerinin birikinti grafiğine bakıldığında, faktör yüklerinde ilk faktörden sonra büyük bir düşüş görülmekte ve üçüncü faktörden sonra paralel bir görünüm sergilenmektedir. Buna bağlı olarak üçüncü faktörden sonraki faktörlerin varyansa olan katkılarının çok düşük ve birbirine yakın olduğu ve ölçeğin yapı geçerliğini sağladığı söylenebilir.

OSBP-T ölçeği madde matrisleri ve döndürülmüş madde matrisleri Tablo 3 ve Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 3

OSBP-T Ölçeği Madde Matrisleri

Madde	Faktör						
	1	2	3	4	5	6	7
1	.753	-.085	.125	.132	.185	-.045	.044
2	.819	.010	.022	-.419	.000	.067	.058
3	.796	.018	-.017	-.416	.002	.007	.047
4	.787	-.096	.098	-.262	.051	.010	-.046
5	.747	.000	-.122	.040	.028	.304	-.139
6	.754	.089	-.068	.192	.202	.257	-.230
7	.673	-.138	-.156	.058	.031	.308	-.107
8	.790	-.018	-.042	.073	.053	.107	-.015
9	.822	-.035	.016	-.263	.125	.038	.040
10	.397	-.120	.288	-.142	.235	-.245	.503
11	.772	.024	-.137	-.138	-.008	.244	-.030
12	.737	-.056	-.109	-.230	-.072	.306	-.037
13	.779	-.168	-.055	-.179	.043	.076	-.040
14	.768	-.101	-.003	.059	.109	.152	-.023
15	.704	-.094	.215	.019	.069	.004	.000
16	.845	-.064	.143	-.145	.101	-.082	.031
17	.711	.050	.300	.113	.216	-.076	-.050
18	.711	-.060	.121	-.049	.334	-.216	-.074
19	.720	-.082	.099	.210	.368	.002	-.176
20	.795	-.116	-.170	-.063	-.128	.028	.134
21	.818	-.063	-.105	.315	-.101	-.056	.010
22	.861	-.030	-.119	.077	-.199	-.075	.047
23	.847	.025	.021	.116	-.268	-.050	.113
24	.870	-.040	-.104	.027	-.246	-.060	.178
25	.879	-.045	-.079	.019	-.190	-.048	.166
26	.803	-.036	-.100	.351	-.150	-.134	.078
27	.832	-.041	-.139	.266	-.168	-.120	.139
28	.869	-.061	-.075	.208	-.138	-.085	.070
29	.459	.314	.610	.223	-.073	.031	.079
30	.036	.443	.288	.080	-.434	.207	-.200
31	.249	.401	.679	.191	-.191	.092	-.142
32	.579	.311	.221	-.420	-.231	-.122	.028
33	.287	.480	-.296	-.187	-.197	-.261	-.303
34	.402	.576	-.162	-.224	-.073	-.326	-.297
35	.285	.634	.049	-.052	.148	-.373	-.196
36	.213	.656	-.149	-.020	.302	-.016	.091
37	-.071	.782	-.167	.015	.088	.215	.301
38	-.171	.777	-.113	-.007	.062	.234	.226
39	-.095	.761	-.021	.071	.136	.243	.190
40	.582	.086	-.130	.247	.181	-.018	-.309
41	.232	.304	.368	-.357	.068	-.260	.154

Tablo 3 incelendiğinde OSBP-T ölçeğinde neredeyse tüm maddelerde birinci faktör yük değerlerinin daha yüksek olduğu, tüm maddeleri en yüksek düzeyde açıklayan faktörün birinci faktör olduğu, maddelerin 3 faktörde dağılım gösterdiği, diğer iki faktörün 1. faktöre göre yük değerlerinin az olduğu görülmektedir. Bu noktadan hareketle ölçeğin tek faktörlü olabileceği düşünülebilir. Ölçeğin özgün yapısı 3 faktörlü olarak tasarlandığı için araştırmada ayrıca ölçeğin döndürülmüş madde matrisleri de değerlendirilmiştir.

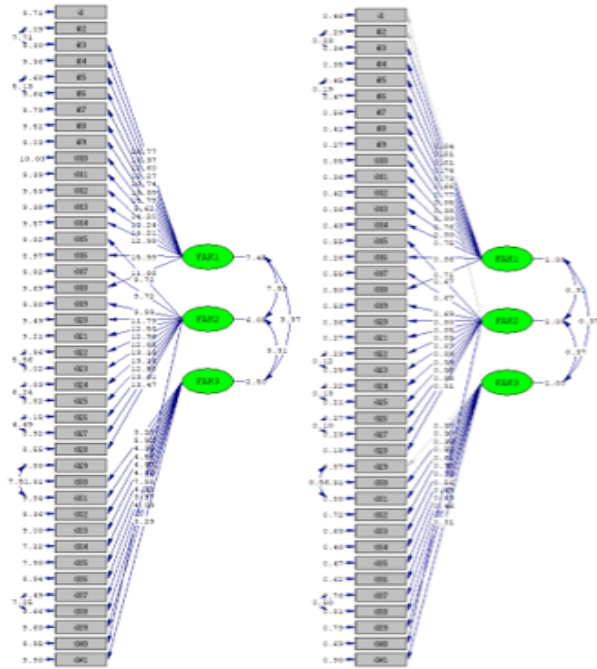
Tablo 4'te OSBP-T ölçeği döndürülmüş madde matrisleri görülmektedir.

Tablo 4

OSBP-T Ölçeği Döndürülmüş Madde Matrisleri

Madde	Faktör						
	1	2	3	4	5	6	7
1	.565	.281	-.066	.387	.006	.133	.275
2	.857	-.013	-.001	.010	.231	.058	.252
3	.817	.011	-.008	.008	.277	.019	.254
4	.755	.030	-.137	.163	.180	.099	.233
5	.741	.161	.057	.281	.012	.076	-.151
6	.648	.188	.120	.523	.041	.121	-.135
7	.696	.162	-.028	.253	-.086	-.008	-.157
8	.690	.276	.014	.282	.045	.094	.061
9	.795	.059	-.012	.177	.165	.023	.266
10	.738	.113	-.010	.021	-.090	.028	.277
11	.804	.121	.082	.134	.087	.028	-.033
12	.838	.033	.011	.043	.045	.034	-.059
13	.771	.109	-.138	.171	.096	-.018	.120
14	.693	.208	-.035	.317	-.030	.078	.077
15	.575	.166	-.124	.269	.024	.227	.238
16	.721	.157	-.106	.237	.169	.138	.342
17	.482	.177	-.029	.451	.100	.302	.308
18	.510	.125	-.114	.460	.216	.027	.377
19	.512	.640	-.072	.189	.027	.090	.155
20	.753	.354	-.064	.014	.071	-.029	.105
21	.597	.584	-.085	.270	.055	.121	.021
22	.710	.493	-.086	.089	.174	.105	.072
23	.679	.506	-.053	.037	.124	.263	.117
24	.747	.505	-.058	-.023	.124	.108	.145
25	.756	.470	-.054	.025	.113	.107	.167
26	.546	.668	-.077	.219	.073	.138	.070
27	.612	.650	-.055	.144	.080	.093	.102
28	.666	.561	-.094	.187	.094	.133	.104
29	.227	.729	.144	.197	.005	.167	.270
30	.015	.621	.183	-.151	.161	-.005	-.301
31	.063	.858	.114	.148	.088	.004	.060
32	.538	-.015	.075	-.182	.456	.346	.264
33	.187	.714	.176	-.035	.145	.006	-.187
34	.239	.794	.232	.082	.107	.096	-.026
35	.023	.662	.326	.263	.096	.196	.164
36	.103	.056	.652	.210	.318	-.008	.113
37	-.058	.036	.869	-.107	.112	.068	-.029
38	-.134	-.051	.829	-.123	.117	.112	-.082
39	-.107	-.038	.807	.011	.081	.186	-.045
40	.389	.268	.521	.012	.202	.037	-.124
41	-.015	.565	.311	.171	.189	-.153	.026

Tablo 4'te döndürülmüş madde yük değerleri incelendiğinde OSBP-T ölçeğinde tüm maddelerde büyük çoğunlukla birinci faktör yük değerlerinin daha yüksek olduğu, tüm maddeleri en yüksek düzeyde açıklayan faktörün birinci faktör olduğu, maddelerin 3 faktörde dağılım gösterdiği, diğer iki faktörün 1. faktöre göre yük değerlerinin az olduğu görülmektedir. Bu noktadan hareketle ölçeğin tek faktörlü olabileceği düşünülmeyle birlikte, ölçeğin özgün yapısı 3 faktörlü olarak tasarlandığı için, özgün yapı korunarak, ölçek (Faktör 1: Sosyal Karşılıklık (SK), Faktör 2: Sosyal Katılım/Kaçınma (SKK), Faktör 3: Zarar Verici Sosyal Davranışlar (ZVSD)) olacak şekilde üç faktörlü olarak değerlendirilmiştir.

OSBP-T Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)**Şekil 3.** OSBP-T Ölçeği DFA T Değerleri ve Standart Analizler Şeması

Şekil 3'de OSBP-T ölçeği maddelerinin T değerleri ve Standartlaştırılmış Analiz grafiği değerlerine bakıldığında, T değerlerinde sorun oluşturacak bir değere (kırmızı renkte gösterilen T değerleri yapısal modelde sorun olduğunu göstermektedir) ve Standartlaştırılmış Analiz değerlerinde ise 0.30'dan küçük bir değere (0.30'dan küçük değerler yapısal modelde sorun olduğunu göstermektedir) rastlanmamıştır. Bu grafikler OSBP-T ölçeğinin yapı geçerliğinde sorun olmadığını gösterir niteliktedir.

Yapılan DFA sonuçlarına göre, uyum indeksleri referans aralıkları Tablo 5'de görülmektedir.

Tablo 5

Yapısal Eşitlik Modeli Araştırmalarında Kullanılan Uyum İndekslerine İlişkin Mükemmel ve Kabul Edilebilir Uyum Ölçütleri

Uyum İndeksleri	Mükemmel Uyum Ölçütleri	Kabul Edilebilir Uyum Ölçütleri
¹ χ^2 / Sd	$0 \leq \chi^2 / Sd \leq 2$	$2 \leq \chi^2 / Sd \leq 3$
² AGFI	$.90 \leq AGFI \leq 1.00$	$.85 \leq AGFI \leq .90$
³ GFI	$.95 \leq GFI \leq 1.00$	$.90 \leq GFI \leq .95$
³ CFI	$.95 \leq CFI \leq 1.00$	$.90 \leq CFI \leq .95$
³ NFI	$.95 \leq NFI \leq 1.00$	$.90 \leq NFI \leq .95$
³ NNFI	$.95 \leq NNFI (TLI) \leq 1.00$	$.90 \leq NNFI (TLI) \leq .95$
³ RFI	$.95 \leq RFI \leq 1.00$	$.90 \leq RFI \leq .95$
³ IFI	$.95 \leq IFI \leq 1.00$	$.90 \leq IFI \leq .95$
⁴ RMSEA	$.00 \leq RMSEA \leq .05$	$.05 \leq RMSEA \leq .08$
⁴ SRMR	$.00 \leq SRMR \leq .05$	$.05 \leq SRMR \leq .10$
⁵ PNFI	$.95 \leq PNFI \leq 1.00$	$.50 \leq PNFI \leq .95$
⁶ PGFI	$.95 \leq PGFI \leq 1.00$	$.50 \leq PGFI \leq .95$

¹(Kline, 2011), ²(Schermelleh-Engel & Moosbrugger, 2003), ³(Baumgartner & Homburg, 1996; Bentler & Bonett, 1980; Marsh vd., 2006), ⁴(Browne & Cudeck, 1993), ⁵(Hu & Bentler, 1999), ⁶(Meyers vd., 2006).

Yapılan DFA sonuçlarına göre, üretilen düzeltme (modification) indeksleri incelenmiş, modele en çok katkıyı yapan 7 düzeltme modele eklenmiş ve uyum indeksleri ($\chi^2 = 2115.20$, $p = .000$, $sd = 769$, $\chi^2/sd = 2.75$; AGFI = 0.87; GFI = 0.91; CFI = 0.96; NFI = 0.94; NNFI = 0.96; RFI = 0.93; IFI = 0.96; RMSEA=0.073; SRMR= 0.09; PNFI = 0.88; PGFI = 0.59) olarak hesaplanmıştır.

Tablo 5 incelendiğinde, OSBP-T ölçeği için hesaplanan uyum indekslerinin tamamının mükemmel ya da kabul edilebilir referans aralıklarında olduğu ve DFA sonucunda da ölçeğin yapı geçerliğinin sağlandığı söylenebilir.

OSBP-T Ölçeği Güvenirlik Analizi

OSBP-T ölçeği maddelerinin (41 madde) güvenilirliğini test etmek üzere Cronbach Alpha güvenirlilik testi uygulanmıştır. Elde edilen (α) değeri,

“ $0.00 < \alpha < 0.40$ ise ölçek güvenilir değildir.

$0.40 < \alpha < 0.60$ ise ölçek düşük güvenirliliktir.

$0.60 < \alpha < 0.80$ ise oldukça güvenilirdir.

$0.80 < \alpha < 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilirdir” şeklindedir (Özdamar, 2011).

Tablo 6’da verilen ve OSBP-T ölçeği maddelerine (41 madde) ilişkin olarak yapılan Cronbach Alpha güvenirlilik testi sonuçlarına göre, OSBP-T ölçeğinin güvenirlilik analizi sonucu Toplam Güvenirlilik, Faktör 1, Faktör 2 ve Faktör 3 için Cronbach Alpha iç tutarlık katsayılarının sırasıyla $\alpha_T = .956$, $\alpha_1 = .942$, $\alpha_2 = .960$ ve $\alpha_3 = .821$ olduğu bulunmuş; ölçeğin hem madde bazında, hem faktör bazında, hem de ölçek madde toplamı bazında güvenirliliği sağladığı ve yüksek derecede güvenilir olduğu tespit edilmiş ve ölçeğin öğretmenlerden elde edilen verilere göre de otizmlili çocukların sosyal becerilerini değerlendirmede geçerli ve güvenilir bir araç olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 6

Ölçek Cronbach Alpha Güvenirlilik Testi Sonuçları

Faktörler	Anket Maddeleri ve Müziğe Yönelik İlgili Düzeyi Alt Boyutları	α_T	α_1	α_2	α_3
Sosyal Karşılıklık (SK)	2. Bir kişi hakkında sorular sorar.	.955	.934		
	3. Konular hakkında sorular sorar.	.954	.935		
	4. Konuşmalarda sıra alıp vermeyi sürdürür.	.954	.936		
	5. Başkalarına sempatisini ifade eder.	.954	.937		
	6. Başkalarının yüz ifadelerini tanır.	.955	.938		
	7. Başkalarının şakalarını veya esprilerini anlar.	.954	.939		
	8. Başkalarına yardım teklif eder.	.955	.937		
	9. Nasıl hissettiğini sözel olarak ifade eder.	.954	.934		
	10. Bir sohbebe bozmadan katılır.	.954	.956		
	11. Başkalarıyla selamlaşma başlatır.	.959	.936		
	12. Başkalarına iltifat eder.	.954	.937		
	13. Başkalarından nazikçe yoldan çekilmelerini ister.	.955	.937		
	14. Başkalarından gelen iltifatları kabul eder.	.955	.937		
	16. Kendisini bir başkasına tanıtır.	.955	.934		
	18. Uygun ses tonuyla konuşur.	.955	.938		

Tablo 6

Ölçek Cronbach Alpha Güvenirlilik Testi Sonuçları (Devamı)

Faktörler	Anket Maddeleri ve Müziğe Yönelik İlgili Düzeyi Alt Boyutları	α_T	α_1	α_2	α_3	
Sosyal Katılım/Kaçınma (SKK)	1. Oyun ve etkinlikler esnasında sıra alır.	.954		.958		
	15. Anlaşmazlıklar sırasında uzlaşır.	.955		.959		
	17. Kişisel temizliğini korur.	.955		.960		
	19. Akranlarıyla uygun mesafeyi korur.	.955		.959		
	20. Akranlarını etkinliklere katılmaları için davet eder	.955		.957		
	21. Akranlarla etkinliklere katılır.	.954		.956		
	22. Yapılandırılmamış etkinlikler sırasında akranlarla etkileşimde bulunur.	.954		.955		
	23. Yapılandırılmış etkinlikler sırasında akranlarla etkileşimde bulunur.	.954		.955		
	24. Birebir akran etkileşimlerine girer.	.954		.955		
	25. Akran gruplarıyla etkileşimde bulunur.	.954		.955		
	26. Etkinliklerde akranlarının kendisine katılmalarına izin verir.	.954		.955		
	27. Etkinliklere katılması için akran davetlerine karşılık verir.	.954		.955		
	28. Olumlu akran etkileşimlerine girer.	.954		.955		
	40. Başkalarının “vücut dilini” tanır.	.956		.962		
	Zarar Verici Sosyal Davranışlar (ZVSD)	29. İlgili ve hobileriyle kendi başına uğraşır.	.958			.814
		30. Sosyal etkileşimlerle ilgili korku veya kaygı gösterir.	.957			.818
		31. Akranlarının yanında kendi başına etkinliklerle uğraşır.	.955			.812
		32. Sohbet konusunu kendi ilgilerine uyması için değiştirir.	.957			.813
33. Başkalarının niyetini yanlış anlar.		.956			.810	
34. Uygun olmayan yorumlar yapar.		.957			.800	
35. Konuşmayı ansızın bitirir.		.957			.797	
36. Konuşmayı bitirmek için ipuçlarını okumada başarısız olur.		.958			.801	
37. Olumsuz akran etkileşimleri yaşar.		.959			.800	
38. Sosyal olarak uygun olmayan davranışlar sergiler.		.959			.803	
39. Sosyal girişimlerinde (etkileşim başlatmada) zamanlama sorunu yaşar.		.955			.801	
41. Akranları tarafından yönlendirilir.		.957			.824	
OSBP-T Ölçeği Toplam Güvenirlilik		.956				
Faktör 1: Sosyal Karşılıklık (SK)			.942			
Faktör 2: Sosyal Katılım/Kaçınma (SKK)				.960		
Faktör 3: Zarar Verici Sosyal Davranışlar (ZVSD)					.821	

Sonuç ve Öneriler

OSBP-T’nin birçok araştırmada ölçme aracı olarak kullanıldığı bilinmektedir (Deniz, 2019), (Kamacı, 2023), (Strofylla vd., 2021). Çocukların sosyal yaşantılarında aileleri, akranları ve öğretmenleri önemli bir yer tutmaktadır (Gözcü-Binbir & Ertürk-Kara, 2020). Bu bağlamda OSB olan çocuklarla ilgili verilerin, çocukların ebeveynlerinden toplanabileceği gibi öğretmenlerinden de toplanabileceği söylenebilir. Daha önce yapılan çalışmalarda OSB’li çocukların ailelerinden alınan veriler ile yapılmış OSBP-T’nin geçerli-güvenilir sonuçlar verdiği bilinmektedir (Demir, 2009, s. 91). Bu araştırmada elde edilen sonuçlar incelendiğinde ise öğretmen grubu ile ölçümlerin yapıldığı OSBP-T Formu’nun geçerli ve güvenilir sonuçlar verdiği görülmüştür. Araştırmada, AFA, DFA ve Cronbach Alpha güvenirlilik testi uygulanmıştır. Yapı geçerliğine yönelik AFA uygunluğunu ortaya koymak amacıyla, öncelikle Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Barlett

Sphericity testinin sonucunda maddelerin faktörleştirilebilir ve faktör analizine uygun olduğu ortaya çıkmıştır. Maddelerde birinci faktör yük değerlerinin daha yüksek olduğu, tüm maddeleri en yüksek düzeyde açıklayan faktörün birinci faktör olduğu, maddelerin 3 faktörde dağılım gösterdiği, diğer iki faktörün 1. faktöre göre yük değerlerinin az olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda ölçek tek faktörlü olabileceği düşünülse de ölçeğin yapısı korunarak 3 faktörlü olarak değerlendirilmiştir. Yapılan DFA sonuçları incelendiğinde ise OSBP-T ölçeği maddelerinin T değerleri ve Standartlaştırılmış Analiz grafiği değerlerine bakıldığında, T değerlerinde sorun oluşturacak bir değere (kırmızı renkte gösterilen T değerleri yapısal modelde sorun olduğunu göstermektedir) ve Standartlaştırılmış Analiz değerlerinde ise 0.30'dan küçük bir değere (0.30'dan küçük değerler yapısal modelde sorun olduğunu göstermektedir) rastlanmamıştır. Bu sonuçlar OSBP-T ölçeğinin yapı geçerliğinde sorun olmadığını gösterir niteliktedir. Ayrıca DFA sonuçlarında OSBP-T için hesaplanan uyum indekslerinin tamamının mükemmel ya da kabul edilebilir referans aralıklarında olduğu ve ölçeğin yapı geçerliğinin sağlandığı söylenebilir. Bunun yanı sıra alt ölçekler ve ölçeğin tümünden elde edilen Cronbach Alpha güvenilirlik testi sonucunda ölçeğin madde, faktör ve ölçek madde toplamı bazında güvenilirliği sağladığı ve yüksek derecede güvenilir sonuçlar verdiği görülmüştür.

Elde edilen bulgular, OSBP-T'nin, OSB olan öğrencilerin sosyal becerilerini öğretmen grubundan alınan veriler ile ölçmek için kullanılacak bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir. Daha sonraki araştırmalarda farklı yaş grupları için benzer ölçeklerin geliştirilmesi OSB olan çocukların sosyal becerilerinin izlenmesine olanak sağlayacaktır. OSBP-T'nin öğretmen grubu ile test tekrar test güvenilirliğinin incelenmesi aracın güvenilirlik sonuçlarını güçlendireceği söylenebilir. Sonuç olarak araştırmadan elde edilen sonuçlar; OSBP-T'nin öğretmen grubu ile 7-17 yaş aralığındaki çocukların sosyal beceri düzeylerini belirlemek amacıyla kullanılacak bir ölçek olduğunu göstermektedir.

Etik Komite Onayı: Etik kurul onayı Gazi Üniversitesi Etik Kurul Komisyonu'ndan (Tarih: 20.04.2021, Sayı: 07) alınmıştır.

Bilgilendirilmiş Onam: Katılımcı ailelerinden yazılı onam alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir-O.K.; Tasarım-O.K.; Denetleme-E.T.; Kaynaklar-O.K.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi-O.K.; Analiz ve/veya Yorum-O.K.; Literatür Taraması-O.K.; Yazıyı Yazan-O.K.; Eleştirel İnceleme-E.T.; Diğer-O.K.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval was obtained from Gazi University Ethics Council Committee (Date: 20.04.2021, Number: 07).

Informed Consent: Written informed consent was obtained from the families of the participants.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept-O.K.; Design-O.K.; Supervision-E.T.; Resources-O.K.; Data Collection and/or Processing-O.K.; Analysis and/or Interpretation-O.K.; Literature Search-O.K.; Writing Manuscript-O.K.; Critical Review-E.T.; Other-O.K.

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

- APA. (2013). *Ruhsal bozuklukların tanısal ve sayımsal el kitabı* (DSM) (E. Köroğlu, Trans.; 5th ed.). Hekimler Yayın Birliği. (Original work published 2013).
- Aydın, D., & Özgen, Z. E. (2018). The role of nurses in autism spectrum disorders and early diagnosis in children. *Gümüşhane University Journal of Health Sciences*, 7(3), 93-101. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/554547>
- Baumgartner, H., & Homburg, C. (1996). Applications of structural equation modeling in marketing and consumer research: A review. *International Journal of Research in Marketing*, 13, 139-161. [https://doi.org/10.1016/0167-8116\(95\)00038-0](https://doi.org/10.1016/0167-8116(95)00038-0)
- Bellini, S., & Hopf, A. (2007). The development of the Autism Social Skills Profile: A preliminary analysis of psychometric properties. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 22(2), 80-87. <https://doi.org/10.1177/10883576070220020801>
- Bentler, P. M., & Bonett, D. G. (1980). Significance tests and goodness-of-fit in the analysis of covariance structures. *Psychological Bulletin*, 88, 588-606. <http://dx.doi.org/10.1037/0033-2909.88.3.588>
- Bilgin, G., & Akkaynak, M. (2021). Determining social skill levels of 48-72 month children with autism spectrum disorder through game and drama relationships. *Papers on Social Science*, 2021(2), 53-69. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2106356>

- Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö. E., Özkahveci, Ö., & Demirel, F. (2004). The validity and reliability study of the Turkish version of the motivated strategies for learning questionnaire. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 4(2), 207–239. https://www.researchgate.net/publication/279175043_Gudulenme_ve_Ogr_enme_Stratejileri_Olceginin_Turkce_Formunun_Gecerlik_ve_Guvenirlik_Calismasi
- Çubukçu, Z., & Gültekin, M. (2006). Social skills that need to be gained by primary school students. *Bilig*, (37), 155-174. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/234388>
- Demir, Ş. (2009). *The variables related to the social skills of children and youth with autism* (Thesis No. 452644) [Master Thesis, Ankara University]. Thesis Center of YOK.
- Demir, Ş. (2014). Assessing social skills of children with autism. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 47(2), 1-22. https://doi.org/10.1501/Egifak_000001345
- Deniz, E. A. (2019). *The analysis of the effect of child centered play therapy on the development of social skills of children with autism* (Thesis No. 542187) [Master Thesis, Necmettin Erbakan University]. Thesis Center of YOK.
- Falissard, B. (1999). The unidimensionality of a psychiatric scale: A statistical point of view. *International Journal of Methods in Psychiatric Research*, 8(3), 162–167. <https://doi.org/10.1002/mpr.66>
- Gözcü-Binbir, S., & Ertürk-Kara, H. G. (2020). Examination of the relation between parent teacher communication, collaboration and children's social skills. *Journal of Education and Humanities: Theory and Practice*, 11(21), 134-153. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1173625>
- Kamacı, H. (2023). *The effect of nature education on social skills of children with autism spectrum disorder* (Thesis No.781344) [Necmettin Erbakan University]. Thesis CenterOf YOK.
- Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling*. Guilford Press.
- Marsh, H. W., Hau, K. T., Artelt, C., Baumert, J., & Peschar, J. L. (2009). OECD's brief self-report measure of educational psychology's most useful affective constructs: Cross-cultural, psychometric comparisons across 25 countries. *International Journal of Testing*, 6(4), 311-360. https://doi.org/10.1207/s15327574ijit0604_1
- Meyers, L. S., Gamst, G., & Guarino, A. J. (2006). *Applied multivariate research: Design and interpretation*. Sage.
- Ömeroğlu, E., Büyüköztürk, Ş., Aydoğan, Y., Çakan, M., Kılıç-Çakmak, E., Özyürek, A., Gültekin-Akduman, G., Günindi, Y., Kutlu, Ö., Çoban, A., Yurt, Ö., Koğar, H., & Karayol, S. (2014). Preschool teacher form development of social skills rating scale: Reliability and validity analysis. *Education and Society in 21st Century*, 3(8), 37-46. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/59532>
- Önalın-Akfiret, F. (2006). Social competency, social skills and creative drama. *Creative Drama Journal*, 1(1), 39-58. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/145059>
- Özdamar, K. (2011). *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi*. Kaan Kitapevi.
- Schermelleh-Engel, K., & Moosbrugger, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *MPR-Online*, 8(8), 23-74. <https://doi.org/10.23668/psycharchives.12784>
- Strofylla, G., Charitou, S., Asonitou, K., & Koutsouki, D. (2021). Profile of social skills in students with autism spectrum disorder. *Advances in Physical Education* 11(2), 195-206. <https://doi.org/10.4236/ape.2021.112015>
- Tavşancıl, E. (2006). *Tutumların ölçülmesi ve spss ile veri analizi*. Nobel.
- Turhan, C., & Vuran, S. (2015). The effectiveness and efficiency of social stories and video modelling on teaching social skills to children with autism spectrum disorder. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 7(2), 294-315. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/716714>
- Ulutaş, A., Aksoy, A. B., & Çalışkan, Z. (2016). A review about mother-infant interaction. *İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(1), 38-44. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2017128>

19. Yüzyılda Üretilmiş Göç Temalı Reklâm ve İllüstrasyon Tasarımları

Migration Themed Advertising and Illustration Designs Produced in the 19th Century

Bayram BOZHÜYÜK¹

¹Gaziantep Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Sanatlar Bölümü, Gaziantep, Türkiye

öz

19. yüzyıl insanlık tarihinde önemli teknolojik ve bilimsel gelişmelerin olduğu bir dönem olmuştur. Endüstriyel devrim dünyayı hızla değiştirmiş yeni iş imkânları ve üretim modelleri toplumların önlerine sunulmuştur. 19. yüzyılda dünyada endüstriyel gelişim devam ederken işçi sınıfı ortaya çıkmıştır. Sanayi Devrimi'ni yaşayan gelişmiş ülkelerde köyden kente göçler başlamış ve şehirlerin yapısı değişikliklere uğramıştır. Buna ek olarak sömürgeleştirilen ya da siyasi karışıklığın olduğu coğrafyalardan insanlar gelişmiş ya da gelecek vadeden ülkelere göç etmiştir. Bu durum iş gücüne katkıda bulunduğu gibi, Sanayi Devrimi'ni yaşayan ülkelerde birtakım sosyal ve kültürel değişimler meydana getirmiştir. Bu önermeleri desteklemek sosyal bilimlerin araştırma konusu olmasının yanında görsel sanatlar alanında da incelenmesi gereken bir konudur. Çünkü 19. yüzyıla ait üretilmiş grafik tasarım çalışmaları bulunmaktadır. Bu çalışmalar arasında en önemlisi afiş tasarımlarıdır. Araştırmanın amacı 19. yüzyılda üretilmiş afişlere örnekler sunarak göçün aslında insanlık tarihinin her zaman yaşadığı önemli bir olgu olduğunu göstermektir. Afişler üzerinden Sanayi Devrimi dönemi toplumlarının göç konusundaki davranışları nitel araştırma yöntemleriyle açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Grafik, reklam, İllüstrasyon, Göç

ABSTRACT

The 19th century was a period of significant technological and scientific developments in human history. The industrial revolution rapidly changed the world and new job opportunities and production models were presented to societies. In the 19th century, while industrial development continued in the world, the working class emerged. In developed countries that experienced the Industrial Revolution, migration from villages to cities began and the structure of cities underwent changes. In addition, people from colonized or politically unstable geographies migrated to developed or promising countries. This contributed to the labor force and brought about some social and cultural changes in the countries that experienced the Industrial Revolution. Supporting these propositions is not only a research topic of social sciences, but also an issue that needs to be examined in the field of visual arts. Because there are graphic design works produced in the 19th century. The most important among these works are poster designs. The aim of the research is to show that migration is actually an important phenomenon that human history has always experienced by presenting examples of posters produced in the 19th century. Through the posters, the behaviors of the societies of the Industrial Revolution period on migration were tried to be explained with qualitative research methods.

Keywords: Graphic, Advertising, Illustration, Immigration

Giriş

Tarih boyunca önemli olaylar ve yüzyıllık çağ dönümleri şimdiye kadar hep teknolojik ilerlemeyi beraberinde getirmiştir. Teknolojik ilerlemenin toplumlar üzerinde birtakım değişimleri beraberinde getirdiği de bilinen bir gerçektir. 19. yüzyıl da insanlık tarihinin önemli bir zaman dilimini oluşturmaktadır. 18. yüzyıl sonunda yaşanan Fransız ihtilali ve milliyetçilik düşünceleri toplumlar üzerinde etkili olmuştur. Bunun yanında dünyanın keşfi sürmekte ve batılı devletler Avrupa dışındaki bölgelerde koloniler kurmuş ve sömürgecilik faaliyetleri yürütülmüştür. Sömürgelerden elde edilen ekonomik gelişim sonucu ortaya çıkan hammadde ve üretim ihtiyaçları buhar gücünün kullanılması Sanayi Devrimi'ni başlatmıştır.

Geliş Tarihi/Received	13.08.2024
Revizyon Talebi/Revision Requested	14.03.2025
Son Revizyon/Last Revision	15.03.2025
Kabul Tarihi/Accepted	16.03.2025
Yayın Tarihi/Publication Date	27.03.2025

Sorumlu Yazar/Corresponding author:

Bayram BOZHÜYÜK

E-mail: byram27@hotmail.com

Cite this article: Bozhüyük, B. (2025). Migration themed advertising and illustration designs produced in the 19th century. *Art Vision*, 31(54), 29-36.

<https://doi.org/10.32547/artvision.1532829>

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Bu süreç sanayileşmiş ülkelerde birtakım sosyo-kültürel değişiklikleri ortaya çıkarmıştır. Üretim için ihtiyaç duyulan işgücü köyden kente göçü ortaya çıkardığı gibi kıtalararası göçün de başlangıcı olmuştur. 19. Yüzyıldaki kitlesel göçler küresel bir olgu haline gelmiştir. Kuzey Atlantik'ten, Güney Pasifik'e kadar dünyanın neredeyse göçlerden etkilenmeyen hiçbir köyesi kalmamıştır (McKeown, 2007, s. 1). Kıtalararası göçlerin amaçlarını iki taraflı düşünmek gerekmektedir. Birincisi iş gücü ve kölelik için toplanan nüfusun zorla gelişmiş ülkelerde çalışmaya zorlanması, ikincisi ise yeni kıtalarda yapılan Avrupalıların başta olduğu gönüllü göç olaylarıdır. Gönüllü göçen insanlar yeni coğrafyalarda yeni yaşam alanları bulmak veya refah için farklı yerlere gitmişlerdir. Bu bağlamda insanlar, yaşadıkları yerleri değiştirme eylemini çeşitli amaçlarla gerçekleştirmişlerdir: yaşam standartlarını yükseltme, zorlu koşullardan kaçma, siyasi baskı veya kişisel tercihlerle yapmıştır (Kaya, 2024, s. 144). Bu iki durumu anlatan göç temalı grafik tasarım işlerine ait örnekler 19. yüzyıl afişlerinde de rastlanmaktadır. Ayrıca 19. yüzyıldan itibaren sanayileşmiş şehirlerde toplum kültürünü çeşitli sanatsal alanlarda incelenebilir. Bu sanat türleri arasında grafik ve posterin kullanılması dönemin medyasını anlamak açısından da önemsenmesi gereken bir alandır.

Sanayi Devrimi ile beraber birçok alanda seri üretim ve makineleşmenin yaşanması grafik tasarım çalışmalarının üretilmesini de etkilemiştir. Grafik tasarımın basımındaki makineleşmenin yanında içerik bağlamında da kapitalist ekonominin doğmasında ticari çalışmalar artmıştır. 19. yüzyıl başında icat edilen fotoğrafın tasarımda kullanılması, kromolitografi baskı tekniğinin gelişimi, gravür ve yüzyıl sonuna doğru ortaya çıkan ofset baskı tekniği grafik üretim alanını çeşitlendirmiştir. Üretimdeki çeşitlilik sayesinde grafik tasarımın etki alanı gelişmiş ve dönemin taşımacılık şirketlerinin, markaların ve ülkelerin tanıtımlarının afişleri hazırlanmıştır. 19. yüzyılda hazırlanmış bazı alanlardaki afiş çalışmaları günümüze bırakılmış önemli birer belge niteliğindedir. Dolayısıyla yüzyıla ait göç olaylarına bağlı sosyal ve siyasi durumun grafik tasarım çalışmaları üzerinden okunması da sağlanabilir. Çünkü döneme ait görsel imgeler arasında afişler göç olgusunu anlatmada önemli bir yer taşımaktadır. Araştırmanın ilk bölümünde "19. yüzyıl Sanayi Devrimi döneminde yaşanmış göçlere kısaca bakış" başlığı altında 19. yüzyıla ait dönem özellikleri ve tarihi olaylar üzerinde kısa bilgiler ortaya konulmuştur. Çünkü posterlerin içeriğini öğrenmek için Sanayi Devrimi'ndeki tarihi ve sosyal olaylar hakkında kısaca bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Araştırmanın diğer bölümünde ise 19. yüzyıla ait göç temalı afiş tasarımları, görsel örnekler ve anlatımlar yapılarak incelenmiştir. Bu yolla, göçün tarihsel ve kültürel bağlamda toplumlar üzerinde yarattığı etkilerin incelenmesinin yanı sıra, görsel açıdan ele alınmasının da grafik tasarım tarihi için önemli olduğu vurgulanmak istenmiştir.

Yöntem

Araştırmada Betimsel Model kullanılmıştır. Göç hakkında yerli ve yabancı kaynaklardan oluşan kapsamlı bir literatürden yararlanılmıştır. Öncelikle 19. yüzyıla ait göç olayları hakkında kısaca bilgi verildikten sonra konu işlenmiştir. Konu işlenirken reklam ve illüstrasyon tasarımlarına ait eserler ele alınmıştır. 19. yüzyılda göç olaylarının görsel açıdan okumaları nitel içerik analizi ile yapılmış ve analizler tarihsel verilerle desteklenip yorumlanmıştır. Bu sayede içerik, kaynak ve bulgular tutarlı bir biçimde ele alınmıştır.

Bulgular

19. yüzyıldaki baskı teknolojilerinin gelişmesi 19. yüzyıldaki sosyal ve bilimsel gelişmelerin grafik ürünler üzerinden araştırılıp, incelenmesinin yolunu açmaktadır. Bu fikirle 19. yüzyıla ait birçok göç temalı illüstrasyon reklam vs. görsel materyal araştırılıp yapılan literatür taramasıyla bağlantılı olanları seçilmiştir. Sosyolojik olguların görseller yoluyla desteklenip tutarlılığı incelenmiştir.

19. Yüzyıl Sanayi Devrimi Döneminde Yaşanmış Göçler

19. yüzyıl günümüz üretim ve küresel dünyasını anlamak için önemli bir dönüm noktasıdır. Çünkü bu yüzyıl içerisinde geleneksel yaşama şekilleri ve alışkanlıklar modern yaşam biçimiyle değişikliğe uğramıştır. İnsanlığın Tarih Öncesi çağlardan beri geliştirerek getirmiş olduğu geleneksel yaşam ve üretim modelleri 19. yüzyıl Sanayi Devrimi ve icatlarıyla geriye dönülemez şekilde değiştirmiştir. Buharla çalışan gemiler ve trenler gibi Sanayi Devrimi yeniliklerinin yanı sıra Süveyş Kanalı ve demiryolları gibi şaşırtıcı altyapı projeleri, ürünlerin ve insanların dünya çapında hızlı ve ucuz taşınmasına olanak sağlamıştır. Bu teknolojik gelişme sanayileşmiş ülkelere dünyanın geri kalanına karşı giderek artan bir avantaj sağlamış ve dünya iş üretme konusunda küçülmeye başlamıştır (Parvanova, 2017, s. 99). Dolayısıyla 19. yüzyılın çalışma ve yaşam şekli günümüzü de ekonomik ve sosyal açıdan şekillendirmiştir. 19. yüzyıl, daha önce hiç olmadığı kadar büyük bir dizi büyük göçe tanık olmuştur. Milyonlarca insan 1750-1914 yılları arasında Dünya'da hareket halinde olmuştur (Getz, 2018, s. 2).

Sanayi Devrimi'nde deniz taşımacılığı ve coğrafi ilerleme kıtalararası göçün en önemli iki aracı haline gelmiştir. Sosyal hareketliliğin tarihi, genel olarak sosyal fırsatların artması veya durması olarak tarif edilmektedir (Kaelble, 1984, s. 490). Bu bağlamda 1800'lerin sonlarında dünyanın birçok yerinde insanlar evlerini terk edip yoğunluklu olarak Avustralya ve Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmeye karar vermişler. 1850'lerdeki altına hücum ya da Sanayi Devrimi'nin 19. yüzyıl Britanya'sındaki toplumsal ayaklanmalara yol açması gibi gelişmeler kıtasal göçleri artırmıştır. Mahsul kıtlığından, arazi ve iş kıtlığından, artan vergilerden kaçan pek çok kişi ABD'yi

ekonomik fırsatlar ülkesi olarak algılandığı için gelmiştir. Bu göçlerin içerisinde sadece Avrupalı değil, Çin'den gelen insanlar da bulunmaktaydı. (Library of Congress, n.d.).

Kıtalararası göçün yanında 19. yüzyılda kırsal kesimden şehirlere göç artmaya başlamıştır. Bunun sonucu kentleşme karşıtı eğilimler ve banliyöler gelişmiştir (Lloyd, 2007, s. 1). Bu dönemin sosyal hareketliliği kentleri ve kent tasarımını derinden etkilemiştir. Köye göçün en önemli gerekçeleri arasında kentsel kalkınma, daha iyi yaşam ortamı ve en önemlisi yeni iş kollarının ortaya çıkmasıdır. Sosyal hareketliliğin genel gelişimindeki ilk önemli faktör olan “mesleki değişim”in Sanayi Devrimi’nde gerçekleştiği kabul edilmektedir (Kaelble, 1984, s. 491).

Sanayi Devrimi olgusunun 18. yüzyıl sonunda İngiltere’de başlaması ve devamında Avrupalı ülkelerin sanayiye geliştirmeyi sürdürmesinin küresel sonuçları olmuştur. Buna rağmen Sanayi Devrimi dönemin gelişmiş ülkeleri arasında sınırlı bir alanda gerçekleşmiştir. Dolayısıyla 19. yüzyılda ve öncesinde sömürge haline getirilmiş topluluklar, toprağa dayalı geleneksel toplumlar veya koloni olan yerleri farklı bir yerde tutmak gerekmektedir. Sanayi Devrimi’nin Avrupa’da sınırlı kalması çağımızın olduğu gibi geçmişin de temel ekonomik sorunlarının temelini oluşturmaktadır (Alam, 1998, s. 2). Fakat endüstrileşmede ihtiyaç duyulan iş gücü için sömürgelerden getirilen insanlar 19. yüzyılın sanayi toplumunun anlaşılmasında önem arz etmektedir. Pazar yaratma aciliyeti, yeni malzeme ve gıdaya yönelik aralıksız talep, en sonunda, sanayileşen ulusların sömürge bölgelerini önceliklerine göre sınıflandırmasını gerektirmiştir (Webster vd., 2023, s. 1). Deniz taşımacılığı yapan şirketler farklı iş sahalarında çalıştırılmak için özellikle Afrika’dan insanları batı ülkelerine getirmiştir. Burada tarımsal üretim başta olmak üzere birçok alanda çalıştırılmıştır. Ayrıca sömürge topraklarındaki hammadde arayışı için deniz taşımacılığı ve madencilik firmaları 19. yüzyılda önemli hale gelmiştir. Örneğin Amerikan iç savaşından sonra pamuk endüstrisinin yeni bir hammadde temini ve işgücü kaynağına ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Batılı ülkeler bunun için Batı Afrika’ya, Hindistan’a ve Çin’e yönelmiştir. Bunun sonucu sömürge yerler batılı güçlere hazır bir pazar sağlamada önemli hale gelmiştir (Parvanova, 2017, s. 96). Bu duruma sömürgeci sanayileşme de denilmektedir.

Genel olarak sanayi dönemindeki toplumlarda göç kavramı incelenirken üç kategoriye ayrılabilir. Birincisi kolonilere veya yeni kıtalara refah içinde yaşamak için göç eden batılılar, ikincisi köyden kente yaşanan ülke içi göçler, üçüncüsü ise sömürge topluluklarından çalışmak için sanayileşmiş ülkelere getirilen insanlar.

19. Yüzyıla Ait Göç Temalı Reklam ve İllüstrasyon Örnekleri

Grafik tasarım 19. yüzyılda endüstriyel üretimin bir parçası haline gelmiştir. Şirketleşme ve markalaşmanın ortaya çıkışı ile tanıtım ve ürün paketleme vs. işlere gereksinimler artmıştır. Bununla birlikte baskı üretim teknolojilerindeki gelişimi de grafik tasarım işlerinin farklı yüzeyler üzerine basımını mümkün hale getirmiştir. Üretimin hızlanıp makineleşmesinden kaynaklanan dönemin en önemli sosyal olayları arasında göç bulunmaktadır. Göç konusunda da 19. yüzyıla ait önemli afiş ve illüstrasyon çalışmaları bulunmaktadır. Bu çalışmalar arasında özellikle taşımacılık firmalarına hazırlanmış veya kolonilere göçü özendiren içerikte tasarım çalışmaları bulunmaktadır. Araştırmada seçilen görseller de genelde göçü özendiren ya da insan taşımacılığı ile ilgilenen tasarım örneklerinden oluşmaktadır.

19. yüzyıl denizcilik firmalarının Reklam ve göç kavramları özellikle Amerika kıtası için ayrı bir inceleme konusu olabilir. İlk keşifler döneminden günümüze Amerika’nın tarihini göçler şekillendirmeye devam etmektedir. Sadece Amerika Birleşik Devletleri değil, güney ve kuzey Amerika’nın geniş topraklarına 19. yüzyılda birçok göç gerçekleşmiş, kıta genelinde de lokal göçler yaşanmıştır. Bu durum popüler kültür ve sinema tarihinde de sürekli işlenen bir konu olmuştur. Kıtalararası göçün olduğu 19. yüzyıla ait en önemli illüstrasyonlardan bir tanesi 1880 yılında Joseph Keppler tarafından yapılan “Herkes Hoş Geldiniz!” isimli illüstrasyondur. Bu illüstrasyonda Amerika Birleşik Devletleri’ne giden gemi Nuh’un gemisine atıfta bulunmaktadır. Aynı illüstrasyonda geminin kapısında duran Sam Amca her ulustan bir kadın ve bir erkek göçmenleri vaatleriyle karşılayarak Nuh ile özdeşleştirilmek istenmiş Amerika’nın bir kurtuluş yeri olduğu vurgulanmıştır (Görsel 1).

Görsel 1. Immigration (Keppler, 1880)

19. yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri, Kuzey Amerika kıtasının batı topraklarına doğru genişleme politikası sırasında yerlilerle savaşmıştır. Savaşlar sonunda Amerikan vatandaşları yeni koloniler kurmak üzere kıtanın batısına doğru göç etmişlerdir. Batıya göçler daha refah yaşam, verimli topraklar ve altın gibi değerli madenlerin ele geçirilmesi için yapılmıştır. Bu göçler sadece kıta içerisinde kara yolu olmamış deniz taşımacılığı da kullanılmıştır. 1849 yılına ait bir deniz taşımacılığı firmasının, altına hücum posterini bu olayı görsel olarak anlatmaktadır (Görsel 2).

Görsel 2. Clipper Ship Poster (American School, 1849)

19. yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri'nde, uzak doğulu göçmenlere karşı uygulanan ayrımcılığın uzun bir tarihi vardır. Amerika kıtasına ait göç konusunun işlendiği Asyalılara karşı ırkçı temalı afişler bulunmaktadır. Görsel 3'teki poster, bir şirketin çamaşır ürününü tanıtmak için 1886 yılında yaptığı reklamdır (Görsel 3). Reklamdaki illüstrasyon o dönemde Çinlilerin nasıl beyaz insan tarafından görüldüğünün ve onlara nasıl davranıldığının bir tasviridir. Posterdeki illüstrasyonda, Sam Amca'nın artık çamaşır yıkamak için ihtiyaç duyulmayan bir grup Çinliyi dışarı attığını göstermektedir. Poster, ayrımcı Çin karşıtı duyguları açıkça resmetmektedir (Magic Washer, 1886).

Görsel 3. The Chinese Must Go (Magic Washer, 1886)

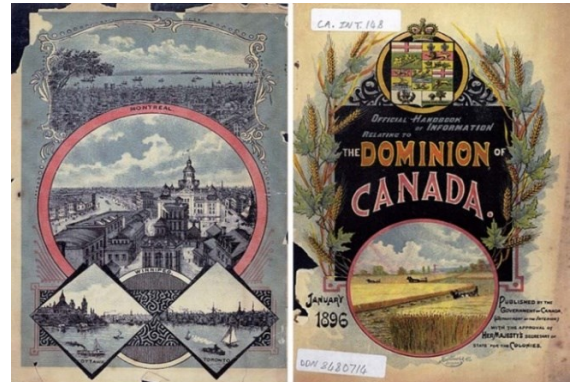
Almanya ve Hollanda gibi kıta Avrupa'sında da başta ekonomik sebepler olmak üzere bazı durumlardan dolayı Amerika kıtasına göçler yaşanmıştır. 18. yüzyılın başlarında

Almanya'da yaşanan ekonomik sorunlar ülkeden göç dalgasını da beraberinde getirmiştir. Bu göçler sadece Amerika Birleşik Devletleri yanında Güney Amerika ülkelerine de olmuştur. 1850'lerde Amerika Birleşik Devletleri'ne yaklaşık bir milyon Alman göçmen gelmiştir; Buna ek Avrupa'daki 1848 devrimlerinden gelen binlerce mülteci de dâhildir. Alman göçünün sonraki aşamalarında, yeni gelenler, yerleşik yerleşimcilere katılmıştır. Göçler sırasında Atlantik okyanusu deniz taşımacılığı önemli bir yer tutmuştur. O döneme ait deniz taşımacılığı yapan firmalarının afiş baskılarına örnek Görsel 4'te sunulmuştur (Görsel 4).

Görsel 4. People, Emigrants, Advert of Jean Stoekel and Company (Jean Stoekel and Company, 1840)

Yeni kıtalara göç ve kolonici yerleşimi sadece Amerika Birleşik Devletleri topraklarına olmamıştır. Kanada'nın tarımsal bakımdan zengin yerleşim alanlarına da 19. yüzyılda göçler yaşanmıştır. O döneme ait birçok afiş çalışması bulunmaktadır. 1890'ların ortalarında Kanada devleti tarafından her yıl göçmenlere yönelik çeşitli resimli el kitapları yayımlanmıştır. Yayınlar Kanada dışında özellikle de Britanya'da yaşayanlar için üretilmiştir (Bruce, n.d.). İllüstrasyonlarda çiftçiler altın renkli tahıllarını güneşli mavi bir gökyüzü altında hasat ederken göstermektedir. El kitabının arka kapağında ise Kanada'da gelişmekte olan şehirlerin tasvirleri bulunmaktadır (Görsel 5).

Görsel 5. Advertising for Immigrants to Western Canada: The Early Years, 1870-1897 (Warmuseum, n.d.)

Görsel tasarımlar yönünden göç okumaları Yeni Zelanda ve Avustralya için de yapılabilir. Yine 19. yüzyıla ait Avrupa'dan Okyanusya ülkelerine göçü özendirecek veya taşımacılık konusunda kampanyalar yapan firmaların reklamları bulunmaktadır. Ayrıca Avustralya ve Yeni Zelanda'da nüfusu arttırmak için yapılmış çağrı amaçlı afişler bulunmaktadır. Afişlere ait örnekler Görsel 6'da sunulmuştur (Görsel 6).

Görsel 6. (Solda) *First Scottish Colony for New Zealand* (New Zealand Land Co., 1839); (Sağda) *Liverpool and Melbourne* (White Star Line, 1858)

Kıtalararası büyük göçlerin yanında Sanayi Devrimi zamanında iş gücü için iç göçler de yaşanmıştır. 19. yüzyıl kırsaldan kentlere göçün yoğun yaşanmaya başladığı bir dönem olmuştur. Özellikle çelik üretimindeki teknolojik ilerlemeler, seri üretime yönelik büyük fabrikaların inşasına olanak sağlamıştır. Büyük ölçekli, iyi finanse edilen şirketler çoğu endüstriye hâkim olmaya başlayarak endüstrinin ölçeği ve organizasyonundaki gelişmelerle farklı iş kollarına ihtiyaç duyulmuştur (Layson ve Fink, 2012). Taşra ve köylerdeki insanları iş gücüne çağırmak için çeşitli reklam çalışmaları yapılmıştır. Bu iş ilanlarının örnekleri Görsel 7'deki gibidir (Görsel 7).

Görsel 7. *Mining Wages in Nineteenth Century Newspaper Job Advertisements* (Royal Dutch Library, n.d.)

Avrupalı çiftçi aileler, ekonomi daha fazla endüstrileştikçe topraklarını kaybetmişler. Birçok durumda, iş aramak için endüstriyel merkezlere taşınmışlar. Birçok kentli işçi geçimini sağlamakta zorluk çekmiştir (Getz, 2018, s. 3). Köyden kente göçlerin sonucunda kentli iş gücü, refah içerisinde yaşama umudu ile uluslararası göçlerin yoğunlaşmasında da temel etken olmuştur (Lesser, 2013, s. 88). Güney Amerika

toprakları 19. yüzyıla kadar İspanyol ve Portekizlilerin bir sömürge alanı olmuştur. 19. yüzyıldan sonra Avrupa ve Afrika'dan göçler yaşanmıştır. Özellikle Brezilya nüfusunun yapısı, tarihin farklı anlarındaki farklı göçmen dalgalarından büyük ölçüde etkilenmiştir. Yeni kimlikler yaratmak, Brezilya'ya göç edenlerin isteklerinden sadece biriydi. Bir diğeri ise sosyal ve kültürel ayrımcılığı ve bu, birçok kişinin emek, yerleşim ve sosyal alanları kapsamıştır (Lesser, 2013, s. 89). Zamanla, Brezilya hükümetleri geniş topraklarını doldurmak ve tarımsal üretimi artırmak için göç akışlarını teşvik etmiştir (Amaral ve Fusco, 2005, s. 1). 19. yüzyılın son çeyreğinde, Brezilya'ya göçmen girişi güçlü bir şekilde artmıştır. 1876'ya kadar göç, toprak sahibi toplulukları ortaya çıkartmış, São Paulo'daki kahve plantasyonlarına giderek daha fazla ilgi duyulmaya başlanmıştır. Burada yaşayan göçmenlere kahve mahsulünde çalışmaları karşılığında küçük toprak parçalarında ürün yetiştirmelerine izin verilmiştir. Özellikle Alman göçmenler vadilerdeki nehir kıyılarını ele geçirirken, 19. yüzyılın son çeyreğinde İtalyanlar kahve hasadında çalışmak üzere dağlık bölgelere yerleşmiştir (Academic, n.d.). Brezilya'ya göç temalı hazırlanmış 19. yüzyıla ait gazete ilanları ve afişler bu durumu görsel açıdan desteklemektedir (Görsel 8).

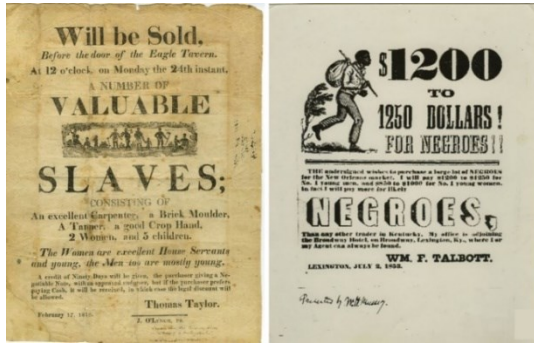
Görsel 8. (Solda) *Budrio e la Grande Emigrazione* (Lorenza, 1886), (Ortada) *Ferre in Brasile Per Gli Italiani* (Brasil Talian, n.d.), (Sağda) *Auswanderung nach Brasilien* (Wieser, n.d.)

19. yüzyılın başlarına kadar Latin Amerika ülkelerindeki kölelik uygulamaları devam etmiştir. 1888 yılında Brezilya'da kölelik yürürlükten kaldırılmıştır (Abolitionism in Brazil, 2025). Bu kararın alınmasındaki temel sebeplerden birisi 19. yüzyılın sonları boyunca artan göçler sayesinde kahve yetiştiricilerinin serbest emeği köleliğe tercih etmeye başlamasıdır (Brown University Library, n.d.). Zorunlu bir göçmenlik türü olan köle ticaretine ait "Revista Illustrada" dergisinin 1880 yılındaki dergi kapağındaki illüstrasyon köleliğe karşı duruşun ilk görsel çalışmaları arasındadır. Bu çalışmada uzakta zincirlerini kırmış bir melek figürü siyah köleye eziyet eden beyaz insana görünmektedir. Ayrıca 1888 yılında köleliğin kaldırılması sonucu beyaz insan ile siyah insanın anlaşmış olarak görüldüğü afiş çalışmaları yapılmıştır (Görsel 9).

Görsel 9. (Solda) *Revista Illustrada* (Agostini, 1880), (Sağda) *Agora Sim* (Arquivo Nacional, 1888)

Kıtalararası ticarete tarımsal ürünlerin ihracatı Sanayi Devrimi döneminde önemli bir yer tutmuştur. Tarımsal üretimde kolonilerde çalışan köleler kullanılmıştır. Özellikle kahve, çay, tütün ve farklı baharatların reklam ara yüzlerinde kölelerin illüstrasyonları yapılmıştır. Ayrıca farklı coğrafyalarda çalıştırılmak üzere köle satışı ilanları, afişler bulunmaktadır. Afrika ve köle taşımacılığı temalı örneklerden bazıları Görsel 10'da sunulmuştur (Görsel 10).

Görsel 10. (Solda) *Valuable Slaves* (Taylor, 1812), (Sağda) *Negroes* (Talbot, 1853)

1800'lerin başlarında çay, İngiliz halkı arasında popüler bir içecek haline gelmiştir. İngiltere ayrıca Çin ile olan ticaretleri üzerinde daha fazla kontrol istiyordu çünkü yalnızca Hong tüccarları olarak adlandırılan belirli yetkililerle ticaret yapabiliyorlardı (The National Archives, n.d.). Bunun üzerine Hong Kong, 1839'da birinci, Afyon Savaşı ile İngiliz sömürgesi haline gelmiştir. Hong Kong'un sömürgeleştirilmesi, bölgeyi Çin'in geri kalanından ayrı bir devlet egemenliği altında tutmuştur (Mizuoka, 2018, s. 35). Bu sürede bir çok İngiliz kolonisine olduğu gibi Hong Kong'a da Britanya ve İrlanda'dan göçmenler yerleştirilmiştir. Oradan Çin, Pasifik kantonu olarak tanımlanmış ve binlerce göçmeni Kaliforniya altın madenlerine götürmek için deniz aşırı göç yolu olmuştur (Ho, 2020, s. 95). 19. yüzyıldan bu yana güneydoğu asya ülkelerine batılı yerleşimi sürmektedir. Günümüzde dahi Hong Kong genel olarak 'göçmenlerin şehri' olarak kabul edilir, bu da Hong Kong'un tarihinin büyük ölçüde göçle ilgili olduğunu göstermektedir (Wong, 2017, s. 73). Bu durumu destekleyen Çin ve Çin etrafındaki pasifik yollarında kargo ve

insan taşımacılığı yapan firmaların ilan ve illüstrasyonları bulunmaktadır (Görsel 11).

Görsel 11. (Solda) *A Brochure for the PMSS (Pacific Mail Steamship Company, n.d.)*, (Sağda) *Pacific Mail Steamship Company* (Desconocido, 1887)

Sonuç ve Öneriler

Göç geçmişte olduğu gibi günümüzde de bir sorun ve önemli bir değişken olarak yaşanmaya devam etmektedir. Dolayısıyla göç ve göçmenlik temalı konularda disiplinler arası çalışmaların yapılmasına devam edilmelidir. Her disiplin göç olgusunu kendi değerleri ile inceleyip göçün sebeplerini ve bırakmış olduğu sosyal ve kültürel izleri ortaya çıkarmalıdır. Sanat ve tasarım alanında çalışanların da göçlere dair çalışmalar sürdürmesi önem arz etmektedir. Çünkü göç ve göçmenlik sanat sosyolojisinin konusudur. Göçlerle ortaya çıkan sanatsal buluntular insanlık tarihini sadece yazınsal veya tarihsel olarak değil görsel açıdan da inceleme fırsatını sunmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın temel çıkış noktası göç olgusunun çalışma alanları arasında sanatın da olması gerekliliğini göstermektedir.

19. yüzyılda sanatın birçok alanında önemli gelişmeler olmuştur. Bu gelişmeler plastik sanatlar alanında genelde resim başlığı altında değerlendirilmektedir. Ayrıca 19. yüzyıl grafik tasarım konusunda da ele alınması gereken zengin bir dönemdir. Dolayısıyla görsel sanatlar içerisinde, grafik tasarımı ile ilgilenen kişilerin incelenmesi gereken göç temalı çalışmalar bulunmaktadır. Bu kapsamda 19. yüzyıldaki gelişmeler ve göç olaylarına kaynaklardan yararlanılarak değerlendirmeler yapılmıştır. Daha sonra 19. yüzyılın dünyasındaki temel göç hareketleri anlatılmıştır. Göç olgusu görseller yoluyla örneklerle anlatılmak istenmiştir. Konunun teorik tutarlılığı grafik alanındaki görsel tasarımların gösterilmesiyle pekiştirilmiştir. Göçler makalede üç aşamada işlenmiştir; birincisi çeşitli siyasi ve ekonomik olumsuzluklardan iyi bir gelecek için yeni topraklara göçen Avrupalılar, ikincisi 19. yüzyılda daha iyi şartlarda yaşamak için köyden kente göçler, üçüncüsü ise zorunlu göçte tabi tutulan ve gittikleri yerlerde de siyasi ve sosyal haklarını zamanla kazanan köleler. Göçün 19. yüzyılda üç kategoride de var olduğunu gösteren illüstrasyon ve afiş reklamlar

ortaya konulmuştur. Araştırma sırasında 19. yüzyıla ait göç temalı daha birçok grafik çalışma ile karşılaşmıştır. Bu durum konunun araştırma alanı olarak ne kadar zengin olduğunu göstermektedir. Araştırma, göç ve göçmenlik olgusunun geçmişin endüstriyel dünyasını nasıl değiştirdiğini görseller yoluyla açıklamıştır. Bu yolla göç kavramının görsel dil aracılığıyla ifade edilmesi, grafik tasarımın sosyolojik gelişmelerle olan yakın ilişkisini göstermektedir. Dolayısıyla günümüzde yaşanan ve gelecekte yaşanması beklenen göçlerin görsel iletişim araçlarıyla açıklanmaya çalışılması bir yöntem haline gelebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Abolitionism in Brazil. (2025, January 10). In *Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/wiki/Abolitionism_in_Brazil
- Academic. (n.d.). Immigration to Brazil. In *Academic Dictionaries and Encyclopedias*. Retrieved August 14, 2024, from <https://en-academic.com/dic.nsf/enwiki/724387>
- Agostini, A. (1880). *Revista illustrada* [Poster]. Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Abolitionism_in_Brazil
- Alam, M. S. (1998). *Colonialism and industrialization: Empirical results*. Munich Personal RePEc Archive (1-35).
- Amaral, E. F., & Fusco, W. (2005). Shaping Brazil: The role of international migration. *Migration Information Source*, (June), 1-11. <https://www.ernestoamaral.com/docs/papers/MPI2005.pdf>
- American School. (1849). *Clipper ship poster* [Poster]. Musée Rodin, Paris, France. <https://www.art-prints-ondemand.com/a/americanschool19thcentury/clippershipposter1849prin.html>
- Amsterdam University Press. https://www.academia.edu/28614164/Exploring_Unseen_Social_Capital_in_Community_Participation_Everyday_Lives_of_Poor_Mainland_Chinese_Migrants_in_Hong_Kong
- Arquivo Nacional. (1888). *Agora sim* [Poster]. Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Abolitionism_in_Brazil
- Brasil Talian. (n.d.). *Ferre in Brasile per gli Italiani* [Poster]. Brasil Talian. <https://www.brasiltalian.com/2014/08/merica-merica-america-america.html>
- Brown University Library. (n.d.). *Brazil: Five centuries of change: Immigraton*. <https://library.brown.edu/create/fivecenturiesofchange/chapters/chapter-4/immigration/>
- Bruce, J. (n.d.). *Advertising for immigrants to Western Canada 1870-1930*. Canadian Museum of History. <https://www.warmuseum.ca/cmhc/exhibitions/hist/advertis/ads1-01e.html>
- Desconocido. (1887). *Pacific mail steamship company* [Advert]. Wikipedia. https://es.m.wikipedia.org/wiki/Archivo:Pacific_Mail_Steamship_Co_1887.jpg
- Getz, T. (2018). *The long Nineteenth Century, 1750-1914: Crucible of modernity*. Bloomsbury Academic.
- Ho, D. Y. (2020). Hong Kong, China the border as Palimpsest. *Made in China Journal*, 3, 94-170. <https://doi.org/10.22459/MIC.05.03.2020.13>
- Jean Stoekel and Company. (1840). *People, emigrants, advert of Jean Stoekel and Company, travel agents in Basel* [Photograph]. Alamy. <https://www.alamy.com/stock-photo/emigration-advertisement.html?sortBy=relevant>
- Kaelble, H. (1984). Eras of social mobility in 19th and 20th century Europe. *Journal of Social History*, 17(3), 489-504. <https://www.jstor.org/stable/3787216>
- Kaya, B. (2024). Women on migration routes: Migration in the language of art and its reflections in contemporary art. *Düşbed*, 36(2024), 149-163. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3643164>
- Keppler, J. (1880). *Immigration* [Illustration]. Albany. https://www.albany.edu/sites/default/files/styles/captioned_slider/public/2022-07/immigration-cover.jpg?itok=9J79hecu
- Layson, H., & Fink, L. (2012, May 14). *Chicago workers during the Long Gilded Age*. The Newberry DCC. <https://dcc.newberry.org/?p=14434>
- Lesser, J. (2013). *Immigration, ethnicity, and national identity in Brazil, 1808 to the present*. Cambridge University Press.
- Library of Congress. (n.d.). *Immigration to the United States, 1851-1900*. Classroom Materials at the Library of Congress, U.S. History Primary Source Timeline. Retrieved July 20, 2024, from <https://www.loc.gov/classroom-materials/united-states-history-primary-source-timeline/rise-of-industrial-america-1876-1900/immigration-to-united-states-1851-1900/>
- Lloyd, A. J. (2007). *Emigration, immigration and migration in Nineteenth Century Britain*. Gale Primary Sources.
- Lorenza, S. (1886). *Budrio e la grande emigrazione* [Poster]. Wikipeidi. https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Manifesto_Emigrazione_San_Paolo_Brasile.jpg
- Magic Washer. (1886). *The Chinese must go* [Poster]. American History a Virtual Museum, United States. <http://blogs.shu.edu/americanhistory/project/the-chinese-must-go-magic-washer/>

- McKeown, A. (2007, December 13-14). *Global migration and regionalization, 1840-1940* [Conference Presentation]. Conference on Mapping Global Inequalities, Santa Cruz, California, United States. <https://escholarship.org/content/qt4t49t5zq/qt4t49t5zq.pdf>
- Mizuoka, F. (2018). Contrived laissez-faireism: The politico-economic structure of British colonialism in Hong Kong. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-69793-2>
- New Zealand Land Co. (1839). *First Scottish colony for New Zealand* [Poster]. Wikimedia. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9a/Scottish_poster_advertising_emigration_to_New_Zealand.jpg
- Pacific Mail Steamship Company. (n.d.). *A brochure for the PMSS* [Brochure]. <https://opiumring.com/s-s-city-of-tokio>
- Parvanova, D. (2017). The industrial revolution was the force behind the New Imperialism. *ESSAI*, 15(30) 96-99. <https://dc.cod.edu/essai/vol15/iss1/30>
- Royal Dutch Library. (n.d.). *Mining wages in Nineteenth Century newspaper job advertisements* [Advert]. <https://dhlab.nl/portfolio/mining-wages-in-nineteenth-century-newspaper-job-advertisements/>
- Talbott, WM. F. (1853). *Negroes* [Advert]. Boredpanda. <https://www.boredpanda.com/19th-century-ads-slave-sales-auctions/>
- Taylor, T. (1812). *Valuable slaves* [Advert]. Boredpanda. <https://www.boredpanda.com/19th-century-ads-slave-sales-auctions/>
- The National Archives. (n.d.). *Hong Kong and the Opium Wars*. <https://www.nationalarchives.gov.uk/education/resources/hong-kong-and-the-opium-wars/>
- Warmuseum. (n.d.). *Advertising for immigrants to Western Canada: The early years, 1870-1897*. Canadian Museum of History. Retrieved July 20, 2024, from <https://www.warmuseum.ca/cmhc/exhibitions/hist/advertis/ads2-05e.html>
- Webster, R., Nowell, C., & Magdoff, H. (2023). Western colonialism. *Encyclopedia Britannica*. Britannica. <https://www.britannica.com/topic/Western-colonialism>
- White Star Line. (1858). *Liverpool and Melbourne* [Poster]. White Star Line Memorial Foundation. <http://www.wslmf.org/home/collections/>
- Wieser, L. (n.d.). *Auswanderung nach Brasilien* [Photograph]. Meine.stimme. https://meine.stimme.de/gueglingen/c-freizeit/auswanderung-nach-brasilien_a79919#gallery=default&pid=259041/
- Wong, S. (2007). Historical and cultural contexts of mainland Chinese migrants in Hong Kong. In *Exploring "unseen" social capital in community participation: Everyday lives of poor mainland Chinese migrants in Hong Kong* (pp. 73–96).

Moda Tasarımında Süreç Önerisi ve Uygulama Çalışması: Geleneksel Zıbın Giysisi Örneği

Process Suggestion and Application Study in Fashion Design: Example of Traditional Zıbın Clothing

Asuman YILMAZ FİLİZ¹

¹Selçuk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Moda Tasarımı Bölümü, Konya, Türkiye

Hatice HARMANKAYA²

²Selçuk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Moda Tasarımı Bölümü, Konya, Türkiye

öz

Gelişen teknolojiyle beraber materyallerin de zenginleşmesiyle farklı boyutlarda ele alınan moda tasarımında, zaman zaman eskiye dönüş yaşanmakta ve bu dönüş pek çok zaman kültürel değerler sayesinde olmaktadır. Bir toplumun ayakta kalması ancak kültürünü yaşatmasıyla mümkün olur. Geleneksel giysiler de bu kültür unsurlarından biridir ve yaşatılması gerekmektedir. Tasarım geliştirme süreçlerinin uygulanmasıyla oluşturulan bu çalışmada, çeşitli alanların (grafik, endüstri ürünleri, mühendislik, bilgisayar teknolojileri, mimarlık, moda) tasarım modelleri incelenmiş ve son olarak moda tasarımı alanı için yeni bir tasarım modeli önerisi geliştirilmiştir. Bu öneri doğrultusunda Kocaeli geleneksel giysileri arasında yer alan “zıbın” giysi türü ele alınarak bu giysinin renk, süsleme, kalıp ve malzeme özellikleri incelenip yeni tasarımlar oluşturulmuştur. Araştırmanın amacı, bir koleksiyonun hazırlanma sürecinde uygulanan mevcut tasarım süreci modellerini inceleyerek yeni bir tasarım süreci önerisi ortaya koymak ve bu öneriyi geleneksel öğeler barındıran bir giysi koleksiyonu üzerinden örneklemektir. Koleksiyon teması oluşturulurken betimsel yöntem kapsamında durum (örnek olay) çalışması; koleksiyon sürecinde ise eylem araştırması yöntemi uygulanan bu araştırmanın örnekleme kritik durum örnekleme tekniği kullanılarak seçilmiştir. Çalışma; geleneksel değerleri kaybetmemek, giderek farklı bakış açıları kazanan giysi tasarımlarında etnik kökenleri işleyerek farklı ve özgün giysi tasarımları oluşturmak, belli bir hedef kitleye sahip olarak sektörü ve pazarı ilgi çekici kılmak, bu alanda çalışma yapacak tasarımcılara örnek bir çalışma sunmak ve çeşitli tasarım alanlarıyla ortak beslenen bir çalışma oluşturmak adına önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Moda Tasarımı, Giysi Tasarım Süreci, Tasarım Modelleri, Koleksiyon Hazırlama, Geleneksel Giysi

ABSTRACT

In fashion design, which is handled in different dimensions with the enrichment of materials with the developing technology, there is a return to the past from time to time and this return is often thanks to cultural values. A society can only survive if it keeps its culture alive. Traditional clothing is one of these cultural elements and should be kept alive. In this study, which was created by applying design development processes, design models of various fields (graphics, industrial products, engineering, computer technologies, architecture, fashion) were examined and finally a new design model proposal was developed for the field of fashion design. In line with this proposal, the "zıbın" garment type, which is among the traditional garments of Kocaeli, was taken into consideration and new designs were created by examining the color, ornamentation, pattern and material properties of this garment. The aim of the research is to propose a new design process proposal by examining the existing design process models applied in the preparation process of a collection and to exemplify this proposal through a garment collection with traditional elements. The sample of this research, in which case study method was applied within the scope of descriptive method while creating the collection theme and action research method was applied in the collection process, was selected using critical case sampling technique. The study is important in order not to lose traditional values, to create different and unique clothing designs by processing ethnic origins in clothing designs that are gaining different perspectives, to make the sector and the market interesting by having a certain target audience, to present an exemplary study to designers who will work in this field and to create a study that feeds in common with various design fields.

Keywords: Fashion Design, Garment Design Process, Design Models, Collection Preparation, Traditional Clothing

Açıklama/Description (Bu çalışma "Geleneksel Giysilerden Hareketle Yeni Tasarımların Oluşturulması: Kocaeli Örneği" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir. / This study is derived from the master's thesis titled "Creating new designs on the basis of traditional clothes: Example of Kocaeli")

Geliş Tarihi/Received 15.08.2024
Revizyon Talebi/Revision Requested 06.03.2025
Son Revizyon/Last Revision 11.03.2025
Kabul Tarihi/Accepted 14.03.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 27.03.2025

Sorumlu Yazar/Corresponding author:

Asuman YILMAZ FİLİZ

E-mail: asumanyilmaz@hotmail.com

Cite this article: Yılmaz Filiz, A., Harmankaya, H. (2025). Process suggestion and application study in fashion design: Example of traditional Zıbın clothing. *Art Vision*, 31(54), 37-47.

<https://doi.org/10.32547/artvision.1533869>

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Tasarım var olandan sentezlenen, yeni ve özgün kavramları bünyesinde barındıran yaratıcı bir süreçtir. Yeniliğe ulaşma aşamasında mevcut olan teknoloji ve bilgiyi dönüştürerek kullanır. Tüm yaratıcı ve yeni fikirler iyi düşünülmüş, planlanmış ve yürütülmüş bir süreç sonucunda yenilik ve buluş ile sonuçlanabilir (Heufler, 2004, s. 16). Pres & Cooper (2007) tasarımcının bir problemi çözme ya da yeni bir fikri projelendirme için 3 aşamaya ihtiyaç duyduğunu öne sürmektedir. Bunlar “araştırma-analiz, kavram oluşturma-tasarlama ve uygulama-üretim aşamaları” şeklinde sıralanabilir. Yapılan tanımlardan da anlaşılacağı gibi tasarım; sistematik süreçler doğrultusunda meydana gelmektedir. Uygulama alanına göre farklılık gösterse de temelinde benzer süreçlere sahiptir.

Tasarımın uygulandığı alanlar arasında önemli bir değere sahip olan moda ve giyim sektörü, küreselleşmenin ve küresel ekonominin büyümesiyle dramatik bir artışa tanık olan dinamik ve sürekli gelişen bir endüstri dalı haline gelmiştir (Guercini vd., 2018). Bu durum rekabet ortamının yüksek etkiye sahip olduğu sektörde yeni arayışları gerekli kılmaktadır. Bu sebeple moda tasarımcıları ve tasarım departmanları tasarımlarına gerek malzeme, süsleme, dikiş özelliği; gerekse farklı etkileşimler, farklı tasarım yöntemleri gibi yenilikler getirme konusunda çalışmalar yapmaktadır. Rekabet ortamı dinamik tutulurken; tasarımların işlevselliğini kaybetmemesi de göz önünde bulundurulmalıdır. Lee (2005) giysi tasımındaki amacı bedenini giysi sayesinde donanımlı ve güçlü hale getirilmesi olarak belirtmektedir (s. 10). Tasarımcının nihai hedefi tasarım detaylarıyla giysileri kullanışlı hale getirmek olmalıdır. Bununla beraber moda tasarımının disiplinler arası bir alan olduğu, sanat ve pek çok tasarım alanıyla etkileşim halinde bulunduğu da aşikardır. Modanın gerek tema seçiminde, gerekse malzeme kullanımında farklı alanlardan beslenerek geliştiği söylenebilir. Özellikle malzeme kullanımında oldukça geniş bir yelpazesi bulunmaktadır. Moda tasarımcısı, anlatım ve üretim olanaklarını geliştirirken, tasarladığı giysiye özgün yorumlar katarken sadece kumaş değil farklı materyallere de yönelebilmektedir. Farklı bakış açıları ve yeni düşünce tarzları disiplinler arası yaklaşımlarla çeşitlenerek zenginlik kazanmaktadır (Hakan-Verdu-Martinez, 2012, s. 168).

Moda tasarımında tasarım süreçleri doğrultusunda giysi koleksiyonları hazırlanmaktadır. Koleksiyon hazırlama, giysiyi tasarlama ve oluşturma sürecidir. Bir diğer ifadeyle koleksiyon, ürüne ulaşıırken izlenen yoldur. Hazırlanan koleksiyon bir firma için olabilirken; kişiye özel giyim için de oluşturulabilir. Koleksiyonu oluştururken çeşitli yöntemler kullanılabilir. Jones (2009) bazı güçlü yönlendirici fikirler olduğunda en iyilerinin seçilmesini ve bunların hikayeleştirilerek gruplanması, daha sonra metodik bir

şekilde fikirler ve çizimler üzerinde bunları genişleterek farklı oranlar, yakalar, kol şekilleri, bağlar vs. deneyerek önden, arkadan ve yandan görünüşü göz önünde bulundurarak çalışılması gerektiğini düşünmektedir (s. 91). Giyim endüstrisinde koleksiyon hazırlama süreci, her işletmenin kendi çalışma stratejisine göre farklılık göstermektedir. Fakat izlenen yollar nasıl olursa olsun, temel işlem aşamaları birbirine yakındır. Bu süreçte en önemli görevi tasarım bölümü yüklenir. Çünkü, tasarım bölümü koleksiyonu hazırlamak için stiller oluşturur, örnek (prototip) giysileri dener, üretime hazır hale getirir (Cooklin, 1991, s. 289).

Koleksiyonun hazırlanması için bir temadan yola çıkılır. Bu tema bazen tamamen bağımsız, bazen bir konuya dikkat çekmek için, bazen inanç ve değerleri korumak adına belirlenebilmektedir. Kültürel değerleri yaşatmak milletlerin var olabilmesi ve varlığını sürdürmesi adına önem taşımaktadır. Dexter-Lord (1999) kültürü ‘Geçmişten bugüne kadar ulaşılmış gelenekler, yaşam stilleri, alışkanlıklar gibi manevi değerler ile tarihi yapıtlar, el sanatları, yemek, giyim gibi maddi nitelik taşıyan, bir dönemi farklı çerçeveden anlatan olgular bütünü ya da bir toplumu ayakta tutan ve o toplumun yaşam felsefesini yansıtan değerler toplamı’ olarak ifade etmektedir. Küreselleşmeyle beraber kültürlerin de yayılmasından söz etmek mümkündür. Fakat bu durum her zaman olumlu sonuçlar doğurmaz. Zira bazı milletlerde küreselleşme sonrası bozulmalar, yozlaşmalar yani köktencilik görülebilmektedir (Uğurlu & Koca, 2011, s. 1294). Kültürel öğeler arasında sıralanan el sanatları ve giyim kuşam kültürü; yapıldığı dönemin yaşam biçimini, estetik görüşlerini ortaya koymasından önem taşır (Koç & Pamuk, 2003, s. 243). Bir toplumun tarihi süreci içinde kullanmış olduğu giysiler, o toplumun geleneksel giysileri haline gelir. Örf-adetlerin, geleneklerin, göreneklerin giyim üzerinde etkisi büyüktür. Geleneksel giysiler manevi değerleri üstünde taşıyan ve toplumların teknoloji, sosyal yapı ve ekonomisini etkileyen değerlerdir. Türklerin geleneksel giyimlerinin de coğrafi alanlara göre tarihi geçişini ve etkileşimde bulunduğu kültürleri değerlendirmek önem taşımaktadır (Bedük & Bilki-Harmankaya, 2010, s. 680). Zira Türk kültürünü anlayabilmek için önemli kültür göstergelerinden olan giyimi incelemek ve Türk dünyasında hangi giysi parçalarının nasıl yer edindiğini bilmek önemlidir (Duman, 2009, s. 226). Türkiye’nin zengin bir kültüre sahip olması ve köklü tarihi dünya modasına ilham verecek kadar geniştir. Ve bu durum giderek hazır giyim üretimi ve moda alanlarında yer almakta ve Türk firmaları için bir başarı göstergesi olmaktadır (İşbilen, 2005, s. 24). Modaya ilham olmasının yanı sıra Türk giyim biçimlerinin gelecek nesillere aktarılması ve unutulmaması konusunda bilinçli olunması da gerekmektedir. Bu sebeple tasarımcıların geleneksel giysileri modernize ederek günlük yaşama aktarmaları önemlidir (Polat, 2023, s. 17). Kültürel unsurlar tasarımın bir yönü

olarak kullanıldığı taktirde küresel pazarda da katma değeri yüksek ürünlerin ortaya çıkmasını sağlayabilir (Paralı & Çakır, 2023, s. 125).

Gerek kültürel değerlerin çeşitliliği gerekse toplumun üzerinde yaşadığı coğrafyanın farklı yapı ve iklimlerde olması geleneksel değerlerde çeşitliliğe sebep olmaktadır. Bu sebeple kültürel değerler incelenirken genellikle bölgesel değerlendirmeler yapılmaktadır. Araştırmada inceleme alanı olarak Kocaeli ili tercih edilmiştir. Kocaeli, birçok Türk topluluğunun farklı şehirlerden göç etmesiyle mozaik niteliği taşıyan bir ildir. Kültürel özellikleri açısından değerlendirildiğinde de gerek Batıya yakınlığı gerekse İstanbul'a yakınlığından kaynaklı kendine has bir yapısı bulunmaktadır (Genç, 2008, s. 13). Fakat her ne kadar kendine has bir kültürü varsa da göçler nedeniyle ilde kültür ve nüfus çeşitlilikleri söz konusu olmuştur. Farklı bölgelerden aldığı göçler giyim kuşama da yansımıştır. Özellikle göçmenlerin yerleştiği bölgelerde bu durum daha fazla göze çarpmaktadır. 1960'lara kadar ilde geleneksel giysiler hâkim olmuş fakat çeşitli şekillerde gözlenmiştir. Örneğin Abaza, Çerkez ve Gürcülerin giyiminde Kafkas etkisi yer almaktadır. Fakat yine de bölgeye hâkim olan bir geleneksel giysi kültürü mevcuttur. Kocaeli ili yerlileri olarak adlandırılan "Manav" giysileri sayesinde belirgin bir giysi yapısı oluşmuştur. Ve hatta günümüzde dahi köylerde yaşayan orta yaş ve üstü kadınlarda bu geleneksel giysi kullanımıyla karşılaşabilmektedir (Pehlevan vd., 2008, s. 116). Bu giyim genelde iç göynek, cepken ve şalvar şeklinde göze çarpmaktadır. Cepkenin içine giyilen giyilen göynek çoğunlukla yöreye özgü dokunan 'Kandıra Bezi'nden yapılmaktadır. Alt beden giysisi olan şalvar ise; Kocaeli'nde sıkça rastlanan bir giysi türüdür.

Literatürde kültürel öğeler kapsamında geleneksel giysi, aksesuar ve desenlerden yola çıkılarak oluşturulan giysi tasarım süreçlerinin incelendiği araştırmalar mevcuttur. Öngen (2016) araştırmasında, geleneksel öğelerden yola çıkarak tasarımlarını oluşturan ve bu oluşumu giyilebilir sanat yaklaşımıyla uygulayan tasarımcıları incelemiştir. Yergesova & Göklüberk-Özlü (2016) Kazak kadın giysileri doğrultusunda geliştirdikleri giysi modellerini sundukları çalışmalarında geleneksel unsurların kullanımının tasarımcılara farklı bakış açısı kazandıracağı ve tasarımlara özgün değer katacağını savunmuşlardır (s. 92-93). Farklı bir değerlendirme olarak Mangır & Harmankaya (2023) geleneksel Çerkez kadın giysilerinden esinlenerek oluşturdukları araştırma sonucunda kültürel unsurları bozma kaygısıyla yapılan tasarımların yaratıcılığın sınırlandırılması konusunda olumsuz bir etki yarattığı fikrine ulaşmışlardır (s. 199). Conti & Vacca (2008) yerel ekonomilerin gelişimi ve desteği için bir kaynak olması, kültürel kimliklerin ve tasarım süreçlerinin değerinin anlaşılması ve üretim bilgisinin artmasına yardımcı olması amacıyla geleneksel tekstil ve moda tasarımı konulu

çalışmalarını planlamış ve yürütmüşlerdir. Bununla beraber geleneksel öğelerden yola çıkılarak oluşturulan giysi tasarımlarının hitap ettiği hedef kitleler de farklılık göstermektedir. Koca (2018) moda tasarımında kültürel öğelerden beslenme konusunda tasarımcıların görüşlerini incelediği araştırmasında; bu tür tasarımlara gençlerin itibar etmediği, bu tasarımların orta yaş ve üzeri müşterilerin ilgisini çektiği sonucuna ulaşmıştır (s. 114). Bu duruma farklı bir bakış açısı kazandırma ilkesiyle yola çıkan Paralı & Mangır (2024) çintemani motifinden yola çıkarak genç tüketicilere yönelik dijital bir giysi koleksiyonu oluşturmuş, genç tüketicilerin kültür öğelerine aşinalık kazanmaları konusunda fikir sunmuşlardır.

Yöntem

Araştırmada ele alınan tasarım modelleri ve kaynak verileri belgesel taramalar sonucu elde edilmiştir. Çeşitli bilim dallarına ait tasarım süreçleri incelenerek moda tasarımı alanı için yeni bir süreç önerisi geliştirilmiştir. Mimari, bilgisayar, grafik tasarımı gibi alanlarda yer alan altı adet (Cross (2000), Pahl ve Beitz (1996), Portioli-Staudacher vd. (2003), March (1984), Brigitte Borja De Mozota (2005), French (1999)) tasarım modeli, moda tasarımı alanında ise koleksiyon hazırlamaya yönelik dört adet (CH Lin CH Twu, Koca vd. (2009), Çivitçi (2004), Dal & Gürpınar (2010)) tasarım modeli incelenerek sentez yapılmıştır. Araştırmada modellere ait ortak özellikler belirlenerek moda tasarımına yönelik yeni bir süreç önerisi geliştirilmiştir. Bu süreç 'Ön Hazırlık Aşamaları' maddesi altında ikiye ayrılmaktadır. İlk madde olan 'Genel Hazırlıklar', beş basamaktan; 'Detay Hazırlıkları' ise üç basamaktan oluşmaktadır. Bu aşamaları 'Oluşturma Süreci' takip etmektedir ve bu süreç dört basamakta incelenmektedir. Son olarak 'Sonuçlandırma' ana başlığı altında verilen üç maddeyle süreç tamamlanmaktadır.

Araştırmada bu sürecin temasını geleneksel giysiler oluşturmaktadır. Koleksiyonun temasını oluşturan birinci bölümde betimsel yöntem kapsamında durum (örnek olay) çalışması; koleksiyon sürecinin uygulandığı ikinci bölümde ise eylem araştırması uygulanmıştır. Doküman incelemesi kapsamında tasarım modellerinin incelendiği ve yeni bir model önerisi geliştirilerek uygulamaya geçildiği eylem araştırması; uygulamayı yapan bireylerin araştırma sürecine doğrudan katılım sağlayarak ilk elden öğrenmeyi ve onu uygulamayı sağlar. Ayrıca araştırma gerçek dünya içinde yürütüldüğü için var olan sorunları çözer ve araştırmaya doğrudan katılım sonucunda ulaşılan çözümler uygulamaya aktarılma sürecinde direnci ortadan kaldırır (Aksoy, 2003, s. 478).

Araştırmanın evrenini Kocaeli ili özel koleksiyonlarında bulunan geleneksel kadın giysileri; örneklemini ise kritik durum örnekleme tekniği kullanılarak seçilen 'zıbin' adlı geleneksel kadın giysisi oluşturmaktadır. Seçilen geleneksel

giysi türünden bir koleksiyon oluşturulmuş, koleksiyonu oluşturma süreci tüm basamaklarıyla örnek uygulama üzerinden incelenmiştir.

Bulgular

Araştırmanın ilk aşamasında ele alınan tasarım süreçleri incelenerek belirtke tablosunda karşılaştırmalı olarak özetlenmiştir.

Tablo 1

Tasarım Süreçleri Belirtke Tablosu

	Araştırma/ Pazar Arş.	Görev/Ödev Belirleme	Ayrıntılı Süreç	Geriden Beslenme	Döngü	Maliyet Hesabı	Üretim
Cross (2000)	✓			✓			✓
Pahl ve Beitz (1996)		✓	✓				✓
Staudacher vd. (2003)						✓	✓
March (1984)					✓		✓
Brigitte Borja De Mozota (2005)	✓						✓
French (1999)				✓			
CH Lin CH Twu			✓				
Koca vd. (2009)	✓					✓	
Çivitçi (2004)	✓		✓			✓	✓
Dal ve Gürpınar (2010)	✓		✓	✓			

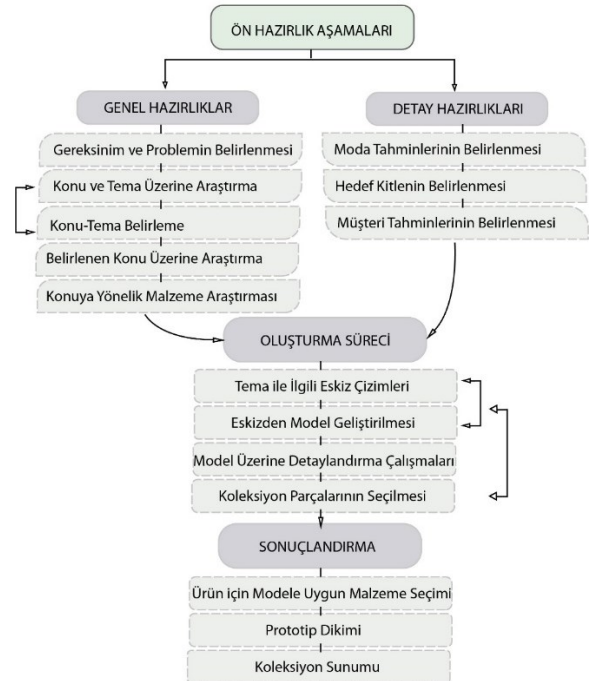
Tasarım modellerini genel olarak değerlendirmek gerekirse; tüm tasarım modellerinde bir öncelik belirlenmiş ve bu aşama şematik hale getirilerek bir sonuca varılmıştır. Bazı modellerde tasarım süreci en genel hatlarıyla ele alınırken; bazılarında ise ayrıntılara girilmiştir. Şemalar; bir kısmında tek basamak halinde verilmiş, diğerlerinde ise belli maddelerin alt başlıkları halinde oluşturulmuştur. Modellerin genelinde sonuca üretimle varılmıştır. Karşılaştırmalı olarak değerlendirilirse; Cross, Brigitte Borja De Mozota, Koca vd. süreci araştırma ile başlatmışlardır. Çivitçi, Dal ve Gürpınar bu aşamayı Pazar araştırması olarak özelleştirmişlerdir. Pahl ve Beitz ve French ise süreci ihtiyaçlar ve ödevleri belirlemek olarak başlatmışlardır. Cross, Staudacher vd., Brigitte Borja De Mozota, French, Koca vd. süreci aşamalar halinde sonuca götürerek oluştururken; Pahl ve Beitz, March, CH Lin ve CH Twu, Dal ve Gürpınar ve Çivitçi ise belli bölümler altında çeşitli maddelerin incelenmesi şeklinde süreci hazırlamışlardır. Cross, March, Brigitte Borja De Mozota süreci oldukça kısa ve net tutmuşlardır. Diğerleri ise detaya girerek süreci ayrıntılı bir şekilde sonuca ulaştırmışlardır. Dal ve Gürpınar ile Cross ve French' in modellerinde geriye dönüş, geriden beslenme ve sürecin irdelenerek yinelenmesi söz konusudur. Diğer modellerde süreç doğrudan sonuca giderek işler. Tüm modellerden farklı olarak March' in modelinde belli bir akış yerine bir döngü söz konusudur.

Dolayısıyla süreç bu döngüyle birbirini destekleyerek ilerler. Ortak özellik olarak hepsinde başlangıçta görevi ya da ödevi belirleyip araştırmaya gidilmesi söz konusudur. Bunun yanında tüm modeller, belli bir aşama sonucunda gerçekleştirme ve değerlendirmeyi ön görmektedir. Bunlarla beraber French' in model önerisi dışındaki tüm modellerde amaç ürünü üretim boyutuna taşımaktır. Fakat French sadece tasarım sürecini ve tasarlanan nesnenin kâğıt üzerindeki haline ulaşmasını hedefleyerek ürünü üretim kısmına taşımamıştır. Staudacher vd., Koca vd. ve Çivitçi' nin modellerinde maliyet hesapları ele alınırken, diğer modellerde özel olarak maliyet hesaplarına değinilmemiştir. Koca vd., French ve CH Lin CH Twu tasarım bazlı bir model oluştururken; diğer modeller sektöre ve ürün üretimine yönelik hazırlanmıştır.

İncelen modellerden yola çıkılarak, yeni modelin aşamaları tespit edilmiştir. Buna göre;

- Çıkış noktası probleme yönelik olarak belirlenecektir,
- Çeşitli ana aşamaların altında alt maddeler oluşturulması uygun bulunmuştur,
- Ağırlık ürünün tasarım boyutuna verilecektir,
- Tüm aşamalarda tasarım süreci ince ayrıntılarıyla net bir şekilde verilecektir,
- Model geri dönüşlerden beslenerek oluşturulacaktır,
- Sonucu üretime dayandırılacaktır.

Moda tasarımı alanı için geliştirilen Tasarım Süreci aşağıdaki gibidir:

Görsel 1. Geliştirilen Tasarım Modeli

Önerilen tasarım süreci doğrultusunda geliştirilen ve üretilen örnek tasarım aşamaları şu şekilde belirlenmiştir:

1. Ön Hazırlık Süreci

1.1. Genel Hazırlıklar

1.1.1. Gereksinim ve Problemin Belirlenmesi

Tasarım süreci problemin belirlenmesi adına iki açıdan incelenebilir. Bunların ilki maddi boyut yani tasarımı genel hatlarıyla ele almaktır. Bir koleksiyonu oluşturmadan önce ne tarz giysiler tasarlamak ve satmak istendiğine, fiyat düzeyinin ne olacağına, kadın, erkek ya da çocuk giysisi mi tasarlanacağına karar verilmesi gerekmektedir. Bununla beraber bir marka için mi yoksa haute couture olarak mı tasarım yapılacağına belirlenmesine ihtiyaç vardır (Soger & Udale, 2013, s. 151). Diğer açıdan bakıldığında ise tasarım, gereksinim ve ihtiyaçlar doğrultusunda ele alınmalıdır. Bu da güncel gereksinimleri irdeleyerek, çözüm aranan sorunları inceleyerek, hedef kitlenin isteğine cevap vermeye çalışarak yapılabilir. Bu kısımda derin bir araştırmaya gidilir. Araştırmada kültürel varlıkların ve yöresel öğelerin değerini korumak ve moda tasarımı alanında yeni yaklaşımlar elde etmek gereksinimlerinden yola çıkılmıştır. Zamanla uzaklaşan kültürel değerleri ele alarak gündeme getirmek, gerekirse yorumlamak ama özünden kopmamak bir gerekliliktir. Çalışılan koleksiyon sürecinde bu düşünce geliştirilerek işlenmiştir.

1.1.2. Konu ve Tema Üzerine Araştırma

Tema, geniş anlamıyla giysilerin görüntüsüne doğrudan etki eden görsel ya da yazılı kaynak olarak tanımlanabilir. Konsept, giysilerin ne şekilde tasarlanacağını belirten bir yöntem bilimdir (Soger & Udale, 2013, s. 14). Giysi koleksiyonu hazırlamada gereksinim ve problemler belirlendikten sonra çalışılacak konu ve tema araştırmasına gidilir. Koleksiyonun teması doğrudan giysiye etki etmektedir. Giysi üzerinde temanın etkileri görülmektedir. Koleksiyon parçalarının bütünlük sağlamasında tema büyük bir etkendir. Koleksiyon için tema seçerken dikkat edilmesi gereken, bunların ilk önce yön bilgiye yanıt verebilmesi ve kişiyi yaratıcılığa teşvik etmesidir. Sözcükler ve imgeler zaten beyin fırtınasında ortaya çıkarılmıştır. Bunlar olası bir konsept ve temada kullanılacak fikirlerin toparlanmasına yardımcı olmaktadır (Seivewright, 2013, s. 46). Araştırmada toplumsal konulara değinmek adına geniş bir araştırmaya gidilmiştir. Bu alanda yapılan çalışmalar incelenmiş, çeşitli literatür çalışmaları üzerinde durulmuş, eksik ve ortak yönler belirlenerek konu saptanmaya çalışılmıştır.

1.1.3. Konu-Tema Belirleme

Koleksiyonda belirlenen tema, ilham kaynağının kendisidir. Koleksiyon çalışmalarında temayı belirlemek, yola çıkış ve ilerleyiş için önemlidir. Konu ve tema araştırması oldukça uzun ve dikkat isteyen bir süreç gerektirmektedir. Gereğine göre tüm araştırmalar, incelemeler yapılır ve en uygun görülen konular üzerinde durulur. Sonuç olarak elde edilen

tüm veriler göz önüne alınır ve en yatkın olanı belirlenir. Konuyu belirlemede yine gereksinimler hedef olmalıdır. Bu aşamada şayet tatmin edici bir konuya varılmadıysa ikinci maddeye geri dönüş yapılır ve tekrar konu araştırmasına gidilir. Yapılan araştırmada konu geleneksel giysiler (Kocaeli ili özel koleksiyonlarında bulunan kadın giysileri) ele alınarak günümüz giysilerine uygun model tasarımları yapılması olarak belirlenmiştir.

1.1.4. Belirlenen Konu Üzerine Araştırma

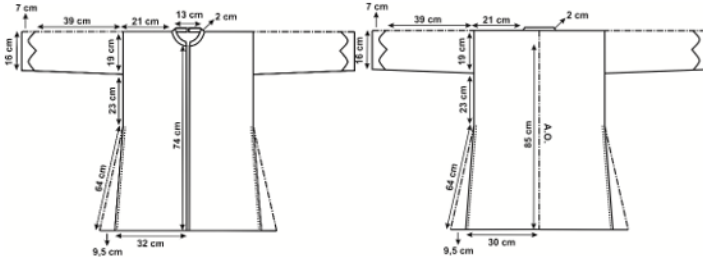
Bu kısımda 1.1.3. maddede belirlenmiş olan konu ile ilgili ayrıntılı araştırmalar yapılır. Konu irdelenir, olumlu olumsuz yönleri değerlendirilir, konuyla ilgili görsel, yazılı vb. tüm kaynaklar üzerinde durulur. Bu çalışmada Kocaeli ilinde bulunan özel koleksiyonlardaki yöresel giysiler araştırılmıştır. Bu giysiler arasından "zıbın" olarak adlandırılan tür ele alınmıştır. Bu giysi türünün fotoğrafları çekilmiş, kalıpları çıkarılmış, teknik çizimleri yapılmış, giysi süsleme özellikleri incelenmiştir.

Görsel 2. Zıbının Ön-Arka-İç Astar Görünümü

Giysinin ön bedeni, arka bedeni ve kolları lacivert zemin üzerine mavi, sarı, beyaz ve kırmızı renkli çiçeklerle oluşturulmuş basma (akfil kumaş) ile dikilmiştir. Kol ağzlarında ise aynı tür kumaşın kırmızı zemin üzerine olanı kullanılmıştır. Yöreyle has olan 'Kandıra bezi' nin üç farklı çeşidi, giysi astarında görülmektedir. Astarın ön bedeninde krem üzerine açık mavi çizgili, arka bedeninde yine krem zemin üzerine narçiçeği ve eflatun çizgili, kollarda ise krem rengi Kandıra bezi tercih edilmiştir. Lacivert ve beyaz pamuklu dikiş ipliği giysi süslemesinde yer almaktadır. Simetrik kesim özelliği görülen zıbın; önden açık, ilik düğmesizdir. Beden 'V' yaka şeklinde kesilmiş olup; 1,5 cm genişliğinde biye çalışılmıştır. Arka ortası kumaş katından oluşturulurken; omuzlarda dikiş uygulanmıştır. Giysi ön ve arka beden etek ucuna doğru çan kesilmiştir. Ayrıca etek ucunda genişliği arttırmak amacıyla kol altlarına kuş parçası eklenmiştir. Kol boyu uzundur ve takma kol olarak uygulanmıştır. Kol ağzlarına süsleme amaçlı ek parça takılmıştır. Giysinin tüm parçaları düz makinede dikilmiştir. Astar parçaları da düz makine dikişi ile hazırlanarak bedene birleştirilmiş ve süslemeye hazır hale getirilmiştir. Astar, zıbının kesim özelliklerini taşımaktadır, fakat arka beden etek ucuna doğru farklı bir kumaştan yama yapılmıştır. Giysi astarında üç farklı bez kullanılmıştır. Mevsimlik dış giyim olarak kullanılan zıbın, astar malzemesi olarak önem taşımaktadır. Giysiye, düz makinede boyuna dikişler

yapılarak süsleme özelliği kazandırılmıştır. Dikişler yaklaşık 2 cm aralıklarla, lacivert ve beyaz pamuklu dikiş ipliğiyle uygulanmıştır. Kol ağzlarına süsleme amaçlı, zigzag olarak kesilmiş kırmızı zeminli bir kumaş eklenmiştir.

Görsel 3. Zıbının Ön ve Arka Teknik Çizimi

1.1.5. Konuya Yönelik Malzeme Araştırması

Malzeme araştırması koleksiyon oluşturmada ön fikir oluşturma açısından büyük önem taşımaktadır. Araştırma sonucunda elde edilen malzemelerle çeşitli ön fikirler üretilerek farklı tasarımlara gidilebilir. Ayrıca tasarım yapılırken malzemenin tasarımla uyumunu da göz önüne almak gerekmektedir. Potansiyel görsel esin kaynaklarının yanı sıra koleksiyonun daha maddi ve malzemeye yönelik bileşenleriyle ilgili bilgi toplamak önemlidir. Bedenin nasıl kaplandığı, sarmalandığı, korunduğu, süslendiği, değiştirildiği ve bu şekilde malzemelere yönelik bir anlayışla nasıl ele alınacağı bir moda tasarımcısı tarafından düşünülmelidir. Bir kıyafetin tasarımı kadar, sürecin ilerleyen aşamalarında düşünce geliştirmek maddi nesnelere olmaktadır (Seivewright, 2013, s. 29). Ürünün uygulama aşamasında da karşılaşılabilecek sıkıntılar malzeme araştırması ve malzeme denemelerinin yapılmasıyla büyük ölçüde giderilebilir.

Görsel 4. Kullanılan Kumaş Örnekleri

Uygulanan koleksiyon çalışmasında malzeme araştırması ve seçimi esas ürün baz alınarak yapılmıştır. Geleneksel giyside yer alan ana kumaşın desenleri, astar kumaşının da türü (Kandıra bezi) malzeme seçiminde etken olmuş ve esas giyside kullanılmıştır (Görsel 4).

1.2. Detay Hazırlıkları

1.2.1. Moda Tahminlerinin Belirlenmesi

Moda tasarımı alanında koleksiyonlar sadece sürece bağlı kalmayıp aynı zamanda belirlenen tahminler doğrultusunda yapılmaktadır. Yani kumaş çeşidinden renk ve süsleme özelliklerine kadar her sezon için belirlenen tahminler bulunmakta ve tasarımcı koleksiyon hazırlama aşamasında bu tahminleri de değerlendirerek tasarımlarını hazırlamaktadır. Tahminler her sezon için ayrıca yapılır. Bu tahminlerde kimi zaman yenilikçi bir bakış açısı izlenirken; kimi zaman ise geçmişe dönüş söz konusu olur. Her yıl iki kez bir araya gelen uluslararası bir ekip, başlıca kumaş ve giysi üreticilerinden, iplik boyamacılarından, renk danışmanlarından, moda tahmincilerinden ve tekstil tasarımcılarından oluşur. Bu ekip, moda trendlerine uygun olarak renk ve tema önerilerini değerlendirir ve ilk belirlemelerini yapar. Renkler, bu çalışmaların odak noktası olup, hem cinsiyete göre hem de farklı tüketici gruplarına hitap edecek şekilde kategorilere ayrılır. Belirlenen bazı renkler, sezonun öne çıkan anahtar renkleri olarak belirlenir ve bu renkler ile temalar, gelecek sezonun moda renkleri olarak diğer firmalar ve üreticilerle paylaşılır. (Alpan, 2005, s. 36). Araştırmada tahminlerin belirlenmesinde "New York" ta bulunan "Donegar Creative Services" isimli analiz birimi ve Londra' da Julian ve Marc tarafından kurulmuş olan "Worth Global Style Network" (WGSN) isimli analiz firmaları esas alınmış ve koleksiyon bu firmaların verileri doğrultusunda oluşturulmuştur. Koleksiyonun oluşturulmasında renk ve malzeme tahminleri çalışma kapsamına alınmış; firmaların diğer tahmin seçenekleri kapsam dışı bırakılmıştır.

1.2.2. Hedef Kitlenin Belirlenmesi

Tasarım sürecinde çeşitli kriterlerle sınıflandırmalara gidilmekte, böylece daha sağlıklı sonuçlar elde edilmektedir. Kişiler farklı özelliklere, çeşitli yaş guruplarına, farklı konumlara sahip olmaktadır. Bu faktörler de tüketicilerin tercihlerinde farklılıklara yol açmaktadır. Bu nedenle hedef kitle belirlemek hem sınıflandırmaya giderek belli bir doğrultuda çalışmak hem de belli bir pazar belirlemek adına önem taşımaktadır. Çalışmada hedef kitle çalışan orta yaş kadın gurubu olarak belirlenmiştir. Kadın tüketicilerin iş hayatına yoğun katılımı, onların rol ve etkilerinin artmasına yol açarak büyük ölçekli perakende sektörüne olan ilgiyi artırmaktadır. Şirketler, kendi gelirini harcayabilen ve ürün seçimlerini kendisi yapabilen kadınları stratejik hedef olarak belirlemektedir (Aksulu & Özgül, 1999, s. 89). Bu nedenle araştırma kapsamında harcama özgürlüğüne de sahip olan çalışan kesime hitap etmek tercih sebebi olmuştur. Orta yaş; kadın tüketicilerin tarzlarına, vücut yapılarına uygun giyinme becerilerine, kimlikleriyle örtüşen renk ve giysilere en hâkim oldukları dönemdir. Bu yaşlarda gençlik dönemindeki arayış çabaları sonuçlandırılmış ve kişi tarzını belirlemiş olur. Ayrıca

yaşlılık döneminden önce kadının en fazla alışveriş yaptığı dönem de orta yaş dönemidir.

1.2.3. Müşteri Beklentilerinin Belirlenmesi

Müşteri beklentileri, belirlenen hedef kitleye uygun olarak saptanmalıdır. Fakat bunun dışında müşterilerin genel beklentileri de söz konusudur. Day (1998), müşteri düşünceleri üzerine yapılan çalışmalarda bazı önemli unsurları vurgulamıştır. Bunlar temel isteklerin belirlenmesi, müşteriler tarafından ifade edilen her şeyin dikkate alınması, düşüncelerin gerektiğinde kısaltılması ve düşüncelerin birleştirilmesi olarak sıralanabilir. Bir ürünün başarılı sayılabilmesi ancak onun müşteri tarafından benimsenmesiyle sağlanmış olur. Bu nedenle ürünün tasarım sürecinde müşteri odaklı çalışmak ve müşterilerin beklentilerine göre hareket etmek önem taşımaktadır. Araştırmada bireysel tasarım yaklaşımı benimsenmiş olup; kişiye özel tasarımlar yapılmıştır. Bu sebeple müşteri olarak hedef kitlede yer alan orta yaş kadın grubuna yönelik tasarım modelleri geliştirilmiştir.

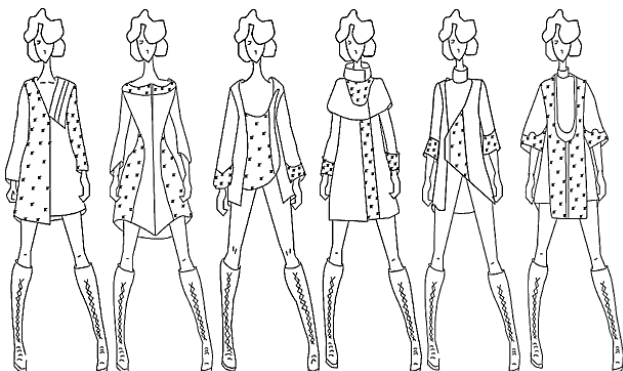
2. Oluşturma Süreci

2.1. Tema ile İlgili Eskiz Çizimleri

Bu aşamada belirlenen tema ile ilgili eskiz çizimler yapılmaktadır. Çalışmada ele alınan kıyafetler üzerinden çeşitli kriterler belirlenmiştir. Bu kriterler dikkate alınarak yeni giysi tasarımları oluşturulmuştur. Buna göre;

Zıbın için belirlenen kriterler şu şekilde sıralanabilir:

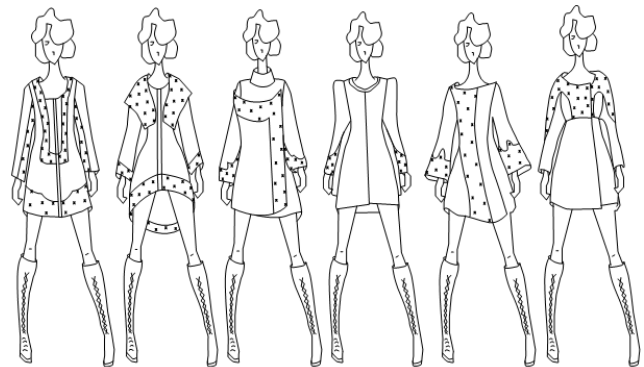
- Dış giyim esaslarına uygun olarak tasarlanacaktır,
- Önden açık olacaktır,
- Sert bir form elde etmek adına giysi ve astarı arasında elyaf kullanılacaktır,
- Kapitone dikişi uygulanacaktır,
- Bol kesimli olacaktır,
- Kesiklerle model özellikleri kazandırılacaktır,
- Uzun ve takma kollu olacaktır,
- Desenli ve düz olmak üzere çift kumaş kombini yapılacaktır,
- Model boyu kalça ve diz arasında tutulacaktır.

Görsel 5. Zıbın Eskiz Çizimleri

2.2. Eskizlerden Model Geliştirilmesi

Giysi tasarımı dinamik bir süreçtir. Tema ya da fikir doğrultusunda geliştirilerek sonuca ulaşır. İlk eskizler taslak niteliğinde fikir aktarımları olup; geliştirilmeye ihtiyaç duyar. Bu sebeple esas koleksiyon parçaları seçilmeden önce eskizler üzerinden yenileri geliştirilir. Koleksiyon hazırlama sürecinin bu kısmında, çizilen eskiz çalışmalarından onaylananlar üzerinden yeni çalışmalar yapılmaktadır. Bu çizimler koleksiyon parçaları arasında uyum gözetilerek yapılır. Bu aşamada elde edilen çizimlerden istenilen sonuç alınamadıysa oluşturma sürecinin ilk basamağı olan tema ile ilgili eskiz çizimlerine geri dönüş yapılır.

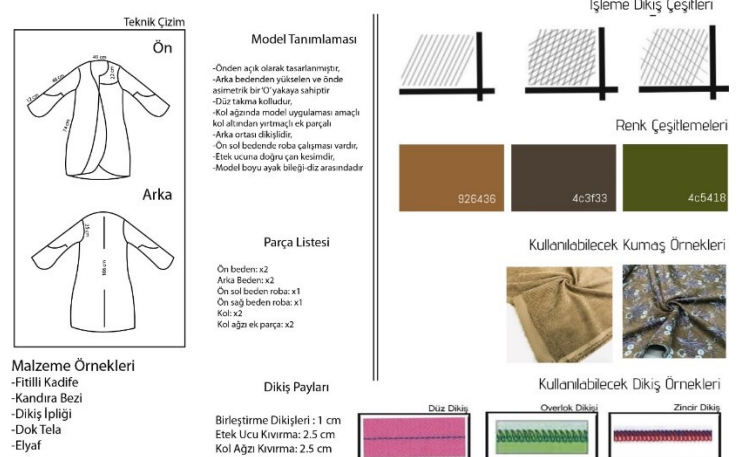
Görsel 6. Eskizler Üzerinden Geliştirilen Çizimler

2.3. Model Üzerinde Detaylandırma Çalışmaları

Bu aşamada modellerle ilgili detayların üzerinde çalışılmaktadır. Giyside istenilen süslemeler, model özellikleri vb. çalışmalar bu kısımda planlanmaktadır. Giysi tasarımında genel bir yaklaşım izlenirken, giysinin ayrıntılarında detay çalışmaları ayrıca yapılmaktadır.

Ürün: Zıbın
Beden: 38

Model No: 3
Sezon: Sonbahar/Kış

Görsel 7. Ürünün Detay Bilgileri

2.4. Koleksiyon Parçalarının Seçilmesi

Bu aşamada eskiz ve eskizlerden geliştirilmiş parçaların arasından koleksiyon tanımına uygun olarak parçalar seçilmektedir. Seçilen parçalarda ortak bir dil birliği olması zorunludur. Koleksiyon kelime anlamı olarak aynı türde olanları sınıflandırma anlamındadır. Dolayısıyla aynı tür, özellik ve nitelikteki parçaları bir araya getirmektir. Koleksiyon parçalarında belli bir düzen takibi olmalıdır. Çalışmada ele alınan beş parça giysi türünde seçilmiş koleksiyon parçalarının tümü eskiz çizimlerinden geliştirilen parçalar olarak belirlenmiştir.

3. Sonuçlandırma

3.1. Ürün için Modele Uygun Malzeme Seçimi

Bu aşamada model için malzemeler belirlenir. Bu malzemeler modelin özelliğine, süsleme yapısına, kullanım alanı vb. şartlara göre belirlenmelidir. "Belirli bir uygulama için hangi malzemenin daha uygun olduğuna karar verilirken, göz önüne alınması gereken çeşitli kriterler bulunmaktadır. Bunlar elde edilebilirlik, işlenebilirlik ve maliyettir" diyor Çiltepe vd. (2012) tasarımcının tasarım esnasında kullanabileceği çeşitli malzemeler arasından doğru tercihin hangisi olduğunu belirlemek için malzeme bilgisinin iyi olması gerektiğini ve malzemelerin genel anlamda kimyasal, fiziksel ve işlenebilirlik özelliklerinin bilinmesindeki önemine değinmektedirler (s. 129-130). Çalışmada kullanılan malzemeler, yola çıkılan kıyafetlere uygunluğu göz önünde bulundurularak seçilmiştir. Renk ve desenler orijinal kıyafetlere en yakını olarak tercih edilirken; kumaş türü bakımından aynı türde kumaşlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Süsleme malzemelerinde renk ve malzeme uyumuna dikkat edilmiştir. Ayrıca ürünün sağlık kriterlerine uygun olması açısından sentetik malzemeler kullanılmayarak doğal malzemeler seçilmiştir.

3.2. Prototip Dikimi

Prototip üretimi özellikle hazır giyim firmalarında modelin üretime uygunluğunu tespit etmek amacıyla yapılan ön dikim çalışmasıdır. Prototip dikimi çeşitli amaçlarla yapılabilir. Bunlardan ilki giysi kalıbının düzgünlüğünü saptamaktır. Prototip dikim sayesinde kalıbın vücuda oturup oturmadığı belirlenir ve buna göre düzeltmeler uygulanır. Bir diğer amaç, modeli üretirken karşılaşılabilecek sorunları tespit etmektir. Bu şekilde üretime geçildikten sonra meydana çıkabilecek sorunlar önlenmiş olur. Aynı zamanda bir tasarımda çizim üzerinden her zaman istenilen sonuca ulaşamayabilir. Prototip üretimi, sağlıklı sonuca ulaşıp ulaşamayacağı hakkında fikir vereceğinden önemli bir işlemdir. Ayrıca maliyetin hesaplanması konusunda önemli bir aşamadır. Araştırmada seri üretim olmayacağından, her parçanın koleksiyonundan birer adedi esas malzemeleriyle üretilmiştir.

3.3. Koleksiyon Sunumu

Koleksiyon parçalarının sunumu çeşitli şekillerde gerçekleştirilebilir. Bunu belirlemek için öncelikle tasarımların yapılış amacından yola çıkılmalıdır. Sunum şekli koleksiyonun oluşturulma amacına göre değişiklik gösterebileceği gibi sunum yapılacak hedef kitleye göre de belirlenebilir. Koleksiyon sunumunun önemi büyüktür. Bunun nedeni ise, tasarımın tüm aşamalarının tamamlanmış olarak müşterinin beğenisine sunulması olarak açıklanabilir. Araştırmada koleksiyon parçaları arasından seçerek üretilmiş modelin sunumu fotoğraf çekimiyle gerçekleştirilmiştir.

Görsel 8. Ürünün Fotoğraf Çekimi Görüntüleri

Sonuç

Tasarım birçok disiplinde yer alan, farklı bilim ve sanat dallarında incelenen, birçok araştırmaya konu olan bir alandır. Her nesne bir tasarım ürünüdür. Dolayısıyla nesnelerin görselliğini, kullanılabilirliğini, elverişliliğini sistematik bir tasarım planına dayandırmak doğru olacaktır.

Farklı disiplinlerden yola çıkılarak yeni araştırmalar yapılması giderek önem kazanmaktadır. Bu şekilde araştırmacı hem yakın alanlar hakkında bilgi sahibi olmakta, hem de kendi alanıyla diğer alanları karşılaştırarak çıkarımlar elde

etmektedir. Çalışmada tasarımla iç içe olan mimari, grafik, endüstri ürünleri, moda gibi alanlarda kullanılan tasarım modelleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bunun sonucunda, koleksiyon hazırlama sürecinin belli bir modele dayandırılarak yapılmasının nitelikli çalışmalar için gerekli olabileceği sonucuna varılmıştır.

Tüketim, marka, estetik gibi kavramlarla etkileşimli olarak çalışılan tasarımın etki alanı büyüktür. Önemli bir çalışma alanı bulunan tasarım kavramı, araştırmada temel konu olarak ele alınmıştır. Çeşitli sanat ve bilim dallarından olmak üzere Cross, Pahl ve Beitz, Staudacher vd., March, Brigitte Borja De Mozota, French ve moda tasarımından CH Lin ve CH Twu, Koca vd., Çivitçi, Dal ve Gürpınar'ın model önerileri incelenmiştir. Buna göre genel olarak modellerin araştırmalardan yola çıkılarak ve üretime dayandırılarak oluşturulduğu görülmüştür. Ayrıca birkaç modelde geriden beslenme söz konusuysen diğerlerinde süreç direkt sonuca dayandırılmıştır. Bazı modeller yüzeysel, bazıları ise daha ayrıntılı olarak süreci tamamlamışlardır. Süreç örnek bir uygulama doğrultusunda maddeler halinde incelenmiştir. Buna göre ön hazırlık aşamalarında konu, tema, müşteri odaklı olarak literatür desteğiyle çalışılmış, oluşturma ve sonuçlandırma aşamalarında ise uygulamaya yönelik çalışmalar söz konusu olmuştur.

Türkler tarih boyunca kültürlerine önem vermiş, geçmişlerini koruyarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Türk kültürünün bir parçası olan geleneksel Türk giysileri de korunarak gelecek nesillere aktarılmalıdır. Bununla beraber Türklerin zengin giyim kültürü Batı etkisinde gelişen moda sektörüne farklı bakış açıları kazandırabilir. Yeni oluşturulan tasarım modeli doğrultusunda hazırlanan koleksiyon çalışmalarının teması geleneksel giysiler olarak belirlenmiştir. Kültürel değerler toplumu yaşatan varlıklardır. Kişi ve toplumlar ancak kültürlerine sahip çıkarak varlıklarını koruyabilirler. Bu sebeple kültürel değerleri barındıran çalışmalar büyük önem taşımaktadır.

Giyimde koleksiyon hazırlama süreci farklı yöntemlerle olabilmektedir. Bu çalışma doğrultusunda yeni koleksiyon oluşturma süreçleri oluşturularak gerek hazır giyim firmalarında gerekse kişiye özel giysi tasarımında amaca yönelik en uygun süreç seçilerek bu doğrultuda tasarım modelleri üzerinden koleksiyonlar hazırlanabilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir-A.Y.F., H.H.; Tasarım-A.Y.F., H.H.; Denetleme-H.H.; Kaynaklar-A.Y.F.; Veri Toplanması ve/veya İşlenmesi-A.Y.F.; Analiz ve/veya Yorum-A.Y.F., H.H.; Literatür Taraması-A.Y.F.; Yazıyı Yazan-A.Y.F.; Eleştirel İnceleme-H.H.; Diğer-A.Y.F.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept-A.Y.F., H.H.; Design-A.Y.F., H.H.; Supervision-H.H.; Resources-A.Y.F.; Data Collection and/or Processing-A.Y.F.; Analysis and/or Interpretation-A.Y.F., H.H.; Literature Search-A.Y.F.; Writing Manuscript-A.Y.F.; Critical Review-H.H.; Other-H.H.

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Aksoy, N. (2003). Action research: A method for improving and changing educational practices. *Educational Administration: Theory and Practice*, (36), 474-489. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/108417>
- Aksulu, İ., & Özgül, E. (1999). Pazarlama çevresi ve pazarlamada yeni yaklaşımlar. In M. Reyhanoglu (Ed.), *4. Ulusal pazarlama kongresi-21. Yüzyıl eşiğinde ulusal pazarlama bildirileri* (pp. 83-94). Aydoğdu Ofset. <https://www.pazarlama.org.tr/uploads/files/upk4.pdf>
- Alpan, E. (2005). *Collection designing and developing methods of ready made garment industry* (Thesis No. 198364) [Master Thesis, Marmara University]. Thesis Center of YOK.
- Bedük, S. & Bilki-Harmankaya, H. (2010). Male dress-gown examples taking place in Konya city museums and special collections. *Selçuk University Journal of Studies in Turcology*, (27), 679- 708. <https://dergipark.org.tr/en/pub/sutad/issue/26306/277277>
- Conti, G. M., & Vacca, F. (2008). Textile traditions and fashion design. New experiential paths. In *Changing the change: Design, visions proposals and tools proceedings* (pp. 1-14). Umberto Allemandi & C. [https://www.academia.edu/11959947/Textile Traditions and Fashion Design New Experiential Paths](https://www.academia.edu/11959947/Textile_Traditions_and_Fashion_Design_New_Experiential_Paths)
- Cooklin, G. (1991). *Introduction to clothing manufacture*. BSP Professional Books.
- Cross, J. (2000). Street vendors, and postmodernity: Conflict and compromise in the global economy. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 20(1/2), 29-51. <https://doi.org/10.1108/01443330010789061>
- Çiltepe, E., Gürbüz, H., & Şeker, U. (2012). Developing an internet based software intended for the material selection for design and manufacture. *Batman University Journal of Life Sciences*, 1(2), 127-137. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/313478>

- Çivitçi, Ş. (2004). *Moda pazarlama*. Asil Yayın Dağıtım.
- Dal, V., & Gürpınar, M. (2010). *Hazır giyim sanayinde hızlı moda kavramı ve bir model önerisi*. İstanbul Sanayi Odası. http://www.iso.org.tr/sites/1/upload/files/hazir_giyim_model_onerisi-261.pdf
- Day, R. G. (1998). *Quality function deployment: Linking a company with its customers*. ASQC Quality Press.
- De Mozota, B. B. (2005). *Tasarım yönetimi* (S. Kaçamak, Trans.). MediaCat. (Original work published 2003). https://www.researchgate.net/profile/Brigitte-Borja-De-Mozota/publication/341764490_TASARIM_YONETIMI_2005/links/5ed2855245851529451bfa63/TASARIM-YONETIMI-2005.pdf
- Dexter-Lord, G. (1999, September 17). *The power of cultural tourism* [Conference presentation]. Wisconsin Heritage Tourism Conference, Lac du Flambeau, Wisconsin, United States. https://www.lord.ca/Media/Artcl_PowerCultural_Tourism-GL.pdf
- Duman, A. (2009). The clothing motif in our oral culture. *Turkish Culture and Hacı Bekts Veli Research Quarterly*, (49), 225-236. <https://hbdvdergisi.hacibayram.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/view/981>
- French, M. J. (1999). *Conceptual design for engineers*. Design Council.
- Genç, Y. (2008, June 27). *Kentin sosyal değişiminde yöresel kültürlerin (hemşehri dernekleri) rolü* [Conference presentation]. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yöresel Kültürler Sempozyumu, Kocaeli, Turkey. <http://www.kocaeliaydinlarocagi.org.tr/Yazi.aspx?ID=528>
- Guercini, S., Bernal, P. M., & Prentice, C. (2018). New marketing in fashion e-commerce. *Journal of Global Fashion Marketing*, 9(1), 1-8. <https://doi.org/10.1080/20932685.2018.1407018>
- Hakan-Verdu-Martinez, E. (2012). Alternative materials in fashion design as proposal of artistic expression: Ceramic dresses. *Art & Design*, 3(3), 162-181. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sanattasarim/issue/20647/220293>
- Heufler, G. (2004). *Design basics*. A.G. Niggli.
- İşbilen, A. (2005). Küresel dünyanın giyimdeki tasarım konsepti karşısında, Burdur yöresel giysilerinin yarışabilirliği. In G. Yıldız, M. Z. Yıldırım, & Ş. Kazan (Eds.), *1. Burdur Sempozyumu Bildiri Kitabı* (pp. 23-28). Fakülte Kitabevi.
- Jones, S. J. (2009). *Moda tasarımı* (H. Kılıç, Trans.). Güncel Yayıncılık. (Original work published 2002).
- Koca, E. (2018). Designers' approach to fashion design nourished from cultural elements. *Researcher: Social Science Studies*, 6(4), 109-117. <https://doi.org/10.18301/rss.753>
- Koca, E., Koç, F., & Çotuk, S. (2009). Geleneksel giyim öğelerinin esin kaynağı olarak giysi tasarımına katkıları. *E-Journal of New World Sciences Academy (NWSA)*, 4(3), 88-103. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/112110>
- Koç, F. & Pamuk, B. (2003). Geleneksel Türk giyim kuşamının derlenmesi ve belgelendirilmesinde uygulanacak bir dökümantasyon denemesi. In M. Ö. Oğuz, & T. Saltık-Özkan, (Eds.), *Türkiyede Halk Bilimi Müzeciliği ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri* (pp. 243-255). Gazi University Thbmer Publications. [https://cms.hacibayram.edu.tr/api/files/1/Hac%C4%B1bayram%20AHBV/thbmer\(tr-TR\)/Tu%CC%88rkiye%27de%20halk%20bilimi%20mu%CC%88zecilig%CC%86i%20ve%20sorunlar%C4%B1%20-min.pdf](https://cms.hacibayram.edu.tr/api/files/1/Hac%C4%B1bayram%20AHBV/thbmer(tr-TR)/Tu%CC%88rkiye%27de%20halk%20bilimi%20mu%CC%88zecilig%CC%86i%20ve%20sorunlar%C4%B1%20-min.pdf)
- Lee, S. (2005). *Fashioning the future: Tomorrow's wardrobe*. Thames Hudson Ltd.
- Mangır, A. F., & Harmankaya, H. (2023). Establishing a design process focused on traditional Circassian women's clothing within the context of cultural sustainability. *Art Vision*, 29(51), 186-200. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/artvision/issue/83017/1429271>
- March, L. (1984). The logic of design. In *developments in design methodology* (pp. 265-276). John Wiley & Sons.
- Öngen, A. G. (2016). Perception of today's wearable art under light of traditional textile techniques. *İdil Journal of Art and Language*, 5(24), 1237-1254. <https://doi.org/10.7816/idil-05-24-12>
- Pahl, G., & Beitz, W. (1996). *Engineering design: A systematic approach*. Springer-Verlag.
- Paralı, A., & Çakır, M. (2023). Cultural sustainability and cultural focused design process in fashion design. *New Era International Journal of Interdisciplinary Social Researches*, 8(17), 125-146. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7757402>
- Paralı, A., & Mangır, A. F. (2024). The position of the traditional Çintemani motif in Turkish culture and its reflections on contemporary clothing designs: Digital collection preparation example. *Korkut Ata Journal of Studies in Turcology*, (15), 1491-1523. <https://doi.org/10.51531/korkutataturkiyat.1423039>
- Pehlevan, Ş. (2008, June 27). *Serbest zaman kavramı içinde Kocaeli ili Kandıra ilçesindeki yöresel kültürün araştırılması* [Conference presentation]. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yöresel Kültürler Sempozyumu, Kocaeli, Turkey. <http://www.kocaeliaydinlarocagi.org.tr/Yazi.aspx?ID=528>
- Polat, G. (2023). Inspiration status of fashion design students from traditional Turkish clothing culture: Çanakkale Onsekiz Mart University example. *The Journal of Cultural Studies*, (16), 17-31. <https://doi.org/10.46250/kulturder.1204416>
- Portioli-Staudacher, A., Van Landeghem, H., Mappelli, M., & Redaelli, C. E. (2003). Implementation of concurrent engineering: A survey in Italy and Belgium. *Robotics and Computer Integrated Manufacturing*, 19(3), 225-238. [https://doi.org/10.1016/S0736-5845\(03\)00029-2](https://doi.org/10.1016/S0736-5845(03)00029-2)
- Pres, M., & Cooper, R. (2007). *The design experience, the role of design and designers in the twenty-first century*. Ashgate.
- Seivewright, S. (2013). *Moda Tasarımında araştırma ve tasarım* (B. Bakın, Trans.; 3rd ed.). Literatür Yayınları.

- Soger, R., & Udale, J. (2013). *Moda tasarımının temelleri* (Ç. Sirkeci, Trans.; 6th ed.). Literatür Yayınları.
- Uğurlu, P., & Koca, S. K. (2011). Through the Sakarya example, variation occurred in the bride dress. *International Journal of Human Sciences*, 8(1), 1290-1300. <https://www.ijhuman.com/ojs/index.php/IJHS/article/view/1580>
- Yergesova, S., & Göklüberk-Özlu, P. (2016). Use of traditional Kazakh women's clothing in design of contemporary women's clothing. *Akademik Sanat Journal of Art, Design and Science*, 1(1), 86-93. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/275272>

Streaming Platforms, Animation Films & Cinematic Universes' Effects on Transmedia Storytelling after Covid-19

Streaming Platformlarının, Animasyon Sinemasının ve Sinematik Evrenlerin Covid-19 sonrası Transmedya Hikâye Anlatımına Etkileri

İlkan Devrim DİNÇ¹

¹Çanakkale Onsekiz Mart University,
Faculty of Fine Arts, Department of
Animation & Game Design,
Çanakkale, Turkey

ABSTRACT

It can be thought that a major paradigm shift has occurred with the Covid-19 pandemic. In addition to education, health, transportation and cultural activities, which have been affected by this situation, radical changes have also occurred in the media area. When it comes to the digital media field, the biggest of these changes is seen in people's relationship with cinema. The findings show that many films and animations consumed in cinemas that have been closed for a long time have changed dynamics in which they are now delivered to the audience through another experience. The findings show that there has been a significant increase in the use of "Streaming platforms" as an existing technology. Production companies, who want to turn this situation to their advantage, have transferred their cinematic universes that creates a sense of belonging in the audience to streaming platforms, both as series, feature films and animations. The main problem of the article is to reveal this paradigm shift. As a method, graphics produced within statistical data will be used and thus a quantitative study will be achieved. The universe of the article will be established with the box office revenue rates of the last eight years obtained from the "Box Office Mojo" website, which is the most reliable source. The top 10 grossing films of each year are divided into three categories: conventional films, films with transmedia storytelling and animated films. Finally, the trends of the media in the 2020s will be explained.

Keywords: Cinema, Animation, Transmedia, Streaming, Covid

Öz

Covid 19 salgını ile beraber büyük bir paradigma değişiminin ortaya çıktığı düşünülebilir. Bu durumdan etkilenen, eğitim, sağlık, ulaşım ve kültürel aktivitelerin dışında medya alanında da köklü değişiklikler ortaya çıkmıştır. Dijital medya alanı söz konusu olduğunda bu değişikliklerin en büyüğü, insanların sinema ile olan ilişkisinde görülmektedir. Elde edilen bulgularda uzun süre kapalı olan sinema salonlarında tüketilen bir çok film ve animasyon eserinin artık izleyiciye başka bir deneyim üzerinden ulaştırılma dinamiğinde değişiklikler meydana geldiği gözlemlenmiştir. Bulgular, hali hazırda mevcut olan bir teknoloji olarak "Streaming Platformları"nın kullanımında ciddi bir artışa sebep olduğunu göstermektedir. Bu durumu kendi lehine çevirmek isteyen prodüksiyon şirketleri ise, uzun zamandır sinema salonlarındaki seyircilerde bir aidiyet yarattıkları sinematik evrenlerini gerek seriler gerekse uzun metraj film ve animasyon eserleri olarak streaming platformlarına taşımışlardır. Makalenin ana sorunsalı bu paradigma değişimini gözler önüne sermektir. Yöntem olarak, istatistiksel veriler dahilinde üretilen grafikler kullanılacak ve böylece nicel bir çalışmaya ulaşılabilecektir. Makalenin evreni, gişe hasılatları söz konusu olduğunda en güvenilir kaynak olan "Box Office Mojo" internet sitesinden elde edilen son on yılın gişe hasılat oranlarıyla kurulacaktır. Her yılın en çok hasılat yapan ilk on filmi üç kategoriye halinde ele alınmıştır. Bu kategoriler; konvansiyonel filmler, transmedya hikaye anlatımıyla üretilen filmler ve animasyon filmleridir. Sonuç olarak, iki bin yirmili yıllara gelindiğinde medyanın yönelimleri gözler önüne serilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sinema, Animasyon, Transmedya, Platform, Covid

Geliş Tarihi/Received 28.08.2024
Revizyon Talebi/Revision Requested 06.02.2025
Son Revizyon/Last Revision 13.02.2025
Kabul Tarihi/Accepted 20.02.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 27.03.2025

Sorumlu Yazar/Corresponding author:

İlkan Devrim DİNÇ

E-mail: devrimdinc@gmail.com

Cite this article: Dinç, İ. D., (2025). Streaming platforms, animation films & cinematic universes' effects on transmedia storytelling after Covid-19. *Art Vision*, 31(54), 48-58.
<https://doi.org/10.32547/artvision.1539776>

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Introduction

As a media habit, since the beginning of the 19th century, when it comes to the works of conventional cinema, the audience's experience was limited to a single film. However, even though there were certain attempts in the period approaching the millennium, there was a big change in the early 2000s, and cinema works were no longer told alone, but together with many different works that followed. The father of the concept, Henry Jenkins, called this method "Transmedia". A film was no longer limited to a single story, and the story universe was expanded. The idea of presenting a work from many platforms, which was previously used in the concept of multimedia, was added to the idea that these works complement each other. A Transmedia story told on different platforms like pieces of a puzzle creates a huge universe with the addition of feature films, television series, animation series, cartoons, comics, books and computer games. With the use of these universes, the cinema industry has transformed audience into participants who feel a sense of belonging to the work, connect with the characters and interact with this story universe from different platforms for years. The area where this transformation was most intensely determined was the cinemas where feature films were experienced before the Covid-19 outbreak. With the closing of cinemas, the audience's orientation turned to streaming platforms and series produced with transmedia storytelling were also affected by this. The main goal of the study, which will examine this effect through the mentioned cinematic universes, animated films and streaming platforms, is to show how the media journey continues within the changing conjuncture.

Methods

The main method in the study will be the graphs produced by using statistical data analysis. To better understand these graphs, the concepts will be clarified with the expanded literature review. The research will be expanded within international and national sources. The data analysis of the research will be "Box Office Mojo" platform in this regard which is most commonly used website. This website collects box office revenue data from all over the world on an international scale and lists the films that make the highest box offices each year. The data obtained from this list is categorized and calculated, and the results are graphed and shown in the results section of the study. The top ten highest grossing films of each year were divided into three categories: Conventional films, films produced with transmedia storytelling, and animated films. The top ten highest grossing films of each year were also divided into two categories: 4 years before and after the covid outbreak, and data was obtained from all these categorizations. Thus, it is aimed to make both a qualitative and quantitative contribution to the field.

2016						
(T) 1	Captain America: Civil War	\$1,153,296,293	\$408,084,349	35.4%	\$745,211,944	64.6%
(T) 2	Rogue One: A Star Wars Story	\$1,056,057,273	\$532,177,324	50.4%	\$523,879,949	49.6%
(A) 3	Finding Dory	\$1,028,570,889	\$486,295,561	47.3%	\$542,275,328	52.7%
(A) 4	Zootopia	\$1,023,784,195	\$341,268,248	33.3%	\$682,515,947	66.7%
(A) 5	The Jungle Book	\$966,550,600	\$364,001,123	37.7%	\$602,549,477	62.3%
(A) 6	The Secret Life of Pets	\$875,697,467	\$368,623,860	42.1%	\$507,073,607	57.9%
(T) 7	Batman v Superman: Dawn of Justice	\$874,360,194	\$330,360,194	37.8%	\$544,000,000	62.2%
(T) 8	Fantastic Beasts and Where to Find Them	\$816,037,575	\$234,037,575	28.7%	\$582,000,000	71.3%
(T) 9	Deadpool	\$782,612,155	\$363,070,709	46.4%	\$419,541,446	53.6%
(T) 10	Suicide Squad	\$749,200,054	\$325,100,054	43.4%	\$424,100,000	56.6%

6 Transmedia 5,431,563,544\$ - 4 Animation 3,894,603,151\$

Figure 1. The Top Ten Highest Grossing Films of 2016 which Divided into Three Categories: Conventional Films, Transmedia Films and Animated Films (Box Office Mojo, n.d.a)

2023						
(C) 1	Barbie	\$1,445,638,421	\$636,238,421	44%	\$809,400,000	56%
(A) 2	The Super Mario Bros. Movie	\$1,361,949,854	\$574,934,330	42.2%	\$787,015,524	57.8%
(C) 3	Oppenheimer	\$955,706,395	\$328,084,395	34.3%	\$627,622,000	65.7%
(T) 4	Guardians of the Galaxy Vol. 3	\$845,555,777	\$358,995,815	42.5%	\$486,559,962	57.5%
(C) 5	Fast X	\$704,875,015	\$146,126,015	20.7%	\$558,749,000	79.3%
(T) 6	Spider-Man: Across the Spider-Verse	\$690,615,475	\$381,311,319	55.2%	\$309,304,156	44.8%
(C) 7	The Little Mermaid	\$569,626,289	\$298,172,056	52.3%	\$271,454,233	47.7%
(C) 8	Mission: Impossible - Dead Reckoning Part One	\$567,535,383	\$172,135,383	30.3%	\$395,400,000	69.7%
(C) 9	Wonka	\$552,225,218	\$194,925,218	35.3%	\$357,300,000	64.7%
(A) 10	Elemental	\$496,444,308	\$154,426,697	31.1%	\$342,017,611	68.9%

2 Transmedia 1,536,171,252\$ - 6 Conventional 4,793,841,108\$ - 2 Animation 1,858,394,162\$

Figure 2. The Top Ten Highest Grossing Films of 2023 which Divided into Three Categories: Conventional Films, Transmedia Films and Animated Films (Box Office Mojo, n.d.b)

Findings

Transmedia Storytelling & Streaming Platforms

Transmedia storytelling coincides with a period in which film production technologies and the internet are rapidly developing and becoming widespread. The viewer has now moved from a passive state to an active orientation. Consuming a conventional movie or a series alone has become ordinary and uninteresting for them. However, following processes such as offline and online games, classic video streaming platforms such as YouTube and Vimeo, and peer-to-peer file sharing, consumers' tendencies have also changed. At this point, it can be thought that transmedia storytelling has emerged as a new alternative that will meet the needs of humanity. "A transmedia story unfolds across multiple media platforms, with each new text making a distinctive and valuable contribution to the whole. In the ideal form of transmedia storytelling, each medium does what it does best-so that a story might be introduced in a film, expanded through television, novels, and comics; its world might be explored through game play or experienced as an amusement park attraction. Each franchise entry needs

to be self-contained, so you don't need to have seen the film to enjoy the game, and vice versa" (Jenkins, 2006, p. 95-96). Although attempts at transmedia storytelling can be traced back to earlier times, Jenkins places the 1999 film "The Matrix" at the core of all these processes. Although the "Star Wars Saga" or "Lord of the Rings" film series, set the process back decades which were quickly adapted after the millennium because they contained an infrastructure that was very suitable for this storytelling method, but the people who consciously designed and managed this process are the Wachowski brothers with their old names and the Wachowskis with their new names and sexual identities. The Wachowskis divided a huge story universe into pieces, told the main themes with a trilogy of films, and brought the remaining themes to consumers with an anime series, a few computer games, and a series of comics. "The Matrix is entertainment for the age of media convergence, integrating multiple texts to create a narrative so large that it cannot be contained within a single medium. The Wachowski brothers played the transmedia game very well, putting out the original film first to stimulate interest, offering up a few Web comics to sustain the hardcore fan's hunger for more information, launching the anime in anticipation of the second film, releasing the computer game alongside it to surf the publicity, bringing the whole cycle to a conclusion with The Matrix Revolutions, and then turning the whole mythology over to the players of the massively multiplayer online game" (Jenkins, 2006, p. 95). However, this audience has now turned from consumers into participants, because transmedia storytelling demands a high level of interaction. The computer games played, the forums and social media platforms where ideas are shared as the process progresses, and the fan made content produced create an experience in which the audience is included in the storytelling process. People who progress with this experience now feel more belonged to the created universe and consider themselves as a part of the process. "By contrast, the strength and weakness of a collective intelligence is that it is disorderly, undisciplined, and unruly. Just as knowledge gets called upon on an ad hoc basis, there are no fixed procedures for what you do with knowledge. Each participant applies their own rules, works the data through their own processes, some of which will be more convincing than others, but none of which are wrong at face value. Debates about the rules are part of the process" (Jenkins, 2006, p. 53). Thus, the relationship between the media and the individual has made it possible to move from passivity to an active role. The audience, who are no longer a mob directed by a group of financial giants in line with their capitalist goals, can direct the process in the direction they want as participants. It is not known whether the point where transmedia storytelling directs culture is going somewhere good today, but it can be considered to have a much more democratic structure than

before the 2000s. A paradigm shift as big as transmedia storytelling has also occurred with the evolution of the hardware and platform used in content production and consumption.

After the 2010s, international streaming platforms that operate as a channel have emerged, following classic video streaming platforms such as YouTube and Vimeo. Streaming platforms have made a difference in terms of offering continuous and always available content together, unlike the old conventional media broadcasts. In the past, television channels had broadcasts with a predetermined program transmitted from local cable broadcasts or satellites. These broadcasts included a structure where the channel sensed the content determined by the channel administrators at certain hours and managed the content as desired. Although this broadcasting method is still used intensively in many parts of the world, it is being abandoned by circles that have faster internet access and are more integrated into a globalized culture, and streaming platforms are becoming the reason for preference. "Any media and entertainment company operating today is looking to augment their existing distribution channels with the Internet. Some are even trying to circumvent their current distribution channels entirely. Movie and television production currently relies on local affiliates and cable television operators to get their content out to the public" (Rayburn, 2007, p. 7). Way of experiencing television is evolving, especially in North America, from cable broadcast into companies that stream their series and films internationally over the internet and produce local productions aimed at globalization in different parts of the world. Channels such as Disney+, Netflix, Amazon Prime, Max and Hulu, which are also the basis of this study, can be given as examples of these companies. These companies were already dominating the series that attracted attention in the sector with the many royalties they had purchased. "...HBO's brand slogan 'It's not TV. It's HBO.' The slogan suggests that HBO is offering something more than television, more than mass culture, while providing it paradoxically through television, as television. (...) HBO produces high-quality dramas that demonstrate quite how good television can be as a dramatic form, but in its brand strategy it implicitly devalues television as a medium. HBO's slogan suggests that its programmes are good despite being television, rather than because of it. This brand strategy does not emerge because HBO executives do not like television, but because HBO in developing its brand strategy is appealing to values that it imagines its audience will share and hence playing on the bourgeois devaluation of television as a cultural form" (Johnson, 2007, p. 10-11). Although a similar approach was used in HBO's transformation into the Max platform, streaming platforms have developed an approach where bourgeois tendencies and the general

tendency of the public can find a common ground. After all these tendencies have somehow become even stronger with the introduction of streaming platforms. "In line with the conceptual definitions and explanations regarding the uninterrupted broadcast environment, uninterrupted broadcast environments are evaluated under two headings as uninterrupted video environment and uninterrupted live broadcast environment in order to shed light on this thesis study. Uninterrupted video platforms refer to platforms that provide professional video streaming services such as series, movies and documentaries in media content, including video on demand (VOD) and subscription on demand (SVOD) systems (such as Netflix, Disney+, Amazon Prime Video, Blu TV, Puhu TV)" (Üstünbaş-Erdoğan, 2023, p. 145). In the rest of this chapter, views from different perspectives will be discussed more thoroughly in order to expand the discussion and the chapter will continue with views that will improve the research. "It is important for broadcasters to have audience participation and a wider audience reach. Broadcasters produce content in attractive popular genres and move away from public service ideals. As a result of the change, the ideals of public service broadcasting, such as responsibility towards the public and democratisation, which should be protected, are being questioned" (Kısaoğlu, 2023, p. 54). In this case, the rate of consumption of a content stands out as a more important feature than its nature or quality. "This meant they were only available for a premium rental or purchase price that was higher than the price of an average cinema ticket in the UK and Germany. These films subsequently remained available in the PVOD window for several weeks before the online release opened up to a wider range of pay-per-view TVOD platforms, and eventually to other platforms such as SVOD or advertising VOD, and other ancillary markets. That online release pattern was developed before the pandemic as part of conventional, staggered release strategies, and remained in place in the first waves of the pandemic" (Smits, 2024, p. 94). This situation continued to be used by streaming service providers as a great advantage during the pandemic period when the audience was left without options. But at the same time some streaming service providers have created an array of different options when it comes to cinematic possibilities. "From one perspective, SVODs have diversified the modes of storytelling found in the global film industry by investing in new films that are not subject to industrial logics that dominate Hollywood and existing power structures in other parts of the world. By both centering on experienced auteur directors and emerging directors, these services have enhanced the availability of films that were unlikely to have been otherwise produced and made them more accessible than a theatrical release afforded" (Meir, 2023, p. 292). This situation has democratized the process to a certain extent by presenting both the artistic and the classical in different ways

when it comes to audience preferences. "All the major video streaming services offer both film and television content, leading to a potential overlap of the two media forms. Nevertheless, movies and television remain distinct industrially, as the media conglomerates that commonly own them continue to differentiate these two media divisionally, and related institutions, such as the Motion Picture Association of America and the Federal Communications Commission, distinguish film from television in a variety of ways. Partly as a consequence of these industrial, institutional definitions, streaming has likewise affected each industry somewhat differently" (Herbert et al., 2019, p. 4-5). The conglomerates in question continue to work on marketing movies and television series in different ways by producing large-scale strategies on an international scale, and they benefit from streaming services to manage these processes. "Regarding age groups, the battle between YouTube, Netflix and traditional TV mainly takes place regarding the younger generations for whom these services represent close alternatives, whereas older generations remain more focused on TV. This also hints at further increasing competitive pressure among the services in the course of time. While these results confirm less detailed but sample wise more representative studies, our result regarding different times of day represent novel insights" (Budzinski et al., 2021, p. 116) The management of age groups can also be used as a specific method for the strategies used in the separation of television and cinema. While the younger generation tends to experience processes through technology, the older generation continues to consume through conventional media. After expanding the discussion with many different perspectives on streaming platforms, it is aimed to continue in the field of transmedia and strengthen the research by expanding the scope of the study. "Another debate worth monitoring here has to do with issues of audience participation in the development of a transmedia property. These debates break down into two sets of issues. The first has to do with the differences I draw in Convergence Culture between interactivity and participation. For me, interactivity has to do with the properties of the technology and participation has to do with the properties of the culture" (Jenkins, 2011). Jenkins thus makes the nature of Transmedia more understandable by revealing the different aspects of interaction and participation. The strategies developed by streaming platforms are implemented through the relationship between the technological structures that control interaction and the cultural structures that control participation. "We need, more specifically, to conceptually distinguish between multiplatform productions and transmedia storytelling. Multiplatform productions typically extend into the web and the mobile phone, but the added textual features are most often not a necessary part of the

narration. Transmedia storytelling as a phenomenon involves several technical platforms, which means that transmediated stories are dependent on multiplatform productions” (Bolin, 2010, p. 82) While these platforms are the main source of income, with the rise of broadcast platforms, television series and animation series have started to become a very important cinema organization. Although computer games also have an important place, they are affected in different ways by the series of large transmedia universes expanding during the pandemic process. “Although studies of convergence culture and trans-media have addressed a set of questions regarding the political economy of contemporary media, their path to these questions remains confined typically to conclusions about the agency of media consumers, rather than about how media institutions and consumption or ‘media citizenship’ matter within a robust, complex and contradictory sense of the current historical conjuncture. To the extent that the most well-known of these media studies venture into discussions about political activism or citizenship...” (Hay & Couldry, 2011, p. 480-481). Political activism or changes in the perception of citizenship have been quite effective in demands for transformation, as audience structures cannot be ignored. And as a result of all these events, new formations have emerged to control the audience's demand, and it can be assumed that streaming platforms are at the forefront of these developments. The relationship of all these processes with the Covid-19 outbreak will be discussed in the next chapter.

COVID-19 Pandemic & Movie Theater Audience Numbers

“Covid-19”, a virus that emerged suddenly and spread all over the world at the end of 2019, has caused serious changes in human culture. The disease, which quickly became a pandemic, has necessitated serious precautions. This pandemic, which has brought about many situations such as curfews, remote work and education, vaccination and distance rules, and the closure of cultural areas, has made it necessary to look at all events from a different conjuncture. The situation that is most relevant to this study is that movie theaters have been banned from viewing audiences for a certain period. “The negative effects of the pandemic on people and the increase in technological orientation are revealed in many statistical reports. Areas such as social media use, online service and sales platforms, and online venue and environment use have become more prevalent in daily life” (Yüksel, 2023, p. 49). Although the sharing of digital works of art is already available, it can be considered that the pandemic has had a serious impact on the increase in the use of streaming platforms after the outbreak. The indirect effect of these events is also most evident in the number of moviegoers. Because with the pandemic, streaming platforms have established an

infrastructure where they can deliver a movie with a (PVOD) premium video on demand option to the platform’s members on the same day of the release day. “With COVID-19’s upheaval of the industry, this disruptive period has accelerated PVOD’s claim to the market. And, given the unprecedented nature of the PVOD business model, the flexibility offered to consumers who might want to stay home to see their top films is mirrored by the many ways that studios can still shape the offering, not least in terms of price. Therefore, it is also important to understand to what extent U.S. audiences are experimenting with PVOD, how those consumers are feeling about this type of viewing consumption and how they rate the value proposition versus their traditional theatrical experience” (Whip Media, n.d.). Thus, as a method that will change the media consumption habits of the audience that movie theaters need, a movie can be released by meeting the audience in their homes. This situation has been revealed with very strong results in the research conducted by “Whip Media Group” with the American public. Nowadays, many people have started to prefer not to return to movie theaters while there are movies that they can access from the comfort of their homes. “U.S. Audiences are dipping their toes into the PVOD space, with 20% of Total Respondents claiming they had purchased one of these titles during the stay-at-home measures. Avid and Frequent theatergoers were more likely to have purchased one of these titles: 24% and 23% respectively. Perhaps unsurprisingly, as at-home shelter group size increased, the percentage of those reporting a PVOD purchase also increased: solo individuals (12%), 2 people in shelter group (19%), 3-4 people in shelter group (20%) and 5 or more people in shelter group (25%). Clearly, the economic value is more tangible the larger the group size” (Whip Media, n.d.). As can be seen from the mentioned data, the viewing dynamics of the audience vary. This variability has led to an easier and less expensive version of reaching the audience with the strategies that major studios and production companies have changed. While the pandemic has played a major role in these developments, there may be serious changes in the habits of the audience after the pandemic is over. “Theaters have been influenced by the idea of variable pricing for years, while studios have been opposed. With COVID-19, studios may have inherited the very challenge-meets-opportunity of variable pricing that they were chagrined to potentially see in the exhibition space” (Whip Media, n.d.). With the Covid-19 pandemic, streaming platforms have experienced a serious rise. “Cinema closures also had devastating consequences for Hollywood studio films that played in cinemas in the period immediately before March 2020, since their theatrical release windows were broken. That meant in most cases that these films were released much earlier than usual online. Amongst the first such films were Universal’s *The Invisible Man* (Leigh

Whannell, 2020), Sony's *Bloodshot* (Dave Wilson, 2020), Warner's *Birds of Prey* (Cathy Yan, 2020) and Paramount's *Sonic the Hedgehog* (Jeff Fowler, 2020)" (Smits, 2024, p. 93) The box office revenues of feature-length films, which are shown for much shorter periods in movie theaters, have also decreased proportionally. But "Nostalgia is a prevalent undercurrent that tends to bind cinephilia to cinemas, perhaps in reverence to the rarefied conditions of theatrical viewing but likely more as a nod to the sociality of taste in cultural consumption" (Burgess & Stevens, 2021, p. 70) That is one of the main reasons that still movie theaters are on demand from the film enthusiasts. To make all these different perspectives more understandable and how this situation has affected transmedia storytelling; movie theater audience numbers will be clarified by the statistical analysis conducted in the "Results" section. However, before that, it is necessary to talk about animation cinema and cinematic universes in order to expand on the subject a little more.

Animation Films & Cinematic Universes

Animation can be considered as a production method of the art of cinema. Although the main art form is cinema, animation, visual effects and live action were born together and developed by helping on each other. Among all the techniques used to produce a movie, animation has continued to produce works that humanity has followed with interest since the very beginning. Animation can be produced both in 2-dimensional environments such as celluloid or paper, and in 3-dimensional environments such as stop motion sets or 3D programs. The illusion created by poses placed in a 24th of a second that constantly changing can be called animation. With the infrastructure established by the important names that will be mentioned in the history of animation, works were produced on celluloid, paper or stop motion until the 90s. In the beginning there were very important figures and characters in animation world. "...previously animated cinema heroes such as Winsor McCay's *Gertie The Dinosaur*, William C. Nolan's *Krazy Kat*, Otto Mesmer's *Felix The Cat*, Bud Fisher's *Mutt* and *Jeff* were created..." (Teksoy, 2005, p. 259) These characters mentioned are the first important characters of the animation world. After this characters, Walt Disney, who today dominates the entire world in the field of media, gradually started to meet the American society with the company he opened under his own name and the characters and cartoons he produced in this company. "Mickey Mouse, who symbolized the American on the street, was initially named Mortimer. In a short time, his name changed to Mickey and he started to reflect the emotions and suppressed passions of the man on the street with his behaviors specific to people and became famous on a world scale. Mickey Mouse first appeared in the movie in *Plane Crazy* (1928) which inspired by Lindbergh's crossing of the

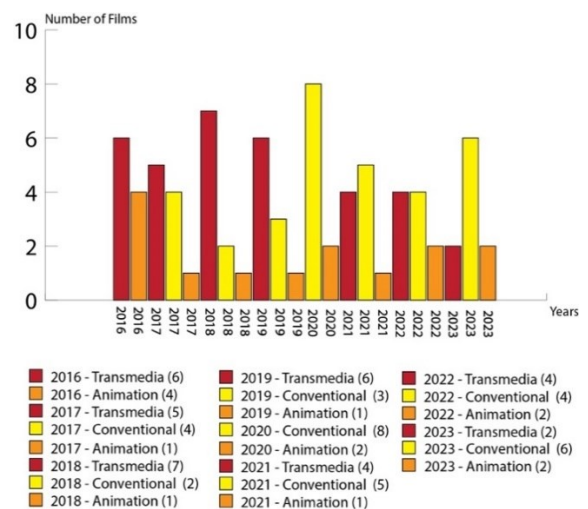
Atlantic Ocean and featuring Mickey connecting animals to make a plane. Mickey's third film *Steamboat Willie* (1928) was also his first film with sound" (Teksoy, 2005, p. 259) Mickey Mouse has the distinction of being a great symbol among cartoon characters all over the world. If we think of Walt Disney as the father of today's media habits of the capitalist world, the character he left as a legacy to humanity can be considered Mickey Mouse. Although Walt Disney is the most important figure in animation cinema, he was not the only powerful figure in the early periods. "The Fleischer Brothers, who did not adopt Disney's star system, made short films starting with the clown Koko emerging from an inkwell in the early 1920s. In this series called *Out of The Inkwell*, the director Max Fleischer, who was a cartoonist, criticized the values of American society with a subtle sense of humor, especially the widespread belief that hard-working individuals who do not give up on obstacles will definitely be successful (Teksoy, 2005, p. 261). After Disney, The Fleischer brothers are the most talked by the people. The Fleischer brothers produced very important characters such as *Betty Boop* and *Popeye the Sailor*, and they created works that had a serious impact on the industry. After the Fleischer brothers, the most important names that should be mentioned are William Hanna (1910-2001) and Joe (Joseph) Barbera (b. 1911). The artists mentioned above created important works such as "*Tom & Jerry*", "*Flintstones*" and "*The Jetsons*" that left their mark on the history of animation. This kind of cell animation continued to be produced heavily until the 90s. But in the 90s, Pixar Studios, which would cause a great change, was established and with the film "*Toy Story* (1995)" produced by the founder John Lasseter, 3D animation films began to thrive, which would put an "Industrial" end to the use of cell animation technique all over the world.

The concept of the Cinematic Universe emerged with the concept of transmedia storytelling. The most famous of these universes is of course the Marvel Cinematic Universe. It is perhaps one of the most important steps taken in perfecting transmedia storytelling after the *Matrix* series. A producer named Kevin Feige, who has been working on productions that adapt Marvel comics to cinema for a time, started to design a new cinematic universe with the 2008 film "*Iron Man*" and produced a series of films for the most important characters of Marvel comics, first as standalones and then all together. The structure that supports these film series with cartoons and television series has turned into a huge cinematic universe in which transmedia storytelling is getting stronger with that. "The MCU exists within a web of other franchises which originated during the same period. Having analyzed the Hollywood landscape prior to the release of *Iron Man* and by analyzing the trends in the highest grossing movies, helped place the MCU on the map of blockbusters, and set it up in an entertainment world that exists within the social and political discussions of its time"

(Roederer, 2019, p. 21). MCU is the short form of Marvel Cinematic Universe and this Universe made everything possible for streaming media. With the turn of the millennium “The Matrix (1999)” showed everyone that a transmedia storytelling is possible. However, it was not exactly expected that this situation would create cinematic universes and dominate the entire industry with the pandemic. Just like the heroes in these series, the Marvel Cinematic Universe has found a place for itself on streaming platforms like a hero who saved the industry. “We are not so subtly told that if we challenge the hegemonic class, the state will push back through the police and military. However, more subtly, the films we identify with the heroes who return the world back as it was, with all its injustices and inequalities, rather than with the villains who tried to change it” (Manicastro, 2022, p. 3). The capitalist system has always found a way out. In this case, the producers of the Marvel Cinematic Universe have moved the movies and film series made for the movie theaters to streaming platforms, disregarding the habit of watching film in the movie theaters. This has led to events that will radically change the sociocultural structure. Apart from this universe, the DCEU “DC Extended Universe” was born from DC comics. Also many other cinematic universes has found a place in the world of cinema such as the Star Wars universe, the Lord of the Rings universe and the Harry Potter universe. In the rest of this section, views from different perspectives will be added in order to expand the discussion and the section will continue with views that will improve the research. “The cinema release window has shrunk smaller than ever before, partly because cinema exhibitors are not always able to impose strict rules on theatrical windows. That has resulted in concerns about the continuing value of the theatrical cinema market, and the role of Hollywood studio films therein, not least because such films account for the majority of cinema revenues in most European markets and elsewhere. The direct-to-streaming strategy in particular is widely perceived as a threat to cinema exhibition. Some industry observers, for instance, are worried that other Hollywood studios could follow the straight-to-SVOD strategy developed by Walt Disney” (Smits, 2024, p. 96) Strategies of media giants like Disney that are capable of shaping the entire industry could result in the process being affected at serious levels. “In the era of new media, the development of the animation industry is facing certain opportunities and challenges. On the one hand, the development of Internet technology has greatly expanded the communication and audience of animation works. Some well-produced animations can gain more market share and economic benefits and gain a lot in terms of box office and commercial value” (Ya'nan, 2021, p. 404-405) Shortly after being shown in cinemas, animated films are shown to the audience on the internet via broadcast platforms, and

immediately afterwards, transmedia universes are expanded with television series. In addition to this situation, streaming platforms benefit from the situation of being an international formation with a global structure in terms of production as well as consumption. “Each episode of the sci-fi animation series Love, Death and Robot is 5-15 minutes long. The first season has 18 episodes. It is divided into 18 creation teams and has gathered top animation production teams from the United States, France, Canada, Hungary and South Korea. The creators are free of any restrictions and create according to their own preferences and styles. In addition to the diversification of types and themes, the animation series also alternates between 2D, 3D and 2D + live action shooting, so that audiences with different preferences can enjoy watching movies. Animation works themselves have their inherent freedom and reasonable exaggeration range” (Chai, 2022, p. 1827) And this global sensation of an animation series made a great impact on streaming processes. Lastly Netflix had series of strategies when it comes to animation production through global market. “Moreover, the anime industry is using Netflix to address one of the most significant challenges to their continued economic development, which is the necessity to serve an increasingly globalized audience in earnest. Despite being touted as a media globalization success story, until recently, the anime industry considered their domestic market to be their priority, and the desires and consumption practices of the global audience to be largely peripheral” (Noh, 2024, p. 245) Their strategies on anime series productions have affected the artform and audience expectations both. But in the end like everything else the media consumption methods changed because of the technological and cultural changes in the present situation. In the next section, these situations will be analyzed through a series of graphs obtained from the statistical data.

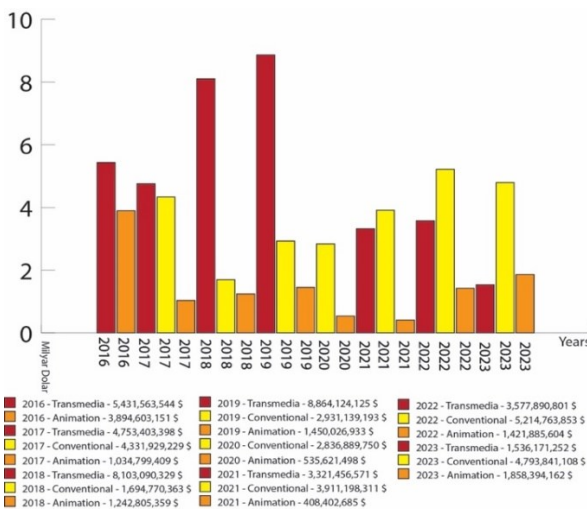
Results

Graph 1. Number of 10 Highest Grossing Films in the Years between 2016 to 2023

As a result of all these concepts, a series of data was obtained based on the four years between 2020 and 2023, when the effects of the Covid-19 pandemic were seen. In order to see the change in this process, the four years before the pandemic were also taken into account. Thus, the processes from 2016 to 2020 and from there to 2023 were compared.

In the graph above, the top ten highest grossing films of each year are evaluated in three different categories. Normal films are evaluated as conventional films. Films made with animation techniques are evaluated as animation films. Films made with transmedia storytelling within a story universe are also evaluated as transmedia films. Until 2019, films made with transmedia storytelling are predominant. Seven of the ten highest grossing films in 2018 and six of the ten in 2019 are part of a series made with transmedia storytelling. In 2020, no transmedia films were produced, which could be thought to be due to the pandemic. At least 50% of the films in the four years before 2020 were films containing transmedia storytelling. However, it did not reach the 50% level again in the 4 years after 2020. One of the most interesting situations in this graph is that no conventional films made it into the top 10 in 2016. In 2016, 4 films were animated and 6 were transmedia. In 2020, when the pandemic became serious, there were no transmedia films, while eight conventional films made it into the top ten. Although transmedia and animation films made it into the rankings in the following three years, conventional films were the most numerous. Animated films did not make it onto the list with more than 4 films in any year except 2016.

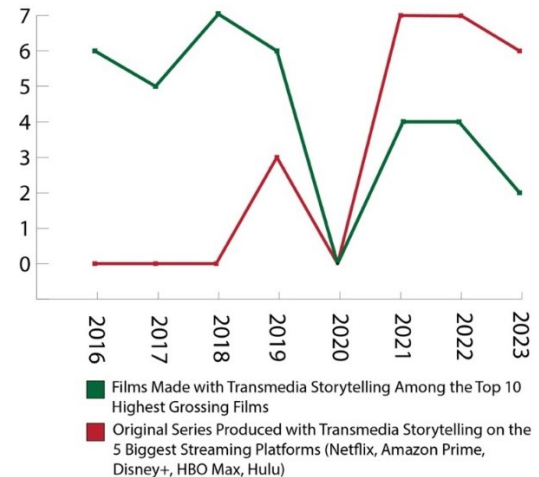
Graph 2. Revenues of 10 Highest Grossing Films in the Years between 2016 to 2023

The most obvious indicator on the graph is that the total revenue of the top ten films were significantly higher in the years before 2020 compared to the years after 2020. The box office revenues of transmedia films reached very high levels in 2018 and 2019. In 2019, the box office revenues of transmedia films alone were almost 3 times higher than all

the other films in the top ten in 2020. In the years before 2020, transmedia always ranked above other genres. However, the difference increased significantly in 2018 and 2019. When it comes to the total revenues of the films in the top 10 in box office revenues, a gradual increase is seen until 2020.

The total revenues in 2016 were \$9,326,166,695, and the total revenues in 2017 are \$10,120,132,036. Total revenues in 2018 are \$11,039,666,051. Total revenues in 2019 are \$13,245,290,251.

Total revenues in 2020 are \$3,372,511,248. Total revenues in 2021 are \$7,641,057,567. Total revenues in 2022 are \$10,214,540,258. Total revenues in 2023 are \$8,188,406,522. As can be seen from these data, although the level of 2016 was only reached in 2022, this number was still below 2016 in 2023. The box office revenues of animated films have gradually decreased, while the box office revenues of conventional films have increased.

Graph 3. Numbers of Films with Transmedia Storytelling from 10 Highest Grossing Films and Original Shows from Streaming Platforms which Have Transmedia Storytelling in the Years between 2016 to 2023

The last graph shows the change in the number of transmedia films that entered the top 10 in box office revenue over an eight-year period. In addition, the changes in the number of original television series produced on streaming platforms with a transmedia storytelling universe are also given. Thus, the correlation between the two situations is shown. Until 2020, films in the transmedia genre covered 6 to 7 out of 10 films. After 2020, these numbers remained at 3 to 4. However, while the number of television series was zero until 2018, it suddenly increased to 6 to 7 after 2020. Thus, the relationship between these two situations is shown. After 2020, the annual revenues of the 5 major streaming platforms (Netflix, Disney+, Amazon Prime, HBO Max and Hulu) have drastically increased. It can also be thought that there is a relationship in this situation with the decrease in box office revenues in movie theaters in the

previous graph. The total revenues of the 5 major platforms in 2020; \$66,202,000,000, total revenue in 2021; \$83,963,000,000, total revenue in 2022; \$92,263,000,000, total revenue in 2023 (Amazon Prime and HBO Max Q4 data missing); \$90,697,000,000. Thus, the inverse relationship between box office revenues in movie theaters and the earnings of streaming platforms has been revealed.

Image 1. *Disney Production Company Owned Cinematic Universes (The Direct, n.d.)*

Conclusion and Recommendations

Considering all these data and concepts, it can be considered that the Covid-19 pandemic has caused a serious change when it comes to developing media habits and technologies. The paradigm shift that took place in the media field after the 2000s shows that the passive audience has turned into an interactive participant with transmedia storytelling. This audience has now become integrated into the process both on the internet and with their own fan made productions. Films are no longer stand-alone works but are placed at the center of a very large story universe. Thus, a process has been initiated that has radically changed the experience of watching films. About this tendency to show the cross-examination of the argument, findings obtained in similar studies will be shared; “There is also opportunity for studios with the younger Gen Z crowd. This generation has more eagerness and enthusiasm toward returning to the theaters than their older counterparts, specifically compared to Gen X. One-fifth (20%) of Gen Z would be at theaters today if open, the highest among any age group, compared to just 12% each for Millennials and Gen X. Another 30% of Gen Z plan to return once social distancing is relaxed, versus 20% of Millennials and 16% for Gen X. The older generations, who perhaps feel more susceptible to the virus, are holding out for more secure conditions, such as commonplace testing. And the older generations express a greater likelihood of never returning: 10% of Gen X might never return versus only 4% of Gen Z” (Whip Media, n.d.). This indicates the fact that Generation Z’s tendency to watch films and series from movie theaters have stayed quite stable but Millennials and Gen X are not that steady. “When asked if they would go to the theater more often, less often or about the same as before COVID-19, the vast majority (80%) of respondents

who will eventually return to the theater intend to go the same amount as before. Some will go less (12%) while fewer (8%) will actually go more often” (Whip Media, n.d.). Even though 4 out of 5 people remain the same when it comes to their preference on going to films in movie theaters, there is a 10 percent that created negative tendencies over the situation and there is another 10 percent created more positive tendencies about going to the movie theaters. “When asked if there is a movie, they are on the fence about seeing, Total respondents were nearly split on whether they would be more likely to purchase it in-home than they would have been paying to see it in a theater. A slim majority (55%) agreed that they are more willing to give a title a try in a home-purchase setting. While this is not an overwhelming majority, it should be noted that studios are still hesitant to press their luck with major tentpoles, such as any Marvel title, which would potentially have enticed many more individuals trying to avoid packed theaters. That said, there are clearly both obstacles and opportunities for studios in the PVOD space as they strategize for future releases” (Whip Media, n.d.). Afterall, the data has been shared by the Whip Media may suggest that there won’t be any major differences on movie theater experience but this research data has been clearly shown that the situation is not that equal to prior to the pandemic. Live action and animation series both conventional and transmedia has been consumed more and more on Streaming platforms. The data that has been shared in the results chapter indicate that transmedia and animation films are less experienced on movie theaters than the times before the pandemic. Animated series have also become one of the important actors of this process. At the same time, feature animation films that create their own transmedia universes have been produced. The domination of transmedia universes by streaming platforms occurred with the Covid-19 pandemic. In this case, it can be considered that Disney owns the rights to the Marvel Cinematic Universe (MCU) and the Star Wars universe. Because the highest grossing films in movie theaters had long been among the feature films of these universes. However, with the emergence of the pandemic, Disney+, which stopped these productions in the field of cinema films, has enabled the story universe to reach the audience with many new television series. Thus, the audience who feels connected to any transmedia universe has started to get used to accessing these contents in the comfort of their homes rather than in movie theaters. In addition, when it comes to Premium Video on Demand (PVOD) broadcasts, giants such as Disney+ and Amazon Prime have increased the revenues of their platforms by sharing the films with the audience on the date they are released. All these events have caused a change in the process of consumption on an international scale. After the pandemic is over, the audience's preference for movie

theaters has decreased and it has become difficult to return to its previous levels. Both feature films produced with Transmedia storytelling and films produced with animation techniques have been seriously affected by this situation. While streaming platforms are now considered the basic media tool in the new reality, the number of audiences in movie theaters, where the art of cinema was born and grew, is decreasing. It won't be known whether mainstream broadcast channels and movie theaters will be closed one day, all over the world, but it is quite clear that they will never be the same again.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

References

- Bolin, G. (2010). Digitization, multiplatform texts, and audience reception. *Popular Communication*, 8(1), 72–83. <https://doi.org/10.1080/15405700903502353>
- Box Office Mojo. (n.d.a). *The top ten highest grossing films of 2016 which divided into three categories: conventional films, transmedia films and animated films* [Table]. <https://www.boxofficemojo.com/year/world/2016/>
- Box Office Mojo. (n.d.b). *The top ten highest grossing films of 2016 which divided into three categories: conventional films, transmedia films and animated films* [Table]. <https://www.boxofficemojo.com/year/world/2023/>
- Budzinski, O., Gaenssle, S., & Lindstädt-Dreusicke, N. (2021). The battle of YouTube, TV and Netflix: An empirical analysis of competition in audiovisual media markets. *SN Bus Econ* 1, 116. <https://doi.org/10.1007/s43546-021-00122-0>
- Burgess, D., & Stevens, K. (2021). Taking Netflix to the cinema: National cinema value chain disruptions in the age of streaming. *Media Industries*, 8(1). <https://doi.org/10.3998/mij.95>
- Chai, W. (2022). Creative freedom and self-limitation of streaming media platform: Take Netflix animation as an example. In *Advances in social science, education and humanities research. Proceedings of the 2022 5th international conference on humanities education and social sciences (ICHESS 2022)* (pp. 1824-1831). Atlantis Press. https://doi.org/10.2991/978-2-494069-89-3_209
- Hay, J., & Couldry, N. (2011). Rethinking convergence/culture: An introduction. *Cultural Studies*, 25(4–5), 473–486. <https://doi.org/10.1080/09502386.2011.600527>
- Herbert, D., Lotz, A., & Marshall, L. (2019). Approaching media industries comparatively: A case study of streaming. *International Journal of Cultural Studies*, 22(3), 349-366. <https://doi.org/10.1177/1367877918813245>
- Jenkins, H. (2006). *Convergence culture, where old and new media collide*. New York University Press.
- Jenkins, H. (2011). *Transmedia 202: Further reflections*, Henry Jenkins. <https://henryjenkins.org/blog/2011/RFT.html>
- Johnson, C. (2007). Tele-branding in TVIII: The network as brand and the programme as brand. *New Review of Film and Television Studies*, 5(1), 5-24. <https://doi.org/10.1080/17400300601140126>
- Kısaoğlu, Ö. (2023). 360-degree strategy for TV broadcasters: Case of TRT. *Yeni Medya*, (15), 48-68. <https://doi.org/10.55609/yenimedya.1336590>
- Manicasteri, S. (2022). Pop culture and class conflict in the Marvel cinematic universe. In S. Estacio-Touhey & J. Boyle (Eds.; 75th Anniversary White Paper Series), *"A better tomorrow" research & reflections on the past, present, and future of workers*. Rutgers LEARN. https://smlr.rutgers.edu/sites/default/files/Documents/LEARN/LEARN_White_Paper_Series_7503.pdf
- Meir, C. (2023). SVOD original film commissioning: Expanding the possibilities of commercial film?. In A. D. Lotz & R. Lobato, *Streaming video: Storytelling Across borders* (pp. 280-297). New York University Press. <https://doi.org/10.18574/nyu/9781479816866.003.0019>
- Noh, S. (2024). Global media streams: Netflix and the changing ecosystem of anime production. *Television & New Media*, 25(3), 234-250. <https://doi.org/10.1177/15274764231206540>
- Rayburn, D. (2007). *Streaming and digital media: Understanding the business and technology*. Elsevier Publishing.
- Roederer, C. (2019). *Mapping the relationship between the Marvel Cinematic Universe and its fans* (Publication No. 339136928) [Master of arts in visual culture thesis, University of Copenhagen]. Department of Arts and Cultural Studies. https://www.researchgate.net/publication/339136928_Mapping_the_relationship_between_the_Marvel_Cinematic_Universe_and_its_fans
- Smits, R. (2024). Theatrical distribution or online streaming? Release strategies in Europe in times of disruption and change. In C. Meir & R. Smits (Eds.), *European cinema in the streaming era* (pp. 85–108). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-031-42182-2_5
- Teksoy, R. (2005). *Sinema tarihi* (1st vol.). Oğlak Yayınları.
- The Direct. (n.d.). *Disney production company owned cinematic universes* [Photograph]. <https://thedirect.com/article/disney-plus-marvel-mcu-star-wars-shows-slate-future>
- Üstünbaş-Erdogan, B. (2023). *An analysis of the relationship between streaming media as a digital media platform and cultural alienation* (Thesis No. 804398) [Doctoral Thesis, Istanbul University]. Thesis Center of YOK.

- Whip Media. (n.d.). Defining the new normal for theatrical releases: Opportunities for studios and platforms. <https://whipmedia.com/whipflash-webinar-defining-the-new-normal-for-theatrical-releases-opportunities-for-studios-and-platforms>
- Ya'nan, W. (2021). Research on the change and development of animation design under the new media communication method. In *Advances in social science, education and humanities research: Vol. 572. Proceedings of the 7th international conference on arts, design and contemporary education* (pp. 402-406). Atlantis Press. <https://doi.org/10.2991/assehr.k.210813.068>
- Yüksel, E. (2023). *The effects of the Covid-19 pandemic on the spread of digital art in Turkey in the 21st century* (Thesis No. 799557) [Master Thesis, Mersin University]. Thesis Center of YOK.

From Waste to Art: A Study on Student Creativity and Creative Expression through Recycled Materials in Art Education

Sara ÇEBİ¹

¹Trabzon University, Faculty of Fine Arts and Design, Department of Painting, Trabzon, Turkey

Atıktan Sanata: Sanat Eğitiminde Geri Dönüştürülmüş Malzemeler Aracılığıyla Öğrenci Yaratıcılığı ve Yaratıcı İfade Üzerine Bir Çalışma

ABSTRACT

In this study, the use of waste materials as a teaching resource in art classes is examined. Trabzon University, Faculty of Fine Arts and Design, Department of Painting third-year students first collected and sorted textile wastes that were randomly thrown into the environment, and then transformed these waste materials into works of art with wood printing method in the school's printing workshop. In this study, which adopted exploratory, experimental and descriptive research methods, a total of 12 artworks produced in this way were analyzed. The study reveals the differences in classroom atmosphere and student performance when instructional resources are used or not used. It also emphasizes that inappropriate management of textile waste is an important factor causing environmental pollution and draws attention to the effects of textile waste visually and intellectually. The aim of this study is to increase the awareness of environmental aesthetics and environmental awareness in society. In the research, students were given information about wood printing technique and the place of recycling in art, and then, in the light of this information, students transformed the fabric wastes they collected into artistic compositions. This process allowed the students to apply their theoretical knowledge in practice and also contributed to their environmental awareness. These works were designed according to the color element and the principle of balance. Artists use colors to describe and depict the subject matter in their works. Also, the principle of balance is important for a work to be clear and harmonious. It is important to balance the elements correctly so that all elements are harmonious. Therefore, students were asked to create their compositions according to these two elements. Finally, students were encouraged to participate in comments and critiques and a program was organized to discuss art production together.

Keywords: Recycling, Waste Material, Sustainability, Woodcut Printing, Colage

Öz

Araştırmada, atık malzemelerin sanat derslerinde öğretim kaynağı olarak kullanımı incelenmektedir. Trabzon Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Resim Bölümü üçüncü sınıf öğrencileri, öncelikle çevreye gelişi güzel atılmış tekstil atıklarını toplayıp ayırmış ve ardından bu atık malzemeleri okulun baskı atölyesinde ahşap baskı yöntemiyle birer sanat eserine dönüştürmüştür. Keşfedici, deneysel ve betimsel araştırma yöntemlerini benimseyen bu araştırmada, bu şekilde üretilmiş toplam 12 adet sanat eseri analiz edilmiştir. Araştırma, öğretim kaynaklarının kullanıldığı veya kullanılmadığı durumlarda sınıf atmosferi ve öğrenci performansı açısından meydana gelen farklılıkları ortaya koymaktadır. Aynı zamanda, tekstil atıklarının uygunsuz yönetiminin çevre kirliliğine sebep olan önemli bir faktör olduğunu vurgulamakta ve görsel ile düşünsel anlamda tekstil atıklarının etkilerine dikkat çekmektedir. Bu çalışmanın amacı, toplumda çevre estetiği ve çevre bilinci duyarlılığını artırmaktır. Araştırmada, öğrencilere ahşap baskı tekniği ve geri dönüşümün sanattaki yeri hakkında bilgi verilmiş, ardından bu bilgiler ışığında öğrenciler, topladıkları kumaş atıklarını sanatsal kompozisyonlara dönüştürmüşlerdir. Bu süreç, öğrencilerin teorik bilgilerini pratikte uygulamalarına olanak tanımış ve aynı zamanda çevre bilinci kazanmalarına katkı sağlamıştır. Bu eserler renk unsuru ve denge prensibine göre tasarlanmıştır. Sanatçılar, eserlerinde konuyu betimlemek ve tasvir etmek için renkleri kullanırlar. Ayrıca, denge ilkesi bir eserin net ve uyumlu olması için önemlidir. Tüm unsurların uyumlu olması için unsurların doğru şekilde dengelenmesi önemlidir. Dolayısıyla öğrencilerden kompozisyonlarını bu iki unsura göre oluşturmaları istenmiştir. Son olarak, öğrencilerin yorum ve eleştirilere katılımı teşvik edilmiş ve sanat üretimini birlikte ele almak üzere bir program düzenlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Geri Dönüşüm, Atık Malzeme, Sürdürülebilirlik, Ahşap Baskı, Kolaj

Geliş Tarihi/Received 02.09.2024
Revizyon Talebi/Revision Requested 21.02.2025
Son Revizyon/Last Revision 21.02.2025
Kabul Tarihi/Accepted 24.02.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 27.03.2025

Sorumlu Yazar/Corresponding author:

Sara ÇEBİ

E-mail: saracebi@trabzon.edu.tr

Cite this article: Çebi, S. (2025). From waste to art: A study on student creativity and creative expression through recycled materials in art education. *Art Vision*, 31(54), 59-70.

<https://doi.org/10.32547/artvision.1542477>

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Introduction

According to research, of the 100 billion tons of textile products produced annually worldwide, 92 million tons end up in landfills as waste. To put the magnitude of this issue into perspective, it means that every second, a waste-filled garbage truck is being dumped into a landfill. If this trend continues, it is expected that within a decade, the volume of textile waste will increase to 134 million tons per year. Additionally, if textile production continues at this scale and no measures are taken to mitigate textile waste, the sector's global emissions are likely to double by the end of the decade (Gupta et al., 2022).

Since fabric, a textile product, is the most used material in the fashion industry, this makes the textile sector one of the most polluting industries. It can be easily stated that the sector, which produces a significant amount of waste each year and consumes energy resources at a high rate, is not very environmentally friendly. Therefore, well-known brands should strive not only to use new designs and high-quality raw materials but also to make their products more environmentally friendly to attract more customers (Wang, 2006, p. 29). Billions of garments and shoes are produced and sold annually in the global fashion industry. A significant portion of this production turns into waste each year, with only 20% of this waste being recyclable or reusable. As a result, the fashion industry rapidly depletes energy resources and pollutes the environment recklessly and at a great pace (Jayanti & Widyarko, 2021, p. 2). It is a well-known fact that certain chemicals harmful to human health and the environment are used in some stages of fabric production. These substances include pesticides used in cotton production or the cultivation of its raw materials, as well as chemicals added during the dyeing process and the transformation of raw materials into textiles (Koç & Çinçik, 2010, p. 2). Some of these substances infiltrate drinking water, and even after undergoing purification processes, it is not always possible to eliminate these chemicals. Unfortunately, this leads to numerous diseases in humans, including cancer. With the growth and development of the fashion industry over time, a negative impact on the environment has emerged, causing pollution in various forms. Considering the continuously increasing demand for clothing, bags, shoes, and other items, the only way to reduce this pollution and destructive impact is to minimize waste production, use fewer energy resources, and strive to produce green, sustainable, and recyclable products (Finn, 2015, p. 29). In this context, we are aware that conventional waste management methods such as incineration, landfilling, and open dumping have always existed. However, these practices result in the contamination of water and soil, leading to increasing concerns about the lack of an integrated approach to waste management in the country (Yücel & Tiber, 2018).

Combating the destructive impacts created by humans on Earth, such as textile waste, requires a multidimensional approach that involves not only scientists but also engineers, politicians, and artists (Chavan, 2014, p. 81). Art can synthesize complex scientific knowledge and convey it to the audience, offer new perspectives on issues, touch people's emotions, and create a climate of engagement. Art can move emotions, develop empathy, capture the multisensory nature of experiences, and promote self-reflection and awareness about complex environmental changes (Curtis, et al., 2012, p. 2-3). Therefore, it plays an important role in expanding this area of effort and potentially having a significant impact on public attitudes (Favero et al., 2017, p. 35). In this context, many contemporary artists express their personal concerns about environmental sensitivity and sustainability through diversified forms of creative art. Some artists use waste materials that pollute the environment and disrupt aesthetics to create installations, collages, and assemblages in their artistic productions.

This study aims to raise awareness among third-year students of the Painting Department at Trabzon University's Faculty of Fine Arts and Design about environmental issues and ecological dynamics. By reducing textile waste, the study seeks to propose sustainability and cohabitation through art. The aim is to produce recycled art using textile waste and the woodcut printing method in the printmaking workshop. The following topics are examined within the scope of the research:

1. What are the possible impacts of fabric waste in the environment we live in?
2. What are the potentials of using recycled art as a sensitization tool to reduce fabric pollution?
3. How can artworks be designed and produced from fabric waste, and how can they be used to raise awareness about environmental pollution caused by fabric waste?

Recycling and sustainability are of great importance for society as they provide a roadmap for reducing the problem of environmental pollution. The use of collage works produced from waste fabric, which will be analyzed in the study, to create environmental awareness serves as a form of transforming waste into something useful that will contribute to environmental sustainability. The importance of the concept of recycling in art has been researched as a subject for years. In the previous researches in this context; Dağ (2020), in her study "Görsel Sanatlar Dersinde Atık Nesnelere İşlevselliği Olan Tasarım Çalışmaları Uygulama Örneği", conducted at Gazi University Eğitim Bilim Sciences Institute, discussed the transformation of waste materials in art into toys with primary school students. Mamur (2017), on the other hand, in her article "Sanat Eğitiminde Sürdürülebilirlik ve Çevre Eğitimi Üzerine Bir Çalışma" in Ege

Education Magazine, conducted research within the scope of producing three-dimensional art works with waste materials with primary school students. Sağlam & Enginoğlu (2016) examined the place of waste materials in art education in their article "Atık Nesnelerin Sanat Eğitiminde Kullanılması" in Western Anatolian Journal of Educational Sciences. Bekar (2023), on the other hand, examined the transformation of waste objects into seating objects used indoors with university students in her article "Mobilya Tasarımında Atık Malzeme Kullanımının Örnekler Üzerinden Değerlendirilmesi" in the Journal of Art and Design, In their article "Sürdürülebilir Eğitim Materyallerinde İllüstratif Yaklaşımlar ve Bir Öneri" Yurtkulu & Yavlak (2022) in the Journal of Art-e Sanat, examine illustrative approaches used in picture books and aim to raise environmental awareness in children. They analyze the "Live with Zero Waste" series, evaluating the role of visuals created from recycled materials in sustainable education and in her article, "Kolaj Tekniği ve Yaratıcı Sanat Eğitimi İçin Önemi " in the idil journal, Uz (2023), examines the importance of the collage technique in art education for fostering free thinking, creative expression, and imagination in students. The study addresses the role of collage in artistic production and its impact on nurturing creative individuals, presenting its findings through a literature review and descriptive analysis.

The content and significance of this research involve examining the process of Trabzon University Faculty of Fine Arts students transforming textile waste into artistic products through woodcut printing. Furthermore, this study and the resulting artworks, when embraced under the idea of reusing waste for artistic expression, potentially create job opportunities for students in their fields of study. One aim of the study is to enhance both students' and academics' creative subconscious and contribute to creating a greener world. Without achieving this development, students would solely rely on technical application and fail to reach cognitive depth necessary for understanding.

This study could enhance its contribution by offering suggestions for future research. For instance, exploring the transformation of different waste materials into art or conducting similar studies with different age groups could broaden the knowledge in this field and offer new perspectives.

Methods

Trabzon University Faculty of Fine Arts and Design, Department of Painting, third year students and the Practical Workshop II course were selected for the research. This research consists of four stages. In the first stage, the history and technique of woodcut printing technique and the works of artists in this field were conveyed to the students. In the second stage, the meaning of recycling, how it is applied and

examples in the context of art were presented to the students. In the third stage, students were asked to collect discarded fabric wastes in the environment. In the fourth and final stage, the collected fabrics were cut and placed on paper according to the selected composition in the printing workshop of the faculty, and after the 15x15 cm woods were carved, they were turned into works of art by printing on them. These works were designed according to the color element and the principle of balance. Artists use colors to describe and depict the subject in their works (Mittler, 1994, p. 8). In addition, the principle of balance is important for a work to be clear and harmonious. When not aligned correctly, elements and the overall structure can appear disorganized and cluttered. It is important to balance the elements correctly so that all elements are harmonious (Güngör, 1972, p. 41). Therefore, students were asked to create their compositions according to these two factors. Finally, participation in students' comments and critiques was encouraged and a program was organized to address art production together. This method can be expanded in different educational institutions through online learning platforms or collaborative projects. Students working together on recycling and creative processes can enhance artistic interaction across schools. Additionally, social responsibility projects can be integrated to raise environmental awareness, ensuring that art contributes to societal impact.

Results

Recycling and Recycled Art

The concept of recycling as a societal issue is unclear in terms of when it first emerged. Environmental experts, in collaboration with a group of archaeologists, have discovered that ancient peoples, who lived before us, maintained a green lifestyle by recycling their waste. According to the findings, ancient humans produced new materials by recycling tools they used in daily life, creating new items from broken tools made of stone and bone (Benek, 2023). The concept of recycling generally means to reuse, revitalize, replace and repair. In general terms, recycling is the process of returning waste, garbage or unusable materials back into the production cycle and transforming them into the same product or another product (Baudrillard, 2004, p. 49). In order to solve the problems related to recycling, which is one of the most important and popular issues of our time, it is necessary to take steps towards sustainable environmental and economic development and to ensure that the macro and basic development views in the country are compatible with environmental protection (Yücel, 2003). It is an undeniable reality that we have to use natural resources to meet the needs of society and the individuals living in it. However, the

use of natural resources can be minimized by increasing resource efficiency and preferring clean energy sources and recycling materials. Therefore, moving towards recycling and sustainable development of natural resources requires fundamental changes in human attitudes and behaviors (Hiller-Connell & Kozar, 2014, p. 72). Among the existing waste management methods, recycling is considered to be the most effective, efficient and sustainable. By specifying all existing waste utilization processes, it confirms that recycling is recognized as one of the most innovative ways to manage a reasonable amount of waste in the environment and reduce negative impacts on residents. However, recycling is the most preferred method compared to landfilling and incineration (thermal or energy recovery) (Woolridge et al., 2006, p. 96).

At the beginning of the 21st century, criticism of the new age of industry and consumerism was on the rise, leading to an analysis of the very nature of artworks and materials. Manco (2012) attributes the rise of collage art made of various materials to the Synthetic Cubism Movement: By adding newspapers and other elements to their paintings, they blurred the line between painting and sculpture, but also bridged the gap between real-life objects and art (Antmen, 2009, p. 43). Modern art transforms the waste materials of its time into creative works of art through collage and assemblage. This process allows the true purpose of the scrap material to be re-understood. Moreover, artists' search for found objects took them to unlikely places, to markets and hardware stores, to recycling and scrap heaps, to cosmetic counters, and even directly to manufacturers. Recycled art as environmental activism is now a core concept in contemporary art practice globally. It is an undisputed fact that the polluted environment of waste from human consumption is ubiquitous, and this encourages artists to create artworks that care about the environment. Recycled art is one of the current approaches that offer a creative solution to the accumulation of waste. The term recycled art usually refers to an art practice that uses disposable objects from everyday life to communicate a specific idea (Yilmaz, 2006, p. 385). Recycled art, also known as creative reuse or junk art, encompasses creative works made from discarded materials that once served another purpose. These materials can range from old plastic toys and used vehicle tires to fabric scraps and construction materials. The process of recycled art is sometimes referred to as creative reuse, scrap art, and similar terms (Arnason & Kalb, 2004, p. 49).

From the above statements, it can be understood that recycled art is a term used to describe creative artistic expressions made from discarded materials or objects that once served their original purpose. In terms of practice (reusing waste materials to create art), while some art historians date the development of this art form to the 20th

century when Pablo Picasso invented a collage using used newspaper and photographs, the concept of recycled art is not new in the art world. Shortly after Picasso, artist Marcel Duchamp also used waste and found objects to create art. Duchamp incorporated bicycle wheels, wooden furniture, and even a ceramic urinal in his sculptures. (Gomez, 1999, p. 29). This type of art practice continued in the 1960-70s, with artists such as Robert Rauschenberg and John Chamberlain joining the movement in the form of assemblage and sculpture. This art practice later became a common approach among contemporary artists, especially where sustainability was one of the main themes or a form of environmental activism (Gatto et al., 1978, p. 85).

One of the concepts that makes recycled art important is the intellectual interaction of the works produced. The salvage practices of the artists involved in this work help to redefine the authenticity of found objects that have been appropriated, giving new life and purpose to materials that are seen as nothing, worthless or useless (Alpat, 2012). All over the world, artists, designers and architects are emphasizing recycling in their practice and using their work to highlight the impact of our waste on the environment. There are currently no limitations for recycled art in terms of material, size, approach, dimension, form, timeline and other criteria (Wiguna et al., 2021, p. 2).

Sarah Meyers Brent, an artist who creates original sculptures and installations from waste materials, reflects fundamental elements created by all the chaos and madness of life. It is known that working on the possibility of reusing waste generated from daily life and finding new beauty in them is directly connected to the concept of transformation. Brent emphasizes that motherhood is an important factor in her artistic creations. It is possible to find traces of all elements of life in her works. She states that she is busy discovering the aesthetic potential in the materials around her. For this reason, she is known for using the waste found in her studio and home. "I am only after the material. I think material has a life of its own and is full of interesting shapes and forms. I love the history of things," Brent explains (Yıldız-İlden & Sarıca, 2023). Beautiful Mess is an intimidating assemblage of discarded laundry and other objects that Brent collected from his own home and then arranged in his Somerville studio, adding paint splatters, spray foam droplets and his signature fake flowers. Secured in place with drywall, Beautiful Mess (Image 1) seems to pop off the wall before falling to the floor. On a studio visit, Brent explained that the piece is partly an expression of motherhood and partly an expression of anxiety about the environment. "This is what life feels like to me right now," she explains. But not everything is as chaotic as it seems. Beautiful Mess balances blocks of color. Lilacs lean to one side, while baby blues cluster on the other. Black fabrics create contrast and depth

along the raw edge of the drywall, while bright whites are scattered across the floor, drawing the eye down. At first glance, Brent's work looks like a mess, but it is in fact meticulously organized (Hershon, 2023).

Image 1. *Beautiful Mess, Mixed Media on Plasterboard, Acrylic And, Fabric, 144 x120x 75 (Meyers-Brent, 2017)*

Ian Berry utilizes denim fabrics in his art works. In his creations (Image 2), the artist skillfully employs different shades of denim, which might be mistaken for oil paintings or blue-tone photographs. Berry goes beyond merely showcasing a piece of clothing; he interprets the world in this unique manner, breathing new life into old garments. He treats denim much like a painter uses paint, transforming used clothing into artistic expressions that resonate with viewers on a deeper level (Enes & Binboğa, 2021, p. 887). Ian uses scissors as his paintbrush, mastering their use skillfully. The awareness of tone variations caused by each wash and fade is observed and interpreted in his works. The process of dissecting and examining stacks of old denim jeans into their tones, noticing contrasting tones, and assembling them with some cutting and sticking initially began as an experiment. However, this has elevated the artist to being one of the top 50 most talked-about individuals in the world of denim, showcasing how he thinks and interprets in his art (Berry, n.d.).

Image 2. *Micheal Schumacher, Waste Denim on Canvas, 120 cm x 120 cm (Berry, 2019)*

Deniz's works are shaped in the manner of oil paintings and contain fabric waste and broken buttons, among many other

textile wastes. The artist draws attention to the frenzy of consumption and the resulting excessive waste, emphasizing that every piece thrown away can be a usable material for her. Considering Turkey's textile production and activities, Deniz's creation of sustainable works from these wastes is of great value. The belt regions, zippers, buttons, and every part of the waste denim fabrics used in jeans production serve as valuable materials for production (Image 3). Although the colors of denim fabric pieces are in shades of blue, when combined, these pieces can create various light and shadow effects, adding depth to the artworks. Deniz Sağdıç started her works by using denim pants from her wardrobe and embarked on this path with the idea of using clothes she would no longer wear as raw materials for her art. Over time, noticing the abundance of fabric waste and learning that 8 to 10% of produced clothing turns into fabric waste due to defects, the artist focused more on this issue and placed fabric waste pieces at the center of her production (Enes & Binboğa, 2021).

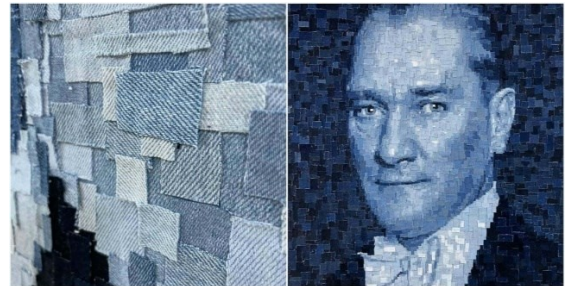

Image 3. *Atatürk, Waste Denim Pieces with Mosaic Method on Canvas, 2021, 180 cm x 140 cm (Sağdıç, 2024)*

The works of the artists demonstrate how contemporary art has transformed in terms of material and meaning. As Manco (2012) points out, the collage art that began with the Cubism movement has enabled the conversion of waste materials into artistic expressions in modern art. In this process, artists emphasize environmental awareness and sustainability by using different materials. Deniz Sağdıç's works lead the way in transforming textile waste into art. By using waste materials from Turkey's textile production, she gives new life and meaning to these materials. Particularly by using denim fabrics and various textile wastes, she shows that waste is not just trash but also has artistic potential. Ian Berry's works, created with denim fabrics, draw attention by using these materials as a painter would use paint. By combining different shades of denim fabrics, Berry creates depth and light-shadow effects, giving new meaning to old garments. Sarah Meyers Brent's works reflect chaos and environmental concerns by using waste materials obtained from daily life. Brent explores the aesthetic potential of waste materials and transforms them into an artistic language. These artists not only create aesthetically impressive works using waste materials but also increase environmental awareness and provide a critical view of consumer society. Recycled art has

become an important part of contemporary art practice, allowing artists to engage in environmental activism through waste materials. These works demonstrate how art can be used in a socially and environmentally conscious manner.

Woodcut Printing

Woodcut printing is a technique used in East Asia, particularly in China, in ancient times to print text, images, or patterns on textiles and later on paper. In this technique, a wooden block is carved in such a way that only certain areas and lines are left at the original level; these are inked and printed in a relief printing process. Woodcut printing played a significant role in the spread of written communication, facilitating the mass production of documents and books, contributing to the dissemination and preservation of knowledge. The oldest examples of printing on fabric date back to before 220 AD, and the technique first emerged in China during the Tang Dynasty (618-907). Woodcut printing remained widely used in East Asia until the 19th century, and Japan's Ukiyo-e printmaking art became prominent during this period (Tokuno, 1894). This technique, known as the oldest printing method in the literature, is based on the principle of designing high printing areas in a simple sense and lowering the areas outside the printing by carving. In practice, white areas are first carved in the desired texture, and then paint is applied to the high area remaining on the surface of the mold with a roller and printed on paper. The process of transferring the print to the paper can be done by pressing, or it can be done by pressing the back surface of the paper with a wooden spoon or a wooden material in the form of a roller. (Tekcan, 1997, p. 141). A tree with a hard or soft texture to be used in printing is cut transversely or vertically, then processed as a printing surface, and then the printing mold is prepared by carving with special tools used for carving. The artist draws the pattern on a hard-textured walnut or hornbeam, and then carves the outer parts of the printing area with the help of a scalpel and büren. It is preferable to cut the hard-textured wood transversely as this will facilitate the carving process. In the case of soft wood, vertical cuts are made to obtain relatively larger surfaces, so that the texture of the wood can also be utilized. The artist makes the work whole with the texture of the tree and can transfer the texture to the work. In the woodblock printing technique, separate molds must be prepared for each color. The dye is applied to the surface with a roller and then the pattern is transferred to the paper either with the help of a spoon or a special press (Tekcan, 1997, p. 148).

Image 4. *The People, Woodcut, 1922, 34x45 cm (Kollwitz, 1922)*

Image 5. Stages of the Applications in the Print Workshop

Analysis of the Student's Artworks

The compositions were analyzed separately for each student practice depending on the recycling, woodcut printing method, art theories and aesthetics explained in the course. In this context, the 12 works analyzed were named as "Student Artwork 1", "Student Artwork 2", etc. In the following paragraphs, First, the analysis of the works is presented, linking the chosen subject with the applied method. Then, the meaning of the colors used is explained, followed by an examination of how balance is achieved and the composition is structured. Finally, the visual representation of the work is included.

"Student Artwork 1" (Image 6), "Mood" was determined as the design subject. Within the scope of this project, the student preferred red and green waste fabric materials. In the composition, contrasting colors were carefully used to provide balance and rhythm. While the upper part of the work contains single-colored fabric pieces, a portrait reflecting the student's different moods was created at the bottom, woven with detailed lines on a wooden background. By transforming waste fabrics into artistic expression, this project addresses not only the search for visual aesthetics, but also the harmony of contrasts and the expression of mood. The monochromatic colors used in a minimalist

approach on the upper part and the wooden floor enriched with detailed lines on the lower part provide the viewer with a visual experience, giving the opportunity to explore the mood of the student in depth. The idea behind this design is the desire to express the natural properties of the material and the complexity of mental states, which enhances the power and meaning of art. The Image in the middle adds balance to the composition, while contrasting colors add equal importance and depth to the work. The use of contrasts in this balance increases the aesthetic and semantic richness of the work, further emphasizing the power of art.

Image 6. Student Artwork 1, "Mood," Mixed Media on Paper, 2023, 35x50 cm

"Student Artwork 2", has a design consisting mostly of quadrilateral pieces. The student emphasizes the principle of balance by using similar shapes (Image 7). The red circle at the top of the work draws attention as an element of contrast and creates a visual balance. In addition, in this work, which the student named "Soul Transitions", the squares ordered from large to small reflect the ever-changing nature and complexity of the human mood. The quadrilateral forms shaped with woodcut prints and waste fabrics tell the viewer about the contrasts of the human psyche, sometimes with deep blacks, sometimes with intricate patterns, sometimes with peaceful serenity and sometimes with a circular pattern. Through the skillful combination of materials and forms, this artwork invites the viewer to explore the various and deep layers of human emotions. This artwork invites us to explore the various and deep layers of human emotions through the skillful combination of materials and forms. In particular, the squares created in the work are placed on the far right, smaller squares are placed on the left side to create balance, while the red circle in the middle is positioned in the center as the focal point. This arrangement aims to leave a deep impression on the viewer by maintaining the visual balance of the work.

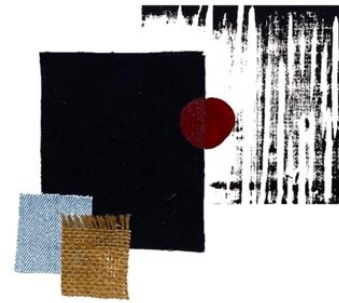

Image 7. Student Artwork 2, "Soul Transitions", Mixed Media on Paper, 2023, 35x50 cm

"Student Artwork 3", "Image Losses" creates visual balance by successfully using the contrast of warm and cold colors with a composition dominated by red and blue colors (Image 8). The 15x15 cm human Image with an engraved skull and a broken heart on a wooden background is detailed by printing it on paper with red color. While the red color expresses pain and loss with its main symbolism in the work, the skull is interpreted as a flower symbolizing the birth of melancholic feelings and the effort to fill the place of things that will not return. The color blue is used to convey melancholy to the viewer, emphasizing the emotional depth and complexity of the work. The three almost equal-sized squares in the composition reflect the transformation of opposites into balance, while the long piece of book positioned at the bottom functions as the unifying and balancing element of the work. This arrangement creates a visual flow and depth of meaning for the viewer and helps the work maintain its thematic integrity.

Image 8. Student Artwork 3, "Image Losses", Mixed Media on Paper, 2023, 35x50 cm

"Student Artwork 4", represents people trying to transfer their emotions to the virtual world. The work titled "Transfer of Emotions to the Virtual World" conveys the message that "human beings search for what belongs to them; however, if they do not choose to observe their own free will during this search, they lose their perception of reality and get lost in this virtual world". The colors chosen purely instinctively represent the search, while the faint Images printed with wood on pieces of waste fabric are used to emphasize the realities that are forgotten but waiting to be remembered.

The purpose of using the color cream in the composition is to depict people who have lost hope and have complex emotions. Likewise, the green color used at the bottom of the composition is preferred to emphasize the feeling of losing hope. In the composition of the painting, the large square and the green-colored square supported underneath it are placed on the left side, so that the square and images placed in the lower right corner to balance the weight of the left side provided the flow and visual balance of the composition. This arrangement (Image 9) allows the viewer's eyes to be naturally drawn to each corner of the painting, enriching the experience of discovering the story and emotional depth of the work.

Image 9. Student Artwork 4, *“Transition of Emotions to the Virtual World”*, Mixed Media on Paper, 2023, 35x50 cm

“Student Artwork 5”, quadrilateral pieces are used to give the viewer a sense of calm and serenity. These geometric shapes also symbolize closed spaces, nobility and weight. The choice of colors also deepens the meaning of the work. Pink gives a sense of emotional warmth and softness, while brown creates a feeling of naturalness and trust. Black is a symbol of mystery and depth, adding a mystical air to the composition and arousing curiosity in the viewer. The combination of these colors is intended to reflect the work's search for inner and outer balance and the effort to discover the emotional and physical existence of man. In this abstract work titled “Dynamic” (Image 10), waste fabrics were used as a ground and the element of contrast was emphasized by placing dark brown and light colors in reverse in the composition; this situation provided balance and rhythm in the design. The abstract pattern carved on wood is inspired by objects we use in daily life such as glass and brushes. The dark brown squares positioned on the right-side balance the contrast with the light-colored square on the left, reducing the weight on the left side of the composition and thus creating a harmonic balance.

Image 10. Student Artwork 5, *“Dynamic”*, Mixed Media on Paper, 2023, 35x50 cm

“Student Artwork 6”, a composition dominated by quadrilaterals symbolizes trust, solidity and logic. By placing the shapes on top of each other, a dynamic and authoritative impression is created (Image 11). The color blue represents a sense of calmness and trust and is associated with a sense of continuity and infinity in the composition. Waste materials in neutral colors are used as a backdrop, creating unity and balance between the different elements that come together in the work. The red and blue colors used in the woodblock print create contrast and give dynamism to the composition and create a balance in harmony with the square shaped fabrics around the print pattern in the middle. The layered placement of the shapes emphasizes the messages that the work wants to convey to the viewer more strongly. Through both visual aesthetics and symbolism, this design reflects the human search for solidity and continuity in the inner world, while offering the opportunity to explore the emotional and semantic depth of colors.

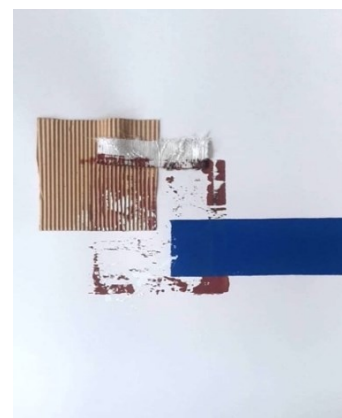

Image 11. Student Artwork 6, *“Trust”*, Mixed Media on Paper, 2023, 35x50 cm

“Student Artwork 7”, represents the Trojan horse according to Greek mythology (Image 12). According to the mythological story, it is told that the Trojan Prince Paris was the unseen starting point of the war by refereeing the beauty contest of the goddesses Aphrodite, Hera and Athena. Inspired by this mythological story, the student chose the

color red for the horse image by using a top piece embroidered with red writing on white fabric. While the color red symbolizes excitement and passion in the composition, it also emphasizes the power and mythological meaning of the horse image. The choice of colors used in the composition carries deep symbolism and offers different emotional layers to the viewer. While white represents purity and cleanliness, red expresses power, passion and warrior spirit. The combination of these colors increases the richness of the work in terms of both aesthetics and meaning. In the work called "Trojan" the concept of balance is an important element in the composition. The student has created a remarkable focal point by using the color red by centering the horse image. While this focal point functions as the balance element of the composition, it also creates a visual rhythm in the eyes of the viewer. The central position of the image and the balance of colors around it provide the work with a visually balanced and impressive integrity.

Image 12. Student Artwork 7, "Trojan", Mixed Media on Paper, 2023, 35x50 cm

"Student Artwork 8", a work is presented in which the basics of existence and non-existence are examined, inspired by the subject of emptiness. In the work titled "Existence and Absence", the existence of an object does not occur without emptiness, as well as the characterization of absence for things we cannot see. In the choice of color, navy blue represents the feeling of depth and mystery, while the color blue provides serenity and peace. Black is used to emphasize the inner depth and mystery of the work. With the combination of these colors, the atmosphere of the work gains both a mystical and an intellectual dimension. Using navy blue fabric as a background, the root is designed with woodcut printing method. The root on the white side of the paper represents emptiness. While using woodcut printing, one of the traditional printing techniques, the composition is shaped with the textures of waste materials. In the work (Image 13), a square piece of fabric was used as the ground and the pattern printed with woodcut printing was placed in the center of the composition, creating a balance in symmetry.

Image 13. Student Artwork 8, "Existence and Absence", Mixed Media on Paper, 2023, 35x50 cm

"Student Artwork 9", the work titled "Thoughts" (Image 14) represents the expression of one's inner thoughts and the repetition of complex thoughts. In this work, in which paper and white fabric are used as a background, the written papers symbolize certain thoughts in the human mind, while the carvings and oval shapes on the wood come together to form the human image. In the choice of colors, ochre symbolizes serenity and calmness, while white creates a neutral background, allowing other colors to stand out. Black emphasizes the inner complexity of the work by increasing the sense of depth and mystery. The diagonal symmetry in the composition gives the work a balanced and aesthetic appearance. The diagonal placement of the two pieces provides visual balance and harmony, offering the viewer a journey of deep thought. This arrangement visually expresses the complexity of the human inner world and the flow of thoughts.

Image 14. Student Artwork 9, "Thoughts", Mixed Media on Paper, 2023, 35x50 cm

"Student Artwork 10", the work titled "Rooster" features a woodcut carved form of a rooster symbolizing awakening. While the rooster symbol emphasizes that people should be sensitive to animals, it can also be perceived as a wake-up call. The light-yellow color is intended to attract excitement and attention and is used to draw the viewer to the center of the work (Image 15). The composition is balanced by using squares represented by angular shapes and their opposites, rounded forms. This balance ensures that the work is both in

aesthetic harmony and offers the viewer a visual fluidity. The squares, consisting of angular and straight lines, evoke a sense of constancy and order, while the rounded forms evoke feelings of movement and fluidity. In this way, the work is rich in both symbolism and compositional balance. The symbolism of the rooster reminds us of the responsibility of humans towards nature and animals, while the compositional balance strengthens the visual expression of the work. In this way, the work not only offers the viewer a visual experience, but also deep intellectual and emotional layers.

Image 15. Student Artwork 10, "Rooster", Mixed Media on Paper, 2023, 35x50 cm

"Student Artwork 11", in the artwork title with "Retro", is inspired by old memories and photographs. Each photograph represents memories of the past and the fragments of these memories. This work, made using waste materials, creates a sense of nostalgia and going back to the past. The black color preferred in the work is used as a color that revives memories and creates deep emotional layers. Light colors (white and cream), the opposite of black, symbolize a return and traces of the past. While the composition consisting of squares represents bonding and strength, balance is achieved in the work by using black color together with light colored waste materials. While these compositional choices strengthen the visual narrative of the work, they both offer the viewer an aesthetic experience and make them think about the past with deep intellectual layers. With the transformation of waste materials into artistic expression, Retro not only offers a visual aesthetic, but also keeps the traces and memories of the past alive (Image 16).

Image 16. Student Artwork 11, "Retro", Mixed Media on Paper, 2023, 35x50 cm

"Student Artwork 12", is a work on the theme of "Woman". This work (Image 17) emphasizes that women can be active in every profession and that women can be successful in jobs that are imposed as 'men's work'. The brown waste fabric used in the composition symbolizes women's capacity to be creative and productive, while the green color expresses that women can sustain their vitality and energy. The colors black, brown, cream and green were carefully selected. Black represents strength and seriousness, brown symbolizes warmth and solidity, while cream symbolizes purity and elegance. The color green is used as texture with thick brush strokes and represents the strength and dynamism of the woman. The composition is composed of rectangular forms, reminiscent of authority and the woman at the center. The forms positioned in the center of the composition provide a visual balance, while the rectangular brushstroke painted in green balances the two forms on the left side. This reinforces the message that the woman is both a central image and an element of balance. This design, with its masterful use of colors and forms, emphasizes the place and importance of women in society and offers the viewer an aesthetic and intellectual experience. The power, creativity and vitality of women are powerfully expressed through the colors and textures used.

Image 17. Student Artwork 12, "Women", Mixed Media on Paper, 2023, 35x50 cm

In this study, aimed at determining the contribution of students' ability to create compositions by transforming fabric waste materials into artworks through woodblock printing, it was concluded that the collage technique, based on art theories, was used at a sufficient level. During the research process, students gained knowledge about waste materials, sustainability, and recycling, and subsequently, they created their compositions adhering to the principles of art. As a result, it was observed that the students' designs were realized in accordance with the mentioned principles, and they also had the opportunity to reinforce the theoretical knowledge they possessed.

Conclusion and Recommendations

In the 21st century, rapid consumption and overproduction have led to the problem of waste, which harms the

environment and living beings. Therefore, reducing waste and promoting recyclable products are of great importance. This study aims to address environmental pollution by utilizing waste fabrics in art and offering a sustainable solution. The recycled art installation created by students demonstrates how fabric waste can be transformed into art and raises awareness. Student works creatively incorporate individual and social themes. The deliberate use of colors and forms ensures that each piece conveys a strong message. The use of waste materials not only fosters environmental awareness but also carries traces of the past. These artworks offer originality in material and form usage while embodying deep meanings. "Mood" uses contrasting colors to reflect emotional balance, while "Soul Transitions" explores the changing nature of the human soul, inviting inner discovery. "Image Losses" symbolizes loss and melancholy with red and blue, and "Transfer of Emotions to the Virtual World" portrays emotions lost in the virtual realm. "Dynamic" expresses the search for balance through geometric forms and color contrasts, and "Trust" emphasizes security and continuity. "Trojan" explores a mythological theme, symbolizing power and passion, while "Existence and Absence" presents the balance between existence and non-existence. "Thoughts" conveys the complexity of inner thoughts with colors, and "Rooster" symbolizes nature and awakening. "Retro" brings nostalgia and past memories to life, while "Woman" highlights female strength and creativity. All artworks provide the viewer with both visual and emotional depth. Waste materials serve as educational tools, while students assume the role of designers. The relationship between the designer and the material directly influences the creativity and originality of the artwork. Each waste fabric piece is evaluated from different visual, technical, and semantic perspectives, gaining an artistic identity. Fabric scraps, often seen as shapeless and worthless, become unique designs when integrated into art. This process proves that a sustainable and nature-friendly approach is possible. The study highlights that both artists and non-artists can embrace the idea of transforming waste into valuable products. When appropriate resources are used in education, lessons become more effective, engaging, and instructive. Additionally, individuals are guided on how waste materials can be recycled. At a societal level, traditional authorities must encourage the reuse of waste. Leaders should support innovative individuals and companies that repurpose waste fabrics by organizing competitions and offering rewards. Implementing reward systems, especially in education, is essential for raising awareness among younger generations.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval was obtained from Trabzon University Local Ethics Committee (Date: 30.10.2018, Number: 2018-10/194)

Informed Consent: Written informed consent was obtained from the participants

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Etik Komite Onayı: Etik kurul onayı Trabzon Üniversitesi Yerel Etik Kurulu'ndan (Tarih: 21.08.2024, Sayı: 2024-8/1.7) alınmıştır.

Bilgilendirilmiş Onam: Katılımcılardan yazılı onam alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

References

- Alpat, E. (2012). What is slow fashion?. *Journal of Akdeniz Sanat*, 5(7), 33-46. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/275379>
- Antmen, A. (2009). *20. Yüzyıl Batı sanatında akımlar*. Sel.
- Arnason, H. H., & Kalb, P. R. (2004). *History of modern art: Painting, sculpture, architecture, photography*. Prentice Hall.
- Baudrillard, J. (2004). *Tüketim toplumu: Söylenceleri/Yapıları* (N. Tural & F. Keskin, Trans.; 2nd ed.). Ayrıntı. (Original work published 1970).
- Bekar, İ. (2023). Evaluation of the use of waste material in furniture design through examples. *Journal of Art & Design*, 13(1), 84-99. <https://doi.org/10.20488/sanattasarim.1313909>
- Benek, S. A. (2023). Geri dönüşüm yönteminin günümüze yakın sanat eserlerindeki yeri: İzlelenen yolun incelenmesi. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*, 9(26), 11-20. <https://doi.org/10.51293/socrates26-224>
- Berry, I. (2019). *Micheal Schumacher* [Painting]. Ian Berry Art in Denim. <https://www.ianberry.org/portraits>
- Berry, I. (n.d.). *About Ian Berry*. <https://www.ianberry.org/about>
- Chavan, R. B. (2014). Environmental sustainability through textile recycling. *Journal of Textile Science & Engineering*, 2(2), 31-37. <https://pdfs.semanticscholar.org/1904/daaa41cebc1c380ed09b007d1ced8546debf.pdf>
- Curtis, D. J., Reid, N., & Ballard, G. (2012). Communicating ecology through art: What scientists think. *Ecology and Society*, 17(2), 33-35. <http://dx.doi.org/10.5751/ES-04670-170203>
- Dağ, M. (2020). *Application example of design works with waste objectives in visual arts* (Thesis No. 612630) [Master thesis, Gazi University]. Thesis Center of YOK.

- Enes, E., & Binboğa, E. B. (2021). Creating a work of art from waste denim clothes by upcycling method: An examination of Deniz Sağdıç's portrait works. *Art-e*, 14(28), 882-901. <https://doi.org/10.21602/sduarte.989035>
- Favero, P. A., Mass, J., Delaney, J. K., Woll, A. R., Hull, A. M., Dooley, K. A., & Finnefrock, A. C. (2017). Reflectance imaging spectroscopy and synchrotron radiation x-ray fluorescence mapping used in a technical study of the blue room by pablo Picasso. *Heritage Science*, 5(2), 1-18. <https://doi.org/10.1186/s40494-017-0126-5>
- Finn, A. (2015). Sustainable fashion design: Minimization as a future design strategy for people, profit and planet. In *Unmaking Waste 2015 Conference Proceedings* (pp. 637-644). https://www.academia.edu/37068078/Finn_A_2015_Sustainable_fashion_design_Minimization_as_a_future_design_strategy_for_people_profit_and_planet_In_Unmaking_Waste_2015_Conference_Proceedings_Adelaide_South_Australia_22_24_May_2015
- Gatto, J. A., Porter, A. W., & Selleck, J. (1978). *Exploring Visual Design*. Davis Publications.
- Gomez, A. (1999). American art of conspicuous recycling. *Art Education*, 52(3), 25-40. <https://doi.org/10.1080/00043125.1999.11652870>
- Güngör, İ. H. (1972). *Temel tasarım*. Çeltüt Printing House.
- Gupta, R., Kushwaha, A., Dave, D., & Mahanta, N. R. (2022). Waste management in fashion and textile industry: Recent advances and trends, life-cycle assessment, and circular economy. In C. M. Hussain, S. Singh & L. Goswami (Eds.), *Emerging Trends to Approaching Zero Waste: Environmental and Social Perspectives* (pp. 215-242). Elsevier. <https://doi.org/10.1016/C2020-0-02541-7>
- Hershon, R. (2023, March 21). *Sarah Meyers Brent brings new life to the objects we leave behind*. Boston Art Review. <https://www.bostonartreview.com/read/sarah-meyers-brent-profile>.
- Hiller-Connell, K. Y., & Kozar, J. M. (2014). Environmentally sustainable clothing consumption: Knowledge, attitudes, and behavior. In S. S (Ed.), *Roadmap to sustainable textiles and clothing: Environmental and Social Aspects of Textiles and Clothing Supply Chain* (pp. 41-61). Springer. https://www.academia.edu/33217542/Environmentally_Sustainable_Clothing_Consumption_Knowledge_Attitudes_and_Behavior
- Jayanti, A., & Widyarko, W. (2021). Fast fashion synthetic fabric waste as an alternative noise absorbent material. In *AIP Conference Proceedings: Vol. 2376* (pp. 1-7). AIP Publishing. <https://doi.org/10.1063/5.0063595>
- Koç, E., & Çinçik, E. (2010). Analysis of energy consumption in woven fabric production. *Fibres & Textiles in Eastern Europe*, 18(2), 79-127. [http://www.fibtex.lodz.pl/pliki/Fibtex_sskubsc9tle2w75\).pdf](http://www.fibtex.lodz.pl/pliki/Fibtex_sskubsc9tle2w75).pdf)
- Kollwitz, K. (1922). *The people* [Woodcut Print]. Wikiart. https://www.wikiart.org/en/kathe-kollwitz/not_detected_235986
- Mamur, N. (2017). A study on sustainability and environmental education in art education. *Ege Journal of Education*, 18(2), 774-794. <https://doi.org/10.12984/eggefd.315404>
- Manco, T. (2012). *Raw+material=art: Found, scavenged and upcycled*. Thames & Hudson.
- Meyers-Brent, S. (2017). *Beautiful mess* [Exhibition]. Kingston Gallery, Boston, United States. <https://sarahartist.com/ artwork/4242237-Beautiful%20Mess.html>
- Mittler, G. A. (1994). *Art in focus* (3rd ed.). Glencoe/McGraw-Hill School Pub.
- Sağdıç, D. (2024). Atatürk [Installation]. Bigumigu. <https://bigumigu.com/haber/tekstil-atigindan-sanat-eserine/>
- Sağlam, F., & Enginoğlu, T. (2016). The use of waste objects in art education. *The Western Anatolia Journal of Educational Sciences (WAJES)*, 7(14), 45-58. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/358693>
- Tekcan, S. S. (1997). *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi 3*. Yem.
- Tokuno, T. (1894). *Japanese wood-cutting and wood-cut printing*. US Government Printing Office.
- Uz, A. (2023). Kolaj tekniği ve yaratıcı sanat eğitimi için önemi. *İdil*, 12(108), 1082-1094. <https://www.idildergisi.com/makale/pdf/1689587534.pdf>
- Wang, Y. (Ed.). (2006). *Recycling in Textiles*. Woodhead Publishing.
- Wiguna, I. P., Yeru, A. I., Zen, A. P., Yuningsih, C. R., & Kusumanugraha, S. (2021). *Use of municipal solid waste and pigment fluorescent as a medium painting*. In *IOP Conference series: Materials science and engineering: Vol. 1098* (pp. 1-5). IOP Publishing. <https://doi.org/10.1088/1757-899X/1098/5/052015>
- Woolridge, A. C., Ward, G. D., Phillips, P. S., Collins, M., & Gandy, S. (2006). Life cycle assessment for reuse/recycling of donated waste textiles compared to use of virgin material: An UK energy saving perspective. *Conservation and Recycling*, 46(1), 94-103. <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2005.06.006>
- Yıldız-İlden, S., & Sarıca, S. (2023). Explore the opportunities of transformation and waste in contemporary art. *Art and Interpretation*, 41(1), 82-89. <https://doi.org/10.5152/AI.2023.221652>
- Yılmaz, M. (2006). *Modernizmden Postmodernizme sanat*. Ütopya.
- Yücel, F. (2003). Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında çevre korumanın ve ekonomik kalkınmanın karşılığı ve birlikteliği. *Çukurova University Social Sciences Institute Journal*, 11(11), 100-120. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/50136>
- Yücel, S., & Tiber, B. (2018). Sustainable fashion in ready wear industry. *Journal of Textiles and Engineer*, 25(112), 370-380. <https://doi.org/10.7216/1300759920182511211>
- Yurtkulu, E., Yavlak, G. (2022). In sustainable educational materials illustrative approaches and a suggestion. *Art-e*, 15(29), 265-283. <https://doi.org/10.21602/sduarte.1063577>

Kavramsal Sanat ve Fotoğrafta Estetik

Conceptual Art and Aesthetics in Photography

Inci ÖZBAŞ¹

¹Istanbul Aydın Üniversitesi,
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Grafik
Tasarımı Anasanat Dalı, Sanatta
Yeterlilik Öğrencisi, İstanbul, Türkiye

Sefa ÇELİKSAP²

²Istanbul Aydın Üniversitesi, İletişim
Fakültesi, Radyo-TV Sinema Bölümü,
İstanbul, Türkiye

öz

Tarihsel süreçte sanat her zaman kavramlarla ilişki içinde olmuştur, ancak kavramsal sanatın ortaya çıkışıyla sanatçılar, çalışmalarında malzemeyi değil kavramları ve fikirleri ön planda tutmuşlardır. Resim sanatının temel işlevlerinden biri gibi görülen gerçekliği temsil etme durumu, yani belgesel niteliği, fotoğrafın keşfiyle değişime uğramıştır. Bu gelişme, sanatçıları özgürleştirmiş, iç dünyalarını, özgün düşüncelerini dışavuracak çalışmaların önünü açmış ve kavramsal sanatın temel etkenlerinden biri oluşmuştur. Zamanla bu yeni sanat anlayışından fotoğraf da etkilenmiş, kavramsal fotoğraf tanımı ortaya çıkmıştır. Bu makalede daraltılmış kotalı örneklem olarak kavramsal sanat ve fotoğraf ilişkisini en iyi temsil eden öncü sanatçılardan Joseph Kosuth ve John Baldessari seçilmiştir. Sanatçıların eserleri, fotoğraf ve metin kullanımı üzerinden kavramsal sanatın estetik ve anlam çerçevesinde nasıl dönüştüğünü irdelemektedir. Kavramsal fotoğrafta, özellikle Baldessari'nin katkısıyla geleneksel kompozisyon anlayışı ve estetik algı değişime uğramıştır. Sanatçı, çalışmalarında gündelik görüntüleri ve metinleri kullanarak sanatı sorgulamış; fotoğrafın estetik değerlerinden ziyade, düşünsel boyutunu ve iletişimdeki rolünü ön plana çıkarmıştır. Böylelikle "iyi" fotoğraf tanımı da güncellenmiştir. Bu makale, kavramsal sanatın oluşumu ile fotoğraf arasındaki ilişkiyi ve bu süreçte estetik anlayışın dönüşümünü incelemiştir. Bu doğrultuda, günümüzde estetikle ilişkisini koruyan kavramsal yaklaşımların varlığı da göz önünde bulundurularak, yazarların özgün sanat eserlerine yer verilmiş ve kavramsal sanatın günümüzdeki yansımaları çeşitlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kavramsal Sanat, Fotoğraf, Estetik

ABSTRACT

Throughout history, art has always been in relation with concepts. However, with the emergence of conceptual art, artists prioritized ideas and concepts over materials in their works. The function of painting as a means of representing reality its documentary nature underwent a transformation with the invention of photography. This development liberated artists, enabling them to express their inner worlds and unique ideas, paving the way for works that emphasize thought rather than materiality, ultimately becoming one of the fundamental factors of conceptual art. Over time, photography was also influenced by this new artistic approach, leading to the emergence of the concept of conceptual photography. In this study, Joseph Kosuth and John Baldessari, two pioneering and foundational artists who best represent the relationship between conceptual art and photography, were selected through a narrowed quota sampling. Their works explore how conceptual art has evolved within the framework of aesthetics and meaning through the use of photography and text. In conceptual photography, particularly with Baldessari's contributions, traditional notions of composition and aesthetic perception have undergone significant changes. The artist has questioned art by incorporating everyday images and texts into his works, emphasizing the intellectual dimension of photography and its role in communication rather than its aesthetic values. Consequently, the definition of 'good' photography has been revised. This study examines the relationship between the emergence of conceptual art and photography, as well as the transformation of aesthetic perception in this process. In this context, considering the existence of conceptual approaches that still maintain a connection with aesthetics today, the authors' original artworks have been included, and the contemporary reflections of conceptual art have been exemplified.

Keywords: Conceptual Art, Photography, Aesthetics

Geliş Tarihi/Received 19.09.2024
Revizyon Talebi/Revision Requested 20.02.2025
Son Revizyon/Last Revision 26.02.2025
Kabul Tarihi/Accepted 01.03.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 27.03.2025

Sorumlu Yazar/Corresponding author:

Inci ÖZBAŞ

E-mail: inciozbas@stu.aydin.edu.tr

Cite this article: Özbaş, İ., & Çeliksap, S. (2025).

Conceptual art and aesthetics in photography. *Art*

Vision, 31(54), 71-81.

<https://doi.org/10.32547/artvision.1553127>

Content of this journal is licensed under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Yeni nesil sanat çalışmaları içerik ve teknik açıdan estetik algıları sorgularken, farklı disiplinlerin bir arada kullanılması eserlerin çokça sorgulanmasına neden olmaktadır. Kavramsal sanat başlığı altında sunulan bu çalışmaları yorumlarken gelişim sürecinin de dikkate alınması önemlidir. Kavramsal sanatın kurucu sanatçılarından Kosuth, sanatı içerisinde “dil” ile plastik malzemenin yerini değiştirmiş, sanatında dilin ve anlamın önemine vurgu yaparak izleyiciyi çalışmalarıyla diyalog içinde olmaya yönlendirmiştir.

Kosuth sanat eserini yalnızca estetik bir nesne olarak değil, aynı zamanda sanatın kendisi hakkında bir soruşturma alanı olarak ele almıştır. Bu bağlamda, sanatın varlığına ve tanımına dair sorular üreten çalışmaları, analitik ve dil merkezli bir yapıya sahiptir. Özellikle metin ve nesnelere bir araya getirdiği eserlerinde, sanatın ne olduğu ve nasıl tanımlandığı üzerine yoğunlaşmıştır. Kosuth’un çalışmaları, sanatın kendini ifade etme biçimini ve onun anlam üretme sürecini eleştirel bir şekilde ele almasını sağlar. Estetik kaygılar yerine düşünsel içeriğe odaklanan sanat anlayışı, onun geleneksel sanat pratiklerinden uzaklaşmasını sağlamıştır. Böylelikle sanatın yalnızca görsel bir deneyim değil, aynı zamanda felsefi bir sorgulama alanı olduğuna dikkat çekmiştir (Arı, 2022).

Kosuth eserlerinde dilin sanatta nasıl bir araç olarak kullanılabileceği ve izleyici ile nasıl bir iletişim kurulabileceğini gösterir, kelimeleri sözlüklerden sanat ortamına taşıyarak sanat ve dil arasındaki ilişkiyi sorgulamıştır. *Bir ve Üç sandalye* isimli çalışmasında, nesnenin kendisi, fotoğrafı ve tanımını kullanarak bu üçü arasındaki ilişki üzerinden sanatın ne olduğunu ve nasıl algılandığını araştırmıştır. Kosuth’un sanat ve dil arasındaki ilişkiyi sorgulayan yaklaşımı, göstergebilimin sanat analizinde nasıl bir yöntem olarak kullanılabileceğine dair önemli bir bağlam sunmaktadır.

Göstergebilimin ana unsuru olan “gösterge” kavramı iletişim dilimizde önemli rol oynar. Gösterge bir bakıma konuyu anlatan semboldür. Bu çalışmanın yöntemi olan nitel araştırma tekniklerinden göstergebilimsel çözümleme yöntemi, Ferdinand de Saussure ve Charles Sanders Peirce tarafından temellendirilip, süreç içerisinde Fransız Pierre Guiraud ve Roland Barthes tarafından da iletirilmiştir. Göstergebilimi, ilk olarak dilbilimci Ferdinand de Saussure yapısal dilbilim üzerine geliştirmiş, ancak Amerikalı filozof ve dilbilimci Peirce tarafından “semiyotik” kavramı geliştirilerek farklı bir çerçeve ile sunulmuştur. Göstergebilimin temelinde var olan kavram “gösterge” dir. Nimet Keser’in *Sanat Sözlüğü* kitabındaki tanımıyla “Semiyotik” terimi Yunanca bir terim olan sema (işaret)’dan gelir. Dil, sanat, müzik, film vb. kültürel ifadeler göstergelerden oluşur. Gösterge başka bir şeyin yerine anlamlı olarak geçebilecek herhangi bir şeydir

(2009, s. 308). Peirce, göstergeleri görüntüsel gösterge, belirtisel gösterge ve simge olarak üç grupta ele alır. Bu anlam sınıflandırmasına göre çalışmamızın alanı olan fotoğraf, görüntüsel göstergedir. Duman, ateşin belirtisel göstergesidir. Sözcük ise bir simgedir. Buna göre, görüntüsel gösterge nesnesiyle benzerlik içerir. Örneğin bir portre fotoğrafının nesnesi olan kişiyle kurduğu benzerlik ilişkisi, herhangi bir fotoğrafı gösterirken kişiyi tanıtıyormuş gibi bir tanımlama yapılması gibi. Bir çerçevedeki fotoğrafı gösterirken “annemin fotoğrafı” demek yerine “annem” demek, fotoğrafın kendi tanımından sıyrılıp, fotoğrafın nesnesi olarak tanımlandığını gösterir.

Terry Barrett, *Neden Bu Sanat? Çağdaş Sanatta Estetik ve Eleştiri* kitabında “Fotoğraflar gördükleri şeye benzer ve aynı zamanda gördükleri şeyden meydana gelirler” tanımıyla fotoğrafın nesnesi ile olan ilişkisi hakkında yorumunu belirtir (2015, s. 200). Dilsel ve görsel temsiller işaret sisteminin birer parçasıdır. Dil gibi fotoğraf da göstergebilimsel olarak çözümlenebilir. Fotoğrafın vurgulamak istediği mesaj, ışık, renk, doku ve perspektif gibi kompozisyon öğeleri sayesinde izleyici tarafından okunabilir. Bu konuda John Fiske şöyle bir tanımlama yapar;

Göstergebilim, tarihsel süreçteki gelişiminde farklı disiplinlerce bir “okuma” yöntemi olarak ele alınmıştır. Göstergebilim fotoğraf ve resim alanında bile “alıcı” terimi yerine “okur” terimini tercih eder, çünkü okur terimi çok daha önemli bir etkinliği ifade eder ve dahası, okuma öğrenilen bir şeydir, yani okurun kültürel deneyimi tarafından belirlenir. Okur kendi deneyimlerini, tutumlarını ve duygularını metne taşıyarak metnin anlamlandırılmasına doğrudan katkıda bulunur (Fiske, 2003, s. 62).

Bu bağlamda, bir fotoğrafta yapılacak analiz, işaret veya sembollerin taşıdığı anlamları, bunların gerçek dünyadaki karşılığı veya gönderme yaptığı şeylerin sosyal, kültürel, tarihsel vb. gibi bağlamlara göre, izleyici tarafından kendi kültürel arka planları, deneyimleri, tecrübeleri doğrultusunda yorumlanmasıdır. Bu, gösterilen, gösterge, gösteren üçgenindeki analizlerdir. Kavramsal düşünce anlayışını öne çıkartan bir sanat fotoğrafına baktığımızda, fotoğrafın görünen estetik niteliklerinden çok verdiği mesaj ve anlattığı düşüncüyü ön plana çıkartmasıyla izleyiciyi görüntünün arkasındakini keşfetmeye yönlendirir.

Bu alanda çalışmalar yapan Baldessari, kavramsal fotoğrafın gelişimi ve kabulünde rol almış önemli bir sanatçıdır. Eserlerinde geleneksel fotoğraf anlayışından uzaklaşmış ve 1960’lardan itibaren sanat alanında yaptığı yenilikçi çalışmalarla fotoğrafın sadece görsel bir üretim aracı olmadığını, aynı zamanda kavramsal bir ifade biçimi olarak da kullanılabileceğini göstermiştir.

Baldessari, sanatı görseller ve kelimeler arasındaki ilişkiyi irdeleyen bir araştırma alanı olarak ele almış, popüler kültürden beslenen imge ve metin kombinasyonlarını kullanarak sanatın anlam üretme biçimlerini sorgulamıştır. Farklı medya türlerini (fotoğraf, kolaj, resim, film ve video) bir araya getirerek, sanatın hem estetik hem de kavramsal yönlerine dair alternatif bir bakış açısı sunmuştur. Özellikle reklam, televizyon, film ve basılı medyadan aldığı imgeleri sanatına dahil eden Baldessari, sanatın algılanma biçimini ve kültürel kodlarını araştırmıştır. Onun çalışmaları, geleneksel kompozisyon kurallarına meydan okuyarak, görsel ve metinsel anlatımın nasıl iç içe geçebileceğini ve sanatın yalnızca görsellikten ibaret olmadığını göstermeye odaklanmıştır (Özeskici, 2019).

Araştırmanın Amacı

Bu makalenin amacı, kavramsal sanatın oluşum süreci ile fotoğrafın ilişkisini ve süreç içerisinde gelenekselden kavramsala geçiş ile fotoğraftaki estetik görüşün değişimini incelemektir. Makalede, fotoğrafın kavramsal sanatın oluşumuna etkisi, bu sanattan sonra fotoğrafta estetiğin konumu ve kavramsal sanatın varlığı ile geleneksel fotoğraftaki "iyi" fotoğraf tanımı irdelenmiştir. Ülkemiz sanatçılarının örnek çalışmalarıyla da kavramsal sanat düzleminde değişen estetik tanımının fotoğraftaki kullanımı örneklendirilmiştir.

Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma tekniği bağlamında göstergebilimsel çözümleme yöntemi tercih edilmiştir. Çalışmada kavramsal sanat ve fotoğraf ilişkisini incelemek üzere öncü sanatçılar Kosuth ve Baldessari'nin eserleri daraltılmış kotalı örneklem için seçilmiştir. Bu iki sanatçının örneklem olarak seçilme nedeni, kavramsal sanatın temel ilkelerini ve fotoğraf ile olan ilişkisini en iyi şekilde yansıtmaları, çalışmalarında metin ve fotoğrafı sanat ortamında kullanarak, kavramsal sanat düzleminde estetik ve anlam arasındaki ilişkiyi sorgulamalarıdır. Kosuth'un çalışmaları, sanatın tanımı ve dil ile olan ilişkisini sorgulayarak, anlam üretme süreçlerine odaklanmaktadır. Baldessari ise görseller ve metinler arasındaki ilişkiyi irdeleyen yaklaşımıyla, fotoğrafın kavramsal sanat içindeki rolünü sorgulamıştır. Her iki sanatçı da, sanatın geleneksel sınırlarını aşarak, izleyiciyi sanatın doğası, anlamı ve anlatım biçimleri üzerine düşünmeye yönlendiren eserler üretmişlerdir. Seçilen eserler, kavramsal sanatın ortaya çıktığı ve geliştiği 1960'lar ve 1970'ler dönemine ait olup, bu dönemin temel sanat anlayışını yansıtan temalar içermektedir. Kosuth, sanatın dilsel boyutunu merkeze alan çalışmalarıyla, sanatın ne olduğunu tanımlama sürecine odaklanırken, Baldessari ise estetik kaygıları geri plana iterek, fotoğrafı ve görselleri kavramsal bir ifade biçimi olarak ele

almıştır. Özellikle dil, metin, gündelik nesnelere ve fotoğrafik anlatım gibi kavramların sorgulandığı eserler tercih edilmiştir. Seçilen eserlerin kavramsal derinliği, sanatın anlamı ve dil gibi konular üzerine izleyiciyi düşünmeye yönlendirerek, kavramsal sanatın estetik kaygıları reddedip düşünceyi ön plana çıkaran yaklaşımını yansıtmaktadır. Bu kriterler doğrultusunda seçilen eserler, kavramsal sanatın fotoğraf ile olan ilişkisini ve bu ilişkinin estetik anlayışa olan etkisini derinlemesine incelemek için uygun bir örneklem oluşturmaktadır. Bu makalede, yazarların özgün sanat eserlerinden örnekler sunularak, kavramsal sanatın teorik tartışmalarının pratikte nasıl uygulandığı ortaya konmuş ve günümüzdeki yansımaları ele alınmıştır. Kavramsal fotoğrafın, estetik anlayışı büyük ölçüde sorguladığı ve dönüştürdüğü kabul edilse de, günümüzde estetik değerleri koruyan kavramsal yaklaşımlar da varlığını sürdürmektedir. Bu nedenle, çalışmada yazarların eserlerine yer verilmesi, kavramsal sanatın estetikle kurduğu ilişkiye dair daha geniş bir perspektif sunmak amacıyla tercih edilmiştir.

Bulgular

Kavramsal Sanat

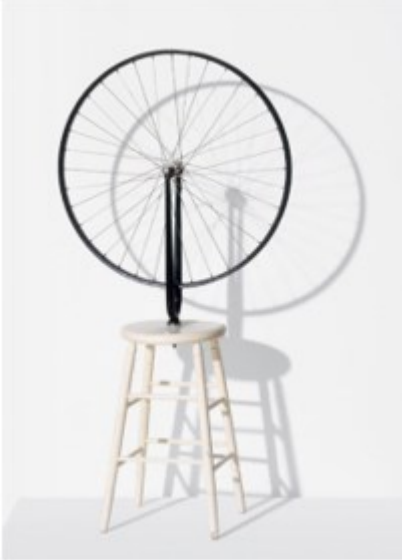
Geleneksel olarak sanatın amacı düşünüldüğünde, estetik ve güzel kavramlarının öne çıktığı üretimlerle izleyicisinde duygusal etki yaratmaktır. Platon ve Aristoteles'in kısa tanımına göre sanat "öykünme"dir; Osmanlıca "taklit", Yunanca "mimesis", anlamına gelmektedir. Hançerlioğlu, sanatın, "insanla nesnel gerçeklik arasındaki estetik ilişki" olduğunu ve nesnel gerçekliğin sanatçıda estetik biçimlerde yansıdığını belirtir (2002, s. 364).

Kavramsal sanat başlarda minimal sanatın devamı gibi ortaya çıksa da üretimlerde formlar aşırı şekilde yalınlaştırılarak düşünce ve kavramın öne çıkması amaçlanmıştır. Bu durum Kosuth ve Lawrence Weiner gibi sanatçılar tarafınca estetiğin reddi, biçimsel form kaygısı olmayan bir sanat anlayışı düşüncesi ve bireysel bir sanat dili oluşturmaktan uzaklaşılmasıyla sonuçlanmıştır. Sanat kavramı ve sanat tanımının irdelenerek yeniden yapılması, diğer düşünce alanları içerisinde sanatın yerinin belirlenmesine önem verilerek, dilbilim (Kosuth), felsefe ve matematik örneklerinden yararlanarak sanatın işlevinin sorgulanmasında yine sanat kullanılmıştır. Kavramsal sanatta ortak anlam bakımından gizlenenler; objeler arasındaki tekrarlanan ilişki, objelerin dilbilimsel anlamlı göstergeleri, dili malzeme gibi kullanma, güzelliğin yok sayılması, fotoğrafik veriler üzerinden devam eden araştırmalar ve formel sanata karşı oluşan her açılıma tepki verilmesidir (Eroğlu, 2020, s. 67-68).

Birçok farklı sanat tanımının tartışma konusu olmasına rağmen, genel bir tanımı yapılamamıştır. Sanatın zaman içerisindeki değişimleriyle, 20. yüzyıl başlarında sanatçıların

soyutlama, hazır nesne, kolaj gibi unsurları dahil etmeleriyle sanat tanımı güncellenmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle oluşan yeni sanat alanlarının katılımıyla, kavram sanatları, performans sanatları, fotoğraf, video, mücevher, kostüm ve tekstil gibi alanları da kapsayarak tanımı daha da genişlemiştir (Keser, 2009, s. 292).

Kavramsal sanat tanımına baktığımızda, ilk kez Marcel Duchamp ile sanatta kavram olgusu araç olmaktan çıkıp amaç olarak sunulmuştur. Duchamp 1913 yılında *Bisiklet Tekerleği* isimli çalışmasında (Görsel 1) bir tabureye özne yerine nesne oturtturarak, nesne ve öznenin yerlerinin değişmesiyle kavram ve kavramsallaştırmaya dair hareketi başlatmıştır. Duchamp'ın önerdiği sanat "kavram" dolaylı şekilde de "kavramsallaştırma" olmuştur. Sanatçı, sanatın boya, fırça ve tuval gibi argümanlarını reddederek, buna karşı olarak "hazır yapım"lar ile biçimden çok düşünce odaklı bir sanat önermiştir. 1917'de sergilediği Çeşme Pisuar, buna iyi bir örnektir (Eroğlu, 2020, s. 21-22).

Görsel 1. *Bicycle Wheel* (Duchamp, 1913)

Kavram Sanat (Concept Art) vurgusu ilk defa 1961 yılında, İkinci Dünya Savaşı sonrası biçimsel sanat hareketlerinin tümüne karşı durarak, Henry Flynt tarafından terim olarak kullanılmıştır. Bu terim, formlara karşı düşünceler ve kavramlar önermiştir. Kavram sanatı olarak kullanılan terimin kavramsal sanata dönüşmesinde iki önemli kaynak vardır: Bunlar Art&Language ve Kosuth'dur. Özellikle 1973'den sonraki metin ve çalışmaları bu kapsamda sayılabilir. Bu yeni sanat algısında bilhassa okuma ve tartışma, görmeden önde yer almaktaydı (Eroğlu, 2020, s. 7). Düşüncenin öne geçtiği sanat pratiğinin etkisi güçlü şekilde hissedilince, eserin maddi varlığı ve biçimi etkisini büyük oranda kaybetmiştir. Başlangıçta 'Düşünce Sanatı' ve 'Enformasyon Sanatı' şeklinde isimlendirilen bu yeni eğilimler, Sol Lewitt'in kendi çalışmalarının kavramsal yapısını vurgulamak adına 1967'de *Artforum* dergisinde "Kavramsal Sanat Üzerine Paragraflar"

başlıklı yazısından sonra "Kavramsal Sanat" başlığında dönemin birçok alternatif ifade biçimini kapsayan genel bir terim haline gelmiştir (Antmen, 2009, s. 193). Norbert Lynton, müzelerde izlenen sanat eserlerine aşırı övgü yapıldığını, bu izlenime birkaç saniye gibi bir sürede ulaşılamayacağını, sanatçının ününün eserden alınan hazzın yerine geçtiğini belirtir. Kavramsal sanatın, sahip olunan sergilenebilir nesneyi devre dışı bırakarak bu durumu önleyeceğini belirtir. Lynton, estetiği dışladığını ve sanatın bir zevk aracı olmadığını söyleyerek klasik manadaki sanattan belirgin bir kopuş yaşadığını belirtir. Önemsenen biçim değildir, metinsel içeriktir; bu içeriğin anlaşılması için biçim sadece bir araçtır (1989, s. 339; akt. Koca, 2017, s. 97).

Kosuth'a göre sanatsal olsun veya olmasın, dünyadaki bütün nesnelere estetik düşünce bakımından aynı öneme sahiptir, Çağdaş sanat alanındaki bir nesnenin estetik değeri, yeni anlayışa göre estetik yargılarla ilişkisinin olmadığı anlamındadır ve "estetik kaygılar bir nesnenin işlevine ya da varoluş nedenine her zaman yabancıdır" (Yılmaz, 2013, s. 292).

Kosuth, sanatta anlamın üretimini ve işlevini mekânsal yerleştirmeleriyle sanat ve dil arasındaki ilişkiler kapsamında sorgulamıştır. Kosuth'a göre, sanat "yalnızca nesnenin biçimsel gerçekliğine bağlı olarak ortaya çıkmamaktadır. Sanatın kendisini meydana getiren düşünce ile olan ilişkisi, onu ortaya koyan nesneden çok daha önemlidir" (Göktaş, 2014, s. 57). Sözlüklerden sanat ortamına taşınan kelime tanımlarını gösteren teknik yöntemle büyütülmüş fotoğrafik kopyalardan oluşan görseller, dilin de aynı sanat gibi soyutlamalar içerebildiğine dikkat çekerken, izleyiciyi dilbilimsel olan bir önermeyle sanat ve dil arasındaki benzerlikler üstüne düşünmeye yönlendirir (Görsel 2) (Göktaş, 2014, s. 60). Buradaki dilden kasıt, şiir roman gibi yazılı edebiyat türünde metinleri oluşturan harflerin, kelimelerin ve cümlelerin bir kavramsal sanat estetiği içerisinde vücut bulması ve işlevinin değişmesidir

Görsel 2. *Clock One and Five* (Kosuth, 1965a)

Kosuth'un yapmış olduğu başka bir enstalasyon çalışması, 1965 tarihli *Bir ve Üç Sandalye*'dir (Görsel 3). Bu çalışmada bir nesneyi temsil edecek üç farklı yol izleyiciye sunulmaktadır; nesnenin kendisi (sandalye), temsil ettiği düşünce (fotoğrafi) ile nesnenin sözlü olan soyutlaması (tanımı) görülmektedir. Kosuth, böylece bir fikrin net temsilinin yapılması ve iletilmesi durumunun imkânsızlığını ortaya koyarak, izleyiciye şöyle bir soru bırakmaktadır: Gerçek sandalye hangisidir? (İncirkuş, 2020, s. 616).

Görsel 3. *One and Three Chairs* (Kosuth, 1965b)

Ahu Antmen, *20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar* adlı kitabında, estetik hazzı ve görsel deneyimleri dışlayan kavramsal sanatçılardan Kosuth'un sanatın sanat olma durumunun, kendiliğinden kavramsal bir hal olduğunu belirttiğini ve dil yoksuna sanatın da olmadığını savunduğunu ifade eder (2009, s. 195). Kosuth'un sanat ve dil arasındaki bu güçlü bağlantı vurgusu, kavramsal sanatın biçimden çok düşünceyi ön plana çıkarmasıyla paralellik göstermektedir.

Kavramsal sanat, sanatı yalnızca biçimsel bir yapı olarak ele almak yerine, sanat üzerine düşünmeyi ve içeriği ön plana çıkarmıştır. Bu yaklaşım, sanatın özünü oluşturan fikrin, kullanılan malzeme veya biçimden daha önemli olduğunu vurgular. Dolayısıyla, sanatın neyi ortaya koyduğu veya hangi düşünsel sürecin ürünü olduğu, nasıl üretildiğinden daha belirleyici hale gelmiştir. Bu anlayış, sanatın yalnızca resim, heykel veya fotoğraf gibi geleneksel kategorilere sıkıştırılmasını reddederek, onu katı sınırlarla tanımlanmış bir alan olmaktan çıkarır. (Oskay, 2018, s. 809).

Kavramsal Sanat ve Fotoğraf İlişkisi

Bilim ve teknolojinin gelişmesi, sosyal ve ekonomik alandaki değişimler, birçok alanda edinilen yeni bilgiler sanatçıların bakış açılarını sorgulamalarına sebep olmuş; bu durum eserlerine yansımış ve farklı üretimler yapmalarını sağlamıştır. Kavramsal sanatın temelleri, sanatçının dünyayı algılama biçiminin değişmesi ve sanata konu ettiklerini değiştirip sanatı kendi kendinin konusu yapmasıyla atılmıştır. Bu bağlamda, modern sanatla birlikte değişen sanata bakış açısı, düşüncesi ve anlayışı doğal olarak ifade biçiminde farklı malzemelerin kullanımıyla sanat eseri üretiminde geleneksel sanatlardan uzaklaşıp soyutlanmaya doğru bir geçiş yaşanmasını da sağlamıştır. Bu değişim, sanat yapıtını izleyen ve tüketen kişi olarak bireyin kendisini yapıtın içinde bularak düşünmesine ve sorgulamasına yöneltmiştir. Ortaya çıkan yeni sanat anlayışı günümüzde ise *Conceptual Art* (Kavramsal Sanat) olarak adlandırılmıştır (Çeliksap & Allahverdiyeva, 2024). Bu süreç içerisinde fotoğraf alanındaki gelişmeler sonucu sanatçının kendi iç dünyasına dönmesi için koşulları oluşmuş; sanatta ruhsal ve düşünsel boyut söz konusu olmuş,

dolayısıyla fotoğraf modern sanat hareketlerinin oluşum sürecine etkisiyle kendi özgün dili içinde kavramsal sanatın oluşmasında etkili olmuştur.

Modern Sanatta konunun önceliğini kaybetmesi ve kompozisyonların eskisi kadar gerçekle ilgili olmaması, toplum ile sanatçı arasındaki ilişkinin değişmesinden ve fotoğrafın icadıyla nesnel gerçekliğin eski önemini yitirmesine bağlanabilir. Sanatçılar artık estetik kuralları açıkça kullanmadan, kendi hassasiyetlerine dönmüşlerdi. "Modern sanatın gelişimi üzerine en önemli ve devamlı etki, fotoğrafın keşfedilmesi ve fotoğraflarla reproduksiyonlar yapılması olmuştur" (Ersoy, 2016, s. 100). Kavramsal fotoğrafın kökleri 20. yüzyıl başlarında Dadaizm ve Sürrealizm'e dayanır. Bu dönemde sanatçılar fotoğrafı düşünce ve kavramsal yapıyı ortaya çıkaracak şekilde kullanmaya yoğunlaşmışlardır. Fransız sürrealist Man Ray 1920'li yıllarda "fotoğrafik nesne" kavramını ortaya atarak fotoğrafın kendisini sanat eserinin konusu olacak hale getirmiştir. 1960'larda öne çıkan Fluxus [1960'larda Wiesbaden'de George Maciunas, John Cage öncülüğünde başlatılan akım. Bu anlayış bir sanat ürünü ortaya koymak yerine, sanat ürününü yaşama aktarmayı daha uygun gördüğü için Fluxus bir çeşit gösteri sanatıdır (Keser, 2009)]. Kavramsal sanat ve minimalist sanat akımları ile kavramsal fotoğraf daha da güçlenmiştir. 1960 yılı sonrası oluşan sanat biçimlerinin çoğu "Kavramsal Sanat" bağlamında kabul görmeye birlikte bu sanatın farklı şekilde devamı halinde algılanmıştır.

Avangard, deneyselci fotoğraf anlayışının, düşüncenin eserin biçimsel görüntüsüne olan üstünlüğünü söyleyen Kavramsal Sanat'ın oluşma sürecinde önemli bir yeri vardır. "Kavramsal Fotoğraf'ın oluşmasında Kavramsal Sanat'ın ne kadar etkisi varsa Kavramsal Sanat içerisinde de fotoğrafik görüntünün o kadar büyük bir önemi olmuştur". David Silcox, görsel sanatlarda fotoğraf olmazsa pek çok fikrin de kesinlikle var olmayacağını söyler. Fotoğrafik görüntünün Kavramsal Sanat'ta kullanımına vurgu yaparak, gerek sanat nesnesinin kendisi gerekse de belgesi konumunda fotoğrafın bu sanat anlayışında "neredeyse her şey" olabildiğini ifade etmiştir (2006, akt. Göktan, 2014, s. 111).

Kavramsal sanatın fotoğraf ile ilişkisini ele alan eleştirmen Lucy Lippard, bu bağlamda 'sanat nesnesinin maddesizleşmesi' (dematerialization of the art object) kavramını 1960'ların sonunda ortaya atmıştır. Lippard 'a göre kavramsal sanat , fiziksel nesneden bağımsız düşünsel süreç olarak ele alınmalıdır. Ancak, fotoğraf ve metin gibi fiziksel bileşenler sanat eserinin anlam üretimine katkıda bulunmasına rağmen, bu unsurlar kavramsal sanat anlayışında çoğunlukla göz ardı edilmiştir (Lippard, 1997).

Soutter (1999), Lippard'ın kavramsal sanat anlayışını değerlendirerek, bu yaklaşımın sanat eserinin metin ve

fotoğraf yoluyla anlam üretme kapasitesini göz ardı ettiğini öne sürmektedir. Bu bağlamda, Soutter'in değerlendirmeleri, Lippard'ın kavramsal sanat anlayışının fotoğraf ve metin gibi unsurları nasıl konumlandığına dair eleştirel bir perspektif sunmaktadır. Soutter' in yorumuna göre: Lippard, kavramsal sanatı "sanat nesnesinin maddesizleşmesi" olarak tanımlayarak farklı bir bakış açısı geliştirmiştir. Bu görüş, kavramsal fotoğrafçılığın akademik olarak ele alınmasını zorlaştıran unsurlardan biri olmuştur. Lippard, fotoğrafların ve fiziksel nesnelere sanatsal fikrin bir parçası olabileceğini kabul etse de, sanatın esasen maddi formdan bağımsız olduğunu savunmuştur. Ancak, "madde dışına çıkma" fikrinin kusurlu olduğunu da kabul ederek, bir kağıt parçası veya fotoğrafın da fiziksel bir nesne olduğunu belirtmiştir. Buna rağmen, kavramsal sanatın materyal unsurlardan arındırılması gerektiği düşüncesinde ısrarcı olmuştur. Bu yaklaşım, kavramsal sanatın temel çelişkilerinden birini oluşturmuş ve metin ile fotoğrafların sanat eserinin anlam üretimindeki rolünü göz ardı eden bir anlayışı desteklemiştir (Soutter, 1999, s. 8-10).

Fotoğrafta Estetik

Felsefenin içinde doğruluk temeline dayanan Mantık, iyilik temeline dayanan Ahlak ve güzellik temeline dayanan Estetik başlıkları altında üç bilim dalı vardır. Estetik, haz ve güzellik temellerine dayanan, sanat eseri ve sanat eserinin algılanmasıyla ilgili olan, insanların güzellik karşısında verdiği tepkilerle, zevkin bireysel mi yoksa genel mi olduğu ile ilgilenen felsefe dalıdır (Keser, 2009, s. 118).

Estetik, Schelling ve Hegel'den sonra popüler bir felsefi terim olmuştur. Hegel estetik terimi yerine "güzellik bilimi" veya "güzellik felsefesi" kavramlarını önermiştir. Ancak Kant, Shiller, Rosenkranz ve Wittgenstein gibi felsefeciler, estetiğin temel değerinin sadece güzellik olarak sınıflandırılmasına karşı çıkmıştır; "yüce", "trajik", "komik", "naif" ve "çirkinlik" gibi değerlerin de estetiğinin alanına girebileceğini savunmuştur. Benedetto Croce ise sanat felsefesi olarak kabul edilen araştırma alanını, güzellik ve sanatla sınırlanan estetiğin "sezgi ve sezginin ifade edilmesi" olarak düşünmüştür. 19. yüzyılın sonunda daha önce renk ve biçime karşı olan ilgi, sanatçıları natüralist tasviri ve konunun önemini kabul etmemeye götürmüştür. Bu durum estetik kuramlarının yeniden dirilmesiyle sonuçlanmıştır (2009, s. 118).

Fotoğraf, keşfinden sonra sanat yapıtı olarak onaylanmak, güzel sanatlar alanında değer görmek ve yer edinebilmek için mücadele sürecinde öncelikle resim sanatına öykünmüştür. Fotoğrafın "makine" vasıtasıyla elde edilmesi ve çoğaltılabilir olması, sanatsal üretim olarak kabul görmesini zorlaştırmıştır. Fotoğrafın resim gibi biricik olması

için çok çaba gösterilmiştir. Dolayısıyla, fotoğraf ikisinin de yüzey sanatı olması sebebiyle resim için de geçerli olan geleneksel değerlerle kendi estetik kurgusunu oluşturmaya çalışmıştır. Yirminci yüzyılın başlarında fotoğrafta etkili olmaya başlayan saf ve doğrudan fotoğraf eğilimleriyle resim sanatının geleneği reddedilmiştir. Fotoğrafın sanat yapıtı gibi algılanabilmesi ve değer görmesi için kendi metotlarını kullanması gerektiği fikri yaygınlaşan bir düşünce olmuştur (Gökten, 2014, s. 110).

Fotoğraf, yüzey üzerinde bir sanat biçimi olarak ilk başlarda doğadan ilham alan bir görselleştirme yöntemi olarak görülmüştür. Ancak fotoğraf, yalnızca bir betimleme aracı değil, aynı zamanda bir ifade biçimidir. Görüntünün soyutlama kapasitesi göz önüne alındığında, onun yalnızca bir yansıtma tekniği olarak değerlendirilmesi yeterli değildir. Fotoğrafın yüzey üzerindeki anlatım gücü, teknik bir işlem olmanın ötesinde, duygusal ve sanatsal bir yaklaşım barındırır. Başlangıçta görsel üretimi çoğaltma amacıyla kabul gören fotoğraf, 1850'li yıllardan itibaren sanat ortamında da kendine yer bulmuştur (Kılıç, 2008, s. 123). Fotoğrafın sanatsal bir ifade aracı olabileceği fikri, dönem içerisinde kolayca kabul görmese de, sonrasında ilk fotoğrafçılar tarafından seçilen konular dönemin resim sanatı ve türevleri baz alınarak belirlenmiştir. Ancak fotoğraf, dilin (sözün) sadece haberini verdiği, anlattığı olayları öncelikle onaylar, sonrasında oluşturur. Bu yetisiyle basın ve haber dünyasında yerini alır, olaylara tanıklık etme yönü kullanılır (Baker, 2015, s. 307).

Fotoğrafın algılanışı, yalnızca nesnesine değil, aynı zamanda bağlamına, üretim amacına ve kullanım biçimine göre şekillenir. Görselin sunduğu anlam, izleyicinin bireysel deneyimleri ve algısal süzgeci doğrultusunda farklı yorumlara açık hale gelir. Bu nedenle, fotoğrafın anlamlandırılması sürecinde yalnızca fiziksel öğeler değil, aynı zamanda göstergeler ve bunların izleyici üzerindeki etkisi de göz önünde bulundurulmalıdır. Göstergibilimsel analiz, fotoğrafın çok katmanlı anlam yapısını çözümlenmeye yardımcı olur. Fotoğrafın sanat içerisindeki konumu ve estetik değerleri üzerine yürütülen tartışmalar, modernist yaklaşımlar çerçevesinde farklı perspektifler ortaya koymuştur.

Eleştirmen Richard Woodward, fotoğrafın var olma mücadelesinde konuya dayanmadan kendi ayakları üstünde durmasını modernist bir ilke olarak kabul eder ve en önemli unsurun konu değil biçim olduğunu ifade eder. Woodward, sanat fotoğrafı alanında modernist kuramın oluşmasında büyük rolü olan Küratör John Szarkowski'nin 25 yıl süresince bir fotoğrafın diğer türde bir fotoğraftan nasıl ayrılabilceğini çözümlenmek için herkesten çok çalıştığını belirtir. Woodward, Szarkowski'nin çözümlenmesinin modernist bir proje olduğunu ve fotoğrafçılığın özelliklerini resim ve diğer

medyaların niteliklerinden ayrıştırarak fotoğrafı benzersiz hale getirdiğini söyler (Barret, 2009, s. 217).

Yirminci yüzyılın başlarında fotoğraf alanında baskın olarak üç farklı hareket birlikte ilerlemiş ve gelişme göstermiştir: ilki fotoğrafçılığın kendi estetik koşullarını araştırarak fotoğrafta saf ve doğrudan eğilimi benimseyenler, diğeri avangard ve deneyselci fotoğraf anlayışıyla yol alanlar sonuncusu da toplumsal belgesel fotoğraf anlayışını destekleyenlerdir. Estetiği ve söylemi de önemseyen tarzıyla avangard, deneyselci fotoğraf anlayışı, diğeri iki yaklaşımdan da etkilenmiştir. Bu anlayışta çalışan sanatçılara örnek olarak, fotogramlarıyla Moholy-Nagy, rayogram ve solarizasyonlarıyla Man Ray ve fotomontajlarıyla John Heartfield verilebilir (Göktan, 2014, s. 110). Deneysel fotoğraf anlayışının estetik ve yapısal yönleri, kompozisyonun fotoğraf sanatındaki rolünü de öne çıkarmıştır. Sabit Kalfagil *Fotoğrafın Yapısal Öğeleri ve Fotoğraf Sanatında Kompozisyon* kitabında kompozisyon tanımını şöyle yapmaktadır:

Genel olarak bir yüzey sanatının, özel olarak fotoğrafın dilini oluşturan tüm anlatım öğelerinin, belli bir çerçeve içinde, anlatımı etkili kılacak, izleyicinin duyu ve düşünceleri ile anlatılanı paylaşmasını sağlayacak doğrultuda düzenlenmesidir. Bu düzenlemenin belli bir sanat disiplinine göre ve uygun estetik dozda yapılması gerekir (Kalfagil, 2007, s. 24).

Fotoğraftaki estetik doz terimi, anlatımdaki belirginlik ve kapalılık dozu ile ilişkilidir. Belirginlik fotoğraftaki mesajın iyi anlaşılmasını sağlar. Kompozisyondaki belirginliği sağlayan öğeler arasında ışık, uyum, ritim, sadelik, kontrast, perspektif, şemalar, doku, keskinlik, hız ve hareket izlenimi bulunur. Kompozisyon öğeleri ise bütünlük, belirginlik, denge, oranlar, yer çekimi, yaşam ögesi, doğrultular-yönler ve estetik doz olarak tanımlanır. Estetik, pastanın üstündeki krema gibi bir şey değildir; yapısaldır ve işin genel kurgusu, strüktürü ile ilgilidir. Estetik, fotoğrafın yapısal öğelerinin kıvamı ve dozu ile şekillenir. Kompozisyon öğelerinin amaca uygun şekilde kullanılmasını sağlamak, fotoğraftaki anlatıma uygun estetik dozu oluşturur (Kalfagil, 2007, s. 209).

Fotoğraf, teknik özellikleriyle kendi estetik dilini oluşturmaya başlayınca, fotoğrafçının bakış açısı ve sanatsal yorumu da belirginleşmeye başlamıştır. Bu süreçte, estetik bakış açısının yalnızca güzellik algısıyla sınırlı olmadığı, aynı zamanda çarpıcı ve rahatsız edici konuların da estetik bir çerçevede sunulabileceği görülmüştür. Örnek olarak, taciz sahnelerinin dramatik ve abartılı resmedilmesi, dini figürlerin yaşadığı işkencelerin görkemli bir şekilde tasvir edilmesi, açlık içinde olan çocukların etkileyici fotoğraflarının sunulması verilebilir. Yazar ve toplum eleştirmeni olan Susan Sontag *Fotoğraf Üzerine* isimli kitabında fotoğrafın, her türlü konuyu sanat eserine dönüştürmek gibi sıradışı bir kapasitesi olduğunu

ifade eder ve fotoğrafın teknik ve estetik değerlerinden yararlanarak bu şekilde kullanılmasını şiddetle kınar (Sontag, 2008, s. 178). Ancak Barthes, fotoğrafa yüklediğimiz ayırımların ya deneyime bağlı olduğunu ya sözbilimsel ya da estetiğe dayandığını belirterek farklı bir yaklaşım sergiler (Barthes, 1996).

Jeff Wall, kavramsal sanat alanındaki sanatçıların, geleneksel fotoğrafta değerli olan estetiği eleştirmek için çalışmalarında estetiği (kompozisyonu) amatör biçimde kullandıklarını belirtir. Bunu yaparken de fotoğrafçılığın estetik varsayımlarını yıkarak eleştirel bir ortam haline getirmeyi amaçladıklarını söyler. Çünkü onlara göre fotoğrafçılık ancak öz eleştiri yöntemiyle modernizme tam olarak dahil olabilirdi. Wall'a göre, sanat fotoğrafında estetiği yıkmak, fotoğrafçılıkta modern sanat alanında kabul görmeyen ön koşuluymdu (Kelsey, 2015, s. 298).

Tarihsel süreçte kavramsal sanatın varlığı bütün sanat dallarını etkilediği gibi bu durum fotoğrafa da yansımıştır. Baldessari, Weiner, Kosuth, ve Robert Barry gibi sanatçılar, 1960 yılından itibaren kavramsal sanatın öncülüğünü yaparak, sanatta nesnenin dilbilimsel, anlamsal ve felsefi sorgulamalarını yapmışlardır. Baldessari "Yanlış" (Wrong) olarak isimlendirdiği çalışmasında, "iyi" fotoğrafın nasıl çekileceğini öğreten kitaplarda "doğru" ve "yanlış" kabul edilen görsellerdeki tanımlamayı kullanmıştır. Amatör fotoğrafçılığın sıradan bir örneğini sunarak, güzel sanatlardan beklenen şık ve temiz fotoğraf düşüncesine karşı bir tutum sergilemiştir (Görsel 4). Çalışmanın sunumunda tuval üzerine baskı yapmış fotoğrafın altına "wrong" kelimesini yazmıştır. (Göktan, 2014)

Görsel 4. *Wrong* (Baldessari, 1966-1968)

Lucy Soutter, *The Photographic Idea: Reconsidering Conceptual Photography* (1999) başlıklı makalesinde bu eser ile ilgili şöyle yorum yapmaktadır:

Wrong adlı eserinde Baldessari, fotoğrafçılıkla ilgili farklı bir konvansiyona atıfta bulunur: Fotoğrafta iki şekil birbirine temas ediyorsa, gerçek dünyada da temas ettikleri varsayılır. Görselde sanatçı, Kaliforniya'daki banliyö tarzı bir çiftlik evinin önündeki kaldırımda durmaktadır. Fotoğrafın bakış mesafesi ve simetrisi, amatör bir anlık çekimin katı profilini yansıtır; ancak, özne tam olarak bir palmye ağacıyla hizalanmıştır ve bu nedenle ağaç, onun başından çıkıyormuş gibi görünmektedir. Bu tür bir hata, yalnızca dikkatsiz bir amatör fotoğrafçı tarafından yapılabilecek bir gaf olarak değerlendirilir. Baldessari, fotoğrafçılıkla ilgili "nasıl yapılır" kılavuzlarından bu görüntü formatını ve alt yazıyı ödünç alarak, sanat okullarında öğretilen "doğru" ve "yanlış" görsellerinin konvansiyonunu kullanır ve formüle dayalı sanat estetiğini sorgular. Fotoğrafın algısal karışıklık yaratma potansiyelinden yararlanan Wrong (Yanlış) adlı eser, fotoğrafçılığı güvenilir bir yansıtma aracı olarak sorgulamaktadır (Soutter, 1999).

Baldessari fotoğraf ve metni bir araya getirdiği eserlerinde resme özgü geleneklerden uzaklaşmak istemiştir. Bu dönemdeki Foto-emülsiyon tekniğiyle tuval üzerine aktardığı fotoğraflar, düşük kaliteli ve deneysel bir estetik sunarak geleneksel resim dokunuşlarından ve pop sanatın pürüzsüz yüzeylerinden bilinçli olarak kaçınmasını sağlamıştır. Bu yaklaşımı, sanatının resim karşıtı olarak değerlendirilmesine neden olmuş ve fotoğrafın sanat içindeki rolünü sorgulayan bir ifade biçimi yaratmıştır (Soutter, 1999).

Baldessari'nin fotoğrafı resimden bağımsız bir ifade aracı olarak ele alması, yalnızca teknik ve estetik tercihlerle sınırlı kalmamış; aynı zamanda metin ve görselin birlikte kullanımıyla sanatın anlam üretme sürecine yeni bir boyut kazandırmıştır.

Charlotte Cotton (2014), *The Photograph as Contemporary Art* adlı kitabında, fotoğraf ve metin arasındaki ilişkinin kavramsal sanatta nasıl kullanıldığını incelemiştir. Özellikle Baldessari'nin çalışmalarında, metin ve görselin bir araya getirilerek sanatın anlam üretme sürecine nasıl katkıda bulunduğunu açıklamıştır. Cotton, Baldessari'nin *Wrong* adlı eserinde, fotoğrafın geleneksel kompozisyon kurallarını sorguladığını ve metinle birlikte bu sorgulamayı daha da derinleştirdiğini belirtmiştir. Baldessari'nin bu eseri, kavramsal sanatın temel prensiplerini yansıtmakta ve fotoğrafın sadece görsel bir deneyim olmadığını, aynı zamanda fikrinsel bir sorgulama aracı olduğunu göstermektedir (Cotton, 2014 s. 56-70).

Görsel 5. *Centering Bouncing Ball* (Baldessari vd., 1971)

Baldessari *Centering Bouncing Ball* isimli çalışmasında geleneksel kompozisyon sorununu tek bir kurala indirgemıştır: topu fotoğrafın merkezine yerleştirmek. Fotoğrafta, iskele üstündeki adam, bina, gökyüzü, Hudson Nehri gibi diğer tüm görsel öğeleri yan öge olarak görmüştür. Topun tam merkezde yakalanması için deklanşöre basmayı zamanlamak, kadraja giren adamın beklenmesi, topun liman ve gökyüzüyle oluşturduğu geometrik açı gibi şartları kontrol altına alarak geleneksel estetik kompozisyon kuralları sağlanabilirdi, ancak bu sanatçının tercih etmediği, gereksiz gördüğü faktörlerdi. Baldessari burada, kompozisyonu algısal dikkatle çelişkiye sokmayı amaçlamıştır. Zıplayan topun konumunu kontrol altına almak, görsel alanın kontrolünü kaybetmek demektir. Mükemmel anı ve kadrajı yakalamak için hızla değişen karmaşık sahneyi izleyen fotoğrafçılara meydan okuyordu. Böylece daha önce Barthes'ın tanımladığı *punctum* teorisini tersine çevirmiş oldu. *Punctum* teorisine göre, fotoğrafın içerisinde kadrajda beklenmeyen şekilde çıkan bir obje, fotoğraf içinden çıkıp izleyiciyi çok etkileyen bir hal alabilir. *Punctum* tamamen izleyiciye ait bir durum olduğu için kadrajda onun varlığı fotoğrafçının inisiyatifine bağlı değildir. Baldessari bu fotoğrafta denklemi tersine döndürmüştür; fotoğrafçının dikkatini topun yerine odaklayarak *punctum* olarak topu çevreleyen karmaşık görüntüyü saymıştır (Kelsey, 2015, s. 294-295).

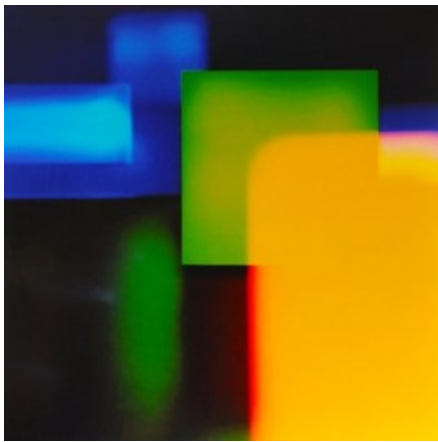
Barthes'ın belirlediği *punctum* ve *studium* kavramları, fotoğrafın izleyicinin algısını şekillendirmedeki etkisini vurgulayan kavramlardır. Bu kavramlar fotoğrafın teknik yapısıyla ilgili olmanın ötesinde, duyuşal ve kültürel deneyimlerle kişiden kişiye değişen algıyla ilgilidir. Bu anlatımın algılanmasında fotoğrafın neyi gösterdiği kadar izleyicinin neyi gördüğü de önemli bir rol oynar.

Günümüz iletişim araçlarının gelişmesiyle bilginin daha hızlı dağılımı, her ülkenin sanatçısını daha dikkatli ve yaratıcı olmaya itmektedir ve çalışmaları tanıtmaya alan sağlamaktadır. Ülkemizde de akademisyenlerin kendi kuramlarını oluşturduklarını ve kavramsal sanatın bugünkü yansımalarını örneklemek amacıyla tercih edilen diğer sanatçı eserleri arasında Özbaş ve Çeliksap'ın özgün çalışmaları yer almaktadır. Görsel 6 ile Görsel 7'de yer alan çalışmalarda, gündelik hayatımızda detay olan objeler

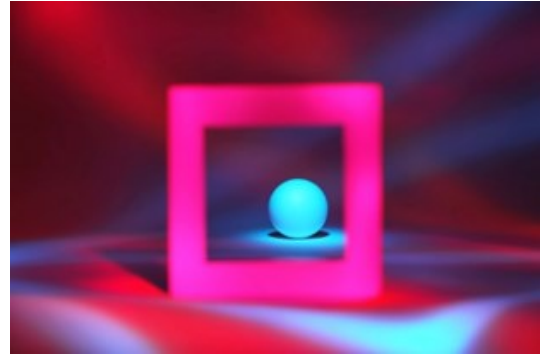
(cetvel, post-it, ilaç kutusu vb.) içeriklerinden bağımsız olarak geometrik formlarıyla öne çıkarak, detaydan kompozisyonun bütünü oluşturmaktadır. Burada estetik dozdan çok uzaklaşmadan kavramsal olarak, soyutlama yolu ile “öz”e ulaşılmaktadır. Buradaki öz yaratım sürecinde sanatçıyı bu çalışmaları yapmaya iten duygu, düşünce, içsel deneyimin, estetik bir yaklaşımla, geometrik nesne ve renkler aracılığıyla dışavurumdur. Örneğin *Renkli Kareler* serisinde “kare” sanatçı için “güven” kelimesinin geometrik form olarak karşılığıdır. Burada geometrik forma kişisel olarak dilsel bir anlam yükleniyor. Bu doğrultuda seçilen geometrik formların ve renklerin duyuşsal karşılıkları “öz” ün temsili olmaktadır. Bu çalışmalarda duygu ve düşüncesini geometrik form ve nesne ile bir nevi özdeşleştiren sanatçı, Öz’e ulaşırken, biçimin desteğini alır. Fotoğraf çekimi aşamasında ışıkla boyama tekniğiyle yapılan çalışmalarda hepsi beyaz olan objeler, renkli filtreler aracılığıyla, ışığın ressamın fırçası gibi kullanılmasıyla her nesne ayrı ayrı boyanmıştır, yapım aşamasında görünmeyen renk geçişleri ve oluşan yeni tonlar, rengin duygusal gücüyle düşüncede tasarlanarak var olur ve sonuç görüntünün heyecanını ve umudunu taşır. Ortaya çıkan bu sonuç süprematist yaklaşıma da bir göndermedir.

Görsel 6. *Renkli Kareler* (Özbaş, 2001)

Görsel 7. *Renkli Kareler* (Özbaş, 2001)

Görsel 8. *Karede* (Özbaş, 2018)

Seçilen çalışmaların, (Görsel 6, 7, 8) temelinde estetiği reddeden anlayışa karşı tavırdan söz edebiliriz. Wall’un tespitinden hareketle, sanat fotoğrafında estetiği yıkmak, modern sanat alanında kabul görmenin ön koşulu olmamalıdır. Kompozisyon temel öğelerine yer verilen ve estetikten söz edilebilen çalışmalar da soyut ve kavramsal sanat çerçevesinde yaklaşımlarda bulunmaktadır. Bu alanda gerçekleştirilmiş çalışmalar araştırmamızın sonuçlarından biri olan süreç içerisinde fotoğraftaki geleneksel estetik değerlerin dönüştüğü gerçeğini değiştirmez. Günümüz kavramsal fotoğrafı çeşitliliğinde alanının örnekleri olarak kaynak oluşturur.

Görsel 9. *Yozlaşma* (Çeliksap, 2023-2024)

Görsel 9’da yer alan soyut ve aynı zamanda kavramsal öğeleri resimsel bir dil ile bir arada kullanan fotoğraf sanatçısı SEfa Çeliksap aynı zamanda kompozisyon ve estetik kaygıyı sorgulamaktadır. Fotoğraf kameralarının gelişmesi, içerik anlamında resim sanatına öykünmesi, resim sanatı içinde fotoğraf tekniklerinin de kullanılması onun yeni bir sanat dili oluşturmasında etkili olmuştur. Belleğin sanatçı tarafından eser bazında dönüştürülmesi açısından ve göstergenin aktiflik durumu anlamında konuya bakarsak bir sanat yapıtının ortaya çıkartılması-yaratılması ile bağlantılı olduğunu söylemek doğru olacaktır. Sanatçı bir yaratım ortaya koyma ihtiyacını hissediyorsa, performanslar, simgeler, imgeler, sesler, gibi sanat araçlarıyla, bulup uyguladığı teknik çözümlerle dönüşüme uğratar. Hedef kitle bu sonuç karşısında duyulacak bir sonuç, görebileceği bir görsel ile hisseder ve yorumlamaya gider. Fotoğraf, sanatçısının sanat yapıtı ile sanatçı kişiliğinin bıraktığı iz anlamındadır.

Kavramsal sanat ile sanatçının dünyayı algılama biçimi ve sanatın konuları değişmiş olsa da insan ve çevresi odak noktası olmaya devam etmektedir.

Sonuç

Soyut sanatın ortaya çıkışıyla ivme kazanan kavramsal sanatın 1960'larda ortaya çıkmasıyla sanat kavramı irdelenmiş, tanımı yeniden yapılmış, kavramlara ve fikirlere öncelik verilmiştir. Üretilen eserlerdeki formlar yalın halde bırakılarak düşünce ve kavram öne çıkarılmıştır. Geleneksel sanatlarda kullanılan boya, tuval vb. gibi malzemeler ikinci plandadır; sanatın gerçekleşmesinde nesnenin gerekliliği sorgulanmaktadır. Kosuth bu alanda önemli bir adım atarak üretimlerinde plastik malzeme yerine göstergebilimin temeli sayılan gösterge kavramı olarak dili kullanmıştır. Kosuth göstergebilimsel öğeler kullanarak sanatın anlamı ve doğasını sorgulamıştır. Kosuth'a göre sanatın oluşmasını sağlayan düşünce, sanatı gerçekleştiren nesneden daha önemlidir. Buradaki amaç ise, izleyiciye dilbilimsel bir önermeyle sanat ve dil arasındaki ilişkiyi düşündürmektir. Fotoğraf alanındaki teknik gelişmelerle birlikte, sanatçının doğadaki görüntüleri doğrudan kaydetme gerekliliği azalmış, böylece sanatçılar daha özgür bir ifade alanına yönelerek iç dünyalarını keşfetme imkanı bulmuşlardır. Bu dönüşüm, fotoğrafın sanatın düşünsel boyutuna katkıda bulunmasını sağlamış ve kavramsal sanatın gelişiminde önemli bir etken haline gelmiştir.

Süreç içerisinde, fotoğrafın kayıt aracı olarak o an'a tanıklık etmesi dışında düşünce ve mesaj aracı olarak kullanılması da kavramsal sanat ile ilişkisini ortaya koymuştur. Oluşan bu ortam fotoğraf alanına da yansımıştır, geleneksel anlayışından sıyrılan fotoğrafta, kavramsal fotoğraf alanında üretimler yapılmıştır. Bu alandaki öncü sanatçılardan kabul edilen Baldessari geleneksel fotoğraftan beklenen şık ve temiz fotoğraf düşüncesini temsil eden "iyi" fotoğraf kavramını sorgulamıştır. Burada sorgulanan kavram aslında estetik'dir. İngilizce'de "art" terimiyle ifade edilen sanat, Latince kökeniyle (ars) düzen, düzenlemek anlamına da gelmektedir. Fotoğrafta estetikten bahsederken ise düzen kelimesi öne çıkar. Kalfagil'in tanımı ile; kompozisyon öğelerinin anlatımı vurgulayacak şekilde, izleyicinin duyu ve düşünceleriyle anlattıklarını paylaşmasını sağlayacak biçimde düzenlenmesi kompozisyonu oluşturur. Bu düzenleme belirli sanat disiplinine göre ve uygun estetik doz ile olmalıdır. Burada kastedilen estetik doz tanımı fotoğrafın mesajının iyi anlaşılmasını sağlar. Buradaki estetik kavramı kompozisyon öğelerinin amaca ve anlatıma uygun olarak etkili biçimde kullanılmasıdır. Fotoğrafta estetik dozdan bahsederken tek bir değişken yetmez; estetik doz dediğimiz fotoğrafın yapısıyla ilgilidir, kompozisyon öğelerinin amaca uygun doğru şekilde kullanılması fotoğrafta estetik dozu sağlar. Dolayısıyla fotoğrafta estetik kavramıyla birlikte kompozisyon kavramı

da öne çıkmaktadır. Geleneksel anlamda fotoğrafta estetikten söz ettiğimizde, fotoğraftaki kompozisyonun gücü vurgulanmaktadır.

Çalışma sonucu elde edilen bulgular; kavramsal sanatın oluşumunda fotoğrafın etkisinin olduğu, aynı şekilde geleneksel fotoğrafın da zamanla etkilendiği ve kavramsal fotoğrafı geliştirdiğidir. Bu akımın sanatçıları estetiği dışlayarak sanat için, kullanılan nesnenin değil, söylenmek istenen düşüncenin önemini vurgulamışlardır. Bu süreçte Kosuth ve Baldessari öne çıkan çalışmalarında fotoğraf ve metin kullanarak dil ve görüntünün arasındaki anlam ilişkisini sorgulamışlardır. Baldessari ile kompozisyon öğelerinin kullanıldığı, belirli bir düzenin olduğu geleneksel fotoğraf anlayışının estetik kavramı değişim sürecine girmiştir. Kompozisyon ve düzen reddedilmiş, fotoğrafın yalnızca görsel bir deneyimden ibaret olmadığı, aynı zamanda fikrinsel tartışma aracı da olabileceği öne sürülmüştür. Araştırmanın ulaştığı nokta, geleneksel fotoğrafta "iyi" fotoğraf olarak kabul edilen estetik ve kompozisyon kriterlerinin, kavramsal fotoğrafın etkisiyle sorgulandığını ve bu bağlamda dönüşerek çeşitlendiğini ortaya koymaktadır. Bu değişim, farklı sanat disiplinlerinde çalışan sanatçılar tarafından kendi pratikleri doğrultusunda yeniden yorumlanmış ve 'iyi' fotoğraf algısı, estetik kaygılardan çok düşünsel bir çerçevede ele alınmaya başlamıştır. Bununla birlikte, her sanatçının kendi çalışmasını 'iyi' fotoğraf kriterleriyle değerlendirmesi, günümüzde estetikle ilişkisini sürdüren farklı kavramsal fotoğraf yaklaşımlarının varlığı da göz önünde bulundurularak, makalede daraltılmış kotalı örneklem yöntemiyle seçilen sanatçılar ve yazarların çalışmalarından seçkilerle bu dönüşüm örneklendirilmiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir-İ.Ö., S.Ç.; Tasarım-İ.Ö., S.Ç.; Denetleme-S.Ç.; Kaynaklar-İ.Ö., S.Ç.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi-İ.Ö., S.Ç.; Analiz ve/veya Yorum-İ.Ö., S.Ç.; Literatür Taraması-İ.Ö., S.Ç.; Yazıyı Yazan-İ.Ö., S.Ç.; Eleştirel İnceleme-S.Ç.; Diğer-İ.Ö.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept-İ.Ö., S.Ç.; Design-İ.Ö., S.Ç.; Supervision-S.Ç.; Resources-İ.Ö., S.Ç.; Data Collection and/or Processing-İ.Ö., S.Ç.; Analysis and/or Interpretation-İ.Ö., S.Ç.; Literature Search- İ.Ö., S.Ç.; Writing Manuscript- İ.Ö., S.Ç.; Critical Review-S.Ç.; Other- İ.Ö.

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Antmen, A. (2009). *20. yüzyıl Batı sanatında akımlar* (2. Baskı). Sel Yayıncılık.
- Arı, S. (2022). Process-based initiatives in conceptual art. *Academic Art Journal*, (16), 16-31. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2042080>
- Baker, U. (2015). *Beyin ekran* (3. Baskı). Birikim Yayınları.
- Baldessari, J., Shunk, H., & Kender, J. (1971). *Centering bouncing ball* [Photograph]. Moma. <https://www.moma.org/collection/works/176018>
- Barret, T. (2009). *Fotoğrafi eleştirmek: İmgeleri anlamaya giriş*. (Y. Harcanoğlu, Trans.; 1. ed.). Hayalbaz. (Original work published 1990).
- Barrett, T. (2015). *Neden bu sanat? Çağdaş sanatta estetik ve eleştiri* (E. Ermert, Trans.; 1. ed.). Hayalperest Yayınevi. (Original work published 2011)
- Barthes, R. (1996). *Camera lucida/Fotoğraf üzerine düşünceler*. (R. Akçakaya, Trans.; 2nd ed.). Altıkkırkbeş Yayın. (Original work published 1980).
- Cotton, C. (2014). *The photograph as contemporary art* (3rd ed.). Thames & Hudson.
- Çeliksap, S. (2023-2024). *Yozlaşma* [Dijital Fotoğraf]. Kişisel Arşiv.
- Çeliksap, S., & Allahverdiyeva, B. (2024). Determining the effect of social and psychological factors on works of art: Defining them through specific examples. *ANCIENT LAND International Online Scientific Journal*, 6(5), 13-30. <https://doi.org/10.36719/2706-6185/35/13-30>
- Duchamp, M. (1913). *Bicycle wheel* [Photograph]. Gagosian, 980 Madison Avenue, New York, United States. <https://gagosian.com/exhibitions/2014/marcel-duchamp/>
- Eroğlu, Ö. (2020). *Kavramsal Sanat* (1. Baskı). İstanbul:Tekhne Yayınları.
- Ersoy, A. (2016). *Sanat kavramlarına giriş* (1. Baskı). Hayalperest Yayınevi.
- Fiske, J. (2003). *İletişim çalışmalarına giriş* (S. İrvan, Trans.; 2. ed.). Bilim ve Sanat. (Original work published 1982). <https://www.docdroid.net/uwzx/john-fiske-iletisim-calismalarina-giris-pdf#page=3>
- Göktaş, M. Ç. (2014). *Conceptual photography* (Thesis No. 368536) [Doctoral of Arts Thesis, Kocaeli University]. Thesis Center of YOK.
- Hançerlioğlu, O. (2002). *Felsefe sözlüğü*. Remzi Kitabevi.
- İncirkuş, B. (2020). *Semiological analysis of contemporary art works: Joseph Kosuth's work "One and Three Chairs"*. *Afyon Kocatepe University Journal of Social Sciences*, 22(2), 615-623. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.558787>
- Kalfagil, S. (2007). *Fotoğrafın Yapısal öğeleri ve fotoğraf sanatında kompozisyon* (2. Baskı). Fotoğrafevi.
- Kelsey, R. (2015). *Photography and art of chance* (1st ed.). The Belknap Press of Harvard University Press.
- Keser, N. (2009). *Sanat sözlüğü* (2. Baskı). Ütopya Yayınevi.
- Kılıç, L. (2008). *Fotoğraf ve sinemanın toplumsal tarihi* (1. Baskı). Dost Kitabevi Yayınları.
- Koca, B. (2017). Conceptual art. *İnönü University Journal of Culture and Art*, 3(2), 97-103. <https://doi.org/10.22252/ijca.370910>
- Kosuth, J. (1965a). *Clock (one and five)* [Photograph]. Tate. <https://www.tate.org.uk/art/artists/joseph-kosuth-1437>
- Kosuth, J. (1965b). *One and three chairs* [Photograph]. Arhive. https://archive.com/artists/84513~Joseph_Kosuth/works/589046~One_and_three_chairs
- Lippard, L. R. (1997). *Six years: The dematerialization of the art object from 1966 to 1972*. University of California Press.
- Oskay, B. A. (2018). The conceptual art after 1960, the effects of the contemporary art. *İdil*, 7(47), 803-809. <https://doi.org/10.7816/idil-07-47-03>
- Özbaş, İ. (2001). *Renkli Kareler* [Color Negative Photograph]. Personal Archive.
- Özbaş, İ. (2018). *Karede* [Digital Photogtaph]. Personal Archive.
- Özeskici, E. (2019). Ideal, meaning, formal and aesthetic changes in art: Analyses of Marcel Duchamp, Michael Borremans and John Baldessari's works. *Dumlupınar University Journal of Social Sciences*, Private issue, 91-99. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/668544>
- Sontag, S. (2008). *Fotoğraf üzerine* (1st ed.). Agora Kitaplığı.
- Soutter, L. (1999). The photographic idea: Reconsidering conceptual photography. *Afterimage*, 26(5), 8-10. <https://doi.org/10.1525/aft.1999.26.5.8>
- Yılmaz, M. (2013). *Modernden Postmoderne sanat* (2. Baskı). Ütopya Yayınevi.

Türklerde Geyik Miti ve Geyikler Lanetler Oyununda Geyik Motifinin İzleklerinin Belirlenmesi

The Myth of the Deer in Turks and Determination of the Stalks of the Deer Motif in the Game of Geyikler Curses

Elif ÖZHANCI¹

¹Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Sahne Sanatları Bölümü, Erzurum, Türkiye

Elif CANDAN²

²Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Sahne Sanatları Bölümü, Erzurum, Türkiye

öz

İnsanlığın başlangıcında ortaya çıkan ve ilk sözlü folklor formlarından biri olan mit, her toplulukta farklılık gösterse de temelde aynı amaca hizmet eder ve zamanla toplumların inanç sistemlerini ve inanca dayalı kültürel kodlarını biçimlendirir. İnsan, bunları anlamlandırmanın ve üstesinden gelmenin arayışı içindeyken yine doğadan ilham alarak farklı ifade biçimleri edinmeye başlamıştır. Bu ifade biçimleriyle; ait olduğu doğayla, birlikte yaşadığı hayvanlarla ve etrafındaki diğer insanlarla iletişim kurmanın yollarını bulmuştur. Türkler 'in de konargöçer yaşam tarzlarından dolayı sürekli karşılaştığı yabani hayvanlarla inanç düzeyinde animist bir ilişki biçimi inşa ettiği görülmektedir. Türk toplumu aynı doğayı paylaştığı hayvanlara ayrı bir kutsiyet yüklemiş ve bunu kendi varlığının/türünün temeli olarak düşündüğü bir inanç sistemi haline getirmiştir. Orta Asya ve Anadolu Türk kültüründe geyik kültü uzun dönemler önemini kaybetmemiş ve birçok efsane ve masala konu olmuştur. Diğer sanat dalları gibi tiyatro sanatı da mitolojik hikayeleri anlatım aracı olarak kullanmıştır. Çalışmaya konu olan "Geyikler Lanetler" oyunu da Türk mitolojisinden birçok unsuru barındırmaktadır. Bunların içinde oyuna da adını veren geyik sembolü bu çalışmanın ana ekseninde yer almaktadır. Çalışmada, Türk mitolojisinde önemli yere sahip olan geyik sembolünün, yazarın, "Geyikler Lanetler" oyununda kullandığı argümanlarla örtüşen ya da ayrışan yönleri tespit edilip, anlam katmanlarının karşılaştırılarak çözümlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada, Türk mitolojisinde yer alan inançsal değerler, simgeler, kültürel yapılar ve toplumsal yaşayış biçimleri ile ilgili nitelikli bulgular taranarak elde edilen verilerin aktarıldığı nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Geyiğin, sembol olarak ortak bilinçaltında ne anlama geldiği ve oyundaki yansımaları incelenmiştir. Oyunda yer alan efsanevi ve mitolojik sembollerin işaret ettikleri anlamsal izleklerin, değiştirilmeden daha da zenginleştirilerek kullanıldığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Mitolojisi, Geyik, Sembol, Geyikler Lanetler

ABSTRACT

Myth, which emerged at the beginning of humanity and is one of the first forms of oral folklore, serves basically the same purpose, although it differs in every community, and over time it shapes the belief systems and cultural codes of societies based on belief. In the quest to make sense of and overcome these, humans have begun to acquire different forms of expression, again inspired by nature. With these forms of expression; he has found ways to communicate with the nature he belongs to, the animals he lives with and other people around him. It is seen that Turks have also built an animist relationship with wild animals, which they constantly encounter due to their nomadic lifestyle, at the level of belief. Turkish society attributed a special sanctity to the animals with which it shared the same nature and turned this into a belief system that it considered as the basis of its own existence/species. In Central Asian and Anatolian Turkish culture, the cult of the deer has not lost its importance for long periods and has been the subject of many legends and tales. Like other branches of art, the art of theater has also used mythological stories as a means of expression. The play "Geyikler Curses", which is the subject of the study, contains many elements from Turkish mythology. Among these, the deer symbol, which also gives the play its name, is the main axis of this study. The study aims to analyze the deer symbol, which has an important place in Turkish mythology, by identifying the overlapping or diverging aspects of the author's arguments used in the play "Geyikler Curses" and comparing the layers of meaning. In the research, qualitative research method was used in which the data obtained by scanning the qualified findings related to belief values, symbols, cultural structures and social life styles in Turkish mythology were transferred. The meaning of the deer as a symbol in the collective subconscious and its reflections in the play were analyzed. It has been determined that the semantic patterns indicated by the legendary and mythological symbols in the play are used without changing them and enriching them even more.

Keywords: Turkish Mythology, Deer, Symbol, Geyikler Lanetler

Geliş Tarihi/Received 12.11.2024
Revizyon Talebi/Revision Requested 20.02.2025
Son Revizyon/Last Revision 24.02.2025
Kabul Tarihi/Accepted 25.02.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 27.03.2025

Sorumlu Yazar/Corresponding author:

Elif ÖZHANCI

E-mail: elif.ozhanci@atauni.edu.tr

Cite this article: Özhancı, E., & Candan, E. (2025).

The myth of the deer in Turks and determination

of the stalks of the deer motif in the game of

geyikler curses. *Art Vision*, 31(54), 82-90.

<https://doi.org/10.32547/artvision.1583847>

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

İnsanın kâinattaki yerini bilinç düzeyinde anlamlandırmasını sağlayan mitlerin, insanın varoluşuna dair söylemleri, o mitin yaratıldığı toplumun ortak kültüründen ayrı değerlendirilemez. Uygarlıklara ait geçmiş kapsayan bilgiler; mitler, destanlar, masallar ve öyküler aracılığıyla kodlanarak korunup kuşaklar boyu aktarılmıştır (Dündar, 2001). Mitsel kökenli gelenek hemen her toplumda ilk din, ilk anlatı, ilk sözlü/yazılı metin olarak karşımıza çıkar (Akgül, 2014). İnsanlığın başlangıcından günümüze toplumlara yön veren mit, masallara, efsanelere, şiirlere, edebi metinlere, sanata esin kaynağı olmuştur. Bu efsanelerde, masallarda zaman dilimi hiç sona ermeyecekmiş gibi devamlılık gösteren şimdiki zamanı yansıtır. Olaylar, çok eski zamanlara ait olsa bile anlatılan konuyu günümüze bağlayan geniş bir zaman dilimi vardır. Gelişim sürecini henüz tamamlamamış olan insan, her geçen gün yeni bir oluşumun içinde yaşamını sürdürmekte, bu hız onu ve çevresiyle olan iletişimini şekillendirmektedir. Bilinçaltıyla süreklilik gösteren, daha çok mit kökenli, atalarından aldığı edimsel davranışlarının yanı sıra teknoloji çağının getirdiği yeni kazanımları, algısına ve düşünce yapısına yansımaktadır. Hele ki popülist söylemlerin arttığı, kamu yararının sermayenin faydacılığı karşısında yok olduğu, küresel felaketlerin yaşandığı, teknolojinin ve tüketimin hayatımıza hız kattığı böylesi bir çağda, insanın en güvenli sığınağı olan köklerine inebilmek, özlemini duyumsadığı düşsel âlemin huzurunu yeniden hatırlamak için, mitik hafızasını tazelemek modern insanın temel ihtiyacı haline gelmiştir. Postmodernist toplumlar, yaşamla yeni bir yakınlaşma, yeni bir uzlaşma arayışının içinde devinmektedir (Özhancı, 2016). Köklerimiz saldıığımız oradan beslendiğimiz toplumsal belleğimizde yer alan geleneksel öğelerimizi yeniden gün yüzüne çıkarmak, onları yeniden keşfetmemize ve yaşam tempomuzu yavaşlatmamıza, nefes almamıza olanak sunmaktadır. Çalışmada yer alan mitsel unsurları eserlerinde yoğun bir şekilde kullanan Murathan Mungan, çağdaş insana, unuttuğu simgeleri, deneyimleri, anıları yeniden hatırlatır.

Murathan Mungan öykü, roman, tiyatro oyunu, şiir, senaryo, şarkı sözü, makale, deneme gibi birçok farklı tür ve biçimi kaleme alan bir yazardır. Geleneksel ve çağdaş harmanlayarak eski ile yeninin birlikteliğini sunar okuyucusuna (Sakallı, 2015). 1955'te İstanbul'da dünyaya gelen Mungan'ın, çocukluk ve ilk gençlik yılları, yazarın hayatında önemli bir yere sahip olan, farklı inanış ve kültürlerle örülü toplumsal yapının ve devam eden geleneksel motiflerin dünyasını zenginleştirdiği yerel renkleri barındıran, kendi değişimiyle "tarihin elle tutulurluğu" nu kanıtlayan Mardin'de geçer (Dündar, 2001). 1980'de Mungan'ın "Mezopotamya Üçlemesi" olarak adlandırdığı ve üç oyundan oluşan üçlemesinin ilk parçası olan *Mahmud ile Yezida*, aynı zamanda yazarın basılan ilk kitabıdır. Üçlemenin

ikinci parçası olan *Taziye* 1983'de ve üçlemenin son parçası olan *Geyikler Lanetler'* in 1992'de tamamlanmasıyla Metis Yayınları bu oyunları, üç ayrı kitap olarak yayımlar (Sayım, 2018). Modern bir masal anlatıcısı olan Mungan, insanlığın gizlerini kavratacak iyi bir hazine olan eski masalları, efsaneleri, mitleri derin dehlizlerden çıkararak bugüne taşır ve okurunu yeni dünyalara atar (Dündar, 2001).

Çalışmada incelenen Geyikler Lanetler oyununda da yazarın birçok geleneksel değeri, töreyi ve efsanevi unsurları bir arada kullandığı dikkat çekmektedir. Oyunun ana izleğini oluşturan geyik, birçok toplumda olduğu gibi Türkler de özel bir kutsiyete sahiptir. Yaratılış mitlerinde, avlanma, yol gösterme, güç sembolü olma gibi konularda geyiklerin farklı bir yeri vardır. Özellikle geyik, aşkı, kurbanı, ana olmayı ve laneti temsil eder. Çalışma iki bölümden oluşmaktadır; ilk bölümde Türk mitolojisi ve geyik sembolü üzerinde durulmuş, ikinci bölümünde Geyikler Lanetler oyununun dramaturgi çalışması yapılarak, oyuna da adını veren geyik sembolünün oyun içindeki izlekleri takip edilmiş, yazarın mite yaklaşımı, bakış açısı ve oyundaki anlam katmanları incelenmiştir.

Araştırmanın Amacı ve Özgün Değeri

Geyikler Lanetler oyununda Türk kültürüne ait söylence ve masalları, halk hikâyelerini, efsaneleri görmek mümkün. Bu malzemeler oyunda günümüzün anlayışıyla yeniden ele alınarak belleğimizden silinenler gün ışığına çıkarılmıştır. Yazar eski olanı yeniden yazmanın riskini alarak, kadim efsanelere, mitlere ve masallara yeni hayatlar bahşetmiştir. Doğu kültürünün anlamını derinden kavramış biri olarak yazarın, metinle arasına mesafe koyduğunu, gelenekle hesaplaşarak, ondan esinlenirken onu aşmayı, kalıpları kırarak yeni yapılanmalara olanak verdiğini görmekteyiz. Araştırmada asıl hedeflenen, Türk kültüründeki geyik sembolünün oyunda kullanılırken mitlerdeki insan kavrayışını aşan kodlarının belirlenmesi olmuştur. Araştırmada öncelikle sembollerin belirlenmesi ve bu sembollerin oyun içindeki izleklerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Türk kültürü ve mitleri hakkında yapılan incelemeler, oyun metni üzerinde anlatım olanakları bakımından ele alındığı için çalışma bu yönüyle özgün değere sahiptir.

Türk Mitolojisinde Geyiğin Mahiyeti

İnsanlığın, çağlar boyunca yaşamının odağı olmuş, evrensel bir yaklaşım olan mitler, hayatın her alanında kendini göstermektedir. Mitlerin bünyesindeki alt anlamların ve simgelerin, varoluşunu gerçekleştiren insanın zihinsel gelişimine ve toplumsal kültürünün oluşumuna sağladığı katkı yadsınamaz. Bu nedendir ki mitler, her toplumsal kültürün dünyayı anla(mlandır)ma çabasının önemli bir parçasıdır. Dolayısıyla toplumların kolektif hayatındaki dönüşüm ve değişimleri mitler aracılığıyla analiz etmek gayet olasıdır. Mitler, semboller/simgeler aracılığıyla, benzer ya da zıt unsurlar arasında, karşılaştırma yapma, ilişkilendirme ve

sınıflandırma yapma gibi yöntemler barındırırlar. Mitler tarihöncesinin söylemsel gerçekliğini yaşamsal pratiklerin içine yerleştirip simgesel/sembolik anlatılarla somutlaştırır (Çoban 2005, s. 62). Bu semboller doğada insana eşlik eden bitki ve hayvanları da içerir. Avcı toplayıcı toplumların mitlerinde karşımıza çıkan en belirgin semboller bitkiler ve hayvanlardır. Campbell, avcı-toplayıcı toplumdaki mitlerin; insan-hayvan arasındaki ilişkiye bağlı olarak geliştiğini belirtir (Campbell & Moyers 2007). Yabanıl insan ilkel dönemlerde doğadaki hayvanlarla çok sık karşılaştığı için hayvanlarla aralarında bugünün düşünce yapısıyla kavrayamayacağımız bir ilişki ve iletişim sistemi geliştirmiştir. Zoomorfik dönemden gelen inançların devamı olarak hemen her toplumda kutsal sayılan hayvanlar, o toplumun totemleri olmuş, koruyucu unsur olarak yüceltilmiş, hatta tapınılmıştır. Yaşadığı evreni tanı(mla)maya çalışan yabanıl insan, kendisinde olmayan üstün güçlere sahip olan hayvanlarla ilgili zihninde farklı inançlar oluşturmuştur. Hayvanlardaki, keskin görüş yetisi, yön bulma yeteneği, kas gücü, güçlü koku alma duyusu gibi ilkel insanda olmayan özellikler, bu hayvanları insan zihninde kutsamış ve yüceltmıştır (Karadavut & Yeşildal 2007). Türkler de uzun dönemler göçebe olarak sürdürdükleri yaşamlarında hayvanlarla inançsal temele dayalı bir ilişki kurmuştur (Mirzaoğlu-Sıvacı, 2005).

Öncelikle Türk mitolojisinde hayvanlara atfedilen özelliklere kısaca değindikten sonra çalışmanın odağını oluşturan geyik miti ile ilgili inancın detayları aktarılacaktır. Hayvanlar, bilinen tüm toplumların zihninde insan olmayan, korku veren ya da yüceltilen olagelmış, yanı sıra, çok yakın, çok bildik ve zaman zaman da güven duyulan bir canlı olmuştur (Roux, 2005). Birçok uygarlıkta, çok sayıda hayvan kutsal kabul edilmiş ve korunmuştur. Tamamına bu çalışmada yer vermek olanaksız olduğundan sadece bu hayvanların hangileri olduğuna kısaca değinilmiştir. Örneğin bunlar arasında en yaygın olanları, at, köpek, kartal, kurt, keçi, arslan, yılan ve geyiktir. Türkler de, bazen kendisine yoldaşlık eden atla, bazen sürülerine saldıran kurtla, bazen de avladığı geyikle ilgili kurallara dayalı inançsal dogmalar geliştirmiştir. Her Türk boyunun kendine ait bir ongunu (totem) olduğu ve bu ongunun da genelde soyunun atası olduğuna inanılan şahin, kurt, boğa, kaplan, geyik, dağ keçisi, koç, doğan, at, kartal gibi hayvanların şekline büründüğüne inanılmıştır (Kurt, 2020). Uygurların ve Göktürklerin kurttan türediğini anlatan efsaneler, Türk mitolojisindeki türeyiş efsanelerinin arasında önemli yere sahiptir. Türeyişle ilgili olarak Türk mitolojisinde kurt haricinde geyik de karşımıza çıkmaktadır (Karadavut, 2010; Yeşildal, 2007). Kırgızların atalarının, dişi bir geyik olan *Boynuzlu Maral Ana* olduğuna inanılır. Hem atalık/analık atfedilip kutsal sayılan hem de yeri geldiğinde avlanılan geyik, Türkler için kutsal olmanın yanı sıra hayatın da kaynağı kabul edilmiştir. Türeyiş efsanelerinde varlığın temeli olan geyik,

aynı zamanda avlandığında etinden, derisinden hatta boynuzlarından yararlanan hayatın sürdürülmesini sağlayan yabancı bir besin kaynağıdır da (Yeşildal, 2015).

Geyikler, tarih boyunca insanlar tarafından etleri, boynuzları ve postları için avlanılmış, oldukça kıymetli av hayvanlarındandır. Doğal olarak geyik avı esnasında yaşanan olaylar zamanla efsaneleşmiş, mitleşmiş ve kutsallaşmıştır. Geyikler çoğu insan toplumlarında kültürel motifler ve kutsal değerler olarak kabul edilmiştir, bu durum Türkler 'de de aynıdır (Beşkardeş vd., 2014). Batı toplumlarında da geyik sembolüne Doğu kültürüne benzer anlamlar yüklenmiştir. Örneğin; Keryneia Geyiği olarak bilinen büyük geyiğin, Yunan mitolojisinde avcılık tanrıçası Artemis'in kutsal hayvanı olduğu bilinmektedir. Roma mitolojisinde ise Diana, avcılığın bakire tanrıçası olarak bilinir ve sembolü bir geyiktir. Hint mitolojisinde yer alan Veda inancında geyik rüzgâr tanrısı olarak temsil edilir. Geyik miti Amerika'daki Kızılderililerin de fazlasıyla önem atfettiği bir yere sahiptir (Ayan, 2021). Amerikan yerlilerine göre geyik, tanrılar yolunun rehberidir. Eskimolar 'da bütün hayvanların koruyucusu olarak kabul edilen Pinga adındaki rengineyiği tanrıça olarak kabul edilir. Kelt efsanelerinde ise beyaz geyik sembolü çok kullanılır. İrlanda ve Galya'da geyiklerin ölen insanların ruhlarını bir sonraki hayatlarına aktardığına inanılır (Armutak, 2002). Noel Baba'nın kızığını çeken ren geyiklerinin de batı kültüründe yer alan inançlardan kaynaklandığı düşünülmektedir (Ayan 2021, s. 302).

Geyiğin, Türk toplumlarında hem kutsal olduğuna hem de insanlara yardımcı olduğu için kötülük yapana uğursuzluk getirdiğine de inanılır (Dalkesen, 2015). Orhun Kitabeleri ve Divan-ü Lugati't Türk gibi eserlerde de geyik motifine rastlanır. Türk mitolojisinde geyik, birçok farklı unsorda karşımıza çıkar; av hayvanı, yol gösterici, türeyiş unsuru, şekil değiştirme unsuru, hükmedilen hayvan, inanma unsuru, benzetme unsuru ve bazen de kötülüğün/lanetin sembolü olarak görmekteyiz (Beşkardeş vd., 2014). Türk mitolojisinde İslamiyet öncesi ve sonrası önemini kaybetmeyen geyik simgesi, hayatın birçok alanında yaşam pratiklerini şekillendiren değer olarak yerini korumuştur. Türkler, İslamiyet öncesi dönemlerde konargöçer bir kültüre sahip olduğundan genel olarak avcılık ve hayvancılıkla geçimlerini sağlamışlardır (Beydilli, 2003). Bu nedenle avladıkları, besledikleri ve binek olarak kullandıkları hayvanlar arasında olan geyik, sığır, keçi ve at gibi hayvanlar Türk mitolojisinde ve kültüründe önemli bir yere sahiptir (Sayın-Alsan & Akın, 2020; Yeşildal, 2015). Geyik sembolünün Türk kültüründe karşımıza çıkan anlamsal özelliklerinden söz ederek çalışmanın ilerleyen bölümünde ele alınacak olan oyun analizindeki yansımalarını belirlemek daha doğru olacaktır.

İlk olarak geyik sembolünün av hayvanı ve kurban olarak yansıması ele alınacaktır. Türk kültüründe yer alan av geleneği, hem hayatı sürdürmek için besin sağlamayı hem de

iktidar sahibi olan kişinin gücünü sergilemesini temsil eder. Ergenlik çağına gelmiş genç erkeklerin erliklerini ispat etmek için özellikle geyik avına çıktıkları bilinir. Çıktıkları geyik avında, avcıyla avı arasında yaşanan mistik olaylar bazen şans getirirken, bazen de uğursuzluğa, lanete sebep olabilir (Sezer, 2007; Yeşildal, 2015). Mitolojik inanışa göre evcil hayvanların insan topluluğuna ait olduğu, vahşi hayvanların ise tanrılar topluluğuna ait olduğu, geyiğin de vahşi bir hayvan olduğu için Türk kültüründe avlanmasının ve kurban edilmesinin genellikle uğursuzluk getireceği düşünülür (Karadavut, Yeşildal, 2007). Bu inanıştan yola çıkarak, geyik avlayan iflah olmaz, geyik etinin götürüldüğü ev perişan olur, avlanan geyiğin ahı yalnız avcıyı sıkıntıya sokmaz, laneti avcının ondan sonra gelecek olan soyuna dahi ulaşır (Ayan 2021, s. 308; Beşkardeş vd., 2014, s. 20). Anadolu'da geyik avının uğursuzluk getirdiğini anlatan farklı destanlar yer alır. Bunlardan biri olan Begil Oğlu Emre'nin destanında; Begil, morali bozukken çıktığı av esnasında bir geyiğin peşine düşer ve onu takip ederken atından düşerek sakatlanır. Battal Gazi destanında, Battal Gazi'nin babası Hüseyin Gazi'nin avlamak için peşine düştüğü geyik yüzünden düşmanlarına yakalanarak öldürülmesi anlatısıyla yine geyik avının uğursuzluk getirdiğine dair bir inanış aktarılır. Karaçay efsanelerinde yer alan Avcı Bineger manzumesinde ise acımasız ve zalim bir geyik avcısı olan Bineger'in, geyik tanrısının kızı olan dişi geyiği avlamak istemesi üzere dişi geyik tarafından lanetlendiği için feci bir ölümle cezalandırıldığı anlatılır. İbradi' da yer alan av hikâyelerinde de geyik avı uğursuz kabul edilir. Buradaki bir efsanede bir avcı, dişi geyiklerin sütünü sağan peri kızlarına rastlar ve ateş eder, vurduğu geyiğin sahibi olan peri kızı ona lanet edince, avcının bir eli kurur. Tahtacılar boyunda geyik kutsal kabul edildiğinden avlamanın günah olduğuna ve avlayan kişinin büyük felaketlere uğrayacağına inanılır. Ayrıca Tahtacılar diğer Türk boylarında kabul edilen inançların yanı sıra geyiğin bir tür melek olduğunu da düşünürler (Yeşildal, 2015).

Türk kültüründe yol gösterici olarak da önem kazanan geyikler, maddi anlamda ormanda yolunu kaybedenlere, sevdiğini arayanlara, manevi arayışta ise İslamiyet'e gidenlere yol göstermektedir (Küçük, 2013; Ayan, 2021). Bizanslı tarihçilerin aktardığı Hun efsanesine göre; Hunlar'ın Kırım'ı işgalinde Hun ordusuna dişi bir geyik yol göstermiştir. Geyiklerin ordulara rehberlik ettiği inanışı, çoğu savaşçı toplumlarda olduğu gibi Moğol ve Türk toplumlarında da yer alır (Sayın-Alsan & Akın 2020). Yine yol göstericilikte geyik, kaybolan ya da arayan insana genellikle sevgiliye giden ya da bir mekâna giden yolu gösterir. Ayrıca geyiğin, Macarlara ait türeyiş efsanesinde türemeye yardımcı olmak için yol göstericilik yaptığı bilinmektedir. Dede Korkut hikâyesinde de Bamsı Beyrek, Banu Çiçek'in otağını yine bir geyiğin peşine düşerek bulur. Altayların bir destanı olan Közüyke destanında da ava giden iki dost Karatı Kağan ve Ak Kağan, onlara eşlerinin hamile olduğunu haber veren geyiği öldürmezler ve

bu şekliyle geyik, evlerinden uzak olan yiğitlere bir bakıma yol göstericilik yapmıştır (Dilek, 2002). Başka bir örnekte de Oğuz Kağan Destanı'ndaki Oğuz Han'a rehberlik eden ve yol gösteren Gök Kurt ile Hun Türklerine yeni bir yurt bulmada kılavuzluk eden geyik aynı unsura sahiptir (Küçük, 2013). Türklerin İslamiyet'i seçtikten sonra da benzer anlatılara rastlanır. Hz. Muhammed'in torunu olan Muhammed Hanefi avlanırken bir geyiğin peşine düşerek bir mağaraya gider. Mağaranın içinde ilerleyen geyiği takip ederken bağlık bahçelik yemyeşil bir yere ulaştığı ve orada eşi Mine Hatunu bulduğu söylenir (Ögel, 1991).

Türk mitolojisinde geyiklere atfedilen diğer bir unsur da kılık/şekil/don değiştirerek geyik şeklinde ya da geyiğin insan şeklinde görünmesidir. Geyik, Şaman törenlerinde Şamanın suretine büründüğü hayvan-atadır (Ögel, 1991; Çoruhlu, 2000; Roux, 2005). Bu özellik Anadolu'daki ermiş-evliya menkıbelerinde de yer almaktadır (Küçük, 2013). Anadolu evliyaları arasında yer alan Kaygusuz Abdal ormanda peşine düşerek, yaraladığı bir geyiğin eski bir kulübeye girdiğini görerek o da kulübeye girer karşısına çıkan Abdal Musa'dan geyiği ister. Abdal Musa kolunun altına saplanan oku gösterince, Kaygusuz, peşine düşerek vurduğu geyiğin, geyik kılığına giren Abdal Musa olduğunu fark eder ve onun müridi olur (Duran, 2012). Yine İslami inanca göre Hacı Bektaş-ı Veli gibi erenlerin de geyik kılığına bürünebildikleri söylenir (Karakurt, 2011). Günümüze ulaşan bazı menkıbelerde şekil değiştirmenin genelde geyik ve kuş gibi hayvanların şekline girerek gerçekleştirildiği yer almaktadır (Dalkesen, 2015). Orhan Gazi döneminde yaşamış Türk dervişlerinden biri olan Geyikli Baba'nın şekil değiştirerek geyik kılığına girdiğine ve adını da buradan aldığına inanılır (Ögel, 1991). Derviş ya da evliyaların geyik kılığına girdiğine inanıldığından hem kutsal sayılmışlar hem de avlanmaları yasak kılınmıştır. Son olarak Ala geyiğin aslında kılık değiştirmiş bir insan olduğuna inanıldığı için öldürülmesinin uğursuzluk getirebileceği düşüncesi yaygındır (Şahin, 2014). İnsanların geyik kılığına büründüğü gibi zaman zaman geyiklerin de insan kılığına girdiği ya da insana dönüştüğü de bilinmektedir. Örneğin padişah kemendinin vücuduna değdiği geyiğin insana dönüştüğüne ve geyik ayak izinde biriken su ile yıkanan geyiğin de insana dönüştüğüne inanılır. Yukarıda da belirtildiği gibi geyikler, Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Kutsallıklarının yanı sıra zararlarının da olduğuna inanılmıştır. Çalışmaya konu olan Geyikler Lanetler oyununda, geyik sembolünün izlekleri takip edilerek oyuna yansımaları Türk kültüründe yer alan örnekler doğrultusunda ele alınacaktır.

Yöntem

Hermenötik bir incelemeyle ele alınan oyun metni, bugünün bakış açısıyla animist dünyanın çözümlenmesine yönelik sembollerin belirlenmesine yönelik irdelenmiştir. Bu sebeple

Nitel Araştırma yöntemi ile alanın literatür taraması yapılmış, Türk kültürü ve mitolojisi incelenmiş, bu araştırmanın yapılmasına yönelik boşluklar belirlenerek oyun metni, günümüz bakış açısıyla geçmiş toplumların yaşam biçimine, inanışlarına, davranışlarına ayna tutacak şekilde yorumlanmış ve geleneksel motiflerin yeni kuşaklara aktarımı için bir kaynak oluşturulmuştur.

Bulgular

Geyikler Lanetler ve Sembolik İzlekler

Geyikler Lanetler, Murathan Mungan'ın Mezopotamya üçlemesi olarak bilinen oyun serisinin üçüncü ve son parçasıdır. Dört kuşağın öyküsünün anlatıldığı oyun, bir Türk aşiret beyinin konargöçer hayatı bırakarak yerleşik hayata geçmesini anlatır. Hazer Bey, oyunda yalnızca hayaletini gördüğümüz babasının rızasından çıkarak başka bir aşiretin kızıyla evlilik yapar ve ardında babasını bırakıp yerleşik hayata geçtiği için babasının lanetine uğrar. Törelere gereği yerleşilen her yerde oranın güvenli ve kutsanmış kılınması için kurban vermek gereklidir. Bu inancı yerine getirmek için ormanda avlanan Hazer Bey, gebe bir geyik vurur ve kanını bir şişeye doldurarak bu ilk kanı saklar. Gebe bir geyik kurban ettiği için yeni bir lanete uğrayan Hazer Beyin yıllarca çocuğu olmaz. Kendini suçlu hisseden ve her gece rüyalarında geyik sesleri duyarak kâbuslar gören Kureyşa, şişedeki geyik kanını içerek kendini öldürüp bu lanetten kurtulmak ister fakat şişedeki kan onun gebe kalmasına vesile olur. Mustafa adında bir oğlu olan Hazer Bey bu durumdan mutludur. Mustafa 15 yaşına geldiğinde törelere gereği tıraş olup ava gitmesi ve erliğini ispat etmesi gerekir. Bunun üzerine ava çıkan Mustafa'dan günlerce haber alınamaz. Günler sonra ormanda bulunan Mustafa'nın dişi bir geyiğin karşısında kıpırdamadan durarak onu seyrettiği görülür. Mustafa bu geyiğe sevdalanır ve yemeden içmeden kesilerek günlerce ruh gibi dolaşır. Bu durum karşısında çaresiz kalan Hazer Bey ve eşi Kureyşa Cudi dağında yaşayan o geyiği bulup getirerek efsuncuların büyülerıyla bir tek gözlerini değiştirmeden geyiği güzel bir kadına dönüştürürler. Artık bir insan olan bu geyiğe Cudana ismi verilerek Mustafa ile evlendirilir. Yıllar geçmesine rağmen Mustafa ve Cudana'nın da hiç evlatları olmaz. Lanet onları da hala takip etmektedir. Kureyşa'nın yönlendirmesiyle kadın başlı yılanı giderek kendisiyle ilgili gerçekleri öğrenen Cudana, kendisini insana döndüren efsunculardan yardım ister. Geyikliğinden geriye tek kalan şey olan iki gözünü feda etme karşılığında iki erkek evlada gebe kalır ve Kasım ile Nasır adında ikiz erkek çocuk doğurur. Çocuklarına olan sevgisinden, gözlerine vurulduğu karısı Cudana'yı unutan Mustafa, karısının ahını alır. Yıllar sonra çocuklarıyla ormanda geyik avına giden Mustafa intikam cinleri tarafından çocukları Kasım ile Nasır'ın gözüne geyik suretinde gösterilir. Babalarını geyik zanneden çocuklar onu vurarak öldürür ve başını keserler. Bedeni toprağa gömülen

Mustafa'nın kesik başı lanet nedeniyle bir zindanda her şeyden haberdar bir şekilde bir tepsi içinde uzun yıllar arafta ölemeden yaşar. Babalarını öldürdükleri için laneti üzerlerine çeken iki kardeşten biri olan Kasım Süveyda ile evlenir ve Bakır adında bir erkek çocukları olur. Kasım, çöl üzerinden geçen bir yolculuğa çıkar ve yedi yıl kendisinden haber alınamadığı için öldüğü sanılarak karısı Süveyda, ikiz kardeşi olan Nasır ile evlendirilir. Yedi yıl sonra Kasım geri döndüğünde Nasır ve Süveydanın evlendiğini ve Sidar adında bir çocukları olduğunu ve çocuğun da sünnet düğününün tam da onun döndüğü gün yapıldığını öğrenerek kahrolur. İki kardeş arasında Süveyda ve beylik için çıkan kargaşanın çözülmesi için köyün ulular meclisi yine törelere gereği iki kardeşin yere çizilen hak dairesi içinde dövüşerek birinden birinin ölmesi gerektiğini, sağ kalanın Süveyda ile evleneceğini ve beyliği alacağını söylerler. Aynı kıyafetleri giyinip yüzlerini örten iki kardeş kavgaya tutuşur ve bu dövüşte Kasım ölür.

Görüldüğü üzere yazar, oyunun tamamında efsanevi ve mitolojik semboller kullanmış, Türk kültüründe yer alan töre, inanç ve gelenekleri oyunun geneline yaymıştır. Metnin temelinde yer alan lanet ve törelere arasında sıkışıp kalmış oyun kişilerinin, masal kahramanlarında görülen mistik özellikler barındırdığı, yanı sıra doğaüstü varlıkların da insanlarla iletişim içinde olduğu dikkat çekmektedir. Oyun yedi ana bölüm, bir öndeş, altı oyun arabası ve bir son deyişten oluşmaktadır. Bu sahneler arasında kronolojik bir zaman akışı yoktur. Klasik zaman kullanımının ihlaliyle, geçmiş, gelecek ve bugün sıçramalı olarak aktarılır. Bu zaman mefhumunu yazar, oyunda kullandığı anlatıcı ile vurgular.

Anlatıcı: Suyun toprağa değdiği yerde başlar bu efsane. Kimi der: bin yıl önce, kimi der: efsunlu zamanlarda, kimi der: geçenleym, kimi der: düşümde... Hayatımız dedikleri nedir ki zaten? Tarih nedir? Zaman nedir? Bir tek zaman vardır Asya'da: Geniş Zaman. Geçmiş de, Gelecek de, Şimdi de Geniş Zamandır (Mungan, 2017).

Zaman, efsanevi ve mitik anlatılardaki gibi, zihnin ve eylemin ifadesinden bağımsız, hayatın döngüsünden ritmini alır. Zaman içinde zamanı gördüğümüz sahnelerde, oyun kişileri kendi zaman ve mekânlarının dışında mitsel ve fantastik zaman ve mekânlarda da bulunabilmektedirler. Oyunda zamanda ve uzamda net bir yere işaret edilmeden hayali bir zaman ve yer kurgulanmıştır. Hayalet, sihir, büyü, insan başlı yılan, insana dönüşen geyik, cinler ve kesik baş; gerçeği, oyundaki olağanüstü mantıkla değil, anca sezgilerle kavranabilen bir dünyaya evrilir.

Oyunun ana izleğini oluşturan geyik sembolü, yazarın çocukluktan kalma mistik sevdasından kaynaklanır. Üç, dört yaşlarındayken geyik isterim diye tutturmuş Mungan'a, babası dayanamayarak Mazı dağından bir geyik yakalatıp getirttir. Günlerce o geyiği sevdıyla seyrettiğini anlatan yazar,

çocukluğunun derinliklerinde bilinçaltında yatan bu efsanevi varlığı Geyikler Lanetler oyunu ile simgesel düzlemde dışa vurmuştur (Mungan, 1996). Oyunun tamamında Türk kültüründe de yer alan geyik sembolü geniş yer alır. İlk olarak geyik sembolünü, Hazer Bey'in yurt olarak seçtiği yere bir geyik kurban edilişle görüyoruz. Türklerde kutsal sayılan geyiğin kurban edilmesinin yasak olması ve bunu yapan kişinin iflah olmayacağı inancı, burada geyik kurban edildikten sonra yaşanan uğursuzluklarla sergilenmiştir. Oyundaki *İlk Kan* bölümü, Kureyşa'nın her gece geyik seslerini duyduğu kâbuslarıyla başlar. Hazer Bey ve Kureyşa arasında geçen diyalogda, geyiklerin, onları yurtlarından ettikleri ve kurban ettikleri için huzur vermeyecekleri ve lanetlerinin peşlerini bırakmayacağı dile getirilir.

Hazer Bey: Yaklaşmazlar buraya hiç yaklaşamazlar merak etme. Kendi düşlerindir korkutan seni. Bir kez korkunun büyüsüne kapıldı düşlerin, kendi kendine eziyet edersin.

Kureyşa: Burası onların yurduydu, yurtlarını aldık ellerinden.... (Mungan, 2017).

Sadece yurtlarının alınması değil yeni gelinen yurt için gebe bir geyiğin Hazer Bey tarafından kurban edilmesi de lanetleri üzerlerine çekmiştir.

Kureyşa: İlk kan. O geyiği vurmuyacaktın. O ilk kanı akıtmayacaktın.

Hazer Bey: Töremize karşı mı duraydım? Töremizdir. Bilmez gibi konuşursun. Yurt tuttuğun yerin kurbanını almazsan eğer, o yer haram olur sana. Dirlikten- düzenden yoksun kalırsın" (Mungan, 2017).

Törelere göre göçebe yaşayan her aşiret, gittiği yeni yere bir kurban verir ve o ilk kurbanın kanı bir şişede saklanır, ta ki başka bir yere göçene kadar. Başka yere göçerken de o ilk kanın bulunduğu şişe toprağa gömülerek o yurt terk edilir.

Kureyşa: İçeni öldürür mü?

Hazer Bey: Öldürür elbet, toprağın zehridir, ölümün ağulu şerbeti (Mungan 2017, s. 58).

Kureyşa: Şişeyi ne zaman gömeceksin toprağa?

Hazer Bey: Gayrı konduk. Buradan göçmeyeceğiz ki.

Kureyşa: Yani toprağın zehrini, toprağa geri vermeyeceksin? Açıkta kalacak lanetin buhuru? (Mungan, 2017).

Geyik sembolünü bu kez Kureyşa'nın ilk kanı içerek kendini öldürmek istemesiyle görüyoruz. Bir türlü çocuğu olmayan ve sürekli kâbuslar gören Kureyşa, bu durumdan kendini sorumlu tutarak ilk kanı içip kendini öldürmek ister.

Kureyşa:oğulsuz karısına gayri yüz döken Hazer Bey... Sen ki benim için cümle aşiretini almıştın karşına, babana başkaldırmıştın.... İşte ilk kanın! İşte ikinci kurbanın!...Bu zehir beni ve döl tutmaz rahmimi de alacak toprağın

bağrına... Sen kondun, ben göçüyorum Hazer Bey (Mungan, 2017).

Bu sözlerin ardından şişedeki kanı içen Kureyşa, yere düşerek kıvrınmaya başlar. Türeyiş efsanelerinde birçok Türk boyunun ata-anası olarak kabul edilen geyik, oyunda Kureyşa'nın içtiği geyik kanından gebe kalması ile yazar tarafından betimlenerek yeniden üretilir. Uzun zamandır çocuğu olmayan Kureyşa'nın içtiği geyik kanıyla gebe kalması ve bir oğlunun olması soyun sürdürülmesi ve Hazer Bey'in iktidarının oğluna geçerek devam etmesi bakımından geleneklere de bir göndermedir.

Kureyşa: Karnım! Karnım! Karnım hızla büyüyor. Ne oluyor bana? Karnıma ne oluyor? Gebeyim ben evet gebeyim. Gebe kaldım..... (Mungan, 2017).

Bu gebelikten dünyaya gelen Mustafa 15 yaşına girdiğinde ormanda geyik avına çıkar. Bu olay geyik sembolünü yine karşımıza çıkarmaktadır. Mustafa'nın avlamak istediği geyiğin gözlerine vurularak günlerce kıpırdamadan olduğu yerde kalması, Türk mitolojisinde geyiğin peşine düşeni sürüklemesi, onu bilmediği yerlere götürmesi, sevdaya düşürmesi inancını betimler.

Hazer Bey: Mustafa'dan söz et sen!

Başefsuncu: Umarı yoktur, karasevda bu... Oğlunuz Mustafa, avına çıktığı geyiğe sevdalanmıştır (Mungan, 2017).

Bu durumdan oğullarını kurtarmak için her yola başvuran Kureyşa ve Hazer Bey, çareyi büyücülerde, efsuncularda bulurlar. Büyücüler, Mustafa'nın sevdalandığı geyiği bulup onun ya canını alıp ya da insana dönüştürebileceklerini söylerler. Yazar geyik sembolünü bu kez de kılık değiştirme unsuruyla karşımıza getirmiştir. Türk toplumunun Şamanist ve İslami dönemdeki inançlarında yer alan geyiklerin kılık değiştirebilme yetisi burada büyü yoluyla gerçekleştirilmiştir (Eliade, 1999).

Birinci Efsuncu: Öyle ki, ya canını alacağız bu geyiğin.

İkinci Efsuncu: Ki bu oğlunuzun canını almak demektir.

Dördüncü Efsuncu: Ya da bir kadına döndüreceğiz onu..

Efsuncular: Geyikliğinden geriye bir tek gözleri kalacak (Mungan, 2017).

Efsuncular: Büyü hayat oldu. Geyik kadın oldu...

Başefsuncu: Bir tek gözleri kaldı eski geyik suretinden. Bundan böyle bir kadın suretinde yaşayacak (Mungan, 2017).

Cudana adı verilen bu geyik kadın, Mustafa ile evlendirilir. Peşlerini bırakmayan lanet bu kez de Cudana'yı evlatsız bırakır. Geçmişin, şimdiki zamanın üstünü örttüğü olaylar zincirinde hep bir uğursuzluğun gerçeküstü anlatımıyla karşılaşırız. Zaman sonra geçmişle ilgili her şeyi öğrenen Cudana, soyun devamlılığı ve törelerin dayatmaları

sonucunda Mustafa'nın sevdalandığı, geyikliğinden geriye tek kalan iki gözünü feda ederek efsuncuların büyüleri sayesinde iki erkek evlat sahibi olur. Gözlerine sevdalandığı Cudana'yı unutan Mustafa, karısının "ölümün çocuklarının elinden olsun" bedduasını alır. 15 yaşına gelen oğullarıyla erliklerini ispat etmeleri için ormana geyik avına giden Mustafa, intikam cinleri tarafından oğullarına geyik suretinde gösterilir. Yine kılık değiştirme unsuruyla karşımıza çıkan geyik sembolü, bu kez insanın geyik kılığında görünmesiyle aktarılmıştır.

Kasım: Nasır! Buraya bak buraya! İşte geyik burada!

Nasır: Kasım! Buraya bak buraya! İşte geyik burada!

Mustafa Bey: Durun oğullarım! Durun evlatlarım! Görmüyor musunuz, babanızım ben?...Durun yapmayın sakın! Sisin, tülün lanetine uğruyorsunuz. Orman beni size bir geyik suretinde gösteriyor.

Kasım: Ya sahiden babamızsa bu geyik?

Mustafa Bey: İşte böyle öldüm, öldürüldüm ben. Ölümüm kendi kanımdan oldu, oğullarımın elinden.... Lanetimi taşıyan kan, akıp duruyor hala (Mungan, 2017).

Mustafa'nın çocukları tarafından öldürülüp kafasının kesilmesi lanetin oğullarına geçerek devam etmesine sebep olur. Süveyda ile evlenen Kasım gittiği yolculuktan uzun yıllar dönmeyince, öldüğü düşünülerek töreler gereği Süveyda Nasır ile evlendirilir. Yedi yıl sonra dönen Kasım ve Nasır yine töreler gereği hem Süveyda hem de beylik için hak dairesi içinde cenge tutuşurlar. Üzerlerindeki lanetin hala devam ediyor oluşu iki kardeşi birbirine düşürmüş ve cenk sonunda Kasım ölmüştür. Felaketle biten oyunun sonunda Sidar, zamana vurgu yaparak yaşananların bir oyun mu yoksa gerçek mi olduğunu sorgulayarak sahneden çıkar.

Sidar: Hayat, oyunla; oyun, ölümle yer değiştiriyor, sonra unutulmuş bir rüzgâr geliyor örtülmüş kumları savuruyor ve biz gidiyoruz, kuma inanıyoruz, kumun zamanına, kumun saatine inanıyoruz... (Mungan, 2017).

Geyikler Lanetler oyunu semboller ve metaforlarla zenginleştirilerek, manyetik alan oluşturan ana izleği desteklemektedir. Anadolu Türk kültüründe anlamlar yüklenen yazgı, ölüm, kan, ayna, kurban, formülize sayılar (3,5,7,9), töre gibi unsurlar oyunda yer yer leitmotif olarak kullanılmıştır. Gerçek ile fantastik, nesnelere dünyası ile metafizik âlem iç içe geçerek kurgunun gerçeğini ve şimdisini oluşturmuşlardır. Oyun kişilerinin doğaüstü yetilerle donatılması onları başka bir bilinçte yeniden var eder. Oyunda algılanan gerçeklik, betimlemelerle yeniden üretilmiştir.

Çalışmanın ana izleğini oluşturan geyik sembolü, oyunun içinde birkaç kültürel unsurun yansımasıyla sunulmuştur. Geyik sembolünü bu yönüyle oyunda ele alan Mungan,

kültürel kodları değiştirmeden, kurgunun içine yerleştirmiş, kuşaklar boyu süregelen lanetin, kutsala dokunmak ve yasakları çiğnemekten kaynaklandığının vurgulanması da mitik inancı bilinç düzeyinde algılanır kılmıştır. Dört kuşağı etkileyen bu lanet, süregelen dönemlerde aşiretin başına geçen beylerin iktidar araçlarını da yok etmektedir.

Sonuç ve Tartışma

İnsan, ait olduğu evrende doğadan ayrı düşünülemez. Yabanıl hayat, bütün yaşamsal deneyim ve pratiklerini doğa ile kurduğu inanç kökenli ilişkiler etrafında şekillendirmiştir. Genel hatlarıyla baktığımızda insan, totem olarak değer verdiği varlığın içinde kutsi bir ruhun olduğuna inanmıştır. Çağdaş toplumlara gelindiğinde ise insanın doğadan uzaklaştığı, mitlerini derin dehlizlerde kaybettiği ve hız çağının baş döndüren devinimiyle sürüklendiği görülmektedir. Tam da bu noktada çağdaş insanı köklerinde yatan unutmaya yüz tuttuğu ya da unuttuğu değerlerle yeniden karşılaştırmak, günlük yaşamsal kaygılardan soyutlamak, çocukluğundaki masal âlemine taşımak adına mite başvurmak gereklidir. Mit olgusu da büyü ve gerçek arasında gidip gelir ve her çağ kendi büyü ve gerçeğini yaratarak mitin evrimini sağlar. Tiyatro bu nedenle hem büyüün hem de gerçeğin iç içe geçtiği bir alandır. Geyikler Lanetler oyunu da bu çerçevede kaleme alınmış bir oyundur.

Çalışmada incelenen oyunun yazarı Murathan Mungan, kültürel kodlara, efsanelere, masallara ve mitlere yüzünü dönerek günümüz insanını sağaltan, dünyanın sadece görünür nesnelere oluşmadığı bilinciyle görünmeyenin de tanımlanarak anlamlandırılmasına olanak sunmuştur. Mungan'ın neredeyse bütün eserlerinde (3 tiyatro, 6 hikâye, 2 roman) masal unsurları görülür. Yazar, bu çeşit masal unsurlarını genellikle, benzetme yapmak, anlatıma zenginlik katmak ya da simge ve sembollerle konuya dikkat çekmek için kullanır. Mungan'ın metaforlar, semboller etrafında biçimlenen görüşü, çözümleyici ve günümüzle örtüşürücü bir yaklaşımdır.

Geyikler Lanetler oyunu, Mezopotamya coğrafyasının toplumsal kodları, masalları ve mitsel inançlarıyla örülmüştür. Oyunda baskın olarak kullanılan geyik miti ile Türk kültüründe yaşamı şekillendiren gerçek ve gerçeküstü olaylar metaforik üslupla okura/seyirciye yansıtılmıştır. Oyunun manyetik alanını oluşturan geyiğe atfedilen mitik unsurları, oyunun geneline yayarak aktaran yazar; Türk mitolojisinde yer alan geyikten türeyiş, yol gösterme, kılık değiştirme, lanete uğrama, insanı bilmediği yerlere peşinden sürüklenme gibi inanışları izlekler halinde hikâyenin kahramanlarının başına gelen olaylar ve yaşanmışlıklarına yansıtılarak sunmuştur. Türk mitolojisinde önemli bir yere sahip olan geyik sembolü, ona atfedilen bütün inançsal özellikleriyle ele alınmış ve mitik anlatım zihinsel düzlemde görünür kılınmıştır.

Oyun kişileri (kahramanlar), kendi kusurları ya da toplumsal bağlamda sadık kalmaları gereken töresel inançları yüzünden lanete uğrayarak birbirini takip eden uğursuzluklara/lanetlere maruz kalmışlardır. Bu lanet, ilk olarak Hazer Bey'in babasının ahını almasıyla başlayıp, gebe bir dişi geyiğin kurban edilmesiyle katlanarak sürmektedir. Mungan, Türk kültüründe kutsiyet atfedilen geyiğin avlanmasının uğursuzluk getireceği inancını, oyun içindeki olayların akışına tekrarlar şekilde yerleştirip, altını çizmiştir. Aynı zamanda lanet kavramı da burada önemli bir yerde duruyor. İnsanın kadere karşı mücadelesini ve onu kabullenişini sergiliyor.

Oyun içerisinde mitin sürekliliği şimdiki zaman içinde işlemektedir ve oyundaki sahneler kronolojik bir zaman akışı içinde olmadığı gibi, klasik zaman kullanımı da ihlal edilmiştir. Buradan hareketle, mitin sürekli şimdiki zamanı ile oyunun lineer olmayan zaman yapısı arasında bir ilişki kurulmuştur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir-E.Ö.; Tasarım-E.Ö.; Denetleme-E.C.; Kaynaklar-E.Ö.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi-E.C.; Analiz ve/veya Yorum-E.C.; Literatür Taraması-E.Ö.; Yazıyı Yazan-E.Ö.; Eleştirel İnceleme-E.C.; Diğer-E.Ö., E.C.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept-E.Ö.; Design-E.Ö.; Supervision-E.C.; Resources-E.Ö.; Data Collection and/or Processing-E.C.; Analysis and/or Interpretation-E.C.; Literature Search-E.Ö.; Writing Manuscript-E.Ö.; Critical Review-E.C.; Other-E.Ö., E.C.

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Akgül, T. Y. (2014). Myth and tragedy as an ideological tool. *Yedi: Journal of Art, Design & Science*, (11), 1-16. <https://doi.org/10.17484/yedi.29332>
- Armutak, A. (2002). Animal patens in the Eastern and Western mythologies. *Acta Veterinaria Eurasia*, 28(2), 411- 427. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/173498>
- Ayan, O. (2021). Deer symbolism as ancient wisdom myth and icon of consumption society. *Journal of Erciyes Communication*, 8(1), 295-323. <https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.789164>
- Beşkardeş, V., & Uslu, Y. B., & Uslu, B. (2014). Geyik ile ilgili bazı Türkçe terimler üzerine düşünceler. *Eurasscience Journals*, 2(1), 17-24. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/59834>

- Beydilli, C. (2003). *Türk mitolojisi ansiklopedik sözlük*. Yurt Kitap.
- Campbell, J., & Moyers, B. (2007). *Mitolojinin gücü kutsal kitaplardan Hollywood filmlerine mitoloji ve hikâyeler* (Z. Yaman, Trans.). MediaCat. (Original work published 1991).
- Çoban, S. (2005). *Küreselleşme, ulus-devlet azınlıklar ve dil*. Su Yayınevi.
- Çoruhlu, Y. (2000). *Türk mitolojisinin ana hatları*. Kabalıcı.
- Dalkesen, N. (2015). Deer cult in Turkish culture from Central Asia to Anatolia. *Millî Folklor International and Quarterly Journal of Cultural Studies*, (106), 58-69. <https://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=106&Sayfa=55>
- Dilek, İ. (2002). *Altay destanları I*. TDK.
- Dündar, L. B. (2001). *Murathan Mungan'ın çağdaş masallarında cinsiyetçi geleneğin eleştirisi*. Bilkent Üniversitesi Yayınları.
- Duran, R. (2012). *Mitoloji ve din*. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Eliade, M. (1999). *Şamanizm*. (İ. Birkan, Trans.). İmge. (Original work published 1951).
- Karadavut, Z., & Yeşildal, Ü.Y. (2007). Deer in Anatolian-Turkish folklore. *Millî Folklor International and Quarterly Journal of Cultural Studies*, (76), 102-112. <https://www.millifolklor.org.tr/PdfViewer.aspx?Sayi=76&Sayfa=97>
- Karakurt, D. (2011). *Türk söylence sözlüğü*. E kitap. <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/00/TurkSoylenceSozlugu.pdf>
- Küçük, M. A. (2013). Mythological view to 'feminine spirits' in traditional Turkish religion. *İğdir University Journal of Divinity Faculty*, (1), 105-134. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ifder/issue/39358/464343>
- Kurt, S. N. (2020). Türk Mitolojisi evreninde karadavut geyik motifi üzerine genel bir inceleme. *Betik*, (2), 60-73. <https://simitcay.com/wp-content/uploads/2020/09/geyik-motifi.pdf>
- Mirzaoğlu-Sıvacı, F. G. (2005). Mythological motifs in Turkish folk songs. *Türkbilig*, (10), 34-53. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/989364>
- Mungan, M. (1996). *Murathan'95*. Metis.
- Mungan, M. (2017). *Geyikler lanetler*. Metis.
- Ögel, B. (1991). *Türk mitolojisi I*. Atatürk Türk Kültür, Dil ve Tarih Y.K.Y.
- Özhancı, E. (2015). Tom Stoppard'ın "hint mürekkebi" oyununa postmodern bir yaklaşım. *Journal Of Fine Arts*, (27), 57-71. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunigsfd.issue>
- Roux, J. P. (2005). *Orta Asya'da kutsal bitkiler ve hayvanlar* (A. Kazancıgil & L. Arslan-Özcan, Trans.). Kabalıcı. (Original work published 1966).
- Şahin, E. (2014). The killing dance of fallow deer and hunter. *Journal of Turkish Studies*, 9(12), 633-646. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7612>

- Sakallı, C. (2015). *Murathan Mungan: Türler ve biçimler arasında bir gezgin*, In C. Sakallı (Ed.), *Local Contexts Transitions, Deviations, Innovations in Lterature, Culture and Art Proceedings* (pp. 1-7). Mersin University Publications. https://www.academia.edu/23511939/V_ULUSLARARASI_KAR%C5%9EILA%C5%9ETIRMALI_EDEB%C4%B0YAT_B%C4%B0L%C4%B0M%C4%B0_KONGRES%C4%B0
- Sayım, E. (2018). *Murathan Mungan'ın mahmud ile yezida, taziye ve geyikler lanetler oyunlarının kader olgusu bağlamında incelenmesi*. Haliç Üniversitesi Yayınları.
- Sayın-Alsan, Ş., & Akın, S. (2020). Türk kültür ve sanatında geyik sembolizmi. *ulakbilge*, 45, 215-226. <https://ulakbilge.com/makale/pdf/1576663287.pdf>
- Sezer, A. (2007). *Murathan Mungan'ın mensur eserlerinde halk bilimi unsurları* (Thesis No. 206048) [Doctoral thesis, Dicle University]. Thesis Center of YOK.
- Yeşildal, Ü. Y. (2015). *Mitten destana, destandan türküye Anadolu sahası Türk folklorunda geyik*. Kömen.

Ritim Destekli Eğitim Uygulamalarının Okul Öncesi Dönem İşitme Engelli Çocukların Dinleme Becerilerine Etkisi

The Effect of Rhythm-Supported Educational Applications on the Listening Skills of Children with Hearing-Impaired in Preschool Period

Emel GÜLTEKİN YILMAZ¹

¹Ömer Halaç Özel Eğitim Anaokulu,
Rize, Türkiye

İrfan Nihan DEMİREL²

²Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi,
Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar
Eğitimi Bölümü, Resim-İş Eğitimi
Anabilim Dalı, Rize, Türkiye

ÖZ

Araştırmanın amacı ritim destekli eğitim uygulamalarının okul öncesi dönem işitme engelli çocukların dinleme becerilerine etkisini tespit etmektir. Araştırmada karma yöntem desenlerinden iç içe desen kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma gurubunu bir devlet okulunda öğrenim gören ve okul öncesi eğitime devam eden 3 işitme engelli öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada nicel veriler “Okul Öncesi Dönem Çocuklarına Yönelik Dinleme Becerileri Ölçeği” ile nitel veriler ise, “Video Kayıt Tekniği” ile toplanmıştır. Öğrencilerin demografik özellikleri ise, “Öğrenci Tanıma Formu” ile belirlenmiştir. Nicel verilerin analizinde tek gruplu tekrarlı ölçümler için ANOVA sonuçları incelenmiştir. Değişkenler arasındaki farklılığın kaynağına Bonferonni Testi ile bakılmış ve etki büyüklüğü de hesaplanarak etki gücü bulunmuştur. Nitel verilerin analizinde ise, sürekli karşılaştırmalı metot kullanılmıştır. Okul öncesi işitme engelli öğrencilerin verilen eğitime bağlı olarak sosyal ve bilişsel becerilerinin arttığı, bu artışın eğitim sonrasında da etkisinin devam ettiği ve yapılan etkinliklerin işitme engellilerin eğitiminde, ritimsel hareketleri uyarlama yolu ile kullanılabilir etkili bir yöntem olduğu tespit edilmiştir. İşitme engelli çocukların eğitime erken yaşta dahil olabilmesi için ailelerin bilinçlendirilmesi ve işitme engelli öğrencisi olan öğretmenlere hizmet içi eğitimler verilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İşitme Engeli, Okul Öncesi Dönem, Ritim Destekli Eğitim

ABSTRACT

The aim of the study is to determine the effect of rhythm-supported education practices on the listening skills of preschool hearing-impaired children. Nested design, one of the mixed method designs, was used in the study. The study group of the research consists of 3 hearing-impaired students studying in a public school and attending preschool education. In the study, quantitative data were collected with the “Listening Skills Scale for Preschool Children” and qualitative data were collected with the “Video Recording Technique”. The demographic characteristics of the students were determined with the “Student Identification Form”. In the analysis of quantitative data, ANOVA results for one-group repeated measures were examined. The source of the difference between the variables was examined with the Bonferonni Test and the effect size was calculated and the effect power was found. In the analysis of qualitative data, the constant comparative method was used. It was determined that the social and cognitive skills of preschool hearing-impaired students increased depending on the education given, that this increase continued after the education, and that the activities carried out were an effective method that can be used in the education of hearing-impaired children by adapting rhythmic movements. It is recommended to raise awareness of families and to provide in-service trainings for teachers with hearing impaired students so that hearing impaired children can be included in education at an early age.

Keywords: The Hearing Impairment, The Preschool Period, Rhythm Supported Education

Giriş

İşitme, insanlar arası iletişimde ve çevrede yer alan sesleri anlamada, sosyal etkileşimin şekillendirilmesinde ve iletişimdeki duygusal ipuçlarının yorumlanmasında büyük önem taşımakta, konuşulan dili ve bilişsel becerileri geliştirmek için de en etkili duyuşsal yöntem olarak kabul edilmektedir (Alshuaib vd., 2015; Hewitt & Madell, 2023; Podury vd., 2023; Sahley & Musiek, 2015).

Açıklama/Description (Bu çalışma “Ritim destekli eğitim uygulamalarının okul öncesi dönem işitme engelli çocukların dinleme becerilerine etkisi” başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir. / This study was derived from the master's thesis titled “The effect of rhythm supported educational applications on the listening skills of children with hearing disability in preschool period”.)

Geliş Tarihi/Received 14.11.2024
Revizyon Talebi/Revision Requested 20.02.2025
Son Revizyon/Last Revision 21.03.2025
Kabul Tarihi/Accepted 21.03.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 27.03.2025

Sorumlu Yazar/Corresponding author:

İrfan Nihan DEMİREL

E-mail: nihan.demirel@erdogan.edu.tr

Cite this article: Gültekin-Yılmaz, E., & Demirel, İ. N. (2025). The effect of rhythm-supported educational applications on the listening skills of children with hearing-impaired in preschool period. *Art Vision*, 31(54), 91-102.
<https://doi.org/10.32547/artvision.1585238>

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

İşitme duyusunun kaybı veya azalması, çocukların konuşmayı duyma ve çevrelerinde konuşulan dili öğrenme yeteneklerini olumsuz etkilemektedir. İşitme kaybı yaşayan çocuklarda sözel iletişim gerçekleşmemektedir. Ayrıca konuşma ve dil sorunlarının dışında sosyal işlevselliğin, bilişsel yeteneklerin ve eğitimin sekteye uğraması, yaşam kalitesinin azalması gibi sonuçlar ortaya çıkmaktadır (Dobie & Van Hemel, 2004; Lieu vd., 2020). İşitme kaybı olan çocuklarda sözel olmayan iletişim becerilerinin gelişiminde gecikme meydana gelebilmektedir (Cullington & Zeng, 2011). Konuşma algısı ile mücadele eden çocuklar, iletişimle ilgili sözel olmayan özelliklere dikkatlerini yöneltmekte zorlanabilmektedirler. İşitme kaybı olan çocuklarda sözel ve sözel olmayan iletişim becerilerinin gelişimi için, dil becerilerinin yanı sıra pragmatik becerilerinin de düzenli olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu çocukları desteklemek için iletişimsel gelişimlerinin ve buna katkıda bulunan faktörlerin daha iyi anlaşılmasına sebep olacak çalışmaların yaygınlaştırılması gerektiği belirtilmektedir (Tuohimaa vd., 2022).

İşitme duyarlılığının iletişim, uyum ve gelişim alanlarında yer alan görevleri yerine getiremeyişi işitme engeli olarak tanımlanmaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2016). Bu durum bireyde başta dil gelişimi olmak üzere tüm gelişim alanlarını olumsuz etkileyerek konuşmasını geciktirebilmektedir (Mpofu vd., 2013). Bu nedenle işitme engelli çocuklarda erken tanı ve uygun cihazlandırma önem taşımaktadır. Erken tanı ve cihazlandırma sağlandığında konuşma ve dinleme gibi dil becerileri gelişebilmektedir (Piştav-Akmeşe, 2019; Yücel, 2018). Bu nedenle ileri ve çok ileri düzeyde işitme engeli bulunan çocuklara takılacak koklear implant sayesinde çocuklar yaşlıtlarına yakın dil becerileri kazanabilmektedirler, fakat işitme kayıplarını gidermek için kullanılan cihazlar normal işiten bir çocuğun işitmesi gibi bir işitme sağlamamaktadır. Erken yaşlarda yapılan implantasyon işleminin ardından implantı uzun süre deneyimlemiş olmak da dil gelişimi açısından oldukça önemlidir (Boothroyd & Gatty, 2012; Geers vd., 2009).

Socher & Ingo (2023) araştırmalarında koklear implant kullanan çocukların alıcı ve ifade edici dil becerilerinin eksik olduğunu belirtmişlerdir. Bu nedenle koklear implant uygulaması dil gelişimi için önemli olan kritik dönem kaçırılmadan gerçekleştirilmelidir (İncesulu, 2017). İşitme engelli çocukların erken tanı ile cihazlanması sağlandıktan sonra konuşma, okuma ve yazma becerilerinin kazanılabilmesi için dinleme becerilerinin de geliştirilmesi gerekmektedir (Kavcar vd., 2021). Bu doğrultuda işitme, dinleme sürecinin başlangıç aşaması olarak kabul edilmektedir. Dinleme süreci sözel uyarıcıların işitilmesiyle başlamakta ve dikkati yoğunlaştırma aşamasında uyarıcılar içinden gerekli olanlar seçilmektedir. Seçilen uyarıcılar anlama, sıralama, sınıflama, ilişki kurma, düzenleme ve değerlendirme gibi çeşitli zihinsel işlemlerden geçirilerek

kişinin zihinsel yapısına göre anlam kazanmaktadır. Anlam kazanma sürecinde ise önceki bilgilerle yeni bilgiler ilişkilendirilerek, dinleme işlemi gerçekleşmektedir (Bodie & Wolvin, 2020; Dazert vd., 2020; Gündüz & Şimşek, 2014). Dolayısıyla da işitme olayının gerçekleşmiş olması dinleme durumunun da gerçekleşmiş olacağı anlamı taşımamaktadır (Flexer & Wolfe, 2020).

Dinleme becerileri, konuşma ve okuma yazma becerilerinin temelini oluşturduğu için son derece önemlidir. Dinleme becerilerinin gelişmemesi diğer gelişim alanlarının ilerlemesine de engel oluşturmaktadır (Melanlioğlu, 2012). Bu nedenle işitme engelli öğrenciler için sağlanacak iyi bir dil eğitimi ortamı, onların toplumla bütünleşmelerini sağlayarak yaşlıtlarına uygun düzeyde gelişim göstermelerine olanak tanıyacaktır. Bu sebeple erken müdahale sırasında verilecek dil desteği çalışmaları önem arz etmektedir (Lin & Milon, 2022). Bu kapsamda araştırmalar, işitme engelli öğrencilerin eğitiminde dinleme becerilerinin geliştirilmesi için müzik eğitime yönelik yöntem ve tekniklerin kullanılmasını önermektedirler (Darrow, 2006; Karşal & Malkoç, 2013; Malkoç & Ceylan, 2011-2012). Robins (2020), dinleme ve konuşma dilini geliştirmek için müziğin bir bileşen olarak eğitime dahil edilebileceğini belirtmektedir. Büyükgönenç-Polat (2018) ise müziğin okul öncesi dönemde duyuşal gelişim, dinleme, okuma ve yazmaya hazırlık, dil ve konuşma becerilerinin gelişimi açısından olumlu katkıları olduğunu belirtmektedir. Bu doğrultuda müzik, çocuğun eğitim ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca müziğin kendini ifade etmek adına duygular için bir çıkış noktası sağladığı ve başkalarıyla iletişim kurmada kullanılabilecek etkili bir yol olduğu vurgulanmaktadır (Suthers & Niland, 2007, akt., Dumont vd., 2017). Bu doğrultuda müzik, okul öncesi dönemi destekleyen önemli bir eğitim aracı olarak kabul edilmektedir (Michel, 1973; Pestana, 2022; Young, 2016; Welch, 2021).

Çocuklara dinletilen müzikler, müziklerde yer alan ritimleri ayırt etme çalışmaları, çocukların dikkatlerini seslere yoğunlaştırarak zihinsel gelişimlerine ve dinleme becerilerinin gelişimine katkıda bulunmaktadır (Mete, 2020). Farklı araştırmalarda müzik ve konuşma arasında ritim algısı açısından önemli bir ilişki olduğu ve ritim etkinliklerinin öğrencilerin ritim kalıplarını tanıyarak farkına varma, dinleme, koordinasyon becerisi kazanma ve hafıza gelişimlerine yardımcı olduğu ifade edilmektedir (Bhide vd., 2013; Kılıç-Tapu, 2020; Tierney & Kraus, 2013). Dolayısıyla da işitme engelli çocuklara uygulanacak müzik etkinlikleri onların konuşma ve dil becerilerini geliştirirken, işitsel becerilerinin de gelişmesine yardımcı olmaktadır. Çocukların müziklerde yer alan ritimleri fark edebilmeleri, dinleme becerilerini geliştirerek ifade edici dil becerisi kazanmalarını sağlayabilmektedir (Torppa & Huotilainen, 2019). Bu nedenle yaşamın erken evrelerinde belirli ritmik becerilerle

uğraşmak, dil ya da algısal bozuklukların nedenlerini öğrenme açısından etkili olmaktadır. Bu durum işitsel sorunları tedavi etmek için ritim temelli eğitim uygulamalarının daha popüler hale gelmesine yol açmıştır (Begel vd., 2017; Tallal & Gaab, 2006). Bu doğrultuda araştırmada okul öncesi dönem işitme engelli çocukların dinleme becerilerinin gelişimine katkı sağlaması için ritim destekli eğitim uygulamaları odak nokta kabul edilerek, bütünleştirilmiş etkinlikler planlanmıştır. Bu etkinlikler dil edinimi ile ilişkilendirilerek, ritim destekli eğitim uygulamalarının okul öncesi dönem işitme engelli öğrencilerin dinleme becerilerinin gelişimine olan etkisi araştırılmıştır. Bu doğrultuda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Ritim destekli eğitim uygulamaları kapsamında eğitim alan okul öncesi dönem işitme engelli öğrencilerin öntest, sontest ve kalıcılık testi puanları arasında uygulama öncesinde ve sonrasında anlamlı bir fark meydana gelmiş midir?
2. Okul öncesi dönem işitme engelli öğrencilerle yapılan ritim destekli eğitim uygulamalarının dinleme becerilerinin gelişimine etkisi nasıldır?

Yöntem

Araştırma Deseni

Araştırmada karma yöntem araştırmalarından iç içe desen kullanılmıştır. İç içe desen, genel deseni güçlendirmek için nitel verileri nicel çalışma içindeki ikincil araştırma sorusunu cevaplamak için işin içine katmaktır. Böylece elde edilen verilerin daha zengin bir şekilde ortaya konulması ve nitel sonuçların nicel sonuçları nasıl güçlendirdiğinin açıklanması sağlanmaktadır (Creswell vd., 2003; Creswell & Plano-Clark, 2015). Araştırmanın nicel boyutunda veriler, tek grup ön test-son test modeline kalıcılık testi de eklenerek toplanmıştır. Etik kurul onayı Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'ndan (Tarih: 11.01.2023, Sayı: 2023/009) alınmıştır. Ayrıca katılımcı ailelerden yazılı onam alınmıştır. Araştırmanın nitel boyutunda ise, tek durumun birden fazla alt birimden oluşması (Yin, 2013) nedeniyle durum çalışması modellerinden iç içe geçmiş desen kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu bir işitme engelliler devlet okulunun anasınıfında öğrenim gören ve koklear implant kullanan altı (6) yaşında üç (3) işitme engelli öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubu belirlenirken karma yöntem örnekleme tekniklerinden sıralı karma yöntem örnekleme kullanılmıştır. Sıralı karma yöntem örnekleme olasılıklı ve amaçlı örnekleme stratejilerinin belirli bir sıra ile kullanıldığı örnekleme belirleme yöntemi (Teddle & Tashakkori, 2015). Bu yöntemde örnekleme seçimi

nicel-nitel aşama dikkate alınarak kullanıldığında, nicel aşama için seçilen örnekleme nitel aşamaya örnekleme belirlemek amacıyla da kullanılmaktadır (Johnson & Onwuegbuzie, 2004). Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özellikleri şu şekildedir: Araştırmaya katılan öğrencilerden K1 koklear implantını 30 aylıkken 2 kulağına, K2, 18 aylıkken sağ kulağına ve 24 aylıkken sol kulağına; K3, 36 aylıkken sağ kulağına takmıştır. Katılımcı öğrencilerden K1, 3 yıl; K2, 4 yıl ve K3, 2 yıl boyunca okul öncesi eğitime katılmış ve okul dışında ayrıca bir merkezden de eğitim almıştır. Öğrenciler rehabilitasyon eğitimine devam etmekte ve K1 ayrıca özel ders almaktadır. K2'nin ailesi işitme engeli hakkında aile eğitimi almıştır. K1 ve K3'ün ailesi herhangi bir aile eğitimi almamıştır. K2'nin ailesi evde çocuğunu çalışmalarla desteklemekteyken; K1 ve K3'ün ailesi evde çalışmalar yapmamaktadır.

Veri Toplama Araçları

Dinleme Becerileri Ölçeği (DBÖ)

Araştırmada, Özer-Özkan ve Coşkun (2015) tarafından geliştirilen ve geçerlik güvenirlik çalışması yapılan okul öncesi dönem çocuklarına yönelik dinleme becerilerini değerlendirme ölçeği kullanılmıştır. Ölçekte 21 maddeden oluşan bilişsel beceriler ve 9 maddeden oluşan sosyal beceriler olmak üzere iki alt faktör yer almaktadır. Ölçek maddeleri toplam varyansın %70.07'sini açıklamaktadır. Ölçek maddelerinin faktör yük değerleri, .57 ile .86 arasında değişmektedir. DFA sonucunda uyum indeksleri RMSEA .90 ve CFI değeri .98 olarak bulunmuştur. Ölçekte yer alan maddelerinin Cronbach Alpha güvenirlik katsıysı .94'tür. Ölçekte "Her zaman (4)", "Çoğunlukla (3)", "Ara sıra (2)" ve "Hiçbir zaman (1)" olmak üzere 4'lü derecelendirme kullanılmıştır. Ölçekten yüksek puan alan çocukların dinleme becerilerinin yüksek ve düşük alan çocukların ise dinleme becerilerinin düşük olduğu kabul edilmiştir. Bu doğrultuda ölçek, ölçüm sonuçlarının karşılaştırılması noktasında ilk ölçümle son ölçüm arasındaki farkı dinleme becerilerinin gelişip gelişmediğine ilişkin objektif ve tekrarlı ölçümlerle sunan bir araç olması bakımından önemli görülmektedir (Özer-Özkan & Coşkun, 2015). Ölçekte yer alan maddeler işitme engelli öğrencilerin dinlerken ve konuşurken göz teması kurması, göz temasını sürdürmesi ya da dinleyicinin söylediklerini vücut hareketleriyle tasdik etmesi gibi dinleme becerilerini, verilen eğitime bağlı olarak ritim destekli eğitim uygulamaları üzerinden desteklemesi nedeniyle kullanılmıştır. Ayrıca ölçek 2012 yılında değişen okul öncesi eğitim programıyla da örtüşmektedir.

Video Kayıt Tekniği

Öğrencilere uygulanan etkinliklerin daha detaylı incelenebilmesi için video kayıt tekniği kullanılmıştır. Video kayıt tekniği ile öğretmen, yapılan etkinlikleri kaydederek sınıfındaki etkileşimi derinlemesine gözlemleyebilmektedir

(Zepeda, 2016). Bu doğrultuda etkinlikler etüt salonunda tripot kurularak, cep telefonu ile kayıt altına alınmıştır. Kayıtlar yaklaşık beş saat sürmüştür ve her bir etkinlik ayrı ayrı değerlendirilerek, öğrencilerin ritim hareketlerine ilişkin rapor tutulmuştur.

Öğrenci Tanıma Formu

Deneysel işlem süreci öncesinde öğrencilerin demografik özellikleri (yaş, cinsiyet, aile yapısı vb.), koklear implantı kaç yaşında taktığı, kaç kulağında koklear implant olduğu, kaç yıl okul öncesi eğitim aldığı gibi bilgiler uzman görüşü alınarak geliştirilen öğrenci tanıma formu ile toplanmıştır. Form her öğrenci için ayrı olmak üzere aileleri tarafından cevaplandırılmıştır.

Ritim Destekli Eğitim Uygulamaları Programı

Ritim destekli eğitim uygulamalarının planlanması aşamasında okul öncesi eğitim programı kazanım ve göstergeleri (MEB, 2013) ile Türkçe dersi öğretim programı kazanımları (MEB, 2019) ve Aytan (2011) tarafından belirlenen dinleme becerileri tanımları incelenmiştir. Uygulamalarda kullanılacak ritim videoları belirlenerek, seçilen kazanımlara uygun bütünleştirilmiş planlar hazırlanmıştır. Öğrenmelerin daha kalıcı olması için etkinlikler basitten karmaşığa doğru tasarlanmıştır. Etkinlikler mevcut programa uygun az malzeme ile sınıf ortamında uygulanabilecek şekilde planlanmıştır. Hazırlanan etkinlik planları biri işitme engelliler öğretmeni diğeri de okul öncesi öğretmeni olmak üzere 2 uzmandan görüş alınarak geliştirilmiştir. Etkinlikler uzmanlardan gelen dönütlere göre içerik, kapsam ve uygulama sürecine etkisi bakımından yeniden düzenlenmiştir.

Eğitimin ilk haftasında uygulayıcı gözlemci (UG) tarafından öğrencilere heceleme ve ritim çalışmaları yaptırılmıştır. UG ismini heceleyerek söylemiş ve öğrencilerden de kendi isimlerini heceleyerek söylemelerini istemiştir. UG heceleme sayısı kadar vuruş yaparak öğrencilerin de isminde bulunan hece kadar vuruş yapması için yönlendirmiştir. Ardından soyadları söylenerek hecelenmiş, hecelenen sayı kadar vuruş yapılmıştır. Ardından “Hoşgeldiniz Sınıfa” şarkısında yer alan ritim hareketleri yapılmıştır. Şarkı sırasında her çocuğa bireysel olarak fırsat tanınarak desteklenmiştir. İkinci hafta etkinliğe başlamadan önce öğrencilerin dikkatlerini toplamak amacıyla “Heykel” şarkısında yer alan yönergelere öğrencilerin katılımları sağlanmıştır. Şarkı bitiminde öğrencilere orff çubukları dağıtılmış ve “Haydi Vur Vur” isimli şarkı eşliğinde çubuklarla sağ ve solu göstererek üç vuruş yapılmıştır. Üçüncü hafta ilkbahar isimli etkinlik için öğrencilere mevsimler tanıtılmıştır. Her çocuğa malzeme verilerek ilkbahar ağacını tamamlamalarına rehberlik edilmiştir. Ağaçlar tamamlandıktan sonra “İlkbahar” şarkısı açılmış, öğrenciler şarkıda yer alan ritim hareketlerini yapmaları için teşvik edilmiştir. Dördüncü hafta Zürafa isimli

etkinlik uygulanmıştır. Etkinlik öncesi öğrencilere kitap okunarak, kitapta yer alan uzun ve kısa kavramlarına dikkat çekilmiştir. Kitapla ilgili sorular sorularak çocuklara ritim çubukları dağıtılmış, “Zürafa” şarkısı çalınarak ritimsel hareketleri yapmaları sağlanmıştır. Her çocukla bireysel olarak hareketler tekrar edilmiştir. Beşinci hafta Alkış isimli etkinlik için öğrenciler “Balta” isimli şarkı eşliğinde dans etmişlerdir. Dans bitiminde öğrencilere etkinlik sırasında kullanılacak ritim hareketleri gösterilmiş ve akıllı tahtada üzerinde ışık yanan hareketi yapmaları gerektiği anlatılmıştır. Altıncı hafta Fil, Maymun, Devekuşu isimli etkinlik uygulanmıştır. Etkinlik öncesinde çocuklara fil, maymun ve devekuşunun olduğu kartlar gösterilerek hayvanlar tanıtılmıştır. Eğitimde kullanılan etkinlikler, yöntem ve tekniklere ilişkin bilgiler Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1

Ritim Destekli Eğitim Uygulamaları Programı

Hafta	Etkinlik ve Uygulamaları	Ritmik Hareketler	Yöntem-Teknik
1	Tanışma Etkinliği, Ritimle vuruş yaparak adını heceleme	Heceleme, Heceleme ve ritimleme, İki ve üç hareketten oluşan ritimler	Müzikli yöntem
2	Haydi Vur Vur Etkinliği, Ritim çubuğuyla üç vuruş ve çevirme hareketi, Ritim çubuğuyla sağ ve solu gösterme	Gösterme Vuruş yapma	Oyun Müzikli Yöntem
3	İlkbahar Etkinliği, Üşüme ve terleme dramatizasyonu, Aynı anda bir el göğse bir el dize ikili vuruş üç el çırpma, Nakaratta bir el göğse bir el dize altı vuruş üç el çırpma	Ritimle Söyleme, Ritmik Sıralı Hareketler	Anlatım Soru-cevap Resim çizme Müzikli Yöntem
4	Zürafa Etkinliği, Kısa ve Uzun Ritim Sopası Gösterme, Ritimle Beş Vuruş Yapma, Ritimle Beş Zıplama Yapma	Gösterme, Ritmik Sıralı Hareketler	Anlatım (Hikâye Okuma) Müzikli Yöntem
5	Alkış Etkinliği, Üç kere el çırpma, dize vurma, sıralı el ve diz vurma, ayak vurma, göğse vurma, sıralı ayak ve göğse vurma, parmak şıklat ve sus hareketi, iki kere el vuruş, diz vuruş, göğüs vuruş, ayak vuruş, el çırpma, diz vurma	Sıralı Ritimsel Hareketler	Müzikli yöntem Gösterip Yaptırma
6	Fil, Maymun, Devekuşu Etkinliği, Devekuşu görünce göbeğe dört heceli vuruş, Fil, maymun ve devekuşundan oluşan 17 görselli müzikle ritimsel hareketler, Fil, maymun ve devekuşundan oluşan 64 görselli müzikle ritimsel hareketler	Görseli Ritimleme, Görselleri Sıralı Ritimleme	Oyunlaştırma Resim çizme Müzikli Yöntem

Eğitimde kartlar ters çevrilerek her çocuğun bir kart seçmesi sağlanmış ve çocuklardan seçtikleri hayvanı anlatan bir canlandırma yapmaları istenmiştir. Ardından bu hayvanların sesleri çocuklara dinletilmiş ve hangi hayvana aitse o öğrencinin kartını kaldırması istenmiştir. Her çocuk seçmiş olduğu hayvanı istediği gibi boyamıştır. Boyamadan sonra

her hayvanın ismi hecelenerek ritimsel hareketler yapılmıştır. Her hayvanın kendi ritimsel hareketi çocuklara tek tek gösterilmiştir. Tahtadan hayvan görsellerinin bulunduğu video açılarak ışığı yanan hayvan hangisiyse onun hareketi yapılmıştır.

Veri Analizi

Nicel Verilerin Analizi

Ölçeğin öntest, sontest ve kalıcılık testi geneli ve alt faktörlerinden alınan puanların betimsel istatistik değerleri Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2

Ölçek Geneli ve Alt Faktörleri Öntest-Sontest, Kalıcılık Testi Toplam Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Ölçüm		N	\bar{X}	SS	Shapiro-wilk (p)	ANOVA Anlamlılık Testi
Ölçek Geneli	Öntest	3	2.53	.437	.747*	.600*
	Sontest	3	3.23	.450	.921*	
	Kalıcılık	3	3.32	.416	.956*	
Sosyal Beceriler	Öntest	3	2.96	.357	.298*	.500*
	Sontest	3	3.77	.293	.363*	
	Kalıcılık	3	3.77	.293	.363*	
Bilişsel Beceriler	Öntest	3	2.34	.476	.890*	.400*
	Sontest	3	3.00	.530	.702*	
	Kalıcılık	3	3.12	.476	.890*	

*p>0.05

Büyüktürk’e (2013) göre, çalışma grubunun 50’den küçük olması durumunda elde edilen puanların normalliğe uygunluğu “Shapiro-Wilk” testi ile değerlendirilmektedir. Tablo 2’de “Shapiro-Wilk (p)” testi sonuçlarının p>0.05 düzeyinde anlamlı olduğu ve bu sonuca göre verilerin normal dağıldığı görülmektedir. Can’a (2023) göre bir araştırmada ikiden fazla tekrarlı ölçüm yapıldığında ölçümler arasındaki fark varyanslarının eşit olması gerekmektedir. Anlamlılık değerinin (p), 0.05’ten büyük değer alması Sphericity koşulunu sağlamaktadır. Sphericity koşulu “Mauchly’s Test of Sphericity” nin anlamlılık değerinin p, 0.05’ten büyük olduğu durumlarda sağlanır (s. 226). Bu nedenle araştırmada ANOVA sonuçları incelenmiş ve değişkenler arasındaki farklılığın kaynağını belirlemek amacıyla Bonferonni Testi sonuçlarına bakılmıştır. Etki büyüklüğü de hesaplanarak etki gücü bulunmuştur.

Nitel Verilerin Analizi

Nitel verilerin analizi aşamasında sürekli karşılaştırmalı metot kullanılmıştır. Sürekli karşılaştırmalı metot elde edilen verilerin kodlanarak, incelenmekte olan verilerle sürekli karşılaştırılmasıdır. Bu metotta üzerine odaklanılan konu tekrar tekrar analiz edilerek, çeşitli faktörlerin etkileri ortaya çıkarılmaktadır. Veriler arası ilişkiyi tespit edebilmek için birleştirme yapılmakta, ardından veriler arası ilişkili olanlar kategorilere ayrılarak, ortak özelliklerine göre

isimlendirilmektedir (Ekiz, 2020). Araştırmada video kayıtlarından elde edilen gözlemler rapora dönüştürülmüştür. Veri seti tekrar tekrar analiz edilmiş ve veri setinde yer alan bilgiler benzer ritimsel hareketler ya da farklılıklar dikkate alınarak araştırmacılar tarafından sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma yapılırken oluşturulan benzer ve farklı yönlerin tespit edilebilmesi için verilerin belirli bir bölümü diğer verilerle karşılaştırılmıştır. Yapılan sınıflandırmalar, kendi içinde yansıttığı uygun özelliklere göre kodlanmıştır. Bu kodlardan yine veri setinin sürekli karşılaştırılması neticesinde kategoriler oluşturulmuş ve bu kategoriler benzer özellikleri yansıtan alt kategorilerle desteklenmiştir. Bu işlemler araştırmacılar tarafından veri seti kontrol edilerek tekrar edilmiştir. İşitme engelli öğrencilerin dinleme becerilerindeki gelişim kazandırılan ritimsel becerilere göre, karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları öğrencilerin isimleri yerine K1, K2 ve K3 kodları kullanılarak, yorumlanmıştır.

Bulgular

Dinleme Becerileri Ölçeğinden Elde Edilen Bulgular

İşitme yetersizliği bulunan okul öncesi dönem öğrencilerinin dinleme becerileri ölçeğinden aldıkları puanlarda anlamlı bir farklılık olup olmadığı ANOVA sonuçlarına göre değerlendirilmiştir.

Tablo 3

Ölçeğin Geneline İlişkin Öntest-Sontest ve Kalıcılık Testi Puanları Betimsel İstatistik Değerleri

Ölçüm	Ölçüm	N	\bar{X}	SS
Ölçek Geneli	Öntest	3	2.53	.437
	Sontest	3	3.23	.451
	Kalıcılık	3	3.32	.417
Sosyal beceriler	Öntest	3	2.96	.357
	Sontest	3	3.78	.294
	Kalıcılık	3	3.78	.294
Bilişsel beceriler	Öntest	3	2.34	.477
	Sontest	3	3.00	.530
	Kalıcılık	3	3.13	.477

Tablo 3’e göre işitme engelli öğrencilerin öntest ortalama puanlarının, sontest ve kalıcılık testi puanlarına göre daha düşük olduğu görülmektedir. Dolayısıyla da ritim destekli eğitim uygulamalarının verilen eğitime bağlı olarak işitme engelli öğrencilerin dinleme becerilerindeki gelişimi zamanla arttırdığı ve bu artışın etkisinin verilen eğitim sonrasında da devam ettiği görülmektedir. Bu puanlar arasındaki farkın ne düzeyde anlamlı olduğuna ilişkin sonuçlar Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4’te öğrencilerin ölçek geneli $F_{(2,4)}=259.26$; $p<.05$; sosyal beceriler alt faktörü $F_{(2,4)}=484.00$; $p<.05$ ve bilişsel beceriler alt faktörü $F_{(2,4)}=98.602$; $p<.05$ öntest, sontest ve kalıcılık testi puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Ayrıca etki değeri büyüklüğü ($N_{06}^2=0.89$

$N_{SB}^2=0.99$ $N_{BB}^2=0.98$) olarak bulunmuştur. Bu değerin 0' a yakın olması ritim destekli eğitim etkinliklerinin dinleme becerilerine olan etkisinin büyük olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla da ritim destekli eğitim uygulamalarının öğrencilerin dinleme becerilerinin gelişiminde olumlu bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu kapsamda yapılan etkinliklerin işitme engellilerin eğitiminde, ritimsel hareketleri uyarlama yolu ile kullanılabilir etkili bir yöntem olduğu tespit edilmiştir. Bu durum ritim eğitiminin ve bu eğitime bağlı olarak geliştirilen etkinliklerin, işitme engelli bireylerin eğitiminde dinleme, konuşma ve göz teması kurma gibi sosyal becerilerini geliştirdiği; sanat, dil, fen ve matematik etkinlikleri ile bütünleştirilen ritim destekli etkinliklerin yine öğrencilerin bilişsel becerileri üzerinde de etkili olduğunu göstermektedir. İşitme engelli öğrencilerin öntest ortalama puanlarının, sontest ve kalıcılık testi puanlarının arasındaki farkın ne düzeyde anlamlı olduğuna ilişkin sonuçlar Tablo 4'de sunulmuştur.

Tablo 4

Ölçek ve Alt Faktörlerine İlişkin Öntest-Sontest ve Kalıcılık Testi Puanlarının Tekrarlı Ölçümler İçin ANOVA Sonuçları

Ölçüm	Varyansın Kaynağı	Kareler Top.	sd	Kareler Ort.	F	p	N ²
Ölçek Geneli	Denekler Arası	1.128	2	.564	259.26	.000	0.89
	Ölçüm	1.120	2	.560			
	Hata	.009	4	.002			
	Toplam	2.257	8				
Sosyal Beceri	Denekler Arası	.595	2	.298	484.00	.000	.099
	Ölçüm	1.328	2	.664			
	Hata	.005	4	.001			
	Toplam	1.928	8				
Bilişsel Beceri	Denekler Arası	1.457	2	.729	98.602	.010	0.98
	Ölçüm	1.045	2	.522			
	Hata	.015	4	.004			
	Toplam	2.517	8				

1: Öntest, 2: Sontest, 3: Kalıcılık Testi

*p<.05

Ritim Destekli Eğitim Uygulamalarından Elde Edilen Bulgular

İşitme engelli öğrencilerin eğitim sonunda kazandıkları beceriler "heceleme", "beden perküsyonu" ve "orff aletleri" olmak üzere 3 kategori ile ilişkilendirilmiştir.

Heceleme kategorisi incelendiğinde K2 kodlu öğrencinin verilen tüm sözel ve bedensel hareketleri uygun bir şekilde başlatarak tamamladığı görülmektedir. K1 kodlu öğrencinin ise adını ve soyadını heceleyerek ritimle söyleyemediği gözlemlenmiştir. Buna göre UG tarafından elde edilen bulgular şu şekildedir; "K1 kodlu öğrenci soyadını söylerken anlamlı bir sözcük çıkaramadığı için ve söylediği anlaşılmadığından dolayı adını ve soyadını heceleyerek ritimle söyleme davranışını gösteremedi". K3 kodlu öğrenci ise söyleme ve ritimle söyleme alt kategorisinde yer alan bedensel hareketleri yapmasına rağmen konuşma sırasında anlamlı sesler çıkaramadığı için başarı kaydedememiştir. Bu

doğrultuda K3'ün hedeflenen ritmik hareketleri tam olarak gerçekleştirmediği tespit edilmiştir. UG tarafından "K3 kodlu öğrenci, dudaklarını oynatarak ve ritmi tutarak ismini söyledi. Fakat sesi anlamlı çıkmıyordu. K3 belirtilen hareketleri yapabildi fakat anlamlı olarak konuşamadığı için adını söyleyemedi" şeklinde bir değerlendirme yapılmıştır. Dolayısıyla da K3 kodlu öğrencinin konuşma ve kendini ifade etme noktasında K1 ve K2 kodlu öğrencilere göre çaba sarfetse de geri kaldığı tespit edilmiştir. Ancak K3 kodlu öğrencinin son etkinliklerdeki uygulamaları gerçekleştirme durumunun arttığı tespit edilmiştir. UG tarafından yapılan gözleme göre, "K1, K2 ve K3 kodlu öğrenciler tek olarak hayvanların ritim hecelemesini gerçekleştirdiler. Sıralı olarak tekrarlarında devekuşu ritminde yapmaları gereken ritimleri karıştırdılar. Uygulayıcı öğrencilerin hareketi yapması için bireysel zaman ayırarak fırsat tanıdı fakat öğrenciler çabuk sıkılarak yoruldu. Mozart'ın Türk Marşı'nın yavaş ve hızlı versiyonunu hiçbir öğrenci tam olarak gerçekleştirmedi."

Tablo 5'te heceleme kategorisine yönelik öğrencilerin ritimsel hareketleri ve bu hareketlere yönelik eylemleri görülmektedir.

Tablo 5

Ritim Destekli Eğitim Heceleme Uygulamasından Elde Edilen Kazanımlar

Heceleme Söyleme
<ul style="list-style-type: none"> İsmi Söyleme (K1, K2) İsmi Heceleyerek Söyleme (K1, K2)
Ritimle Söyleme
<ul style="list-style-type: none"> İsmi Heceleyerek Ritimle Söyleme (K1, K2) İsim ve Soyismini Heceleyerek Ritimle Söyleme (K2) İlkbahar Heceleyerek Ritimleme (K1, K2)
Görsel Ritimleme
<ul style="list-style-type: none"> Maymun Heceleme Ritim (K1, K2, K3) Fil Heceleme Ritim (K1, K2, K3) Devekuşu Heceleme Ritim (K1, K2, K3)
Görsel Tekrarlı Ritimleme
<ul style="list-style-type: none"> Altı Maymun Ritmi (K1, K2, K3) Yedi Fil Ritmi (K1, K2, K3) Dört Devekuşu Ritmi (K1, K2) Beş Maymun Ritmi (K1, K2, K3) Beş Fil Ritmi (K1, K2, K3) Mozart Türk Marşı Yavaş* Mozart Türk Marşı Hızlı*

Beden perküsyonu kategorisi incelendiğinde K1 ve K2'nin tekli ve ikili ritimsel hareketlerin tümünü başarı ile uyguladıkları, K3'ün ise hiçbir hareketi uygulayamadığı gözlemlenmiştir. UG tarafından yapılan gözlemler şu şekildedir: "K2 sıralı ayak ve göğse vurmada birkaç vuruşunda şaşırırsa da diğer vuruşlarında ritmi yakalayabildi, parmak şıklatma ile sus işaretinde ilk yapışında şaşırırken diğer tekrarlarında başarılı oldu. Diğer vuruşlar yavaş ve iki tekrardan oluşuyordu onları da eksiksiz tamamladı. K1 dize vurma hareketini, sıralı vuruşlarını ve ayak vuruşlarını eksiksiz tamamlamasına rağmen gösterildiği anda değil daha hızlı bir

şekilde gerçekleştirdi. Üç kere parmak şıklatma ve sus hareketini iki eliyle yapması gerekirken tek eliyle doğru bir şekilde tamamladı. Sonraki ikili vuruşlarını da doğru bir şekilde bitirdi. K3 kodlu öğrenci sıralı olarak ritmik hareketleri yapmaya istekli davranmadı ve etkinlik boyunca pasif durumda kaldı. Sadece uygulamanın dramatisasyon kısmına katıldı ve UG ile bireysel olarak çalıştıkları zaman hareketleri gerçekleştirdi. Üçlü ritimsel hareketlerde K2'nin tüm hareketleri gerçekleştirdiği görülmüştür. K1 "Üç Kere El Çırpma" ve "Üç Kere Göğse Vurma" hareketlerini gerçekleştirememiştir. Bu durumla ilgili UG'nin elde ettiği sonuçlar şu şekildedir: "K1 etkinlik uygulaması sırasında el çırpma ve göğse vurma hareketlerinde üç tane sıra ile yapması gereken hareketi iki tane yapmıştır. UG'nin hatırlatma yaparak K1'i uyarmasına rağmen bu iki ritmik hareketi gerçekleştirememiştir". K3 kodlu öğrenci ise, "Üç Kere Dize Vurma" ve "Üç Kere Ayak Vurma" hareketini gerçekleştirmiştir. Kategoride yer alan diğer hareketleri ise gerçekleştirememiştir. Alkış etkinliğinde yapılan gözlem kayıtları şu şekildedir: "K3 tüm hareketleri gerçekleştirmiştir fakat sıralı olarak sayılarını tam gerçekleştirmede zorlanmıştır. Sadece ayak vurma ve dize vurma hareketlerinde bulunan vuruşları tam olarak yapabilmıştır. Üçlü sıralı ritimsel hareketlerde ise, K3'ün sadece "Üç Kere Sıralı El ve Dize Vurma" hareketini gerçekleştirdiği diğer hareketleri gerçekleştiremediği gözlemlenmiştir. K3 kodlu öğrencinin gözlem kayıtları şu şekildedir: "K3 etkinlik uygulaması sırasında ayak vuruş sayısını ayarlamada zorlanmıştır. Parmak şıklatma ve susma işareti yaparken çok hızlı davranarak ritmi yakalamayı gerçekleştirememiştir".

Tablo 6'da beden perküsyonu kategorisine yönelik öğrencilerin ritimsel hareketleri ve bu hareketlere yönelik eylemleri görülmektedir.

Tablo 6

Ritim Destekli Eğitim Beden Perküsyonu Uygulamasından Elde Edilen Kazanımlar

Beden Perküsyonu
<p>Tekli Ritimsel Hareketler</p> <ul style="list-style-type: none"> Adını Söyle Dans Et (K1, K2) Adını Söyle El Salla (K1, K2) Dönerek Dans Et ve El Çırp (K1, K2) Adını Söyle Tek Ayak Zıpla (K1, K2) Adını Söyle Dön Etrafında (K1, K2) <ul style="list-style-type: none"> El ve Dize Vurma (K1, K2) Alkış (K1, K2)
<p>İkili Ritimsel Hareketler</p> <ul style="list-style-type: none"> İsim Söyle İki Kez Zıpla (K1, K2) <ul style="list-style-type: none"> İki El Vuruş (K1, K2) İki Diz Vuruş (K1, K2) İki Göğüs Vuruş (K1, K2) İki Ayak Vuruş (K1, K2) İki Diz Vuruş (K1, K2)

Tablo 6

Ritim Destekli Eğitim Beden Perküsyonu Uygulamasından Elde Edilen Kazanımlar (Devamı)

Beden Perküsyonu
<p>Üçlü Ritimsel Hareketler</p> <ul style="list-style-type: none"> İsim Söyle Üç Kez Alkışla (K1, K2) <ul style="list-style-type: none"> Üç Kere El Çırpma (K2) Üç Kere Dize Vurma (K1, K2, K3) <ul style="list-style-type: none"> Üç Kere Göğse Vurma (K2) Üç Kere Ayak Vurma (K1, K2, K3)
<p>Üçlü Sıralı Ritimsel Hareketler</p> <ul style="list-style-type: none"> Üç Kere Sıralı El ve Dize Vurma (K1, K2, K3) Üç Kere Sıralı Ayak ve Dize Vurma (K1, K2) Üç Kere Parmak Şıklatma ve Sus İşareti (K1, K2)

Orff aletleri kategorisi incelendiğinde K2'nin tüm hareketleri gerçekleştirdiği, K1'in "Ritimle Beş Vuruş Yapma" ve "Ritimle Beş Zıplama Yapma" ritmik hareketlerini gerçekleştiremediği; K3'ün ise, gösterme alt kategorisinde yer alan ritmik hareketleri gerçekleştirirken vuruş alt kategorisinde yer alan ritmik hareketleri gerçekleştiremediği tespit edilmiştir. Yapılan gözlem sonuçları şu şekildedir: "K2 etkinliğe çok kolay uyum sağladı ve hareketlerin tekrarlarından sonra ritimleri yakalayabildi. K1 ise K2'ye göre daha geç ritmi yakalayabildi. K3 müzik çalarken ritimleri yakalayamadı. Öğretmen yavaşça anlatırken bazı vuruşlarında ritimleri yakalasa da genel anlamda ritmi doğru yapamayıp vuruş sayısını fazla yaptığı için hareketi gerçekleştiremedi."

Tablo 7'de orff aletleri kategorisine yönelik öğrencilerin ritimsel hareketleri ve bu hareketlere yönelik eylemleri görülmektedir.

Tablo 7

Ritim Destekli Eğitim Orff Aletleri Uygulamasından Elde Edilen Kazanımlar

Orff Aletleri
<p>Gösterme</p> <ul style="list-style-type: none"> Sağ Gösterme (K1, K2, K3) Solu Gösterme (K1, K2, K3) Kısa Ritim Sopası Gösterme (K1, K2, K3) Uzun Ritim Sopası Gösterme (K1, K2, K3)
<p>Vuruş</p> <ul style="list-style-type: none"> Haydi Vur Üç Vuruş (K1, K2) <ul style="list-style-type: none"> Çevir Üç Vuruş (K1, K2) Ritimle Beş Vuruş Yapma (K2) Ritimle Beş Zıplama Yapma (K2)

Heceleme, beden perküsyonu ve Orff çalgıları kategorileri incelendiğinde, K2 kodlu öğrencinin hareketleri gerçekleştirme becerisinin K1 ve K3 kodlu öğrencilere kıyasla daha yüksek olduğu belirlenmiştir. K1'in saymaya dayalı ve sıralı ritmik hareketleri yerine getiremediği gözlemlenirken, K3'ün koklear implant kullanmasına ve sesleri işitmesine rağmen duyduklarını tam olarak anlamlandıramadığı tespit edilmiştir. Ayrıca, konuşma esnasında sesler çıkarsa da bunlar anlamlı bir konuşmaya dönüşmemiştir. Ancak, tüm bu

zorluklara rağmen uygulama sürecinin sonunda öğrencilerin hareketleri gerçekleştirme düzeyinde belirgin bir artış olduğu gözlemlenmiştir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Verilen eğitimin sonunda, öğrencilerin dinleme becerilerinin anlamlı düzeyde geliştiği tespit edilmiştir. Alan yazın incelendiğinde, Ceylan (2012), okul öncesi dönem işitme engellilerde müzik eğitiminin sosyal, bedensel, zihinsel, dil, öz bakım ve müziksel becerileri desteklediği sonucuna varmıştır. Öztürk ve Can'ın (2020) okul öncesi dönem öğrencilere uygulamış oldukları ritim, beden perküsyonu, dans, hikâye, hareket gibi etkinliklerin öğrencilerin kişiler arası beceriler, uyum sağlama ve kendini kontrol etme gibi sosyal becerileri geliştirdiklerini ortaya koymuştur. Şahlı ve Belgin (2017) müzik eğitiminin tüm gelişim alanlarını olumlu yönde etkilediğini ifade etmektedirler. deVries'in (2004) altı hafta boyunca yaptığı müzik eğitim programının çocukların enerjilerini açığa çıkardığını, motor becerilerini geliştirdiğini, çocukların sosyalleşmesine yönelik fırsatlara teşvik ettiğini, kendini ifade etme fırsatı sunduğunu, sosyodramatik oyuna katkıda bulunduğunu ve dinleme becerilerini geliştirdiğini tespit etmiştir. Yapılan çalışmaların araştırmanın nicel bulgularını desteklediği görülmektedir.

Sosyal beceriler alt faktöründe yer alan ifadeler incelendiğinde, dinlerken göz teması kurma, göz temasını sürdürme, söyleneni vücut hareketleriyle tasdik etme, başkalarını rahatsız etmeden dinleme, dinlenenle ilgili soru sorma, sıra bekleme, söz almak için parmak kaldırma, sözel yönergeleri yerine getirme ve sohbe katılmada istekli davranma gibi hedef davranışlara yönelik öğrencilerin olumlu bir gelişim gösterdikleri tespit edilmiştir. Buna göre ritim destekli eğitim uygulamalarının öğrencilerin dinleme becerilerine olan katkısının yanında sosyal becerilerini de desteklediği görülmektedir. Nitekim Topaç (2022), şarkı ağırlıklı olarak uyarlanan değerler eğitimi programının 5-6 yaş çocukların sosyal becerilerini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Bu durumda sosyal beceriler alt faktöründen elde edilen bulguları doğrular niteliktedir.

Bilişsel beceriler alt faktöründe yer alan ifadeler incelendiğinde ölçekte yer alan tüm ifadelerin her çocukta farklı olsa da geliştiği tespit edilmiştir. Nicel veriler incelendiğinde de etki gücünün yüksek olduğu görülmektedir. Özkale (2010), altı yaş çocukların bilişsel becerilerini ritim çalışmaları ile geliştirmeye çalıştığı araştırmasında, yapılan ritim çalışmalarının çocuğun güçlü bir bilişsel yapı oluşturmaya katkı sağladığını tespit etmiştir. Soysal (2012), okul öncesinde müzik eğitimi ile öğrenmenin daha kolay olduğu, bilgilerin hatırlanarak anlamlandırılması ve konuşmanın gerçekleşmesi yolu ile öğrencilerin daha başarılı olduklarını tespit etmiştir. Doruk (2019), orff yaklaşımının bilişsel gelişim süreçlerine olan katkısını

araştırdığı çalışmasında müzik ve hareket etkinliklerinin bilişsel gelişimi olumlu yönde etkilediği sonucuna varmıştır. Alan yazın incelendiğinde elde edilen sonuçlar bilişsel beceriler alt faktöründe ulaşılan sonucu destekler niteliktedir.

Araştırmada uygulanan etkinlikler sırasında öğrencilerin ritim hareketlerini gerçekleştirdikçe, ilgilerinin ve çabalarının arttığı tespit edilmiştir. Uygulama sırasında öğrencilerin yapamadığı durumlarda ise etkinliği bırakmadan çabaladığı ve bu nedenle de ilerleyen etkinliklerde hareketleri gerçekleştirme düzeyinde artış olduğu tespit edilmiştir. Bu durum dikkat ve odaklanma davranışlarının da gelişimine katkı sağlamıştır. Yazejian ve Peisner-Feinberg (2009) çocukların müzikli etkinlikler içerisinde aktif olarak hareket etmelerinin algı, sözel iletişim, motor ve sosyal becerilerini geliştirdiğini ve dikkatlerini arttırdığını ifade etmektedir. Öğrenciler birbirleriyle karşılaştırıldığında K1 ve K2'nin hareketleri gerçekleştirme durumlarının K3'ten daha iyi olduğu tespit edilmiştir. Öğrenci bilgi formundan alınan bilgilere göre, K1 ve K2'nin iki kulağında da koklear implant olması ve K3'ün tek kulağında koklear implant takılı olmasının bu duruma sebebiyet verebileceği düşünülmüştür. Boons vd. (2012), çalışmalarında iki taraflı implantasyon yapılmış çocukların tek taraflı implantasyona sahip çocuklara göre anlamlı derecede daha iyi performans gösterdiğini tespit etmişlerdir.

Etkinliklerin uygulamasında öğrencilerin ritmik hareketleri gerçekleştirmeleri için tekrarlar yapılmıştır. Etkinlikler ilerledikçe yapılan tekrarlar azalmıştır. Bu durum da öğrencilerin ritim becerileri de gelişmiştir. Ayan & Kaya (2016) araştırmalarında öğrencilerin aktif olarak müzik etkinliklerine katılımının ritim becerilerini de geliştirdiğini ortaya koymuştur. Bu durum araştırmanın sonuçlarını da destekler niteliktedir. Heceleme kategorisinde yapılan ritim etkinlikleri gerçekleştirme sonuçlarının dinleme becerileri ölçeğinin "Şiir, öykü ve tekerlemedeki uyağı fark eder" kazanımında gerçekleşen artışın sebebi olduğu düşünülmektedir. Avcı ve Altunbaş-Yavuz (2023) çalışmalarının sonucunda ritim etkinliklerinin fonolojik farkındalığı arttırdığı sonucuna varmışlardır. Bu sonuca göre de yapılan ritim destekli eğitim uygulamalarında yer alan "Heceleme" etkinliklerinin dinleme becerilerine etkisinin olduğu sonucuna varılmıştır.

Beden perküsyonu kategorisinde yapılan ritim etkinlikleri gerçekleştirme durumları incelendiğinde öğrencilerin istenen sayıda ritmi vurmada zorluk yaşadığı ve tekrarlardan sonra davranışı gerçekleştirdiği gözlenmiştir. K1 ve K2'nin etkinlik içinde yapılan tekrarlarla bu sorunu kısa sürede çözerek hareketi gerçekleştirdiği, K3'ün ise K1 ve K2'den geri kaldığı görülmüştür. Öğrenci bilgi formundan elde edilen bilgiler karşılaştırıldığında K3'ün koklear implantının geç takılmış olması, ailenin işitme konusunda eğitim almamış

olmasının bu durumu etkilediği düşünülmektedir. Yaşamın ilk iki yılı konuşma diline ait öğeleri kazanma ve geliştirmede kritik dönem olarak adlandırılmaktadır. İşitme kaybının erken yaşta tanınması çocuğun gelişiminin sağlıklı bir şekilde ilerlemesine katkı sağlayacaktır. Çocuğun işitme kaybının erken teşhis edilmesinde ailenin rolü en önemli etken olarak yer almaktadır (Yücel, 2018). K3'ün etkinliklerde göstermiş olduğu performansının bu durumdan etkilendiği sonucuna varılmıştır. K1 ve K2'nin etkinliklerde tekrar sürelerinin azalarak ritmik saymayı gerçekleştirme durumları da bilişsel becerilerinin geliştiğini göstermektedir. Şendurur ve Akgül-Bariş (2002) çalışmalarında müzik eğitiminin çocukların bilişsel gelişiminde etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuç da ritim etkinliklerinin bilişsel becerileri arttırdığını doğrulamaktadır.

Orff aletleri ile ritim etkinliklerini gerçekleştirme çalışmasında K3'ün etkinliklere daha kolay uyum sağlayarak ilerlediği tespit edilmiştir. Bu duruma verilen eğitimin niteliği dışında diğer öğrencilerle arasındaki fark dikkate alındığında K3'ün anne ve babasının işitme engeli konusunda eğitim almamış olmalarının etkili olduğu düşünülmektedir. İşitme kayıplı çocukların ailelerinin bu konuda eğitim alması çocukların gelişimi açısından önem taşımaktadır (Turan, 2005). Bu tespit sonuclardaki değişikliği öğrenciler arasında gözlenen gelişimsel fark açısından açıkladığı düşünülmektedir.

Öğrencilere uygulanan ritim etkinlikleri değerlendirildiğinde her öğrencinin kendi sınırları içinde geliştiği gözlenmiştir. Bu gelişim araştırma sonuçlarına da olumlu yönde yansımıştır. Bazı öğrencilerin gelişiminin daha yavaş olduğu da tespit edilmiştir. Bu durumun öğrencinin işitme engelliliği sürecinde yapılan müdahaleler olduğu düşünülmektedir. Bu sonuçlar ışığında şu öneriler geliştirilmiştir:

- İşitme engelli öğrencilerin öğretmenlerinin çalışmalarında ritim destekli eğitimleri uygulamalarını sıklıkla kullanmaları önerilmektedir.
- Araştırmada erken müdahale edilen çocukların gelişiminin daha hızlı olduğu görülmektedir. Bu sebeple işitme engelinin erken tanınarak müdahalesinin sağlanması ve cihazlandırılması önemlidir. Ailelerin bu konuda bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bu sebeple toplumda bir farkındalık oluşturmak için medya kanalları üzerinden farkındalık çalışmaları yapılması önerilmektedir.
- İşitme engelli öğrencisi bulunan öğretmenlerin, öğrencinin de sınıf içerisinde uyumunu gerçekleştireceğinden hizmet içi eğitime alınarak işitme engeli hakkında bilgilendirilmesi önerilmektedir.
- Öğretmenlerin ritim etkinliklerini geliştirip zenginleştirebilmeleri için çeşitli eğitimler olarak müzik alanında güncel bilgilere sahip olmaları önerilmektedir.

- İşitme engelli öğrencilerin koklear implantlarının kullanımının etkililiğini arttırmak için eğitim ortamlarının düzenlenerek ses yalıtımının yapılması önerilmektedir.
- İşitme engelli öğrenci ailelerinin de işitme engelliler hakkında yapılması gerekenler hakkında eğitim alması önerilmektedir.
- Alanda çalışacak araştırmacılar çalışma gruplarını ve etkinliklerini çeşitlendirerek uzun süreli uygulama süreçleriyle değerlendirme yoluna gidebilirler.

Etik Komite Onayı: Etik kurul onayı Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'ndan (Tarih: 11.01.2023, Sayı: 2023/009) alınmıştır.

Bilgilendirilmiş Onam: Katılımcı ailelerinden yazılı onam alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir-E.G.Y., İ.N.D.; Tasarım-E.G.Y., İ.N.D.; Denetleme-E.G.Y., İ.N.D.; Kaynaklar-E.G.Y., İ.N.D.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi-E.G.Y., İ.N.D.; Analiz ve/veya Yorum-E.G.Y., İ.N.D.; Literatür Taraması-E.G.Y., İ.N.D.; Yazıyı Yazan-E.G.Y., İ.N.D.; Eleştirel İnceleme-E.G.Y., İ.N.D.; Diğer-E.G.Y., İ.N.D.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval was obtained from Recep Tayyip Erdoğan University Social and Human Sciences Ethics Committee (Date: 11.01.2023, Number: 2023/009).

Informed Consent: Written informed consent was obtained from the families of the participants

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept-E.G.Y., İ.N.D.; Design-E.G.Y., İ.N.D.; Supervision-E.G.Y., İ.N.D.; Resources-E.G.Y., İ.N.D.; Data Collection and/or Processing-E.G.Y., İ.N.D.; Analysis and/or Interpretation-E.G.Y., İ.N.D.; Literature Search-E.G.Y., İ.N.D.; Writing Manuscript-E.G.Y., İ.N.D.; Critical Review-E.G.Y., İ.N.D.; Other-E.G.Y., İ.N.D.

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Alshuaib, W. B., Al-Kandari, J. M., & Hasan, S. M. (2015). Classification of hearing loss. In F. Bahmad-Jr (Ed.), *Update on hearing loss* (pp. 29-37). IntechOpen. <https://doi.org/10.5772/61835>
- Avcı, B. N., & Altunbaş-Yavuz, S. (2023). The use of music education in the development of phonological awareness levels of students with dyslexia. *Erzincan University Journal of Education Faculty*, 25(4), 737-750. <https://doi.org/10.17556/erziefd.1339485>

- Ayan, B. E., & Kaya, S. (2016). The effect of music and movement on learning in early childhood. *Erzincan University Journal of Education Faculty*, 18(1), 463-480. <https://doi.org/10.17556/jef.04848>
- Aytan, T. (2011). The effects of active learning techniques on listening ability. *ODU Journal of Social Sciences*, 2(4), 23-43. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/273568>
- Begel, V., Di Loreto, I., Seiles, A., & Bella, S. D. (2017). Music games: Potential application and considerations for rhythmic training. *Frontiers in human neuroscience*, 11, 273. <https://doi.org/10.3389/fnhum.2017.00273>
- Bhide, A., Power, A., & Goswami, U. (2013). A rhythmic musical intervention for poor readers: A comparison of efficacy with a letter-based intervention. *Mind, Brain and Education*, 7(2), 113-123. <https://doi.org/10.1111/mbe.12016>
- Bodie, G. D., & Wolvin, A. D. (2020). The psychobiology of listening: Why listening is more than meets the ear. In L. S. Aloia, A. Denes & J. P. Crowley (Eds.), *The Oxford handbook of the physiology of interpersonal communication* (pp. 288–307). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190679446.013.16>
- Boons, T., Brokx, J. S., Frijns, J. H., Peeraer, L., Philips, B., Vermeulen, A., Wouters, J., & van Wieringen, A. (2012). Effect of pediatric bilateral cochlear implantation on language development. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*. 166(1), 28-34. <https://doi.org/10.1001/archpediatrics.2011.748>
- Boothroyd, A., & Gatty, J. (2012). *The deaf child in a hearing family nurturing development*. Plural Publishing.
- Büyükgöneç-Polat, B. (2018). The importance of pre-school music education and education methods. *AKÜ AMADER*, 4(7), 52-64. <https://doi.org/10.5578/amrj.66453>
- Büyükoztürk, Ş. (2013). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Pegem Akademi.
- Can, A. (2023). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi* (11. ed.). Pegem Akademi.
- Ceylan, F. (2012). *A therapeutic study on music education in pre-school hearing-impaired children and their development characteristics* (Thesis No. 320402) [Master Thesis, Marmara University]. Thesis Center of YOK.
- Creswell, J. W., & Plano-Clark, V. L. (2015). Karma yöntem araştırmalarının temelleri. In Y. Dede & S. B. Demir (Trans.; Eds.; 2nd ed.), *Karma yöntem araştırmaları tasarımı ve yürütülmesi* (pp. 23-59). Anı Yayıncılık.
- Creswell, J. W., Plano-Clark, V. L., Gutmann, M., & Hanson, W. (2003). Advanced mixed methods research designs. In A. Tashakkorive & C. Teddlie (Eds.), *Handbook of mixed methods in social and behavioral research* (pp. 135-164). Sage Publications.
- Cullington, H. E., & Zeng, F. G. (2011). Comparison of bimodal and bilateral cochlear implant users on speech recognition with competing talker, music perception, affective prosody discrimination, and talker identification. *Ear and Hearing*, 32(1), 16-30. <https://doi.org/10.1097/AUD.0b013e3181edfbd2>
- Darrow, A. A. (2006). The role of music in deaf culture: Deaf students' perception of emotion in music. *Journal of Music Therapy*, 43(1), 2-15. <https://doi.org/10.1093/jmt/43.1.2>
- Dazert, S., Thomas, J. P., Loth, A., Zahnert, T., & Stöver, T. (2020). Cochlear Implantation. *Deutsches Arzteblatt international*, 117(41), 690-700. <https://doi.org/10.3238/arztebl.2020.0690>
- deVries, P. (2004). The extramusical effects of music lessons on preschoolers. *Australian journal of Early Childhood*, 29(2), 6-10. <https://doi.org/10.1177/183693910402900203>
- Dobie, R. A., & Van Hemel, S. (2004). *Hearing loss: Determining eligibility for social security benefits*. The National Academies Press.
- Doruk, D. (2019). *Evaluation of contributions of ORFF approach to cognitive development process* (Thesis No. 569112) [Master Thesis, Dokuz Eylül University]. Thesis Center of YOK.
- Dumont, E., Syurina, E. V., Feron, F. J. M., & van Hooren, S. (2017). Music interventions and child development: A critical review and further directions. *Sec. Educational Psychology*. 8, 1-20. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01694>
- Ekiz, D. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Anı Yayıncılık.
- Flexer C., & Wolfe J. (2020). Auditory-Verbal therapy science, research and practice. In W. Estabrooks, H. M. Morrison & K. Marclver-Lux (Eds.), *Auditory brain development and auditory-verbal therapy* (pp. 83-114). Plural Publishing.
- Geers, A. E., Nicholas, J. G., & Moog, J. S. (2009). Estimating the influence of cochlear implantation on language development in children. *Audiological Medicine*, 5(4), 262-273. <https://doi.org/10.1080/16513860701659404>
- Gündüz, O., & Şimşek, T. (2014). *Anlama teknikleri 2: Uygulamalı dinleme eğitimi el kitabı*. Grafiker Yayınları.
- Hewitt, J. G., & Madell, J. R. (2023). *Ling-Madell-Hewitt (LMH) test battery*, ENT & audiology news. <https://www.entandaudiologynews.com/features/audiology-features/post/using-the-ling-madell-hewitt-lmh-test-battery>
- İncesulu, A. (2017). Koklear implantasyon. In E. Belgin & S. Şahlı (Eds.), *Temel odyoloji* (pp. 517-534). Güneş Tıp Kitapevleri.
- Johnson, R. B., & Onwuegbuzie, A. J. (2004) Mixed methods research: A research paradigm whose time has come. *Educational Researcher*, 33(7), 14-26. <https://doi.org/10.3102/0013189X033007014>
- Karşal, E., & Malkoç, T. (2013). Music education on hearingimplied preschool children. *The Journal of Academic Social Science*, 1(1), 168-181. <https://doi.org/10.16992/ASOS.31>

- Kavcar, C., Oğuzkan, F., & Hasırcı, S. (2021). *Türkçe öğretimi Türkçe ve sınıf öğretmenleri için*. Pegem Akademi.
- Kılıç-Tapu, I. (2020). *Okul öncesinde müzik eğitimi: Etkinliklerle uygulama örnekleri*. Pegem Akademi.
- Lieu, J. E. C., Kenna, M., Anne, S., & Davidson, L. (2020). Hearing loss in children: A review. *JAMA*, 324(21), 2195-2205. <https://doi.org/10.1001/jama.2020.17647>
- Lin L., & Milon, P. (2022). Inclusive education of students with hearing impairment. *EduPort*, 6(1), 17-26. <https://doi.org/10.21062/eds.2022.002>
- Malkoç, T., & Ceylan, F. (2011). Investigation of preschool hearing impaired children's ability to develop attention deficit in music education activities. *Journal of Educational and Instructional Studies in the World*, 1(1), 56-63. https://www.researchgate.net/publication/344329968_OKUL_ONCESI_DONEM_ISITME_ENGELLI_COÇUKLARIN_MUZIK_EGITIMI_ETKINLIKLERINDE_DI_KKAT_EKSIKLIGINI_GELISTIRME_BECERISINE_AIT_INCELEME
- Malkoç, T., & Ceylan, F. (2012). Effects of music education on hearing disabled kids verbal explanation abilities. *Journal of Research in Education and Teaching*, 1(2), 59-65. <http://www.iret.org/FileUpload/ks281142/File/06.malkoc.pdf>
- MEB, (2013). *Okul öncesi eğitimi programı*. Millî Eğitim Bakanlığı. https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/20195712275243-okuloncesi_egitimprogrami.pdf.
- MEB, (2016). *Çocuk gelişimi ve eğitimi, işitme yetersizliği ve kaynaştırma*. Millî Eğitim Bakanlığı. <https://orgm.meb.gov.tr/icdep/content/upload/attached-files/isitme-yetersizligi-ve-ka-20211219203142.pdf>.
- MEB, (2019). *Türkçe dersi öğretim programı*. Millî Eğitim Bakanlığı. <https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/20195716392253-02-T%C3%BCrk%C3%A7e%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1%202019.pdf>.
- Melanlıoğlu, D. (2012). The role of the family on developing listening skills. *Journal of Social Policy Studies*, 7(29), 65-67. <https://doi.org/10.21560/spcd.24431>
- Mete, M. (2020). Müziğe ilişkin temel kavramlar, ritimsel algı, ses gelişimi ve gelişim alanları ile ilişkisi. In M. S. Gönen (Ed.), *Erken çocuklukta ritim, dans ve orff eğitimi* (pp. 2-17). Pegem Akademi.
- Michel, P. (1973). The optimum development of musical abilities in the first years of life. *Sage Journals*, 1(2), 14-20. <https://doi.org/10.1177/030573567312002>
- Mpofu, J., Chimhenga, S., & Mafa, O. (2013). Developing effective learning material to students with hearing impairment (Hi) through odl in Zimbabwe. *Turkish Online Journal of Distance Education*, 14(1), 44-52. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/155777>
- Özer-Özkan, Y., & Çoşkun, L. (2015). A scale development for evaluating the listening skills of preschool period children. *Kalem International Journal of Education and Human Sciences*, 5(2), 67-89. <https://doi.org/10.23863/kalem.2017.52>
- Özkale, B. (2010). *The impact of rhythm practices on cognitive skills of six-years-old children* (Thesis No. 262225) [Master Thesis, Marmara University]. Thesis Center of YOK.
- Öztürk, E., & Can, A. A. (2020). The effect of music education on social skills of preschool children. In B. Tunçsiper (Ed.), *II. International Educational Research Conference Proceedings* (pp. 86-101). https://www.researchgate.net/publication/357736586_MUZIK_EGITIMININ_OKUL_ONCESI_DONEM_COÇUKLARININ_SOSYAL_BECERILERINE_ETKISI
- Pestana, G. (2022). Preparing preservice early childhood educators to use music in Australian settings: An audit of programmes. *Australasian Journal of Early Childhood*, 47(1), 74-86. <https://doi.org/10.1177/183693912111056669>
- Piştav-Akmeşe, P. (2019). İşitme yetersizliği olan öğrenciler. In Ü. Şahbaz (Ed.), *Özel Eğitim ve Kaynaştırma* (pp. 72-94). Anı Yayıncılık.
- Podury, A., Jiam, N. T., Kim, M., Donnenfield, J. I., & Dhand, A. (2023). Hearing and sociality: The implications of hearing loss on social life. *Frontiers in Neuroscience*, 17, 1-8. <https://doi.org/10.3389/fnins.2023.1245434>
- Robins, A. M. (2020). Music and singing in auditory-verbal therapy. In W. Estabrooks, H. M. Morrison & K. MacIver-Lux (Eds.), *Auditory verbal therapy: Science, research and practice* (pp. 779-832). Plural Publishing.
- Sahley, T. L., & Musiek, F. E. (2015). *Basic fundamentals in hearing science*. Plural Publishing.
- Şahlı, A. S., & Belgin, E. (2017). İşitme kayıplı bireylerde müzikal algı ve müzik terapi. In E. Belgin & A. S. Şahlı (Eds.), *Temel Odyoloji* (pp. 97-624). Güneş Tıp Kitapevleri.
- Şendurur, Y., & Akgül-Barış, D. (2002). Music education and cognitive achievement of children. *Gazi University Journal of Gazi Educational Faculty*, 22(1), 165-174. <https://doi.org/10.17693/yunus.21364>
- Socher, M., & Ingo, E. (2023). Spoken sentence complexity and grammar use in children with Cis. *The Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 28(3), 280-287. <https://doi.org/10.1093/deafed/enac051>
- Soysal, F. (2012). Musical education in the early childhood period. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(3), 191-207. https://doi.org/10.9761/jasss_81
- Tallal, S., & Gaab, N. (2006). Dynamic auditory processing, musical experience and language development. *Trends in Neurosciences*, 29(7), 382-390. <https://doi.org/10.1016/j.tins.2006.06.003>
- Teddle, C., & Tashakkori, A. (2009). *Foundations of mixed methods research: Integrating quantitative and qualitative approaches in the social and behavioral sciences*. Sage Publications.
- Tierney, A. T., & Kraus, N. (2013). The ability to tap to a beat relates to cognitive, linguistic, and perceptual skills. *Brain and Language*, 124(3), 225-231. <https://doi.org/10.1016/j.bandl.2012.12.014>

- Topaç, N. (2022). *The effect of song oriented value education program on social skills of 5-6 year old children* (Thesis No. 713277) [Doctoral Thesis, Bursa Uludağ University]. Thesis Center of YOK.
- Torppa, R., & Huotilainen, M. (2019). Why and how music can be used to rehabilitate and develop speech and language skills in hearing-impaired children. *Hearing Research*, 380, 108-122. <https://doi.org/10.1016/j.heares.2019.06.003>
- Tuohimaa, K., Loukusa, S., Löppönen, H., Valimaa, T., & Kunnari, S. (2022). Communication abilities in children with hearing loss-views of parents and daycare professionals. *Journal of Communication Disorders*, 99, 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.jcomdis.2022.106256>
- Turan, Z. (2005). Çocuklarda işitme sorunlarının değerlendirilmesi. In U. Tüfekçioğlu (Ed.), *İşitme konuşma ve görme sorunu olan çocukların eğitimi* (pp. 47-74). Anadolu Üniversitesi.
- Welch, G. F. (2021). The challenge of ensuring effective early years music education by non-specialists. *Early Child Development and Care*, 191(12), 1972-1984. <https://doi.org/10.1080/03004430.2020.1792895>
- Yazejian, N., & Peisner-Feinberg, E. (2009). Effects of a preschool music and movement curriculum on children's language skills. *NHSA Dialog A Research-to-Practice Journal for the Early Intervention Field*, 12(4), 327-341. <https://doi.org/10.1080/15240750903075255>
- Yin, R. K. (2013). *Case study research: Design and methods*. Sage Publications.
- Young, S. (2016). Early childhood music education research: An overview. *Research Studies in Music Education*, 38(1), 9-21. <https://doi.org/10.1177/1321103X16640106>
- Yücel, E. (2018). İşitme engelli çocuklar. In N. Metin (Ed.), *Özel gereksinimli çocuklar* (pp. 139-177). Anı Yayıncılık.
- Zepeda, S. J. (2016). *Öğretim denetimi uygulama araçları ve kavramlar* (A. Balcı & Ç. Apaydın, Trans.; Eds.). Pegem Akademi. (Original work published 2012).

Türk Halılarında Kültür-Üretim-Renk ilişkisi Bağlamında Renklerin Sembolik Kullanımı

Symbolic Use of Colors in the Context of Culture-Production- Color Relationship in Turkish Carpet

Ahmet HARMANCI¹

¹Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi,
Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar
Eğitimi Bölümü, Resim-İş Eğitimi
Anabilim Dalı, Ağrı, Türkiye

Muhammet TATAR²

²Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar
Fakültesi, Resim Bölümü, Erzurum,
Türkiye

Öz

Kültür, üretimle bağlantılı olarak temellenmiş bir yapıya sahip olması nedeniyle, toplum ve topluluklar tarafından ortaya konulmuş şeylerin tamamını kapsamaktadır. Üretim ise her toplum ve topluluğun bulunduğu coğrafi konumun verdiği imkânlar neticesinde şekillenmektedir. Bu anlamda Türk toplumunun farklı coğrafi alanlarda ortaya koyduğu üretimler, toplumun üretim çeşitliliği yanında kültürel devamlılığını da sağlayan bir etmen konumundadır. Bu üretimlerden biri olan halı, göçebe kültürünün de etkisiyle barınma, ısınma, saklama gibi günlük hayatın birçok aşamasında yararlı bir nesne olarak toplum tarafından yüzlerce yıldır kullanılmıştır. Ayrıca halılar, üzerine işlenen motiflerle kültürün kendi hikâyelerini aktarmada kayıt aracı görevi görmüş, dini ibadetlerde ve ölüm ardından cenaze için kullanılmasıyla da sembolik bir araca dönüşmüştür. Halılar üzerinde kullanılan motiflerin sembolik anlamları dışında bu motifleri görünür kılan renk çeşitliliği de kültür içerisindeki önemli aktarım araçlarından biri olarak halılarla bütünleşmiştir. Türk kültüründe her bir renk üzerine yüklenen anlamlar, halılarla ve onlar üzerinde kullanılan motiflerle birlikte daha güçlü veya daha mistik bir anlatıma kolaylık sağlamıştır. Bu bağlamda Türk kültürünün bulunduğu coğrafyanın verdiği imkânlar dâhilinde ürettiği renkler, kendine özgü yapısıyla diğer kültürel yapılardan ayrılırken aynı zamanda kendi sembolik dilini de oluşturmuştur. Bu anlamda çalışmanın konusu kültürel bir üretim nesnesi olan halılar ve üzerinde kullanılan renklerin Türk kültürü içerisindeki sembolik karşılıklarının nasıl kullanıldığını incelemektedir. Kültür-üretim ve bununla ilişkili olarak ortaya çıkan halı-renk ilişkisi üzerinden çalışmanın amacı da kültür üretimlerinin bir kolu olan sanat içerisinde yer alan halıların verilen örneklerle desteklenerek Türk kültür sanatındaki yerine ve bu bağlam üzerinden diğer kültürlerden ayrılan halı ve renklerin, sembolik kullanımlarına vurgu yapmaktır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Üretim, Halı, Renk, Sembol

ABSTRACT

Since culture has a structure based on production, it encompasses all the things put forward by societies and communities. Production is shaped by the opportunities provided by the geographical location of each society and community. In this sense, the productions of the Turkish society in different geographical areas are a factor that ensures the cultural continuity of the society as well as the diversity of production. Carpet, one of these productions, has been used by the society for hundreds of years as a useful object in many stages of daily life such as shelter, heating and storage with the effect of nomadic culture. In addition, carpets have served as a recording tool to convey the stories of the culture with the motifs embroidered on them, and have turned into a symbolic tool by being used in religious worship and for funerals after death. Apart from the symbolic meanings of the motifs used on carpets, the variety of colors that make these motifs visible has also integrated with carpets as one of the important means of transmission within the culture. The meanings attributed to each color in Turkish culture have facilitated a stronger or more mystical expression with the carpets and the motifs used on them. In this context, the colors produced by Turkish culture within the possibilities provided by the geography of its geography, while distinguishing itself from other cultural structures with its unique structure, has also created its own symbolic language. In this sense, the subject of the study examines how carpets, an object of cultural production, and the symbolic equivalents of the colors used on them are used in Turkish culture. The aim of the study is to emphasize the place of carpets in Turkish cultural art and the symbolic uses of carpets and colors, which are differentiated from other cultures through this context, by supporting the examples given in art, which is a branch of cultural productions, through the relationship between culture-production and the carpet-color that emerges in relation to this.

Keywords: Culture, Production, Carpet, Colour, Symbol

Geliş Tarihi/Received 28.08.2024
Revizyon Talebi/Revision Requested 10.02.2025
Son Revizyon/Last Revision 18.02.2025
Kabul Tarihi/Accepted 20.02.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 27.03.2025

Sorumlu Yazar/Corresponding author:

Muhammet TATAR

E-mail: mtatar@atauni.edu.tr

Cite this article: Harmanci, A., & Tatar, M. (2025).

Symbolic use of colors in the context of culture-

production-color relationship in Turkish carpet.

Art Vision, 31(54), 103-112.

<https://doi.org/10.32547/artvision.1540066>

Content of this journal is licensed under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Kültür temelinde şekillenen toplum ve topluluklar, ortaya koydukları üretimlerde düşünceyi, sözlü kültürle aktarılabilirdiği gibi yazı, resim veya dokuma benzeri görsel dillerle de gösterebilmektedir. Bu ürün ortaya koyabilme becerisi insanı görme, hayal etme, düşünme, imgeleştirme ve sonuçlandırma aşamalarıyla ilerleyen bir döngünün içerisinde götürmektedir.

Kültürel anlamda üretim, kısmi olarak bireysel bir birikimin, temelde ise toplum veya topluluğun ortak zihniyetinin ortaya koyacağı bir “şey” olmaktadır. Üretim çerçevesinden kültür kavramına bakıldığında da tek bir aracın söz konusu olmadığı görülecektir.

Toplum içerisinde şekillenen fikir ve düşünceler, inanç ve sanat gibi toplum olgularıyla birleşerek tüm üretimlerin şekillenmesini sağlamaktadır. Hem toplum hem de toplulukların birlikte kurduğu etkileşimle veya ayrı ayrı ortaya koyduğu ürünlerde, imge, simge/sembollerin varlığı okunabilmektedir. Bu anlamda Mircea Eliade'nin vurguladığı gibi tarihsel süreç içerisindeki her bir üretim kolunun ve yeniliğin farklı bir kültürel çeşitliliğe yol açacağı fikrine ulaşılabilir (Eliade, 2018, s. 192). Eliade bu anlamda toplum ve toplulukların tarihsel süreç içerisinde çeşitli araçlarla oluşturulan, imgelerin, arketiplerin ve simgelerin farklı amaçlar ile değerlendirilmiş olmalarından yola çıkarak birçok yeni güncelleştirilmiş ürünün ortaya çıkarıldığını belirtmektedir. Bu ürünlerin “kültürel tarzları” meydana getirdiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda oluşturulan kültürel yapı zaman içerisinde, toplumların ve örgütleşmiş toplulukları ifade eden imge, simge/sembollerini ortaya koymaktadır. Bunlar toplum ve topluluklar tarafından üretilen kültür çıktılarını ortaya koymakta ve insanın bir diğer özelliği olan yüksek iletişim kurma becerisiyle diğer birey, toplum ve topluluklara aktarılmaktadır. Bu anlamda sanatsal bir yaklaşım olarak dokuma ürünlerinin özellikle konu kapsamında ele alınacak olan Türk kültürü üzerine etkisine bakılacaktır. Bir kültürel üretim nesnesi olarak dokuma ürünleri üzerinde kullanılan renk ve bu renklerin kültürel anlamdaki simgesel/sembolik karşılıklarının, kültür-üretim-sanat ilişkisi üzerinden değerlendirilmesi yapılacaktır.

Yöntem

Bu çalışmada kültür kavramı içerisinde yer alan üretim olgusu ve bu olgu çerçevesinde ortaya konulan halı ve renk kullanımının sembolik anlam karşılıklarının Türk kültüründeki yansımaları araştırılmıştır. Bu kapsamda kültür kavramına ve üretim olgusunun kültüre olan etkisine değinilerek kültürel bir üretim nesnesi olan halılar ve renklerin sembolik anlam karşılıklarının Türk kültürü içerisinde nasıl değerlendirildiğine odaklanılmıştır. Çalışmada literatür taraması temelli olarak ilerlenilmiştir. Çalışmada kitap, dergi, makale, sözlük,

ansiklopedi ve internet ortamında sunulan yerli ve yabancı literatür kaynakları incelenerek yararlanılmıştır.

Bulgular

Kültür ve Kültürel Çeşitlilik Üzerinden Üretim-Sanat İlişkisi

Kültür, belli bir amaç çerçevesinde bir araya gelmiş insanların üretimi olabileceği gibi aynı ırk temeline sahip fakat farklı coğrafyalarda ortaya çıkmış siyasi yapıların üretimleri için de kullanılabilir. Kültürün farklı coğrafi bölgelerde farklı yorumlamalarla bağlantılı olarak çeşitlenebileceği ise Mehmet Kaplan'ın dini inançlar çerçevesi üzerinden yaptığı yorumlamasında görülebilmektedir.

Dikkate şayan olan nokta, aralarında bazı benzerlikler olsa da her dinin inanç ve ibadet şekilleri gibi onlardan doğan kültür ve sanat faaliyetlerinin de birbirinden farklı oluşudur. Bu farklılaşma sadece dinden gelmez. Dinlerin yayıldığı coğrafi sahalar ve aynı dini benimseyen kavimlerin daha önceki dini inanç, örf, adet, yaşayış tarzları da farklılıklar doğurur (Kaplan, 2013, s. 17).

Kültür tanımlaması ve içerisinde barındırdığı çeşitlilik aynı toplum temeline sahip fakat farklı şartlar altında şekillenen toplumlar için de geçerlidir. Türk ırkının farklı ortamlarda inşa ettiği devletler farklı kültür dinamikleriyle şekillenmişlerdir. Belirtilen çerçeve kültür için konum, komşu devlet ve bölgesel coğrafi şartlara kadar birçok kültürel alt kolun varlığına işaret etmektedir. Bu durum kültürün çeşitlenmesini dolayısıyla “kültürel çeşitlilik” olarak ifade edilecek yaşamın temelini oluşturmaktadır. Bu anlamda kültür çeşitliliğinin ortaya koyduğu üretimlerin tek bir çatı altında değerlendirilmesi kapsamlı bir araştırmayı gerekli kılmaktadır. Bu nedenle çalışma kapsamında daha spesifik bir noktaya vurgu yapmak adına kültürel üretim ve bu üretimle bağlantılı olarak ortaya çıkan sanat ve sanat araçlarına vurgu yapılarak devam edilecektir.

Kültür tanımlamasına yapılan farklı yaklaşımlardan biri olan Raymond Williams'ın “zihinsel gelişim” olarak yorumladığı kültür tanımına bakıldığında: İlk elden kültür kavramının tanımlanmasındaki zorlukları kabul eden Williams, kavramın ziraî ürün yetiştiriminden soyut anlam karşılığına ulaştığı zamana kadar olan gelişimi kültür tanımında bir temel kabul etmektedir. Bu gelişim sürecine bağlı olarak kültür, belli bir halkın “bütün bir yaşam biçimi”nden “zihnin etkin geliştirilmesi” anlamına evrilmiştir. Bu bağlamda kültürün anlam katmanlarının oluştuğunu belirterek, bu katmanları üç temel yapıya ayırmaktadır. Bunlardan ilki kültürlü veya kültür almış kişi ile bağlantılı olarak “zihnin gelişkin bir durumunu” ifade ederken ikincisi kültürel ilgiler ve bu ilgilerle bağlantılı gerçekleştirilen kültürel etkinlikler üzerinden ortaya çıkan “gelişme sürecini” belirtmektedir. Çalışma çerçevesinde üzerinde durulacak olan üçüncü anlam katmanını ise sanat ve

diğer beşeri entelektüel çabalarla şekillenen ve bunu belirten “sürecin araçları” olarak sıralamaktadır (Williams, 1993).

Williams’ın belirttiği sıralama ve bu sıralamanın okuması kültür yorumlaması içerisinde farklılıklar gösterebilecek konumda olabilir. Zira medeniyet kavramı üzerinden kültürleşme sürecine bakıldığında medeniyet sahibi olma anlamında toplulukların ortaya koyması beklenenin başında “üretim yapabilme” kabiliyeti gelmektedir. Bu ise kültür katmanları sıralamasında sürecin araçlarının ortaya koymuş olduğu “üretim” toplumlar üzerindeki kültür katmanında daha öncelikli olabileceği üzerine bir yorumların yapılabileceğini gösterebilir. Bu anlamda Sezai Karakoç’un “medeniyet” yorumlamasına bakılabilir (Karakoç, 2021). Karakoç medeniyet kavramı ile doğrudan ilişki kurduğu “toplumların şehir kurma kabiliyetine ulaşmış olma durumu” sürecin araçlarıyla bağlantılı olarak “üretim yapabilme” kabiliyetiyle ilişkilidir. Bu durumda Williams’ın ve Karakoç’un öne sürdükleri yaklaşımlar içerisindeki (öncelik sıralamaları farklı olsa da ortaya koymuş oldukları) “üretim” vurgusu ve bu yaklaşımlardaki önemli olduğu düşünülen nokta kültürü şekillendiren, kültüre etki eden “süreç araçlarının” kültür ile olan ilişkisinin kaçınılmaz olduğudur.

Kültürün bir parçası olan üretim araçları, toplumsal yapının üretim becerisi ile şekillenmektedir. Vurgu bu noktada çalışma kapsamında belirtilmek istenilen sürecin araçları ve bu araçlarından biri olan sanatın kültüre etkisi noktasına yoğunlaşmaktadır. Williams bu bağlam üzerinden yaptığı değerlendirmede, toplumsal kültür kuramlarıyla birlikte tarih, felsefe, sanat ve eleştirel kuramlar arasında bir yakınlaşma olduğunu belirtirken, özellikle sanat kavramını kültürün anlam katmanlarından olan “süreçlerin araçlarından” biri olduğunu ifade etmektedir (Williams, 1993). Bu anlamda Williams, sanatın kültürle bağı ve bir üretim aracı konumunda olması ile ilişkili olarak çağdaş çalışmalar içerisinde üç temel vurgunun varlığından bahsetmektedir. Bunları ise sanatın toplumsal koşulları üzerindeki vurgu, sanat çalışmalarında yer alan toplumsal malzeme üzerindeki vurgu, sanat çalışmalarında ortaya çıkan toplumsal ilişkiler üzerindeki vurgu olarak sıralamaktadır.

Türkçede kültür kelimesi üretme ile bağlantılı olarak ekin-hars sözcüklerinin kültürel gelişim süreciyle özdeşleştirilmesi sonucunda günümüzdeki kavram karşılığını almıştır. Yorumlamalarının çeşitliliği içerisinde “üretim”, kelimenin kökeni bakımından, çok daha soyut bir noktada zihinsel gelişim sürecine kadar evrilmiştir. “Kültürel üretim” bu noktada durumu açıklayacak kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumların üretim kabiliyetleri, üretimlerdeki çeşitlilik ve devamlılıkla birlikte ne kadar farklı alan içerisinde olduğuyla ilişkili olarak toplumların kültür seviyelerine açıklama getirilebilmektedir. Ancak bu durum yanlış, genel geçer bir yaklaşım bağlamında da görülebilir. Zira toplumlar içerisindeki simgesel/sembolik dil ve bu dilin diğer üretim

nesnelere yansması her toplumda farklı olması nedeniyle bazı toplumların kültür çeşitliliğinin daha zengin bazı toplumların ise kültür çeşitliliğinin daha sade olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Coğrafi koşullar, toplumun diğer toplumlarla olan ilişkisini belirlemede ana unsur olduğundan bu tür bir etki kaçınılmazdır. Bu kültür zenginliği ya da kültürün sadeleşmesi her durumda bir karşılaştırma aracı olarak değil toplumları ve dolayısı ile insanı ifade eden kavram bir konumunda değerlendirilmesi gerekmektedir. Bunun temel nedeni toplumların diğer toplumlarla olan ilişkileri olduğu gibi aynı zamanda toplumsal ihtiyaçların bir yansması olarak ta ortaya çıkar.

Bu anlamda kültür en genel haliyle zihinsel gelişim sonucunda ortaya çıkan üretimi etkilemektedir denilebilir. Bu çeşitlilik içerisinde ortaya konulan her ürün ise toplumdaki kültürel çeşitliliğin üretimle olan ilişkisini ortaya koymaktadır. Üretim yapısının kültürel dağılımında din ve bundan bağımsız olmayan yaşam pratikleri, dil ve sanat gibi çıktılarının ana çıkış noktasını oluşturmaktadır. Özellikle sözlü gelenek içerisinde yoğun olarak hissedilen bu durum ve sanat olarak ifade edilen tüm üretimler, toplumların kültür yorumlamasına katkı sağlamaktadır. Bu çerçevede sanatsal üretim araçları sözlü kültür dönemlerine ışık tutabilir. Yani sıra bu yaklaşım süreklilik arz eden yani kültürel devamlılığı olan toplumlar için de bir arayışın başlangıç noktasına işaret eder.

Hayatın bütünlüğü içerisinde kültürel üretim nesnelere, taşıdığı sembol anlamlarıyla çeşitlenmektedir. Nesne ve onu oluşturan simge/sembol değerlendirilmesindeki diğer spesifik nokta ise bu nesneyi oluşturan simge/sembollerdeki renklerin varlığıdır. Renk kullanımının kültürel izleri taşımada (özellikle sözlü kültürün ağır bastığı toplumların ilk dönemleri veya kültürel anlamda ortadan kalkmış toplumların etkilerini izlenebilmesi adına) doküman kültürü önemli veriler sunar.

Türklerde Halı Kültürü

Bahaeddin Ögel’e göre halının ilk üretimi, daha çok yaylacı ve hayvan besleyen topluluklarda ortaya çıkmıştır (Ögel, 1991a, s. 143). Ögel bu durumu halıların ana maddesi olan yünü elde etmek için yeterince hayvana sahip koyun besleyici yaylacı Türkler ile başlatmaktadır. Bu halılar sadece oturma, ısınma için değil aynı zamanda üzerinde inançların gerekliliğinin yerine getirildiği bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu halılara işlenen motifler, biçim ve renkleriyle manevi değerler taşıyan ayrıca mistik yönleri işaret edebilen simgesel/sembolik anlamlara da sahiptirler (Ögel, 1991a, s. 153).

Antik dünyanın bütün coğrafyalarında karşımıza çıkan halı kültürü toplumlara ve kullanım amaçlarına bağlı olarak farklı anlam dünyası inşa etmektedirler. Örneğin döneminin Çin ve Uygur bölgelerinde ibadet etmek için kullanılan dokümalarda kullanılan biçim ve renklerin dönemin inanç sistemine göre

(Ögel, 1991a, s. 153) kullanıldığı yanı sıra aynı şekilde İslamiyet'le birlikte ibadet için kullanılan seccadelerin de İslam inancının sembolik diliyle şekillendiği görülmektedir (Görsel 1). Ancak bu durumu sadece "mistik olanın halılar ile ilişkisi" bağlamında sembol üzerinden yapılan bir okumayla sınırlandırmak yetersiz kalacaktır. Zira aynı zamanda gündelik hayata dair simgesel anlamların aktarıldığı halılarda yaygın olarak üretilmiştir. Halıların kullanım amaçlarına bağlı olarak simgesel/sembolik işaretler taşımasının yanı sıra üzerlerine işlenmiş motifler ve bu motiflerin ayırt edici özelliği olan renkler de kendi içerisinde önemli bir kültürel aktarım aracı olarak okunabilmektedir.

Görsel 1. Keçe Seccade (Osmanlı, 1887)

Halıların toplumlar için kültürel bir aktarım nesnesi olduğunu belirten Jacques Lacarriere'de, bu üretim nesnelerini kendine özgü birer kültürel öykü aracı olarak tarif etmektedir. Ayrıca Lacarriere, halılar üzerinde kullanılan motiflerin de çeşitli anlamlar taşıdığını belirtmektedir. Kültürel anlamda ait olduğu toplumun inançlarını da yansıtan bu motifler için fırtınadan kurtulmak, canavarları uzaklaştırmak dışında kadınların doğurganlığını artırmak veya toprağı bereketlendirmek adına kullanıldığını aktarmaktadır (Görsel 2). Törenselle hareketlerin yorumlaması olarak da gördüğü bu motiflerin temelini kadim zamanların korkularına ve umutlarına bağlamaktadır. Renk ise bu kültürel üretim nesnelerinde kullanılan ifadelerin ortaya koyduğu simgesel/sembolik dilin bir yardımcı olarak görülür (Diler & Gallice, 2018, s. 9).

Görsel 2. Eli Belinde Motifi (Diler & Gallice, 2018)

Dokumalar üzerinden bir değerlendirmede bulunan "Kilim Sembolleri" kitabında Diler ve Gallice, dünyanın farklı bölgelerindeki dokumaların nakışlarında çok az benzerlik bulunduğu ifade edilmektedir. Bu dokumaların teknik özelliklerinin dışında bağlantı kurulmasının olanaksız olduğunu da göstermektedir (Diler & Gallice, 2018, s. 22). Bu ise kültürel anlamda üretim nesnesi olarak bakılacak olan dokumaların/halıların kültürel çeşitliliğiyle birlikte o kültüre ait (renk, motif, simge, sembol) okumaları da etkilediği ifade edilebilir.

Dokuma tezgâhlarında üretilen halı ve halıcılık, yaylacı Türkleri hatırlatmaktadır (Ögel, 1991a, s. 143). Bu anlamda benzer bir yaklaşımı da "dünya medeniyetine Türklerin bir hediyesi olan halı, Türk sanatının en orijinal yaratmalarından biridir" diyen Oktay Aslanapa da görülmektedir (Aslanapa, 2016, s. 342). Yanı sıra Türk kültürü içerisinde halı, hiçbir farklı kültürde görülmeyecek kadar önemli bir nesne konumundadır. Hem göçebe yaşantısında hem yerleşik yaşam içerisinde özelliğini kaybetmeden kullanılmıştır. Bu durumu Halil İnalçık şöyle ifade etmektedir;

Halı, kilim, aba, kebe, keçe; Türkmen/Yörük yaşamında, yer döşemesi, çadır, eşya ve hayvan örtüsü, torba, çuval vb. kullanımlarda vazgeçilmez bir dokumalar zinciri oluşturmuştur. Halı ve kilim, Türk dünyasında kültürün zengin bir temelini oluşturur. Türkmenlerde, halı ve kilimde belli motifler, belli bir klanın damgası sayılırdı. Bu tür eşya, aynı zamanda üzerinde taşıdığı sembol-motiflerle koruyucu tılsım ve nazarlık fonksiyonu görürdü. Anadolu'da yerleşik Türk halkının da ölümlerini halı veya kilime sararak mezarlığa götürmeleri, camiye halı vakfı, halının çok eski zamanlardan beri Türk kültüründeki bu niteliğiyle ilişkilidir. Anadolu'da halı ve kilim kültürü, esas itibarıyla Türk kültürünün önemli bir parçasıdır (İnalçık, 2008, s. 53).

Bu bağlamda kültürel üretim noktasında Türk halısı, tarihte hem temel malzemesi yün ve onun boyanması hem de bununla üretilen halılarla önemli bir konuma sahip olduğu belirtilmelidir. Hun kurganlarından biri olan V. kurgandan çıkarılan Pazırık Halısı, bunun önemli bir örneğidir (Berkli, 2011, s. 31). Bulunuş yönüyle tarihsel açıdan M.Ö. 3. yy en eski halı örneği olarak kabul edilmesiyle birlikte Türklerde halı, konusu kapsamında oldukça geniş bir alana işaret etmektedir (Görsel 3). Pazırık Halısı dışında en eski örneklerin M.S. 3. Yüzyıl olduğunu belirten Aslanapa'da, üretimler üzerindeki teknik ve boyanın kullanımındaki ustalıklı bağlantılı olarak bu ileri tekniğin başlangıcını birinci yüzyıla kadar geri götürmektedir (Aslanapa, 2016, s. 342). Ancak çalışma kapsamı bu kadar geniş bir alana değinmeyecektir. Burada daha çok bir üretim nesnesi olan halı üzerinde kullanılan simge/sembollerle birlikte yoğunlaşmış renk vurgusunun kültürle olan ilişkisi üzerine durulacaktır.

Görsel 3. Pazırık Halısı (Early Iron Age, 5th - 4th century BC)

Türk Halılarında Kullanılan Renkler ve Kültürel Anlamda Simgesel-Sembolik Karşılıkları

Halılarda kullanılan simgesel/sembolik dil ile bağlantılı olarak özelde renk durumuna bakıldığında, rengin Türk kültürü içerisinde önemli bir konumda olduğunu göstermektedir. Türk halılarında kullanılan renkler için Aslanapa koyu mavi, kahverengi, kırmızı, mat yeşil ve üç çeşit sarı tonun çoğunlukta olduğu ve canlı, parlak renklerin göze çarptığına vurgu yapmaktadır. Ayrıca Selçuklu halılarını örnek gösterirken kullanılan renklerin az olmalarının yanında aynı rengin farklı tonlarının kullanıldığını belirtmektedir. Bu renk kullanımının halılara zenginlik katıldığını belirtmiştir. (Aslanapa, 2016, s. 342). Halil İnalçık, "Türkiye Tekstil Tarihi" (İnalçık, 2008) kitabında, Ahmet Diler ve Manrc-Antoine Gallice, "Kilimin Sembolleri" (Diler & Gallice, 2018) kitabında ve Cristopher Alexander, "Erken Dönem Türk Halısı" (Alexander, 2021) kitabında gösterdikleri Türk halıları örnekleri (bazı farklı renklerin varlığını da belirtilerek) çoğunluk olarak, Aslanapa'nın sıraladığı renk çeşitliliği üzerinden şekillendiği görülmektedir. Dokumada kullanılan motiflerin üretilmesinde renk çeşitliliği anlatım dili açısından önemli bir araç olarak ortaya çıkmaktadır (Görsel 4).

Görsel 4. Türk Halılarında Kullanılan Renkli Motif Örnekleri (Diler & Gallice, 2018)

Alexander bunu "renk, ton ve renk ayrımlarına duyulan ihtiyaç, elbette bir halı deseninin üretilme şekli için temeldir" şeklinde açıklamaktadır (Alexander, 2021, s. 40). Bu anlamda halının desenleri ile birlikte oluşumu rengin varlığı ile mümkündür denilebilecektir. Bu durum için özelde Türk halılarında kullanılan renkler olmak üzere her halı için renk, bütünlüğün yaşam bulma şekli olarak ifade etmektedir.

Türk kültürü içerisinde kullanılan renkler, hem isimlendirilmeleri noktasında hem de pigment olarak halıların renklendirilmesinde doğa, yaşam ve inanç ile yoğrulmuş mistik yönleriyle ağır basan simgesel-sembolik dili yüksek bir olguya sahiptir. Bu bağlam üzerinden Aslanapa'nın da belirttiği halılarda kullanılmış olan renklerin kültür içerisindeki değerlendirmeleri da aşağıda belirtildiği gibidir.

Mavi, renk ismi olarak Türklerde daha çok "gök-kök" sözcüğüyle ifade edildiği görülür. Ancak Bahaeddin Ögel, "gök" kelimesinin sadece mavi renk için kullanılmasını onaylamamaktadır. Zira "gök" kelimesinin Türklerde, yeşil ve mavi arasındaki tüm renk tonlarını karşıladığını belirterek sadece mavi olarak belirtmenin rengin anlam karşılığını sınırlandırabileceğini ifade etmektedir (Ögel, 1991b). Yine de "gök-kök" kelimesinin Otyzbay'ın da belirttiği gibi Türkçede "mavi" anlamı karşıladığını gösteren, tarihi ve çağdaş Türk lehçelerinin yazılı metinlerinde kullanıldığı görülebilmektedir (Otyzbay, 2019, s. 184).

Türkçede "gök-kök" kelimesi için "ata, ecdat" anlam karşılığı olan simgesel bir yaklaşım olduğu gibi hem Otyzbay'ın Altay Türkçesi üzerinden gösterdiği örnekleriyle (Otyzbay, 2019, s. 193), hem de Ögel'in ifadeleriyle, tanrı inancıyla özdeşleştiği görülebilmektedir (Ögel, 1991b, s. 457). Benzer bir sonuca ulaşan Yaşar Çoruhlu da bu ifadeyi destekler yaklaşımlarda bulunmaktadır (Çoruhlu, 2022, s. 336). Bu haliyle doğrudan simgesel-sembolik bir dili içerisinde taşıyan "gök-kök" yani mavi renk ifadesi, Türkçe içerisindeki anlam zenginliği ile kendini göstermektedir. Zira gök denilince sınırların genişliğinin belirtildiğini ifade eden Ögel, "gök" ün maviliğini Tanrı ile birlikte ululuk ve yüceliğin bir sembolü olarak insanları sonsuzluğa bağladığını belirtmektedir. Bu gök renginin neden Türklerde Tanrının rengi ve sembolü olarak kullanıldığını açıklarken (Ögel, 1991b, s. 458), paralel bir düşünceyle Çoruhlu'da gök rengi çoğunlukla olumlu anlamlar için kullanıldığını vurgulamaktadır. Ancak bunun dışında Türk minyatürlerinde mavi rengin matemî ifade etmek içinde kullanıldığını eklemektedir (Çoruhlu, 2022, s. 337) (Görsel 5). Ögel'de Türk geleneğinde mavi rengin (gök renk) yas için kullanıldığını belirtmektedir. Ancak kullanılan mavi renk tek başına değil kara-siyah renk ile birlikte anıldığı görülmektedir. Bu anlamda yas tutan kadın ve erkekler kara giyinip gök renkte sarınmaktadır. Ayrıca yas tutulan yerde gök renkte bir bayrak asıldığı durumların olduğunu belirten örneklerin varlığından bahsetmektedir (Ögel, 1991b, s. 463).

Görsel 5. *İskendername* (Ahmedi, 14. yy)

Türklerin farklı coğrafyalarda bulunması ve dolayısıyla Türkçenin de bu bölgelerdeki kullanımları kelimeler üzerindeki anlam çeşitliliğini artırmaktadır. Bunlardan biri olan Hakas Türklerinin kullandıkları gök-kök kelimesi “çocuk” anlamına karşılık gelmektedir. Otyzbay bu kullanımı kök’ün olgunlaşmamış meyve ve sebzeleri belirtmede kullanıldığını gibi insan içinde kullanıldığını belirtmiştir. Bu yaklaşımla birlikte kök, olgunlaşmamış insanı ifade eden anlam karşılığı ile simgesel bir işarete dönüşmektedir (Otyzbay, 2019, s. 200).

Görsel 6. *Türk Halısı* (Anadolu Selçuklu, 13. yy)

Mavi renk, Türk halılarında rengin farklı tonlarının bir arada kullanıldığı motiflerle birlikte görülmektedir (Görsel 6). Aslanapa, halı örneklerine değinirken gösterdiği örneklerde de bu durum görülebilmektedir. Sarı, kırmızı, yeşil gibi diğer renklerle kompozisyon dâhilinde görülen mavi renk, monokrom bir kullanımla iç içe işlenmiş koyu-açık tonları motifler halinde görülmektedir (Aslanapa, 2016). Halılarda renkler ve onların çeşitliliği çoğunlukla aynı kalırken kullanılan motifler ise değişkenlik göstermektedir. Bununla birlikte hemen çoğu Türk halısı içerisinde mavi rengin varlığının söz konusu olduğu görülebilmektedir.

Otyzbay Türkçede yeşil kavramı için “yaşıl” ve “kök” (gök) isimlerinin kullanıldığını belirtmektedir (Otyzbay, 2019, s. 354). Yeşil ve mavi kelimelerin renk karşılığı olarak birbirlerinin yerine kullanılmasının bazı Asya toplumlarında ortak bir yaklaşım olduğu görülmektedir. Zira Türk toplumunda olduğu gibi Japon (Werbicka’nın araştırmalarında) (Otyzbay, 2019, s. 46) ve Çin toplumunda da (“mavi için kullanılan eski sözcük, koyu griden yeşile kadar bütün renkleri kapsayan qing’dir” (Eberhard, 2000, s. 211) mavi ve yeşil renk isimlerinin birbirleri yerine kullanıldığı görülmektedir.

Göçebe yaşamın bir bağlamı olarak hayvancılık Türklerde döneminde önemli bir gelir kaynağı olmuştur. Dolayısıyla sürüler, otlaklara ve otlakların bereketliliğiyle bağlantılı gelişmesi söz konusudur. Otlakların önemi yeşil rengin hâkim olduğu dönemlere olan bakışı etkilemiştir. Yeşil renge de yansıyan bu önem dışında tarihi 9-21 Mart dönemine işaret etmesi de kültür için önemlidir. Bu tarih aralığı Türklerde Nevruz bayramı olarak kutlanılmaktadır. Nevruz isimlendirilmesi verilmeden önce bu aralığa Ergen kün denilmekte olduğu görülmektedir. Ergen kün ise “olgunluk dönemi” olarak işaret edilen bir simgeselliğe vurgu yapmaktadır (Genç, 1997, s. 1090). Bu noktada yeşil ile birlikte değerlendirilecek bu kültür oluşumu aynı zamanda Türklerin yaşam ile kurduğu bağa da vurgu yapmaktadır.

Yeşil yani “yaşıl” sözcüğünün kök olarak eski Türkçe içerisinde “yaş” kökünden geldiğini vurgulayan Ögel, Türk ağzlarında “genç” anlamında da kullanıldığının ifade etmektedir. Göktürk yazıtlarında ise yeşil sözcüğü ancak ırmak adlarıyla ifade edilmiştir. Sözcüklerin yaşamla ilişkisi üzerinden Ögel, yeşil kelimesini bozkırdaki Türk kültürü için önemli olan “bitki”, “su” ve dolayısıyla “yaşam” ile ilişkilendirerek ele almıştır (Ögel, 1991a). Bu yaklaşım Otyzbay’ın “Türkçedeki “yaşıl” sözcüğü yaşamak sözcüğüyle ilgilidir” ifadesiyle desteklenmektedir (Otyzbay, 2019, s. 354). Yaşar Çoruhlu da yer ile ilişkilendirilen “yaşıl” sözcüğünün ve dolayısıyla rengin kültür içerisindeki varlığını belirtirken aynı zamanda simgesel-sembolik uzantısına işaret etmektedir. Yeşil için genel bir yaklaşımla ormanın ifade edilebileceği daha özeldir ise ağaç kültürü ile bağlantılı olarak Türk halı ve kilimlerinde çokça işlenen “hayat ağacı”na ulaşılabileceğini ifade etmektedir (Görsel 7). Ayrıca Göktürk kağanının yeşil kaftan giymesi yanında hâkimiyet ve hükümdarlık ile ilişkisi bağlamında yeşil sancağın simgesel olarak kullanıldığını belirtmektedir. Kültür içerisinde yeniden dirilişi, cennet, gençlik, umut gibi olumlu yöndeki simgesel/sembolik anlamlarının yanı sıra gençlik ve kıskançlığı vurgulayan anlamlar çerçevesinde de kullanıldığı görülmektedir (Çoruhlu, 2022).

Görsel 7. Türk Dokumalarında İşlenen Hayat Ağacı Motifi Örnekleri (Diler & Gallice, 2018)

Otyzbay eski Türkçe kaynaklarda “kızıl” için tam kırmızıyı, “al” içinse açık kırmızının vurgulandığını söylemektedir (Otyzbay, 2019, s. 355). Ancak Bahaeddin Ögel “al” sözcüğünü çoğunlukla bir renk olarak değil genelde bayrak adı olarak kullanıldığını ancak renk isimlendirmesi anlamında karşılıklarını örnekleyerek göstermektedir. Kültür içerisinde kırmızıya yakın “turuncu” tonlarının Türkler için uğurlu olduğunu ve bu amaç çerçevesinde çokça kullanıldığını belirtmektedir. Ögel ayrıca kırmızının hakanlık rengi olarak kabul edildiğini de ifade ederken kırmızı isimlendirmesi yerine özellikle “kızıl” kelimesinin yaygın ve tek ad olduğunu belirtmektedir (Ögel, 1991b).

Kırmızı rengin Türk kültüründe güçle olan ilişkisi ise hem hakanlıkla ilgili hem de savaşın ve zaferin rengi olarak kullanılmasıyla açıklanmaktadır. Bu bağlamda kızıl rengin kuvvet, güç ve iktidarı da içeren anlamları taşıdığı görülmektedir (Çoruhlu, 2022). Kırmızının belirtilen kullanımları dışında “al” isimlendirmesiyle bağlantılı olarak daha mistik bir yöne vurgu yapan bir kullanımı bulunmaktadır. Kutsal olana işaret eden “al”, Türk inanışlarından biri olan Şamanizm için ateş tanrısına veya koruyucu bir ruha gönderme yapmaktadır. Al renkle özdeşleşen ruh, Türk inancında kuvvetli bir mistik varlık olarak görülmüş ve bu bağlam üzerinden Türkmen boylarında “al” tanrı inancını belirten ve bunu başlıklar üzerinde vurgulayan semboller halinde kullanılmışlardır (Saraç, 2022, s. 660).

Rengin olumlu anlam karşılığı dışında simgesel-sembolik yaklaşımlarında olumsuz yönleri de işaret ettiği örneklerde görülebilmektedir. Ögel eski Türk edebiyatında hilenin sembolü olarak kızılın kullanıldığını da aktarmaktadır. Benzer bir yaklaşım eski yazıtlarda “al” için de kullanılmaktadır (Ögel, 1991b, s. 418). Bu durumu Otyzbay’da “al” rengin hileyi ifade etmesinde ateşin yanma eylemi sırasında renk olarak sürekli değişkenlik göstermesiyle bağlantılı ortaya çıktığını ve bu nedenle kullanıldığını belirtmektedir (Otyzbay, 2019, s. 356).

Kırmızının ateşle olan bağlantısı aynı zamanda onun üzerinden yapılan yorumlamalarda da görülebilmektedir. Hakanlar için yapılan kurban törenlerinde yakılan ateş, üzerinde taşıdığı

renk değişimlerine göre simge/sembol okumaları yapılmıştır. Bu anlamda yorumlamayı etkileyen şey, kesilen kurbanın ateşe bırakılması ardından ateşin renginin değişkenliğe uğraması idi. Parlayan ateşin yeşil renge bürünmesi doğa ile bağlantılı yorumlanması, iyi yağış ve iyi mahsulün bereketliliğine işaret etmekteydi. Rengin kırmızı olarak parlaması, gelecek savaşın varlığına işaret ederken sarı renkli görünmesi hastalığa ve felakete delalet eden bir simge olarak okunmaktaydı. Siyah renkli ateşin varlığı ise hakanın ölümüne işaret eden olumsuz anlam karşılığını taşımaktaydı (İnan, akt. Saraç, 2022, s. 662).

Türkçede sarı renk “sarry” sözcüğü ile ifade edilmektedir (Otyzbay, 2019, s. 262). Diğer renklerde de görüldüğü gibi bu renk içinde iyi ve kötü anlam karşılıklarını içeren simgesel-sembolik karşılıklar bulunmaktadır. Ancak sarı rengin simgesel-sembolik karşılıklarının diğer renklere göre çoğunlukla olumsuzluğu ile öne çıktığı görülmektedir

Olumlu yöndeki kullanımı toprağın rengi olan sarının yaşam ile bağlantılı olarak temellendirilmesine dayanmaktadır. Toprakla birlikte yaşam ile bağı olan bu renk Türklerde, dinsel niteliklere sahip olan kişilerin dinsel anlamda güçlülüğünü ve hâkimiyetini temsil ettiği de görülür (Çoruhlu, 2022, s. 342). Toprak ile olan bağ ayrıca Şamanizm’den kaynaklı inanış çerçevesinde de kendini göstermektedir. Şamanizm’de sarı renk merkezin sembolü olarak kullanıldığı görülmektedir (Genç, 1997, s. 1094). Bunun dışında sarı renk Türklerde kötü ruh ve hastalıkla özdeşleşmiş bir renk olarak görülür. Bu yaklaşım üzerinden Türk inanış ve duygularında iyi bir yer tutmadığı belirtilebilmektedir (Ögel, 1991b). Sarı rengin hastalıkla ilişkili kullanılması ise kültür içerisinde rengin solgun bir renk olarak görülmesine dayandırılmaktadır (Otyzbay, 2019, s. 356).

Arapçadan geçen beyaz renk isimlendirmesi Türk yazılı kaynaklarında “ürün ve ak” sözcükleriyle karşılık olarak kullanıldığı görülmektedir (Otyzbay, 2019, s. 344). Ögel, Türk toplumlarında daha çok maddenin beyazlığını belirten bir kelime olarak “ürüng” kullanımının varlığından bahsetmektedir. Bir diğer kullanım olan “ak sözcüğünü ise anlamsal olarak daha mistik bir noktaya vurgu yapmasından dolayı ayırmıştır. Ak sözcüğü ululuk, yaşlılık ve bununla bağlantılı olarak düşünülebilecek tecrübeyi işaret eden bir simge/sembol yerine kullanılmaktadır. Yanı sıra savaş sırasında devlet büyüklerinin beyaz renkli giyindiği Ögel tarafından aktarılmaktadır. Giysi rengi olarak beyazın kullanımı yanında bayrak üzerinde kullanılan beyaz da ululuk, kutluluk ve yüceliğin bir ifadesi olarak kullanılmıştır. Türklerde aklık bu bağlamda iyiliğin sembolü olarak kullanılmaktadır. Ayrıca yas zamanlarında (genelde siyah renk ile beraber) beyaz elbisenin de kullanıldığını belirten Ögel, şehitliğin işareti olarak ta beyaz rengin kullanıldığını ifade etmektedir. Bu durumu her ne kadar İslamiyet inancının Türkler arasında yayılmasıyla birlikte girdiği

düşünülse de Müslümanlık öncesi Türk kültürü içerisinde beyazın yas ve ölüme hazırlanma amacıyla kullanıldığı belirtilebilmektedir (Ögel, 1991b).

Yaşar Çoruhlu, beyaz rengin Türk kültüründeki kullanım çeşitliliğini belirtirken mitsel anlatılarda kullanılan anlam karşılıklarına da değinmektedir. Bu anlamda “ak” sözcüğü Türk mitolojisinde Ak-ena/ana ile birlikte göğe ait olan ve iyilik tanrılarını da kapsayan bir kullanımla ak/beyazla ilişkili olarak karşımıza çıkmaktadır (Çoruhlu, 2022, s. 338).

Farklı bölgelerdeki Türk toplumları siyah renk için aynı kök üzerinden, gara, kara, hura, hara gibi farklı ifadeler halinde kullanıldığı bilinmektedir. Ayrıca ilk kullanım anlamlarından biri olarak Türkçede kara kelimesi, yeryüzünün toprakla kaplı olan kısmını belirtmek için de kullanılmaktadır (Otyzbay, 2019, s. 348).

Kara sözcüğü Türk kültürü içerisinde çoğunlukla tekinsizliğe işaret eden simgesel-sembolik anlamlar çerçevesinde kullanıldığı görülebilmektedir. Bu bağlamda kara sözcüğü için kullanılan anlam karşılıklarının başlıcaları şunlardır: Karanlık, kötü, sıkıntılı, talihsiz, kederli, uğursuz, kaba, üzüntü getiren, suç, matem, hile karşılıkları verilmektedir. Ancak bu kullanımları dışında olumlu anlam karşılığı olarak da kullanımı söz konusudur. Bunlar ise; cesur, kabadayı, atılgan, çalışkan, becerikli şeklindeki anlamlardır (Eminoğlu, 2014, s. 222).

Çoruhlu’da Türk kültürü içerisinde kara kelimesinin tekinsizlikle olan bağından bahsederken Şamanist Türklerdeki yaklaşımlara değinmektedir. Bu anlamda kötü ruhların “kara töz” olarak adlandırıldığını belirtmektedir. Türk mitolojisinde yer alan Erlik’te kötü ruhların başında olmasının yanında oğulları ve sarayı da doğrudan siyah renk ilişkisi kurularak simgelenmektedir. Bu bağlam üzerinden şamanların ak ve kara renkleri olarak ayrılması ile de örnekleyen Çoruhlu, kara şamanların kötü ruhlarla ilgilendiğini belirtmektedir (Çoruhlu, 2022, s. 333). Bu durumda kültür içerisinde kötü ile ilişkisi üzerinden simgesel/sembolik renk karşılığının baskın kullanımının siyah renk olduğu vurgulanabilecektir.

Kara renk, Türklerde “yas”a işaret eden bir renk olmasıyla da törenlerde giysi veya örtü olarak kullanılmaktaydı. Kara kelimesine yüklenen anlam çeşitliliği iyi ve kötü anlam zıtlıklarını da beraberinde getirmektedir. Zira kara rengin kötülüğe, çirkinliğe işaret etmesi dışında güzelliğin bir işareti olarak karakaş, kara gözler için kullanıldığı görülmektedir. Yanı sıra cesur olana da işaret eden bir kullanım için kara kelimesi kullanılmaktadır (Ögel, 1991b).

Türk kültür geleneğinde siyah ve beyaz rengin (kara-ak) zıtlığının kullanımı, “ak gün-kara gün” ve “Ak han-Kara han” gibi birçok örnekte de görülebilmektedir. Diler ve Gallice’nin Türk kilim ve seccade örneğinde olduğu gibi siyah renklerle birlikte beyazın verildiği zıtlığı gösteren “kıvrım motifine”

değnilmektedir (Görsel 8). Uzakdoğu simgesel/sembolik motiflerinden olan ying-yang benzeri bu motifte, Türklerin yönlerle bağlantılı kullandıkları renk simgeciliğine değnilmektedir (Diler & Gallice, 2018, s. 86). Bu bağlam üzerinden Çinlilerinde kültüründe bulunan ve kullanılan yön- renk bağıntısının Türklerde de görüldüğünü belirtmek gerekmektedir.

Görsel 8. *Siyah ve Beyaz Kıvrım Motifi (Diler & Gallice, 2018)*

Çoruhlu, Türklerde kullanılan yön ve renk isimlendirmeleri arasındaki vurguya değinmiştir. Kuzeyin kara renkle güneyin kırmızı renkle, batının ak renkle doğunun ise gök renk (mavi ve bazen yeşil) ile birlikte kullanıldığını belirtmektedir. Hunların ve Mete Han’ın da renkleri ve yönlerle bağlantılı olarak savaş ortamında askeri düzenleme yaptığını ifade etmektedir. Yanı sıra Anadolu’nun kuzeyine Karadeniz, batısına Akdeniz, güneyine Kızıldeniz denmesini bu ilişkiler üzerinden açıklamaktadır (Çoruhlu, 2022, s. 329). Ögel, bu durumu yorumlamada temkinli yaklaşırsa da yönler ve renkleri arasındaki bağı bir noktada makul olduğunu ifade etmektedir. Batı yönü için kullanılan ak renk işaretinin bu noktada Akdeniz ile bağı kurulması ve ayrıca kuzeyi belirten renk ifadesi olarak da kara rengin varlığından bahsetmektedir. Kuzeyin kara (siyah renk) ile olan ilişkisi üzerinden kuzeyden esen soğuk rüzgârlara ve getirdiği soğuğa kara-yel, kara-kış denilmiştir. Batıdan esen rüzgârlara ise ak-yel denilmiştir (Ögel, 1991b). Bu durum renklerin her yönü ile kültür içerisinde yer aldığını dolayısı ile Türk kültüründe yaşamın bir parçası olduğunu göstermektedir.

Sonuç

Kültür, toplum için aktarılabilirdiği sürece yaşayan bir olgu olarak devamlılık sağlamaktadır. Belirli bir toplumun kendi devamlılığını sağlaması için kültürel aktarım araçları olan inanç, dil-yazı, sanat gibi üretimleri en iyi derecede kullanabilmesi gerekmektedir. Kültürel devamlılığa sahip toplumlar bu anlamda ürün üretebilme becerisiyle ön plana çıkabilmektedir.

Devamlılığı sonlanmış kültürlerin ise yaşam süreleri boyunca ortaya koydukları ürünler o kültürler hakkında bize bilgi vermektedir. Bu anlamda farklı sebepler sonucu devamlılığı

sonlanmış kültürlerin/toplumların, her ne kadar yaşam pratikleri hakkında bilgi edinmek güç olsa da ulaşılabilir fiziki üretimlerinin incelenebilmesi o kültüre ait varlığı kanıtlamaktadır.

Kültürel varlığı devam eden ve bu nedenle belli bir bölgede bir araya gelmiş toplumların birbirleriyle etkileşimi kültürel çeşitliliği artırmaktadır. Bu durum aynı zamanda belli bir toplumun farklı kültürel bölgelerde yaptıkları üretimlerde veya aynı toplumun inanç üzerinden kültürel farklılığa yaptığı vurguda olduğu gibi din ve felsefe temelindeki üretimlerinde de benzerlikler ortaya çıkarmaktadır.

Isınma, barınma ve inanç gerekliliklerini yerine getirmede bir araç olarak kullanılan halılar, yaygın bir ticari nesne haline gelmiştir. Kültürel aktarım aracı olarak sanat içerisinde yer alan dokuma ürünleri ve halılar hem tek bir toplum için örnek teşkil edebilirken hem de etkileşimde bulunduğu toplumların ortaya koymuş olduğu üretimlerle ortak paydada buluşabilmektedir.

Halıların kültür içerisindeki devamlılığı noktasında ürün ortaya koyabilme kabiliyetiyle Türkler ön plana çıkmaktadır. Bahaeddin Ögel'in ve Halil İnalçık'ın da belirttiği bu durumun yanında Türk toplumunun halı üretimindeki fiziki becerisi ve kültürel yorumlama farklılığı dikkat çekicidir. Tekniğin ötesinde içeriği oluşturan biçimsel yapı ve biçimsel yapıyı şekillendiren kültür kodları güçlü bir mistik, sembolik dil oluşumunu da beraberinde getirmiştir.

Türk kültüründe kendine ait bir dile sahip olan renkler, halıya işlenen motifler ve üzerine yüklenmiş anlamlarla tam bir bütünlük sağlamaktadır. Renklerin ifade gücü ve kullanımlarının çeşitliliği Türklerin farklı bölgelerle kurduğu siyasi ilişkilerin neticesinde ulaştığı deneyimlerle birlikte şekillenerek, kültür içerisindeki zenginliği artırmıştır. Belirtilen renklerin anlam içeriği bakımından doğa ile bütünleşik olmasının yanı sıra aynı zamanda siyasi bir araç olarak hakanların kullandığı simgesel işaretler de olmuşlardır. Türk kültüründe yer edinen bu renkler taşıdığı güçlü anlamlarıyla birlikte hakanlar tarafından sadece görsel bir zenginlikle sınırlı olmayarak mistik yönlerinin varlığıyla savaşlarda, sancaklarda ve otağlarda kullanılmışlardır. Bu anlamda Türk kültürü içerisinde kıymetli görülen renkler hem taşıdıkları işaret yüklü anlamlarla hem de kullanım yerleriyle tüm kültür içerisinde etkin olarak çeşitlilik göstermektedir. Kullanılan renklerin taşıdığı anlamlar farklı alan veya yerlerde kullanılmış olsalar da benzer bir çerçevede kullanıldıkları görülmektedir. Bu ise halı üzerindeki kullanılan renklerin benzer simgesel/sembolik anlamlar taşıdıkları gerçeğini bir kez daha kanıtlamaktadır.

Farklı bir yaklaşım içerisinde Türk dokuma ürünlerinin ticari amaçla üretimi noktasına vurgu yapılabilir. Ticari bir amaç çerçevesinde en iyi sonuca ulaşmış boyama tekniklerinin kullanılması bir noktada rengin kültürel anlamdaki sembolik

kullanımının dışına çıkılmasına neden olduğu görüşünü doğrulayacaktır. Ancak halıların ticari bir kaygı neticesinde üretilmiş olsa da kullanılan renklerin işaret ettiği simgesel/sembolik temelinin varlığı yok sayılamayacaktır. Ayrıca dokumalar üzerinde kullanılan renklerin boyar maddesine bakılarak hangi tarihler arasında ve hangi bölgede üretilmiş olabileceği sonucuna da ulaşılabilir. Tarih ve yer bilgileri, halının ve dolayısıyla rengin hangi kültüre ait olabileceğini gösterebilmektedir. Bu durumla bağlantılı olarak boya ve renk üretebilme kabiliyeti de kültür ayrımı yapabilmeye bir ayrıcalık sağlayabilmektedir. "Kilim Sembolleri" kitabında bu duruma dair örnekler Türk halıları üzerinden verilmiştir. Bu sonuç aynı zamanda ele alınacak bir tarihi halının, bağlamı dışında bir yerde bulunuyor olması durumunda araştırmacıyı işaret ettiği kültürel simgeler aracılığıyla ait olduğu kültüre götürebilmektedir.

Bu bağlam üzerinden renklerin ve kullanımlarının, kültüre ait tüm üretim türleri içerisinde simgesel-sembolik yaklaşımlarıyla beraber kendi özelliklerini koruyarak kullanıldığı belirtilebilecektir. Her devamlılığa sahip kültür için geçerli olan bu durum renkler üzerinden ifade edildiğinde, kendi özneliği ile diğer toplumlardan ayrışırken aynı toplum içerisinde ise kültür devamlılığını sağlayan bir üretim aracına dönüştüğü vurgulanabilecektir.

Sonuç olarak kültür ve kültürel çeşitliliği oluşturan üretim araçları içerisinde sanatın bir yaklaşımı noktasında dokuma ürünleri, renk ve birleşimlerinden oluşan motiflerle özellikle Türk kültürüne ait birer üretim nesnesi konumunda iken genel anlamda dünya kültür mirasına değer katan birer simge-sembol olmuşlardır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir-M.T.; Tasarım-A.H.; Denetleme-M.T.; Kaynaklar-A.H.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi-A.H.; Analiz ve/veya Yorum-A.H.; Literatür Taraması-A.H., M.T.; Yazıyı Yazan-A.H.; Eleştirel İnceleme-M.T.; Diğer-A.H.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept-A.H.; Design-A.H.; Supervision-M.T.; Resources-A.H.; Data Collection and/or Processing-A.H.; Analysis and/or Interpretation-A.H.; Literature Search-A.H., M.T.; Writing Manuscript-A.H.; Critical Review-M.T.; Other-A.H.

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Ahmedi. (14. yy). *İskendername* [Resim]. Fikriyat. <https://www.fikriyat.com/fikriyat-ozel/2022/02/18/cihanin-fazili-zamanin-kamili-ahmedi-ve-iskendername-hakkinda-bilgi>
- Alexander, C. (2021). *Erken dönem Türk halısı* (O. Özgüç, Trans.). Albaraka Yayınları. (Original work published 1993).
- Anadolu Selçuklu. (13. yy). *Türk halısı* [Photograph]. Türk-İslâm Eserleri Müzesi, İstanbul, Turkey. <https://www.sanatin Yolculugu.com/konya-selcuklu-halilari/>
- Aslanapa, O. (2016). *Türk sanatı*. Remzi Kitabevi.
- Berkli, Y. (2011). *Türk sanatında Avrasya üslubunun evreleri*. Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Çoruhlu, Y. (2022). *Türk mitolojisinin ana hatları*. Ötüken.
- Diler, A., & Gallice, M. A. (2018). *Kilimin sembolleri*. Alfa Yayınları.
- Early Iron Age. (5th - 4th century BC). *Pazırık halısı* [Photograph]. The State Hermitage Museum, St Petersburg, Russia. <https://www.hermitagemuseum.org/digital-collection/879870?lng=ru>
- Eberhard, W. (2000). *Çin simgeler Sözlüğü: Çin hayatı ve düşüncesinde gizli simgeler* (A. Kazancıgil & A. Bereket, Trans.). Kabalıcı. (Original work published 1951).
- Eliade, M. (2018). *İmgeler ve simgeler* (M. A. Kılıçbay, Trans., 3rd ed.). Doğubatı Yayınları. (Original work published 1961).
- Eminoğlu, H. (2014). *Türkçede renk sözlüğü*. Gazi Kitabevi.
- Genç, R. (1997). Colours in Turkish beliefs and national traditions, and yellow, red and green. *Erdem*, 9(27), 1075-1110. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/688269>
- İnalçık, H. (2008). *Türkiye tekstil tarihi üzerine araştırmalar*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kaplan, M. (2013). *Kültür ve dil*. Dergâh Yayınları.
- Karakoç, S. (2021). *İnsanlığın dirilişi*. Diriliş Yayınları.
- Ögel, B. (1991a). *Türk kültür tarihine giri* (Cilt 3). Kültür Bakanlığı.
- Ögel, B. (1991b). *Türk kültür tarihine giriş* (Cilt 6). Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Osmanlı. (1887). *Keçe seccade* [Photograph]. Mevlâna Türbesi, Env. No. 646, Konya, Turkey. <https://mevlanaturbesi.semazen.net/tekstil-urunleri/>
- Otyzbay, Z. (2019). *Türk kavram sisteminde renkler*. SFN.
- Saraç, H. (2022). The "red" color as a symbolic value in Turkish and Slavic beliefs and folk traditions. *International Journal of Turkish Literature Culture Education*, 11(2), 654-673. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2510556>
- Williams, R. (1993). *Kültür* (S. Aydın, Trans.). İmge Kitabevi Yayınları. (Original work published 1981).

Experimental Typography in Visual Design: A Systematic Literature Review

Görsel Tasarımda Deneysel Tipografi: Bir Sistemantik Literatür Taraması

Aysel GÜNEY TÜRKÇE¹

¹Amasya University, Faculty of Education, Department of Fine Arts Education, Amasya, Turkey

Feray UĞUR ERDOĞMUŞ²

²Amasya University, Faculty of Education, Department of Educational Sciences, Amasya, Turkey

ABSTRACT

Experimental typography is a design approach that redefines the form and function of letters by overcoming the rules of traditional typography. The studies in this approach offer new ways of expression by using various techniques and forms to increase the visual potential of writing. In line with the increasing importance of digital design products with the development of technology, this study aims to identify research trends on experimental typography in visual design. The study analyses studies on the role of experimental typography in visual design in the years 2013-2023. The PRISMA statement was used in the review process and the studies obtained were analysed by systematic literature review. According to results, two main themes emerged: theoretical and application areas. Under the theoretical, topics such as visual communication, meaning, transitivity, perception, semiotics, message design, modern typography, expression of emotions, and graphic design education were included. Application theme addressed how typography is used in different types of media such as books, posters, and magazines. To understand experimental typography in more depth and to increase the literature in this field, there is a need for comprehensive studies, especially on its integration with new media and digital technologies; in the production of these studies, it is necessary to pay attention to the follow-up of research processes and the explanation of research methods in order to contribute positively to the field and to understand the impact of typography in visual communication.

Keywords: Experimental Typography, Typography, Visual Design, Literature Review

ÖZ

Deneysel tipografi, geleneksel tipografi kurallarını aşarak harflerin biçim ve işlevini yeniden tanımlayan bir tasarım yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, yazının görsel potansiyelini artırmak için çeşitli teknik ve formlar kullanarak yeni anlatım yolları sunmaktadır. Bu çalışma, teknolojinin gelişimiyle birlikte dijital tasarım ürünlerinin artan önemi doğrultusunda, görsel tasarımda deneysel tipografi ile ilgili bilimsel çalışmalarda araştırma eğilimlerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada 2013-2023 yılları arasında deneysel tipografinin görsel tasarımdaki rolü üzerine yapılan çalışmalar analiz edilmiştir. Derleme sürecinde PRISMA kullanılmış ve elde edilen bilimsel yayınlar sistemantik literatür taraması ile analiz edilmiştir. Sonuçlara göre, teorik ve uygulama alanları olmak üzere iki ana tema ortaya çıkmıştır. Teorik teması altında görsel iletişim, anlam, geçişlilik, algı, göstergebilim, mesaj tasarımı, modern tipografi, duyguların ifade edilmesi ve grafik tasarım eğitimi gibi konulara yer verilmiştir. Uygulama temasında ise kitap, afiş ve dergi gibi farklı medya türlerinde tipografinin nasıl kullanıldığı ele alınmıştır. Deneysel tipografinin daha derinlemesine anlaşılması ve bu alandaki bilimsel literatürün artması için, özellikle yeni medya ve dijital teknolojilerle entegrasyonu üzerine yapılacak kapsamlı çalışmalara ihtiyaç olduğu; bu çalışmaların yapımında bilimsel araştırma süreçlerinin takibine ve araştırma yöntemlerinin açıklanmasına dikkat edilmesinin alanın bilimsel gelişimine olumlu katkı sağlaması ve tipografinin görsel iletişimdeki etkisinin anlaşılması için gerekli olduğu vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Deneysel Tipografi, Tipografi, Görsel Tasarım, Literatür Taraması

Introduction

People mostly use two ways of communication to understand each other; one of these methods is speaking and the other is writing. We also use words verbally and in writing to convey our feelings and thoughts (Özsoy & Ayaydın, 2016). Apart from these communications, there is also a type of visual communication in which information or emotions are conveyed through visual elements.

Geliş Tarihi/Received 15.11.2024
Revizyon Talebi/Revision Requested 05.02.2025
Son Revizyon/Last Revision 17.02.2025
Kabul Tarihi/Accepted 20.02.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 27.03.2025

Sorumlu Yazar/Corresponding author:

Aysel GÜNEY TÜRKÇE

E-mail: ayselguney@gmail.com

Cite this article: Güney Türkeç, A., & Uğur Erdoğan, F. (2025). Experimental typography in visual design: A systematic literature review. *Art Vision*, 31(54), 113-120.

<https://doi.org/10.32547/artvision.1586045>

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

The concept of visual communication also appears as visual design or graphic design. Typography is one of the important elements of graphic design.

Most people see more examples of graphic design before they start their day than they do of art in a year. For example, before they are fully awake they see the numbers and letters on alarm clocks; the colors, shapes, and lettering on toothpaste tubes; the letters and symbols on taps and showers; the 'On' and 'Off' signs on the kettle; the packaging of their tea or coffee; the channel identities on the morning television; the print, photographs, and layout of the newspaper (Barnard, 2013). In addition, there is 'Graphic design' everywhere, from getting into cars (with a dashboard full of front and rear badges, logos, clip art, symbols, and numbers), buses and trains (covered with corporate identities, adverts, and more badges and corporate logos), along the way (adorned with adverts, bus shelters, shop fronts and other signs giving warnings, instructions, information, and directions) to get to work (where more graphic design informs them about the location of the 'Reception', toilet, lift and in some cases the library). Yet often their presence is taken for granted, unnoticed, and unremarked upon as they blend into the visual culture of everyday life (Barnard, 2013).

Graphic design can be defined as a creative visual arts discipline covering many areas. It can include typography, page layout, packaging, illustration, web page, digital or printed products, and other creative aspects. Graphic Design is subject to evolving intellectual and aesthetic trends that influence the work of designers and reflect the attitudes of society in general. For example, design responds to change. This is evident in movements such as Modernism, Postmodernism, and Deconstructivism, themes that determine our worldview. These trends help shape the development and evolution of graphic design as a creative discipline, opening new doors to creative possibilities and providing new tools to overcome design challenges (Ambrose et al., 2019). For example, typography, which is within the scope of graphic design, has revealed the concept of experimental typography with the influence of time and movements. This study aims to examine the prominent issues and research methods in scientific studies on the use of experimental typography in visual design, and answers to the following research questions were sought.

1. Which topics are covered by scientific studies in the field of experimental typography in visual design?
2. What are the prominent techniques in experimental typography editing?
3. Which research methods are used in scientific studies in the field of experimental typography in visual design?

Typography

Typography has become an element that affects many different areas of our lives and is integrated into our daily lives through various media tools. It is seen that typography is involved in aesthetic, communication, and identity creation processes not only in written texts but also in various visual and physical environments. It is used in various physical environments from street signs to shop windows, from magazines to television and the internet, from various media tools to branding, and from door naming to museum exhibition areas. This use enables people to interact with and be guided by their environment.

Typography is concerned with the structuring and organization of visual language. Font design is concerned with creating the characters and symbols that make up a typeface. Both typography and typefaces are designed to convey a message (Baines & Haslam, 2005). Written words and characters can be used in many different ways to convey a message, and this style of use can facilitate the understanding of the message to be conveyed or provide many different possible meanings. Designers should consider these words not only as words but also as stand-alone visual design elements (Ambrose & Harris, 2013).

Typography, a fundamental part of our lives today, results from centuries of development, as the letters that make up the written text evolved and perfected into widely used alphabets. Technology has played a central role in this development, influencing and changing the way we recognize stains and marks as characters. With the development of the printing industry, technology has led to the emergence of the concept of typography, which is many different representations of the same set of characters (Ambrose & Harris, 2018).

Since the invention of printing, writers, publishers, designers, and printers have experimented with the appearance of type on paper. For example, Laurence Sterne, one of the 18th-century writers, used typography to see how differentiated the then-newly emerging form of the book could be (Twemlow, 2011). Sterne's novel (Image 1) is known as a book with an unusual structure and containing typographic elements (Taluğ-Demiriz, 2023). Sterne experimentally applied the use of typography in his work "The Life and Opinions of Tristram Shandy Gentleman". He tried to attract the reader's attention by dividing or formatting some sentences.

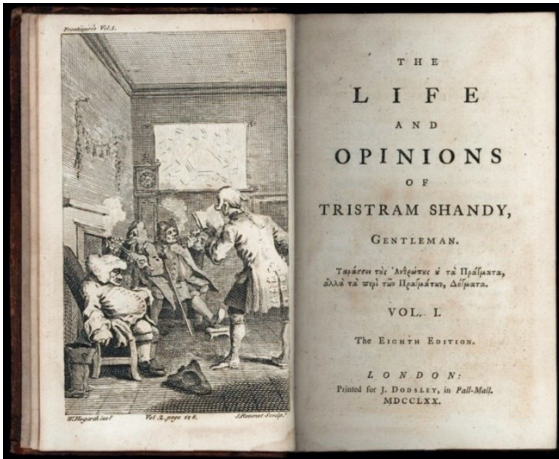

Image 1. Laurence Sterne, *"The Life and Opinions of Tristram Shandy"*, Novel Book (Sterne, 1759)

These typography experiments added a different dimension and layer to the content of the novel and distinguished Sterne's work from other works published at the time. Through these typographical experiments, Sterne strengthened his narrative by using the physical form of the text as a means of expression in addition to the verbal content of his work. Sterne's approach is an early example of the possibility of thoughtful and experimental work on typography and type design. Sterne's typographic experiments had an impact on other writers and designers in the following years and pioneered the use of typography not only as a means of text transfer but also as a form of expression.

Joost Schmidt and Herbert Bayer, who introduced a new aesthetic understanding in the historical development of typography, pioneered the use of typography as a design tool. In their work, they emphasized the geometric forms and rhythm of constructivist art. Schmidt and Bayer emphasized the "Sans Serif" typefaces within the framework of Bauhaus's general minimalist and functional design principles (Ambrose & Harris, 2018). Schmidt and Bayer's work was also influential on Futurist and Dadaist artists who followed the concept of dynamic typography (Özsoy & Ayaydin, 2016). Futurism gives conceptual meanings to typography; constructivism reveals letter structures; Dada reveals the aesthetics of the causeless, random, and timeless (Sarıkavak, 2014). These movements tended to organize texts in an energetic, abstract, and experimental way. Thus, they laid the foundations of modern design by transforming typography from being just a form of writing into an aesthetic means of expression. This understanding applied in design is still influential in the evolution of typography and the basis of modern graphic design. Typography gained a new dimension after these developments and experimental typography came to the agenda.

Experimental Typography

In the 1900s, it is known that avant-garde approaches and movements put their philosophies in writing in posters, manifestos, and many other printed items. Printed expressions shaped within this understanding were accepted and used by designers, and on the other hand, the transfer of designers turned into a new term under the name of "experimental typography". However, the most important factor that led to the emergence of experimental typography was the modernist typographic approach that emerged as "Die Neue Typography / New Typography Movement" in Germany. The "New Typography Movement" focuses on alternative solutions offered by current possibilities in the period in which it emerged, and it is an important beginning in terms of the presentation of new and different ideas that it undertook to meet the needs of the period (Buçukoğlu, 2020). Hendrik Nicolaas Werkman's experimental designs of the 'New Typography Movement' in the 1920s are among the first examples of experimental typography.

Image 2. H.N. Werkman, *The Next Call Magazine the 9th Issue. Cover Design, Cover Design* (Werkman, 1926)

Werkman created abstract compositions of form and color based on coincidence, chance, and pure artistic expression with materials such as letters, ink, and rollers in his printing workshop in Groningen, the Netherlands. In his first works, which he called 'Druksels' (Prints), the artist aimed to emphasize the visual effect of texture with his prints on coarse-grain paper. In the typographic experiments he prepared for 'The Next Call magazine after 1923 (Image 2), Werkman concentrated more on the creative use of paper and succeeded in creating an effective image vocabulary with his works made with mustard yellow, red, and midnight blue inks on cream-toned papers (Becer, 2008).

Another ground breaking Image in experimental typography was Jan Tschichold. Tschichold was able to take typography out of tradition by using an asymmetrical composition and white space effectively in his designs (Image 3).

Image 3. Jan Tschichold, *Die Frau ohne Namen (The Woman Without a Name)*, Poster (Tschichold, 1927)

With his first book "Die Neue Typographie" in Berlin in 1928, Jan Tschichold demonstrated a fluent and pure approach to international quality (Becer, 2008). In his film poster designs, Tschichold structured his compositions around the motif of the conical light beam that constantly carries the moving image to the screen. He designed this evocation of cinematic projection for the poster of the 1927 film *Die Frau ohne Namen* (The Woman Without a Name). He achieved mobility with several photographs of increasing size on a diagonal descending from the upper right corner.

In the New Typography approach, the use of white background and space has become as effective as the use of black type and has offered a new medium of expression to the art of printing. This approach emphasizes the visual impact of the use of large white spaces on design (Image 4) and shows that white is a more powerful means of expression than grey or black (Tschichold, 1995).

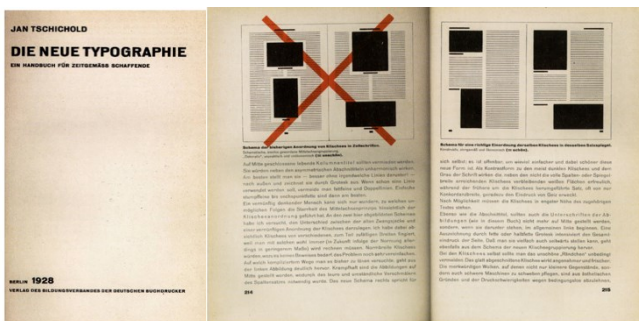

Image 4. Jan Tschichold, *Die Neue Typographie*, Poster, Cover Design and Interior Page Design Incorrect and Correct Use (Tschichold, 1928)

Experimental typography is a type of graphic design that adopts a creative and original approach by going beyond the rules of traditional typography. This type of typography aims to move text communication beyond just conveying information and aims to give the viewer an emotion, experience, and aesthetic perspective. Experimental

typography usually combines letterforms, layouts, colors, and typographic elements unusually and innovatively. Experimental typography is often seen in poster design, book covers, web design, advertising, animation, film credits, art, and other graphic design projects. In the contemporary world, especially with the influence of advertising, the letter has become an entity in its own right; it has been removed from the mass of words, freed from its semantic load, and "wild" spaces such as corporate or graffiti have been created as part of the advertising world (Jean, 2023). This use of letters in areas such as advertising and graffiti reveals their visual and semantic power. These experimental applications can be applied in different techniques, either analog or digital. However, it is not possible to limit the areas of use of experimental typography.

Typographic experiments are not limited to two-dimensional surfaces. Three-dimensional expressions appear on the facades of buildings, plazas, and similar public spaces, on pavements, and in different places. "A Flock of Words" is a 300 m long typographic pavement in Morecambe, England, from the railway station to the seaside, containing lyrical references to ornithology from the biblical text of creation to Spike Milligan (Image 5) (Twemlow, 2011, p. 86).

Image 5. Morecambe by Gordon Young, *A Flock of Words*, (Young, 2003)

The Effect of the Development of Technology on Experimental Typography

Developments in computer technology in the 1980s led to the development of desktop publishing. IBM's personal computer was replaced by technologies capable of producing multimedia thanks to the efforts of organizations such as Adobe, Apple, and Microsoft. Developments during these periods show that computer technology evolved rapidly, and that this evolution led to major changes in both software and hardware. The introduction of the Internet in the 1990s transformed the computer into a communication medium rather than a tool. Since the 2000s, common platform operating systems have carried the information revolution into the future (Sarıkavak, 2014). Computers have been integrated into our lives in several areas such as communication, business, design, entertainment, and information sharing.

The advancement of technology has significantly impacted the advertising industry, leading to the evolution of promotional media. The existence of offset and digital printing machines has made it easier for companies or entrepreneurs to make product or service promotion more efficient and effective. For example, the vast majority of banners are produced by offset and digital printing. However, there are still banners that use manual techniques to make typographic designs; one of them is Hari's Pijat Gaul banner. Despite its minimalist, irregular, and unesthetic appearance, the design catches the attention of the target audience and is easily recognizable. On the other hand, the visualization of the Pijat Gaul banner caused people to form a negative opinion that Pijat Gaul is a positive message service (Yadav et al., 2014). All visual elements used in designs prepared by hand or in the computer environment, including typography, should be effective on the target audience, remarkable, and should be used appropriately and correctly without evoking different meanings.

With the development of technology, digital design products are gaining importance and increasing in number. In this context, typography and experimental typography have also become an important design element. Various scientific publications in the field of experimental typography have also been made in this process.

Methods

In this research, the systematic review method was used. Systematic reviews are studies that aim to compile studies on a subject or field within a certain method. In this study, the PRISMA (Preferred Reporting Items for Systematic) statement was used as a guide for conducting and reporting the review study, and this systematic review study was carried out by following the workflow recommended in this statement. Firstly, in the identification phase, the academic publications listed by searching the terms "experimental typography" and "experimental typography" in scientific publications published in Web of Science (WOS) and Google Scholar databases between 2013-2023 were analyzed. In these searches, 11 scientific publications with these expressions in any of the titles, abstracts, and keywords in the WOS database and 74 scientific publications in the Google Scholar database were reached. Then, in the screening phase, these publications were analyzed one by one and the ones that were accessible, in English or Turkish, and directly related to the subject of typography were selected. As a result of these PRISMA phases a total of 32 publications were included in the scope of this systematic review study. The articles analyzed in the study are explained in the table below. As indicated in the table, 17 of the scientific publications included in the scope of the study were published in Turkish and 15 in English. Among these

studies, 14 of them are articles, 11 of them are MS theses, 3 of them are PhD Thesis, 3 of them are Proficiency in Art studies and 1 of them is a paper.

Table 1

Scientific Publications Included in The Study

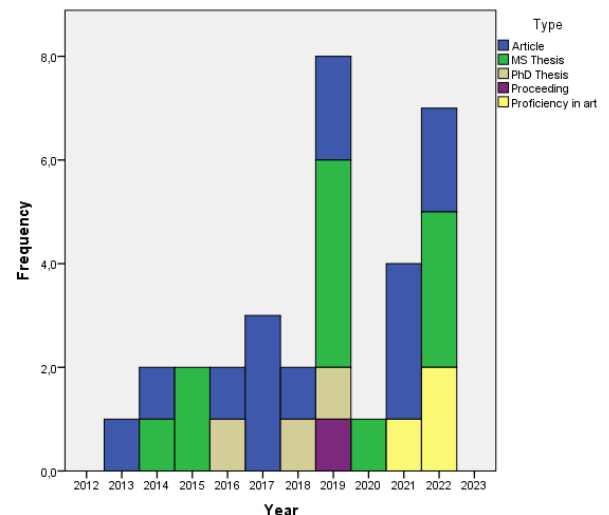
Type	Turkish	English	Total
Article	6	8	14
MS Thesis	6	5	11
PhD Thesis	2	1	3
Proceeding	0	1	1
Proficiency in Art	3	0	3
Total	17	15	32

In order to examine the scientific publications included in the scope of the study, the data of these 32 selected studies were first entered into the SPSS package program and then these studies' frequency tables and statistics were generated.

Results

1. Which topics are covered by scientific studies in the field of experimental typography in visual design?

According to the research findings, the distribution of studies on typography according to years is shown in Graph-1 below.

Graphic 1. *Scientific Publications Included in The Study*

As can be seen in Graphic 1, most of the studies with experimental typography were conducted in 2019.

As a result of the descriptive analysis of the titles and subjects of the studies, it was seen that the subjects examined by the studies were divided into two basic themes. These are theoretical and application areas. As the subject of the studies under the theoretical theme; visual communication, meaning, transitivity, perception, semiotics, message design, modern typography, expression of emotions, and graphic design education were theorized, and typography and related issues were examined in these contexts.

Table 2*Application Area*

Application Area	<i>f</i>	%	C%
Book	7	17.5	17.1
Banner	5	12.5	29.6
Magazine Design	4	10.0	39.6
Other	4	10.0	49.6
Packaging	3	7.5	57.1
Advertisement	3	7.5	64.6
Surface Design	2	5.0	69.6
Logo	2	5.0	74.6
Press Advertisement	2	5.0	79.6
Ceramic	1	2.5	82.1
New Media	1	2.5	84.6
Ex-libris	1	2.5	87.1
Letter	1	2.5	89.6
Generic	1	2.5	92.1
Brochure	1	2.5	94.6
Catalog	1	2.5	97.1
Invitation Card	1	2.5	99.6
Total	40	100.0	

Another theme that emerged is the application area of graphic design. In the studies within this theme, the applications of typography across various fields were included. In some of the studies, more than one application area was analyzed. The distribution of typography application areas studied in the scientific publications analyzed is presented in Table 2.

As presented in Table 2, typography applications in many different fields were included in the research. Book, poster, and magazine designs were found to be the most preferred application areas. Apart from these, a study examining typography studies in a current field such as new media was also encountered.

2. What are the prominent techniques in experimental typography?

When the scientific publications within the scope of the research are analyzed in terms of the typography method examined, it is seen that printed typography is the most used technique with 37.5%. Printed typography is followed by digital techniques with 28.13 percent. Other techniques were used very little. The frequency distribution table related to the techniques used is presented in Table 3.

Table 3*Techniques Used*

Technical	<i>f</i>	%	C%
Printed Typography	12	37.50	37.50
Digital	9	28.13	65.63
Kinetic Typography	2	6.25	71.88
Traditional	2	6.25	78.13
3 Dimensional	2	6.25	84.38
Experimental	2	6.25	90.63
Static Typography	1	3.13	93.75
Ex-libris	1	3.13	96.88
Sensory	1	3.13	100.00
Total	32	100.00	

3. Which research methods are used in scientific studies in the field of experimental typography in visual design?

When we examined the methods used in the studies on experimental typography in visual design, it was found that the research method used in the study was not specified in 31.3% of the studies. In the studies where the method was specified, it was seen that the most preferred methods were literature review (18.8%), qualitative descriptive research (15.6%), and review (15.6%). The research methods used are presented in Table 4.

As a result of the analysis, in 65.6% (n=21) of the scientific publications examined, even if the name of the selected method was specified, no explanation was provided about the research method applied. Again, in 65.6% (n=21) of the scientific publications, no research problem was specified.

Table 4*Research Methods*

Method	<i>f</i>	%
Literature Review	6	18.8
Qualitative Descriptive Research	5	15.6
Review	5	15.6
Unspecified	10	31.3
Mixed Method	2	6.3
Action Research	1	3.1
Descriptive	1	3.1
Document Review	1	3.1
Experimental	1	3.1
Total	32	100.0

Discussion, Conclusion and Recommendations

When the scientific studies in the field of experimental typography were analyzed, according to the research findings, it was seen that scientific research on this subject was concentrated on two main themes: theoretical and application areas. In the studies conducted under the theoretical theme, topics such as visual communication, meaning, transitivity, perception, semiotics, message design, modern typography, expression of emotions, and graphic design education were discussed. These topics form the conceptual framework of typography and explain how it functions in visual communication and how it is used to create emotional meaning. On the other hand, the studies under the application theme addressed how typography is used in different types of media such as books, posters, and magazines. According to the results of the research, while traditional media types such as posters and magazines are widely addressed, the increase in the number of studies on contemporary platforms such as new media shows that experimental typography is developing in parallel with today's technological developments. The fact that some studies include more than one application area provides important clues about how typography can be used as a versatile design tool. As a result, it is understood that

scientific studies in the field of experimental typography have a wide scope and that application examples are as important as theoretical approaches. Analyzing both theoretical and practical themes contribute to a better understanding of the role of typography in both communication and art. In 2019, the intensification of studies in this field shows that experimental typography is followed with increasing interest by designers and academics and is a constantly developing field. As a recommendation, it is suggested that future studies should increase research on how experimental typography can be used, especially in new media and digital platforms. The integration of typography with innovative technologies such as animation, virtual reality, and augmented reality can strengthen the interaction with the audience and allow the field to be addressed in a broader scope. In addition, multidisciplinary studies to strengthen the link between theory and practice can enable experimental typography to develop as a more effective tool in terms of both visual communication and user experience.

In experimental typography arrangements, it is seen that the printed typography technique is preferred more than digital. This shows that traditional printed typography still has an important place in experimental works and that the tactile and visual effects offered by physical materials continue to be attractive to designers. The lower use of digital techniques may indicate that the possibilities offered by digital media and interactive platforms have not yet been fully embraced, or that they are handled with a more innovative approach than printed materials. In conclusion, it is understood that printed typography stands out as a reliable and effective technique, especially in experimental projects. However, the rapidly increasing popularity of digital typography indicates that it may find more research and application areas in the future. The flexibility offered by digital tools, combined with innovative possibilities such as animated typography and interactivity, is expected to lead to significant developments in this field. As a recommendation, it is suggested that future studies should further investigate digital techniques, especially how typography can be used in emerging technologies such as new media, augmented reality, and virtual reality. In addition, hybrid approaches that combine print and digital techniques can be developed to provide richer and more participatory experiences for the audience. In this way, both traditional and modern techniques in the field of experimental typography can be addressed more comprehensively.

A striking finding in the analysis of research methods used in visual design studies in the field of experimental typography is that the research method is not specified in most of the studies. It was observed that literature review, qualitative descriptive research, and review methods were preferred in the studies that specified the method. This situation reveals

that scientific research in the field of experimental typography should be conducted in a methodologically clearer and more detailed framework. In addition, although the name of the method is specified in the majority of the publications examined, the absence of an explanation of how the method is applied reduces the scientific value of the study. Likewise, the fact that a research problem was not specified in the majority of the analyzed scientific studies suggests that the aims of the research were not clearly defined. In conclusion, methodological deficiencies, and inadequacy of explanations in the research in the field of experimental typography make it difficult to develop scientific knowledge in this field in a healthy way. "A scientific research starts with a problem" (Büyükoztürk et al., 2016, p. 39). In this context, studies in which the research method is clearly stated and explained, and the research problems are clearly defined are important for the literature to be formed in the field of experimental typography to be healthier and more reliable. Situations such as not having a research problem, not expressing it properly, and not explaining the method may both create problems in terms of scientific reliability and provide incomplete guidance to future research. As a suggestion, more transparent and detailed reporting of the methods of the studies conducted in the field of experimental typography is of great importance in the process of increasing the literature in this field healthily. In this context, it is suggested that researchers should clearly state the methods they use and explain the application process in detail. In addition, determining a clear research problem in the studies and collecting, analyzing, and interpreting the data within this framework will strengthen the knowledge in the field. Such methodological improvements will increase the scientific value of research in the field of experimental typography and ensure comparable and reproducible results among researchers.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept -A.G.T., F.U.E.; Design-A.G.T., F.U.E.; Supervision-F.U.E.; Resources- A.G.T.; Data Collection and/or Processing- A.G.T.; Analysis and/or Interpretation-F.U.E.; Literature Search- A.G.T.; Writing Manuscript-A.G.T., F.U.E.; Critical Review-A.G.T., F.U.E.; Other- A.G.T.

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir-A.G.T., F.U.E.; Tasarım-A.G.T., F.U.E.; Denetleme-F.U.E.; Kaynaklar-A.G.T.; Veri Toplanması ve/veya İşlenmesi-A.G.T.; Analiz ve/ veya Yorum-F.U.E.; Literatür Taraması-A.G.T.; Yazıyı Yazan-A.G.T., F.U.E.; Eleştirel İnceleme-A.G.T., F.U.E.; Diğer-A.G.T.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

References

- Ambrose, G., & Harris, P. (2013). *Grafik tasarımda tasarım fikri* (A. Gülder Taşçıoğlu & Melike Taşçıoğlu, Trans.). Literatür.
- Ambrose, G., & Harris, P. (2018). *Tipografinin temelleri* (B. Bayrak, Trans.; 2nd ed.). Literatür.
- Ambrose, G., Harris, P., & Ball, N. (2019). *The fundamentals of graphic design* (2nd ed.). Bloomsbury Publishing.
- Baines, P., & Haslam, A. (2005). *Type & typography*. Laurence King Publishing.
- Barnard, M. (2013). *Graphic design as communication*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315015385>
- Becer, E. (2008). *Modern sanat ve yeni tipografi* (2nd ed.). Dost Kitabevi.
- Buçukoğlu, S. M. (2020). Graphic design education at universities and experimental typography courses within the process of learning-teaching. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 10(4), 573-586. <https://dergipark.org.tr/pub/tojdac/issue/56985/776096>
- Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö. E., Demirel, F., Karadeniz, Ş., & Çakmak, E. K. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (21th ed.). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Jean, G. (2023). *Yazı insanlığın belleği*. (N. Başer, Trans.; 11th ed.). Yapı Kredi. (Original work published 2002).
- Özsoy, V., & Ayaydın, A. (2016). *Görsel tasarım öge ve ilkeler*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Sarıkavak, N. K. (2014). *Kaligrafik ve tipografik deneysel tasarımlar*. Grafik Tasarım Yayıncılık.
- Sterne, L. (1759). *The life and opinions of Tristram Shandy*. Novel Book. https://pictures.abebooks.com/inventory/31450739632_2.jpg
- Taluğ-Demiriz, D. Y. (2023). *The use of typography in graphic design: Phobia posters*. *The Journal of Social Sciences*, 62(62), 256-278. <https://doi.org/10.29228/SOBIDER.68190>
- Tschichold, J. (1927). *Die Frau ohne Namen (The Woman Without a Name)* [Poster]. <https://www.studiointernational.com/index.php/jan-tschichold-and-the-new-typography-review-bard-graduate-center-gallery>
- Tschichold, J. (1928). *Die Neue Typographie* [Poster]. Cover design and interior page design incorrect and correct use. <https://www.catedracosgaya.com.ar/tipoblog/2013/la-nueva-tipografia-jan-tschichold/>
- Tschichold, J. (1995). *The new typography: A handbook for modern designers* (R. Mc Lean, Trans.). University of California Press.
- Twemlow, A. (2011). *Grafik tasarım ne içindir?*. (D. Özgen, Trans.). Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- Werkman, H. N. (1926). *The Next Call Magazine the 9th Issue. Cover Design*. <https://kettererkunst.com/image-max.php?obnr=411600926&anummer=430&ebene=0&>
- Yadav, P., Chakrabarti, D., & Bisoyi, D. (2014, May). *Typography as a statement of design* [Conference presentation]. International Ergonomics Conference HWWE, Guwahati, India. https://www.researchgate.net/publication/316683307_Typography_as_a_statement_of_Design#fullTextFileContent
- Young, G. (2023). *A flock of words* [Photograph]. http://gordonyoung.net/morecambe_flockofwords.html

Türkiye’de Müzikle Tedavi Alanında Yapılan Lisansüstü Tezlerin Bibliyografik İncelenmesi

Bibliographic Review of Postgraduate Theses in the Field of Music Therapy in Turkey

Yavuz ŞEN¹

¹Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Müzik Bilimleri Bölümü, Erzurum, Türkiye

Mustafa AKBAŞ²

²Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi, Erzurum, Türkiye

Öz

Müzik insanlık tarihinin varoluşundan bu zamana kadar varlığını sürdürmüştür. Müziğin bir bilim dalı olarak kabul edilmesi, diğer disiplin dalları ile arasındaki ilişki, bilim insanlarının ilgisini çekmiştir. Nitekim bunun sonucunda müziğin sadece duygu ve düşüncelerin ifadesi veya bir eğlence aracı olarak görülmesi değil farklı amaç ve işlevlerle de kullanılabileceği anlaşılmıştır. Tarih boyunca müziğin biyolojik etkileri ile hastalıkların tedavi edilebileceği görülmüştür. Yakın zamanda ise bu çalışmalar daha kapsamlı olacak şekilde hız kazanmıştır. Bu araştırmanın amacı Türkiye’de müzikle tedavi ile ilgili yapılmış lisansüstü çalışmaların bibliyografik yöntemle incelenmesidir. Araştırma betimsel modele ve literatür taramasına dayalı olup bibliyografik yöntem kullanılarak yapılmıştır. Çalışma, araştırmacılara literatür hakkında detaylı bir çerçeve çizmesi, ipuçları sunması bakımından önem taşımaktadır. Araştırma verileri için Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezinde kayıtlı 148 teze ulaşılmıştır. İncelenen araştırmalar; yapıldığı yıl, üniversite, tür, yayınlandığı dil, enstitü/fakülte ve yapılan alan ölçütlerine göre analiz edilerek nicel verilere dönüştürülmüş ve betimsel istatistik yöntemlerinden frekans-yüzde kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma bulguları, Türkiye’de 2019 yılından itibaren müzikle tedavi üzerine yapılan çalışmaların önceki yıllara nazaran artış gösterdiği, en çok çalışmanın İnönü Üniversitesinde yapıldığı, araştırmaların büyük çoğunluğunu yüksek lisans tezlerinin oluşturduğu, lisansüstü çalışmaların yarıdan fazlasının Sağlık Bilimleri Enstitülerinde yapıldığı, bölüm bazında en fazla çalışmanın hemşirelik ana bilim dallarında yapıldığını ortaya koymaktadır. Araştırma sonucunda, üniversitelerin müzik eğitimi verilen bölümlerinde konuyla ilgili akademik çalışmaların az olduğu, bu tür çalışmaların sayı ve nitelik bakımından doktora düzeyinde ve uluslararası yayınlara imkan verecek düzeyde olması için daha fazla teşvik ve rehberlik sağlanması gerektiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Müzik, Tedavi, Bibliyografya

ABSTRACT

Music has existed since the beginning of human history. The acceptance of music as a science and its relationship with other disciplines has attracted the attention of scientists. As a result, it has been understood that music can be used for different purposes and functions, not only as an expression of emotions and thoughts or as a means of entertainment. Throughout history, it has been seen that diseases can be treated with the biological effects of music. Recently, these studies have gained momentum in a more comprehensive manner. The aim of this study is to examine the postgraduate studies on music therapy in Turkey by using bibliographic method. The research is based on descriptive model and literature review and was conducted using bibliographic method. The study is important in terms of providing researchers with a detailed framework and clues about the literature. For the research data, 148 theses registered in the National Thesis Center of the Council of Higher Education (YÖK) were accessed. The analyzed studies were converted into quantitative data by analyzing them according to the year, university, type, language, institute/faculty and field of study, and analyzed using frequency-percentage from descriptive statistics methods. The findings of the research reveal that the studies on music therapy have increased in Turkey since 2019 compared to previous years, the most studies were conducted at İnönü University, the majority of the studies consisted of master's theses, more than half of the postgraduate studies were conducted in the Institutes of Health Sciences, and the most studies were conducted in nursing departments on the basis of departments. As a result of the research, it is seen that there are few academic studies on the subject in the departments of universities where music education is given, and more encouragement and guidance should be provided to ensure that such studies are at the doctoral level in terms of number and quality and at a level that will allow international publications.

Keywords: Music, Therapy, Bibliography

Açıklama/Description (Bu çalışma Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Müzik Bilimleri Bölümünde birinci yazarın danışmanlığında ikinci yazarın lisans tezinden geliştirilerek oluşturulmuştur. / This study was developed from the undergraduate thesis of the second author under the supervision of the first author at Atatürk University, Faculty of Fine Arts, Department of Music Sciences.

Geliş Tarihi/Received 11.12.2024
Revizyon Talebi/Revision Requested 18.02.2025
Son Revizyon/Last Revision 21.02.2025
Kabul Tarihi/Accepted 21.02.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 27.03.2025

Sorumlu Yazar/Corresponding author:

Yavuz ŞEN

E-mail: yavuzsen@atauni.edu.tr

Cite this article: Şen, Y., & Akbaş, M. (2025). Bibliographic Review of postgraduate theses in the field of music therapy in Turkey. *Art Vision*, 31(54), 121-135.

<https://doi.org/10.32547/artvision.1599812>

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

İnsanların duygu, düşünce ve izlenimlerini estetik bir yapı içerisinde ritmik ve melodik ezgiler yoluyla ifade etmesine müzik denir. Müziğin insan hayatındaki çok yönlü işlevlerinin yanı sıra diğer disiplinler ile ilişkili bir bilim dalı olduğu bilinmektedir. İnsan hayatında yüzyıllardır önemli bir yer edinmiş olan müzik, duygusal etkilerinin yanı sıra hastalıkların tedavisinde de önemli bir rol oynamıştır.

Müzik, insanları bir hipnoz hali oluşturarak etkilemiş ve zaman zaman kitlelere yön vermiştir. Duyguları yoğunlaştıran bir özelliğe sahip olan müzik, pek çok medeniyette dini duyguların güçlenmesi ve hastalıkların tedavisinde kullanılmıştır (Somakçı, 2003, s. 132). İnsan yaşamında rahatlatıcı bir etkiye sahip olduğuna inanılan müzik, ruh sağlığında da kritik bir rol oynamaktadır. Bu nedenle insanlar yüzyıllardır çeşitli hastalıkların tedavisinde, bilgi ve inançları doğrultusunda müziği bir tedavi yöntemi olarak görmüşlerdir (Gençel, 2006, s. 705).

Eski çağlarda, insanlar bir şeyi anlamadıklarında onun gizemli ve mucizevi olduğunu düşünürlerdi. Sesleri doğanın ruhlarının sesleri olarak yorumlar ve davul çalarak veya farklı sesler çıkararak bu ruhlara ulaşabileceklerine inanırlardı. Şamanlar, hastalığın kaynağı olarak gördükleri kötü ruhların, hastaların bedenlerini terk etmesi için büyü yaparlardı. Hastalıkların iyileştirilmesinde kullanılan şarkılar, müzik, ritim ve tütsüler, kötü ruhları uzaklaştırmak amacıyla yapılan uygulamalardı (Çoban, 2005, s. 35).

“İbrani kaynaklarında, hükümdar Saül’ün histeriden kaynaklanan sinirlilik ve saldırgan halinin Hz. Davud’un arp nağmeleriyle sona erdiğinden bahsedilir. Hz. Musa’nın hekimliği ve musikiyi Mısırlılardan öğrendiği yazılır, İbraniler musikiyi daha çok tapınak merasimlerinde ruhani ayinlerde, savaş ve cenaze törenlerinde ilahi şeklinde kullanmışlardır” (Karahan, 2006, s. 6). Eski Yunan toplumunda müzik, her türlü erdem temeli olarak kabul edilirdi. Ruhun arınması ve eğitimde büyük bir rol oynadığı gibi, aynı zamanda sıkıntılara karşı bir teselli ve hastalıklardan kurtulmada da önemli bir faktördü. Eski Roma’da da benzer şekilde, müziğin tedavi amaçlı kullanıldığı bilinmektedir. Bu kullanım sara, konuşma bozuklukları, histeri gibi hastalıkların yanı sıra böcek sokmaları, kanamalar, mikrobik hastalıklar ve ağrılar için de geçerli olmuştur (Turabi, 2002, s. 16).

Orta Asya Türk kültüründe müziğin çeşitli amaçlarla kullanıldığı bilinmektedir. Kopuz, Türkler arasında en eski çalgı olarak kabul edilir ve şamanların temsilcisi olan bahşılar tarafından kötü ruhları uzaklaştırmak veya iyi ruhlardan yardım talep etmek gibi durumlarda kullanılmıştır (Cömert, n.d.). Osmanlılar, müzikle tedavi konusunda Ebubekir Râzi (584-932), Fârâbi (870-950) ve İbn-i Sina (980-1037) gibi önde gelen Türk İslam bilginleri ve hekimlerinden büyük ölçüde faydalanmışlardır. Hekim ve müzikolog olarak tanınan

bu önemli şahsiyetler, müziğin tedavi edici etkilerini araştırmışlardır. Türk İslam bilginleri ve hekimleri, müziğin tedavi amaçlı kullanımında, özellikle psikolojik hastalıkların iyileştirilmesindeki bilimsel temelleri atan öncülerdendir. Fârâbi’nin “Kitab-ul Mûsiki” adlı eseri ve İbn-i Sina’nın “Necat ve Şifa” gibi eserleri, müzik bilimi üzerine önemli düşünceler içermektedir (Karahan, 2006, s. 12; Sezer, 2009, s. 18).

Müzik ile tıp arasında güçlü bir ilişki olduğu bilinmektedir. Müzik, oluşumundan insan beynine iletilene kadar çeşitli yollar izler ve en son insan beyninde anlamlandırılır. Müzik ile tıp ilişkisini Dr. Grebene (1978) şu şekilde ifade etmiştir: “Müziğin insan organizmasını etkileyen çok açık ve belirli bir psikofizyolojisi vardır. Bu nedenle ruhsal tedaviler arasında yer alması pek tabiidir. Müzik sağlam ve normal insanların ruhlarına olduğu gibi bunalımlı ve problemlili ruhlara da hitap eden, ruhsal sıkıntılara ve hatta bazı fiziki bozukluklara karşı kullanılan bir tedavi metodu değerini almıştır. Fakat bunlar arasında en çok ruh hekimliği yararlanmaktadır. Zira müzikal parçalar bütün şekilleriyle her şeyden önce insanın duygusal (affektif) hayatını etkiler” (Akt., Akkuş, 2007, s. 100).

“Müzik, beyindeki çeşitli bölgeleri harekete geçirerek onu mükemmel bir terapötik veya ruh halini değiştiren bir araç haline getirir. Müziğin etkisiyle beyin, sağ yarıküresi kulaktan müzik icra ederken parlar ve performansı artar. Sol yarıküresi ise nota öğrenince, notaları takip edince parlar ve performansı artar. Beynin analitik ve matematik işlevlerinde gelişme sağlayan sol yarıküresi, bir enstrüman çalarak ya da şarkı söyleyerek her iki yarısını da çalıştırırız. Müziğin perdesi, ritmi, ölçüsü ve tınısı, prefrontal korteksten hipokampa ve parietal loba kadar beyinde birçok farklı bölümde işlenir. Ritim ve perde esas olarak sol beyin yarım küre işlevleriyken, tını ve melodi genellikle sağ yarım kürede işlenir. Ancak, bazı durumlarda bu işlevler her iki yarım kürede de meydana gelir. Müzik dinlemek, beynin uzamsal muhakeme ile ilgili alanlarını tetikler” (Sur, 2024, s. 19). “Son yıllarda geliştirilen fonksiyonel manyetik rezonans (MR) görüntüleme ve pozitron emisyon tomografisi (PET) görüntüleri müziğin beyin ve merkezi sinir sistemi üzerindeki etkilerinin daha yakından izlenmesinin yolunu açmış ve nöromüzik” teriminin tıp literatürüne girmesine neden olmuştur” (Koç vd., 2016, s. 52).

Müziğin tedavi edici fonksiyonunun olduğu araştırmalar sonucunda tespit edilmiş ve müziğin iyileştirici etkilerinin keşfi müzik terapinin temellerini oluşturmuştur. Müzik terapi; “Uzman bir profesyonel tarafından, müziğin ve müzik uygulamalarının, bireylerin fiziksel, psikolojik, sosyal ve zihinsel ihtiyaçlarını karşılamada klinik ve kanıta dayalı kullanıldığı uygulamadır” (Getat, 2014, Akt., Sönmez, 2021, s. 5).

Tıp alanında kullanılan müzik terapisi yöntemleri, hastalıkların çeşitlerine göre değişiklik gösterebilmektedir. Literatürde farklı müzik terapisi yaklaşımlarının uygulandığı görülmekte ve bu yöntemlerin belirli bir standarda bağlı olmaksızın, hangi hastalığın hangi tedavi yöntemiyle iyileştirilebileceği konusunda çeşitli fikirler olduğu gözlemlenmektedir (Sezer, 2009, s. 24).

Müzik terapiye dair en önemli gelişmeler 19. yüzyılın sonlarında gerçekleşmiştir. Müzik terapinin daha profesyonel ve bilimsel bir yöntem olarak kullanımını sağlamak amacıyla "Müzik Terapi" dergisi yayımlanmaya başlanmış ardından 1948 yılında "Uluslararası Müzik Konseyi" kurulmuştur (Sezer, 2019, s. 39). 1960'larda müzikle tedavi programları ve bu tedaviyi uygulayanlar henüz yeterince yaygın değilken, 1980'lerde terapi alanındaki kuruluşlara büyük bir ilgi artışı olmuştur. Bu dönemde, müzik terapisi konusunda birçok yeni teknik ve uygulama şekli geliştirilmiştir. Bugünkü Avrupa ve ABD'de çeşitli tedavi merkezleri bulunmakta olup, birçoğunda müzikle tedavi ekibi hizmet vermektedir (Karahana, 2006, s. 46; Bekiroğlu, 2011, s. 32).

Dünya çapında müzikle tedavi eğitimi alanında birçok gelişme yaşanmıştır. İngiltere de 1974 yılında Nordoff-Robbins Londra'da müzikle tedavi merkezi kurmuştur. Norveç, Letonya, İngiltere, Brezilya, Arjantin ve Japonya ve Türkiye de müzikle tedavi dernekleri kurulmuştur. Bunlardan bazıları: Neuquen Müzik Terapistleri Derneği (Arjantin), Associação Gaúcha de Musicoterapia, (Brezilya), The Association of Professional Music Therapists (APMT) (İngiltere), Japanese Music Therapy Association (JMTA) (Japonya), Sanat Terapisi Derneği (Letonya). Norveç'te, 1991 yılında "Norveç Müzik Akademisi" tarafından müzikle tedavi eğitimiyle ilgili altı aylık bir program başlatılmıştır. Bu program, ileride açılacak olan "müzikle tedavi" programına hazırlık niteliğindedir. Günümüzde, Norveç Müzik Akademisinde müzikle tedavi programı yüksek lisans düzeyinde bir program olarak sunulmaktadır. Müzik Terapi mastır programına kabul edilen öğrencilerden bir senelik müzik ve sağlık programını tamamlamaları beklenmektedir. Bu programı tamamlayan müzik terapistleri, haftada bir gün müzikle hayat kalitesini artırmaya yönelik pratik çalışmalar yapmaktadırlar. Bu uygulamada, müzik terapistleri engelli çocuklar, hükümlüler, yaşlılar ve psikiyatrik hastalarla çalışma fırsatı bulabilmektedirler (Başaran-Tanrıöver, 2010, ss. 155-156).

Ülkemizde hali hazırda lisans veya lisansüstü eğitim veren herhangi bir müzik terapi okulu bulunmamaktadır. Fakat 2014 yılından bu yana Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp (GETAT) kapsamında değerlendirilebilen sertifikalı müzik terapi eğitimleri bünyesinde eğitimler verilmektedir (Akyürek, 2021, s. 5). "Türkiye'de müzikle tedavi konusunda, TÜTEM ve TUMATA (Türk Musikisini Araştırma ve Tanıtma

Grubu) gibi özel iki merkezde Türk müziği ile tedavi çalışmaları yürütülmektedir. Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de müzikle tedavinin önemi anlaşılmış ve bu alanda bilimsel çalışmalar yapılmaya başlanmıştır" (Uçaner & Öztürk, 2009, s. 6).

Problem Cümlesi

Bu araştırmanın problem cümlesi "Türkiye'de müzikle tedavi üzerine yapılmış olan lisansüstü tezlerin bibliyografik özelliklerine ilişkin dağılım nasıldır?" şeklinde oluşturulmuştur.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı, müzikle tedavi alanında yapılmış olan lisansüstü çalışmaların bibliyografik özelliklerini incelemektir. Araştırma bu alanda yapılmış olan lisansüstü çalışmaların bibliyografik özelliklerinin incelenmesi ve konuyla ilgili bilimsel araştırmalara ulaşma anlamında araştırmacılara kolaylık sağlaması yönüyle önem taşımaktadır.

Yöntem

Araştırma literatür taramasına dayalı olup betimsel bir nitelik taşımaktadır. Çalışma bibliyografik yöntem kullanılarak yapılmıştır. Bibliyografya çalışmaları ile ilgili "genel olarak araştırılacak konuyla ilgili ne tür eserlerin ortaya konduğunu, hangi alanlara yoğunlaştığını göstermek gibi bir işleve sahiptir. Dolayısıyla araştırmacılar, öncelikle konuya hangi bakış açısından yaklaşacaklarını ve ne tür çalışmalara yöneleceklerini bibliyografya aracılığıyla görebilirler" (Erdem vd., 2013. s. 10).

Bu araştırmada, müzikle tedavi konusunda yapılmış tezler; yıllara, üniversitelere, tez türüne, yazım diline, enstitü/fakülte türüne, yapıldığı alana (ana bilim/ana sanat) göre tasnif edilmiş, elde edilen bulgular neticesinde müzikle tedavi konusunda yapılmış olan çalışmalara ilişkin durum betimlenmiştir.

Araştırmanın veri kaynaklarını Türkiye'de 2023 yılına kadar yapılmış olan müzikle tedavi konusu ile ilgili lisansüstü tezler oluşturmuştur. Araştırma kapsamında bibliyografik incelemeye tabi olan veriler YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında "müzik ve sağlık", "müzik ve hastalık", "müzik ve stres", "müzikle tedavi", "müzik terapi", anahtar kelimeleri kullanılarak yapılan taramalar sonucunda elde edilmiştir. Söz konusu taramalar sonucunda, 148 lisansüstü teze ulaşılmıştır. Toplanan veriler belirlenen bibliyografik parametrelere (yıl, üniversite, tür, dil, enstitü/fakülte, ana sanat-ana bilim dalı) göre içerik analizine tabi tutulmuş, içerik analizi sonuçları nicel verilere dönüştürülmüş ve betimsel istatistik yöntemlerden frekans ve yüzde ile analiz edilmiştir.

Bulgular ve Yorum

Araştırma kapsamında incelenen lisansüstü çalışmalara ait bulgular tablolar halinde sunularak tablolara ilişkin açıklamalara yer verilmiştir. Türkiye’de müzikle tedavi üzerine yapılmış olan tezlerin künye bilgileri Tablo 1’de verilmiştir (bkz. Ek 1).

Türkiye’de müzikle tedavi ilgili yapılmış olan tezlerin künye bilgilerine bakıldığında yıllara göre dağılımı Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2

Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Sayı	%
1985	1	0.68
1993	1	0.68
1998	3	2.03
1999	1	0.68
2002	1	0.68
2003	1	0.68
2005	1	0.68
2006	5	3.37
2007	1	0.68
2008	4	2.70
2009	3	2.03
2010	2	1.35
2011	2	1.35
2012	1	0.68
2013	4	2.70
2014	5	3.37
2015	3	2.03
2016	3	2.03
2017	7	4.72
2018	8	5.40
2019	17	11.47
2020	13	8.78
2021	18	12.15
2022	14	9.45
2023	29	19.58
Toplam	148	100

Tablo 2’deki veriler incelendiğinde, Türkiye’de müzikle tedavi ile ilgili olarak ilk çalışmanın 1985 yılında yapıldığı, en çok çalışmanın ise %19.58 oranla (29 tez) 2023 yılında yapıldığı görülmektedir. Yıllara göre dağılıma bakıldığında 2017 yılına kadar daha az sayıda çalışma yapıldığı tespit edilirken 2019 yılından itibaren ise çalışma sayılarında artış olduğu görülmüştür.

Tablo 3’e göre Türkiye’de müzikle tedavi ilgili yapılmış olan tezlerin üniversitelere göre dağılımları incelendiğinde, müzikle tedavi ile ilgili tezlerin elli yedi farklı üniversitede yapıldığı, en çok tezin %7.43 oranla (11 tez) İnönü Üniversitesinde, ikinci olarak %6.08 oranla (9 tez) Ege Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesinde, üçüncü olarak %4.73 oranla (7 tez) Atatürk Üniversitesinde yapıldığı tespit edilmiştir.

Tablo 3

Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Sıra No	Üniversite	f	%
1	Aydın Adnan Menderes	4	2.70
2	Afyon Kocatepe	2	1.35
3	Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri	1	0.68
4	Anadolu	1	0.68
5	Ankara Hacı Bayram Veli	1	0.68
6	Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar	1	0.68
7	Ankara	2	1.35
8	Ankara Yıldırım Beyazıt	3	2.03
9	Atatürk	7	4.73
10	Balıkesir	1	0.68
11	Biruni	1	0.68
12	Bolu Abant İzzet Baysal	3	2.03
13	Bursa Uludağ	2	1.35
14	Çankırı Karatekin	1	0.68
15	Çukurova	3	2.03
16	Dokuz Eylül	3	2.03
17	Dumlupınar	1	0.68
18	Düzce	1	0.68
19	Ege	9	6.08
20	Erciyes	7	4.73
21	Eskişehir Osmangazi	2	1.35
22	GATA	1	0.68
23	Gazi	5	3.38
24	Gaziantep	3	2.03
25	Hacettepe	2	1.35
26	Haliç	5	3.38
27	Hasan Kalyoncu	1	0.68
28	İnönü	11	7.43
29	İstanbul Gelişim	1	0.68
30	İstanbul Okan	2	1.35
31	İstanbul Teknik	2	1.35
32	İstanbul	9	6.08
33	İzmir Demokrasi	1	0.68
34	İzmir Kâtip Çelebi	1	0.68
35	Kapadokya	1	0.68
36	Karadeniz Teknik	2	1.35
37	Karamanoğlu Mehmetbey	1	0.68
38	Kırıkkale	1	0.68
39	Kocaeli	1	0.68
40	Kütahya Sağlık Bilimleri	2	1.35
41	Maltepe	1	0.68
42	Manisa Celal Bayar	4	2.70
43	Marmara	6	4.05
44	Mersin	1	0.68
45	Muğla Sıtkı Koçman	1	0.68
46	Necmettin Erbakan	2	1.35
47	Nişantaşı	1	0.68
48	Ondokuz Mayıs	1	0.68
49	Ordu	1	0.68
50	Sağlık Bilimleri	5	3.38
51	Sanko	1	0.68
52	Selçuk	3	2.03
53	Sivas Cumhuriyet	4	2.70
54	Tokat Gaziosmanpaşa	2	1.35
55	Trakya	4	2.70
56	Üsküdar	2	1.35
57	Yozgat Bozok	1	0.68
Toplam		148	100

Türkiye’de müzikle tedavi ile ilgili yapılmış olan tezlerin türlerine göre dağılımları Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4

Tezlerin Türlerine Göre Dağılımı

Tez Türü	f	%
Yüksek Lisans	102	68.92
Doktora	35	23.64
Tıpta Uzmanlık	8	5.41
Diş Hekimliğinde Uzmanlık	2	1.35
Sanatta Yeterlik	1	0.68
Toplam	148	100

Tablo 4 incelendiğinde, Türkiye’de müzikle tedavi üzerine yapılmış olan tezlerin büyük bölümünün %68.92 oranla (102 tez) yüksek lisans, %23.64 oranla (35 tez) doktora, %5.41 oranla (8 tez) tıpta uzmanlık, %1.35 oranla (2 tez) diş hekimliğinde uzmanlık, %0.68 oranla (1 tez) sanatta yeterlik düzeyinde çalışmalar olduğu görülmektedir. Lisansüstü tezlerin yazıldığı dillere göre dağılımı Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5

Tezlerin Yazıldığı Dile Göre Dağılımı

Tez Türü	Dil	f	%
Yüksek Lisans	Türkçe	101	68.24
	İngilizce	1	0.68
Doktora	Türkçe	35	23.64
	İngilizce	-	-
Tıpta Uzmanlık	Türkçe	8	5.41
	İngilizce	-	-
Diş Hekimliğinde Uzmanlık	Türkçe	2	1.35
	İngilizce	-	-
Sanatta Yeterlik	Türkçe	1	0.68
	İngilizce	-	-
Toplam		148	100

Tablo 5 incelendiğinde, Türkiye’de müzikle tedavi üzerine yapılmış olan tezlerin büyük bölümünün %99.32 oranla (147 tez) Türkçe yazıldığını, %0.68 oranla (1 Tez) İngilizce yazıldığı tespit edilmiştir. Türkiye’de müzikle tedavi ile ilgili yapılmış olan tezlerin enstitü/fakülterlere göre dağılımı Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6

Tezlerin Enstitü/Fakülterlere Göre Dağılımı

Enstitü/Fakülte	f	%
Sağlık Bilimleri	83	56.08
Sosyal Bilimler	27	18.24
Lisansüstü Eğitim	17	11.49
Eğitim Bilimleri	7	4.72
Güzel Sanatlar	3	2.03
Fen Bilimleri	1	0.68
Tıp Fakültesi	8	5.41
Diş Hekimliği Fakültesi	2	1.35
Toplam	148	100

Tablo 6’daki verilere göre, Türkiye’de müzikle tedavi üzerine yapılmış olan tezlerin enstitü/fakülterlere göre dağılımı incelendiğinde yarıdan fazlasının %56.08 oranla (83 tez) Sağlık Bilimleri Enstitülerinde yapıldığı, en az çalışmanın ise

%0.68 oranla (1 tez) Fen Bilimleri Enstitüsünde yapıldığı tespit edilmiştir. Türkiye’de müzikle tedavi üzerine yapılan tezlerin ana sanat/ana bilim dallarına göre dağılımı Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7

Tezlerin Ana Sanat/Ana Bilim Dallarına Göre Dağılımı

Müzik	Ana Sanat/Ana Bilim Dalı	f	%
Alan içi	Müzik	9	
	Müzik Bilimleri	2	
	Müzikoloji	1	
	Müzikoloji ve Müzik Teorisi	1	
	Müzik Eğitimi	1	
	Güzel Sanatlar Eğitimi	8	
	Sahne Sanatları	1	
	Türk Müziği	4	
	Geleneksel Türk Müzikleri	2	
	Türk Musikisi	3	
Toplam		32	21.62
Alan dışı	Hemşirelik	73	
	Ebelik	13	
	Temel Fizyoterapi ve Rehabilitasyon	1	
	Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları	1	
	Psikoloji	3	
	Uygulamalı Psikoloji	1	
	Geriatric	1	
	Kulak Burun Boğaz	1	
	Antrenörlük	1	
	Üroloji	1	
	Aile Hekimliği	1	
	Acil Tıp	1	
	Ruh Sağlığı ve Hastalıkları	1	
	Fizyoloji	2	
	Odyoloji	1	
	Restoratif Diş Tedavisi	1	
	Periodontoloji	1	
	Anesteziyoloji ve Reanimasyon	3	
	Bağımlılık Danışmanlığı ve Rehabilitasyon	1	
	Felsefe ve Din Bilimleri	1	
Tarih	2		
Sanat Tarihi	1		
Eğitim Bilimleri	1		
Eğitimde Psikolojik Hizmetler	1		
Psikiyatri	1		
İletişim Bilimleri	1		
Toplam		116	78.38
Genel Toplam		148	100

Tablo 7 incelendiğinde, müzik ana sanat/ana bilim dallarına bağlı yapılan çalışmalar alan içi, diğer bilim dallarında yapılan çalışmalar ise alan dışı olarak nitelendirilmiş olup, buna göre Türkiye’de müzikle tedavi üzerine yapılmış olan tezlerin büyük bir bölümünün %78.38 oranla (116 tez) alan dışı, %21.62 oranla (32 tez) alan içi olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Müzik, insanın ruhu ve beyni arasında bir bağlantı oluşturmaktadır. İnsan duyduğu müzikleri beyinde çeşitli reaksiyonlarla anlamlandırmalar sonucunda tepkiler

gösterir. Bilim insanları yaptıkları çalışmalarla bu tepkileri incelemeye başlamışlardır. Müzikle tedavi modern tıpta kullanılan bir yöntemdir. Özellikle terapi alanında (kaygı, stres, hüzün) psikolojik tedavide başarılı sonuçlar vermektedir. Müzikle tedavi ülkemizde yeni bir çalışma alanı sayılmaktadır. Bu alanda yapılan araştırmaların çeşitliliği, sayı bakımından çoğalmas ve ilerleme kaydedilmesi bakımından günden güne şekillenen, gelişen, ilgi çeken bir özellik taşımaktadır. Son yıllarda bilimsel çalışmaların hız kazandığı yapılan çalışmalarda sayı ve nitelik bakımından ilerleme kaydedildiği görülmektedir.

Araştırma sonucunda Türkiye’de müzikle tedavi konusu ile ilgili yapılmış olan 148 teze ulaşılmıştır. Tezlerin yıllara göre dağılımına bakıldığında; en fazla 2023 yılında 29 tez, daha sonra sırasıyla 2021’de 18 tez, 2019’da 17 tez, 2022’de ise 14 tez ile çalışmaların büyük kısmının son 5 yılda yapıldığı, yapılan çalışmaların 2018’den sonra hız kazandığı tespit edilmiştir. Tezlerin yapıldığı üniversite bilgilerine bakıldığında, en fazla İnönü Üniversitesinde (11 tez), daha sonra Ege Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesinde (9 tez), Atatürk Üniversitesinde (7 tez) yapıldığı, tez türüne göre bakıldığında en fazla yüksek lisans düzeyinde (102 tez) yapıldığı, çalışmaların Türkçe ve İngilizce olarak iki farklı dilde yazılmış olduğu görülmüş olup, lisansüstü tezlerin 147’sinin Türkçe, 1’inin ise İngilizce olduğu, yapılan tezlerin enstitü/fakülte dağılımlarına bakıldığında en fazla Sağlık Bilimleri Enstitüsünde (82 tez) yapıldığı belirlenmiştir. Yapılan tezlerin müzik alanı ile ilgili olarak müzik bölümleri ana sanat/ana bilim dallarında “alan içi” (29 tez), alan dışı olarak ve en fazla çalışmanın yapıldığı Hemşirelik Ana Bilim Dalı (73 tez) olduğu belirlenmiştir.

Araştırma sonucunda, araştırmacılar tarafından müzikle tedavi konusunun son yıllarda ilgi çektiği görülmüştür. Müzikle tedavi konusunun müziğin disiplinler arası yönünü içermesi nedeniyle yapılacak yeni çalışmalarda farklı alanlardan (sağlık bilimleri, özel eğitim vb.) oluşturulacak uzman ekip tarafından sadece teorik boyutlu değil, çeşitli uygulamalara da yer verilen geniş çaplı araştırmalar yapılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Ülkemizde bulunan üniversitelerin müzik eğitimi veren bölümlerinde müzik ile tedavi konusuna daha fazla ağırlık verilmesi ve bu alanda çok sayıda seminer, kongre vb. etkinlikler düzenlenmesi gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca sağlık bilimleri alanındaki fakültelerle iş birliği yapılarak gerçekleştirilecek bilimsel çalışmalarla müzik ile tedavi alanında ilerleme kaydedileceği düşünülmektedir. Üniversitelerde müzik eğitimi verilen fakültelerde müfredata (disiplinler arası bir içerikle sağlık bilimleri ve müzik alanı öğretim elemanları tarafından ortak yürütülebilecek) “Müzikle Tedavi” adı altında bir ders konulması önerilmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir-M.A.; Tasarım-M.A.; Denetleme-Y.Ş.; Kaynaklar-M.A.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi-M.A., Y.Ş.; Analiz ve/veya Yorum-M.A., Y.Ş.; Literatür Taraması-M.A., Y.Ş.; Yazıyı Yazan-M.A.; Eleştirel İnceleme-Y.Ş.; Diğer-M.A., Y.Ş.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept-M.A.; Design-M.A.; Supervision-Y.Ş.; Resources-M.A.; Data Collection and/or Processing-M.A., Y.Ş.; Analysis and/or Interpretation-M.A., Y.Ş.; Literature Search-M.A., Y.Ş.; Writing Manuscript-M.A.; Critical Review-Y.Ş.; Other-M.A., Y.Ş.

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Akkuş, Ü. (2007). Müziğin insan sağlığı üzerindeki yeri ve önemi. *The Journal of Social Sciences Research*, 2(1), 98-103. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/801765>
- Akyürek, G. (2021). *Applied music therapy approach in Turkey* (Thesis No. 702302) [Master thesis, Ordu University]. Thesis Center of YOK.
- Başaran-Tanrıöver, G. (2010). The methods of therapy with music. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 5(3), 150-157. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/186607>
- Bekiroğlu, T. (2011). *The effect of Turkish classical music on depression and anxiety state and blood pressure in hypertensive patients* (Thesis No. 282530) [Master thesis, Gaziantep University]. Thesis Center of YOK.
- Çoban, A. (2005). *Müzik terapi, ruh sağlığı için müzikle tedavi*. Timaş Yayınları.
- Cömert, E. (n.d.). Kopuz. In *TDV İslâm ansiklopedisi*. Retrieved April 3, 2024, from <https://islamansiklopedisi.org.tr>
- Erdem, M. D., Yavuz, S., Gürlek, M., & Dost, A. (2013). *Tarihî Türk lehçeleri-eski Anadolu Türkçesi bibliyografyası*. Kesit Yayınları.
- Gençel, Ö. (2006). Music therapy. *Kastamonu Education Journal*, 14(2), 697-706. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/819154>
- Karahan, S. (2006). *The musical therapy of Turks in historical process* (Thesis No. 219075) [Master thesis, İstanbul University]. Thesis Center of YOK.
- Koç, E. M., Başer, D. A., Kahveci, R., & Özkara, A. (2016). Ruhun ve bedenın gıdası: Geçmişten günümüze müzik ve tıp. *Konuralp Medical Journal*, 8(1), 51-55. <https://doi.org/10.18521/ktd.83286>

- Sezer, F. (2009). *The effect of music therapy at psychological symptom, anger and examination anxiety* (Thesis No. 235795) [Master thesis, Atatürk University]. Thesis Center of YOK.
- Sezer, F. (2019). *Müzikle terapi 'tarihi-etkileri, model ve teknikler'*. Nobel.
- Somakçı, P. (2003). Türklerde müzikle tedavi. *Erciyes University Journal of Social Sciences Institute*, 1(15), 131-140. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/219262>
- Sönmez, G. (2021). *Study of music therapy research and practices* (Thesis No. 678797) [Master thesis, İzmir Democracy University]. Thesis Center of YOK.
- Sur, H. (2024). On music therapy, and its perception. *Guven Medical and Health Sciences*, 1(1), 15-24. <https://doi.org/10.62351/gmhs.2024.003>
- Turabi, A. H. (2002). *Music in avicenna's Kitap al - Shifa* (Thesis No. 117440) [Doctoral thesis, Marmara University]. Thesis Center of YOK.
- Uçaner, B., & Öztürk, B. (2009, May 1-3). *Türkiye'de ve Dünyada müzikle tedavi uygulamaları* [Conference presentation], The First International Congress of Educational Research, Çanakkale, Turkey.

EK-1

Tablo 1.

Tezlerin Künye Bilgileri

Tez No	Tez Adı	Yılı	Üniversite	Yazar	Tür/Dil	Enstitü-Fakülte/ASD-ABD
840885	Yanıklı hasta bakımında sanal gerçeklik ve müziğin ağrı, anksiyete ve ağrı anksiyetesi üzerine etkisi	2023	İstanbul	Rabia Görücü	Dr./Türkçe	Lisansüstü Eğitim/Hemşirelik
792463	Mekanik ventilatör tedavisi alan hastalarda alt-üst ekstremitelerde pasif egzersizleri sırasında müziğin ağrı, anksiyete ve hemodinamik parametreler üzerine etkisinin değerlendirilmesi	2023	Sağlık Bilimleri	Pınar Şahin	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
790428	Müziğin geçiş fazı ve sonrası doğum sürecine etkisinin incelenmesi	2023	Biruni	Hasibe Uysal Yeten	YL/Türkçe	Lisansüstü Eğitim/Ebelik
784830	Hüzünlü müziğin duygusal etkileri ve hüzünlü müzikten hoşlanma: Duygusal deneyimin farklı yöntemlerle ele alınması	2023	Bursa Uludağ	Ayşe Arman Kalkandeler	Dr./Türkçe	Sosyal Bilimler/Psikoloji
787286	Müziğin 07-18 yaş arası otizm spektrum bozukluğu tanısı alan çocuklar üzerindeki etkisi	2023	İstanbul	Başak Tatlı	YL/Türkçe	Sosyal Bilimler/Müzik
796294	Donuk omuz hastalarında mobilizasyon, egzersiz ve müziğin etkisi	2023	Ondokuz Mayıs	Selma İşler	Dr./Türkçe	Lisansüstü Eğitim/ Antrenörlük
783763	Transrektal ultrasonografi eşliğinde yapılan prostat biyopsisinde periprostatik sinir blokajına ilave edilen müziğin ağrı düzeyine etkisi	2023	Tokat Gaziosmanpaşa	Fatih Mutlu Şahin	Tıpta Uzm./Türkçe	Tıp Fakültesi/Üroloji
795151	Müziğin otizmli bireylerin akademik başarılarına ve sosyalleşme süreçlerine etkileri: İZOT İzmir otizm orkestrası ve korosu örnek olayı	2023	Afyon Kocatepe	Recep Ege Altıncıoğlu	YL/Türkçe	Sosyal Bilimler/Müzik
810591	Tiroid cerrahisi uygulanacak olan hastalarda müziğin cerrahi korku ve kaygı üzerine etkisi	2023	Muğla Sıtkı Koçman	Yahya Ağuş	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
821336	Şizofreni hastalarında müziğin işlevsel iyileşme düzeylerine ve problem çözme becerilerine etkisi	2023	Kütahya Sağlık Bilimleri	Müşerref Didin	YL/Türkçe	Lisansüstü Eğitim/Hemşirelik
843122	Histerosalpingografi sırasında müziğin ağrı ve anksiyete üzerindeki etkisi: Randomize kontrollü çalışma	2023	Atatürk	Betül Mumcu	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
809311	Oksitosin masajı ve müziğin emzirmeye etkisi: Randomize kontrollü çalışma	2023	İstanbul	Elham Sadeghi	Dr./Türkçe	Lisansüstü Eğitim/Ebelik
782007	Endoskopik retrograd kolanjiopankreatografi hastalarında müziğin ağrı, anksiyete ve yaşam bulgularına etkisi	2023	Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri	Emine Çakır	YL/Türkçe	Lisansüstü Eğitim/Hemşirelik

Tez No	Tez Adı	Yılı	Üniversite	Yazar	Tür/Dil	Enstitü-Fakülte/ASD-ABD
782268	Palyatif bakım merkezinde tedavi gören kanser hastalarında müziğin ağrı, anksiyete ve yaşamsal bulgular üzerine etkisinin belirlenmesi	2023	Erciyes	Gülsüm Kehribar Diver	Dr./Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
782451	Gebelere dinletilen müziğin doğum endişesi ve mental iyi oluş üzerine etkisi	2023	Sivas Cumhuriyet	Hümeysra Gülhan	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Ebelik
818560	Non stres test sırasında dinletilen müziğin fetüsün sağlığına, gebenin kaygı düzeyine ve kan basıncına etkisinin değerlendirilmesi	2023	Atatürk	Özlem Yıldız	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Ebelik
786977	Perkütan translüminal koroner anjioplasti işlemi öncesi dinletilen müziğin bireylerin anksiyete düzeylerine etkisi	2023	Balıkesir	Özge Ulaş	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
816571	Müziğin prematüre retinopati muayenesi sırasında ağrı, konfor ve fizyolojik parametreler üzerine etkisi	2023	Erciyes	Amine Berre Çuhacı	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
819076	Kuşadası Devlet Hastanesi Toplum Ruh Sağlığı Merkezinden destek alan psikiyatri hastalarının tedavi sürecinde müziğin katkısı	2023	Aydın Adnan Menderes	Akın Beyde	YL/Türkçe	Sosyal Bilimler/Geleneksel Türk Müzikleri
828585	Doğa sesleri ve müziğin hemodiyaliz hastalarının yaşamsal bulguları ve anksiyete düzeylerine etkisi	2023	Ankara Yıldırım Beyazıt	İlknur Maraşlı	Dr./Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
814043	Antik Çağ'dan günümüze Anadolu'da müzikle tedavi yöntemleri ve hastaneleri	2023	Haliç	Hüsniye Eren	YL/Türkçe	Lisansüstü Eğitim/Türk Musikisi
819645	Türkiye'de müzik eğitim kurumları bünyesindeki akademisyenlerin müzik terapi uygulamalarına yönelik farkındalığı hakkında bir durum analizi	2023	Aydın Adnan Menderes	Tuğçe Şenol	YL/Türkçe	Sosyal Bilimler/Geleneksel Türk Müzikleri
851352	Lübnan, Ürdün ve Tunus'taki müzik terapi eğitiminin incelenmesi	2023	Ankara Hacı Bayram Veli	Bahar Güngör Karaman	YL/Türkçe	Lisansüstü Eğitim/Türk Müziği
841878	Türkiye'de müzik terapi uygulamaları ve hekim görüşleri	2023	İnönü	Mahmut Nafi Nokay	YL/Türkçe	Eğitim Bilimleri/Güzel Sanatlar Eğitimi
830206	Geçmişten günümüze müzik terapi yöntemleri ve metotları	2023	Necmettin Erbakan	Melike Şahin	YL/Türkçe	Sosyal Bilimler/Türk Müziği
798017	6-11 yaş otizmlili çocuklarda müzikli ses ve sözcük üretiminin iletişim ve dil gelişimine etkisi ile ilgili müzik terapi ve yöntemleri	2023	İstanbul	İlhan Uğur Yazar	Sanatta Yeterlik/Türkçe	Sosyal Bilimler/Sahne Sanatları
825545	Remisyonda şizofreni hastalarında duyu odaklı müzik terapi uygulamasının duyu farkındalığı ve yaşam doyumu üzerine etkileri	2023	İstanbul Gelişim	Melis Bahar	YL/Türkçe	Lisansüstü Eğitim/Psikoloji
820810	Müzik terapi uygulamalarının çocuklarda sosyal kaygı üzerine etkisi	2023	Bolu Abant İzzet Baysal	Nurcan Bahadır	Dr./Türkçe	Lisansüstü Eğitim/Güzel Sanatlar Eğitimi
807879	Embriyo transferi yapılan infertil kadınlara iki farklı müzik eşliğinde uygulanan mandala aktivitesinin stres düzeyi ve stresle baş etmeye etkisi	2023	İstanbul Okan	Banu Şişli	Dr./Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
737374	Total abdominal histerektomi geçiren kadınlarda ağrı ve anksiyetenin giderilmesinde müziğin etkisi	2022	Haliç	Tuğba Çiçek	Dr./Türkçe	Lisansüstü Eğitim/Hemşirelik
752599	Orogastrik tüple beslenme sırasında prematürelere dinletilen ninni ve klasik müziğin bebeğin serebral oksijenizasyon düzeyi, vital bulguları ve rahatlığı üzerine etkisi	2022	Selçuk	Esra Bağlı	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
767738	Karaciğer nakli donörlerine ameliyat sırasında dinletilen müziğin bazı hemodinamik değerler ve kortizol düzeyine etkisi	2022	İnönü	Hasan Sarıtaş	Dr./Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik

Tez No	Tez Adı	Yılı	Üniversite	Yazar	Tür/Dil	Enstitü-Fakülte/ASD-ABD
745191	COVID-19 yoğun bakım hastalarının CPAP'a uyumları, bazı hemodinamik ve ventilasyon parametreleri üzerine CPAP sırasında dinletilen müziğin etkisi	2022	Atatürk	Sümeyye Bilgili	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
751353	Orta seviye dental anksiyeteli hastaların posterior bölgedeki oklüzal diş çürüklerinin restorasyonları sırasında dinledikleri müziğin dental anksiyeteleri üzerindeki etkisinin incelenmesi	2022	Karadeniz Teknik	Elif Karapıçak	Diş Hek. Uzm./Türkçe	Diş Hekimliği Fakültesi/Restoratif Diş Tedavisi
740919	Antroposen (İnsan çağı) ekseninde posthümanist ideolojilerle müziğin insan-merkezci bakış açısı dışında değerlendirilmesi	2022	Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar	Gülnur Güvenç	YL/Türkçe	Güzel Sanatlar/Müzikoloji
749057	Müziğin insanın mental durumuna etkilerinin irdelenmesi sağlık hizmetlerinde müzikle tedavinin yeri	2022	Üsküdar	Pınar Demir Baştuğ	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Bağımlılık Danışmanlığı ve Rehabilitasyon
749050	Lomber disk herni ameliyatı sonrası uygulanan ekspresif dokunma ve müziğin ağrı, yaşam bulguları ve near-infrared spektroskopisi (NIRS) değerleri üzerine etkisi	2022	İnönü	Neslihan Söylemez	Dr./Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
736267	Müziğin uyku latansına etkisi	2022	Trakya	Enver Arslan	Tıpta Uzm./Türkçe	Tıp Fakültesi/Fizyoloji
760655	Dismenorede hegu noktasına uygulanan buz masajı ile müziğin ağrı ve konfor düzeylerine etkisinin karşılaştırılması	2022	Manisa Celal Bayar	Sevgi Pakiç Çetin	Dr./Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
727259	Ağrı krizi ile hastaneye başvuran orak hücre anemili adölesanlarda müziğin ağrıyı azaltmaya etkisi	2022	Karamanoğlu Mehmetbey	Muhammet Ekrem Güler	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
747915	Periodontal tedavi için başvuran hastalarda el egzersizi ve müzik dinletisinin dental anksiyete üzerine etkisi	2022	Sivas Cumhuriyet	Volkan Orhun Özkan	Diş Hek. Uzm./Türkçe	Diş Hekimliği Fakültesi/Periodontoloji
763535	Müzik ile tedavi uygulamaları ve Türk musikisi	2022	Haliç	Sedat Ülgen	YL/Türkçe	Lisansüstü Eğitim/Türk Musikisi
730113	Subjektif tinnitusta stres, kaygı ve duygu durum düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi müzik terapisi ve nefes egzersizi ile etkinliğinin durum anketi ile değerlendirilmesi	2022	Kapadokya	Fatma Şebnem Özden	YL/Türkçe	Lisansüstü Eğitim/Odyoloji
677524	Sezaryen ameliyatı öncesi dinletilen müziğin ve verilen planlı eğitimin cerrahi korku, anksiyete ve depresyon üzerine etkisi	2021	Sivas Cumhuriyet	Demet Güney	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Ebelik
663562	Spinal anestezi ile yapılan sezaryen doğumlarda dinletilen müziğin ve erken ten temasının annelerin ağrı düzeyine, memnuniyetine ve maternal bağlanmaya etkisi	2021	Ankara Yıldırım Beyazıt	İlknur Demirhan	Dr./Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
677521	Gebelere dinletilen müziğin ve doğuma hazırlık eğitiminin doğum korkusu ve öz-yeterlilik düzeyine etkisi	2021	Sivas Cumhuriyet	İmran Boylu	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Ebelik
706074	Yoğun bakımda mekanik ventilasyon desteğinde izlenen hastalara uygulanan müziğin deliryum, ağrı, sedasyon ihtiyacı, anksiyete ve yaşamsal parametrelere etkisi	2021	Ege	Öznur Erbay Dallı	Dr./Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
706256	Müziğin fetal kalp hızı örneklerine ve reaktif trase sonuçlarına etkisi	2021	Marmara	Büşra Aktaş	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Ebelik

Tez No	Tez Adı	Yılı	Üniversite	Yazar	Tür/Dil	Enstitü-Fakülte/ASD-ABD
692436	Prenatal kayıp yaşamış gebelere uygulanan duygusal özgürlük tekniği ve müziğin psikolojik gelişim, iyi olma durumu ve kortizol düzeyine etkisi	2021	İnönü	Esra Karataş Okyay	Dr./Türkçe	Sağlık Bilimleri/Ebelik
660119	Koroner anjiyografi uygulanan hastalarda müziğin ağrı, anksiyete, hemodinamik parametreler ve girişim yeri komplikasyonlarına etkisi'nin değerlendirilmesi	2021	Mersin	Ayşe Albayrak Pirolo	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
686599	COVID-19 sürecinde kemoterapi alan hastalarda müziğin ağrı ve kaygı düzeyine etkisi	2021	İnönü	Gülsüm Yetiş Koca	Dr./Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
690029	Hemodiyaliz tedavisi alan hastalarda, hasta tercihi müziğin hasta konforu, ağrı şiddeti, anksiyete düzeyi ve hemodinamik değişkenlere etkisi	2021	Erciyes	Meryem Uysal	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
702779	Koroner arter bypass greft cerrahisi uygulanan hastalarda müziğin anksiyete ve ağrı düzeyine etkisi	2021	Maltepe	Pınar Doğrusöz	YL/Türkçe	Lisansüstü Eğitim/Hemşirelik
666039	Müziğin COVID-19 kliniklerinde çalışan hemşirelerin bakım davranışlarına ve tükenmişlik düzeylerine etkisi	2021	Ankara Yıldırım Beyazıt	İlkay Akçay	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
682322	Primigravida ve multigravidalara dinletilen müziğin non-stres test ve hayati bulgular üzerine etkisinin karşılaştırılması	2021	Tokat Gaziosmanpaşa	Merve Coşkun	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Ebelik
657813	Laparoskopik abdominal cerrahi sonrası sanal gerçeklik uygulaması ve müziğin hastaların yaşam bulguları, ağrı ve konforu üzerine etkisi	2021	İnönü	Şerafettin Okutan	Dr./Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
702302	Türkiye'de uygulanan müzik terapi yaklaşımları	2021	Ordu	Gürbüz Akyürek	YL/Türkçe	Sosyal Bilimler/Müzik
678797	Müzik terapi araştırma ve uygulamalarının incelenmesi	2021	İzmir Demokrasi	Güneş Sönmez	YL/Türkçe	Sosyal Bilimler/Müzik
700676	Türklerde müzikle tedavinin gelişimi ve uygulama yöntemlerinin karşılaştırılması	2021	İstanbul Okan	Berna Çavuşlar Ermiş	YL/Türkçe	Sosyal Bilimler/Müzik
683939	Üçüncü trimesterdeki primipar gebelerin kaygı ve stres düzeylerine müzik terapinin etkisi	2021	Eskişehir Osman Gazi	Ebru Ertaş	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Ebelik
684458	Şizofreni hastalarına uygulanan müzik terapisinin benlik saygısı, motivasyon ve algıladıkları stres düzeyleri üzerine etkisi	2021	Çankırı Karatekin	Belda Çağlayan	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
635379	Yoğun bakım ünitesinde yatan hastalara mekanik ventilasyon döneminde dinletilen doğa sesi ve kültürel müziğin fizyolojik yanıtlara etkisi	2020	Sanko	Esra Akkaya	YL/Türkçe	Lisansüstü Eğitim/Hemşirelik
622130	Palyatif bakım servisinde yatan hastalara dinletilen müziğin ağrı düzeyine etkisinin incelenmesi; Randomize kontrollü bir çalışma	2020	Ege	Gönül Düzgün	Dr./Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
645752	Hastanede yatak istirahatindeki riskli gebelerde anksiyete ve uyku kalitesi üzerine müziğin etkisinin belirlenmesi	2020	Çukurova	Cemile Onat Köroğlu	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Ebelik
616377	Alkol ve madde kullanım bozukluğunda bilişsel davranışçı model temelli psikoeğitim destekli müziğin stres, öz yeterlilik ve relaps düzeyine etkisi	2020	Atatürk	Kübra Kayaoğlu	Dr./Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
658523	Müziğin rejyonal anestezi ile sezaryen operasyonu geçiren hastalarda perioperatif anksiyete üzerine etkisi	2020	Sağlık Bilimleri	Pınar Kırdemir	Tıpta Uzm. /Türkçe	Tıp Fakültesi/Anesteziyoloji ve Reanimasyon

Tez No	Tez Adı	Yılı	Üniversite	Yazar	Tür/Dil	Enstitü-Fakülte/ASD-ABD
619502	Primer beyin tümörü nedeniyle ameliyat olan hastaların ağrı yönetiminde müziğin etkisinin değerlendirilmesi	2020	Sağlık Bilimleri	Ayşenur Özçakır	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
618285	Mekanik ventilasyon uygulanan hastalara dinletilen müziğin ağrı, nabız, kan basıncı ve oksijen satürasyonuna etkisi	2020	Gaziantep	Ece Belli	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
639725	Doğum korkusu ve ağrısının azaltılmasında müziğin etkisi	2020	Marmara	Gülşen Şası	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Ebelik
661397	Saçlı deri masajı ve müziğin KOAH'lı hastalarda uyku kalitesi, yorgunluk, dispne ve oksijen satürasyonu üzerine etkisi	2020	Atatürk	Elif Kant	Dr./Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
635750	Mekanik ventilasyon desteğinde olan hastalarda müzik terapi ve ses izolasyonunun konfora etkisi	2020	İzmir Kâtip Çelebi	Sinem Çalışkan	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
659551	Özel eğitim öğretmenlerinin pedagojik müzik terapi tekniklerini uygulama durumları	2020	Necmettin Erbakan	Burak Sağırkaya	Dr./Türkçe	Eğitim Bilimleri/Güzel Sanatlar Eğitimi
650961	Müzik dinletisinin annenin NON stres test ve anksiyetesi üzerine etkisi	2020	Yozgat Bozok	Hasret Başkurt	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
611366	Non stres test sırasında müzik dinlemenin fetal iyilik hali ve gebenin kaygı düzeyine etkisi	2020	Erciyes	Nurseli Soylu	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
549851	Alzheimer hastalığı olan ve olmayan yaşlılarda yürüme mobilite ve performans değerlendirilmesinde müziğin etkisi	2019	Dokuz Eylül	Kübra Tuz	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Geriatri
617378	Müziğin meme kanserli hastalarda anksiyete ve uyku kalitesi üzerine etkisi	2019	Trakya	Fulya Türüng Bubar	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
589282	Müziğin koklear implant (KI) kullanıcılarının işitsel algısının geliştirilmesindeki rolü üzerine uygulamalı bir inceleme	2019	Dokuz Eylül	Bahriye Aydın Urugeri	YL/Türkçe	Güzel Sanatlar/Müzik Bilimleri
578673	Lomber disk herni ameliyatı öncesi uygulanan duygusal özgürlük tekniği ve müziğin kaygı ve yaşam bulguları üzerine etkisi	2019	İnönü	Remziye Cici	Dr./Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
551219	Transüretral rezeksiyon geçirecek hastalarda müziğin kaygı ve fizyolojik parametreler üzerine etkisi	2019	Selçuk	Keziban Öztürk	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
503780	Müziğin nonstres testi ve anne anksiyetesi üzerine etkisi	2019	Kütahya Sağlık Bilimleri	Hatice Erkun Dolker	YL/Türkçe	Lisansüstü Eğitim/Hemşirelik
611484	Müziğin kognitif fonksiyonlar üzerine etkisinde duygulanımların rolü	2019	Trakya	Nurcan Erdoğan Kurtaran	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Fizyoloji
547525	Yenidoğan yoğun bakım ünitesinde prematüre bebeği olan annelere dinletilen müziğin anne sütü üretimine etkisi	2019	İstanbul	Yeliz Varışoğlu	Dr./Türkçe	Lisansüstü Eğitim/Hemşirelik
538815	Anksiyete düzeyi yüksek bireylerde sufi müzik ve gregoryan müziğin rahatlama üzerine etkilerinin karşılaştırılması	2019	Bursa Uludağ	Guyem Gölbaşı	Tıpta Uzm./Türkçe	Tıp Fakültesi/Ruh Sağlığı ve Hastalıkları
626797	Kemoterapi uygulananırken dinletilen müziğin yaşam bulguları ve anksiyete düzeyleri üzerine etkisi	2019	Düzce	Tuğba Topçu	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
567895	Kalp ameliyatı geçiren çocuklarda postoperatif ağrıyı azaltmada müziğin etkisi	2019	Aydın Adnan Menderes	Esin Gökağaç	YL/İngilizce	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
551143	Yenidoğan yoğun bakım ünitesinde yatan prematüre bebeklerin annelerinde müziğin ve oksitosin masajının süt salınımına etkisinin değerlendirilmesi	2019	Eskişehir Osman Gazi	Elif Dağlı	Dr./Türkçe	Sağlık Bilimleri/Ebelik

Tez No	Tez Adı	Yılı	Üniversite	Yazar	Tür/Dil	Enstitü-Fakülte/ASD-ABD
549541	Fibromiyalji hastalarında müziğin terapötik kullanımının yaşam kalitesi üzerine etkisi	2019	Sağlık Bilimleri	Çağla Özdemir	Tıpta Uzm./Türkçe	Tıp Fakültesi/Aile Hekimliği
575969	Türk-İslam medeniyetinde müzikle tedavi	2019	Kırıkkale	Emrah Koç	YL/Türkçe	Sosyal Bilimler/Müzik
617840	İstanbul'da yasal yetkinliği olan müzik terapi kurum ve kuruluşların incelenmesi	2019	İstanbul Teknik	Doğukan Çavlu	YL/Türkçe	Sosyal Bilimler/Müzikoloji ve Müzik Teorisi
546246	Türk-İslam medeniyetinde psikolojik sağaltım yöntemleri ve musiki ile sağaltımın günümüz müzik terapi uygulamaları ile karşılaştırılması	2019	Nişantaşı	Leyla Sancak	YL/Türkçe	Sosyal Bilimler/Psikoloji
539642	Müzik eşliğinde uygulanan progresif kas gevşeme egzersizlerinin yoğun bakımda çalışan hemşirelerin stres, yorgunluk ve baş etme biçimleri üzerine etkisi	2019	Hacettepe	Buğse Özgüdü	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
502020	Laparoskopik kolesistektomi sonrası ayılma ünitesinde müziğin hastaların yaşam bulguları üzerine etkisi	2018	İnönü	Hacire Devran Ecer	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
511003	Kalp damar cerrahisi planlanan hastalarda ameliyat öncesinde müzik dinletmenin cerrahi korku ve anksiyete üzerine etkisi	2018	Hasan Kalyoncu	Ayten Dursun	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
575893	Karaciğer nakli yapılmış hastalarda müziğin uyku kalitesine etkisi	2018	İnönü	Hasan Sarıtaş	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
508725	Kemik iliği aspirasyonu ve biyopsisi uygulanan hastalarda müziğin ağrı ve anksiyete üzerine etkisi	2018	Sağlık Bilimleri	Vicdan İtişgen	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
540587	Diz protezi uygulanan hastalarda müziğin ameliyat sonrası ağrı ve yaşam bulguları üzerine etkisi	2018	İstanbul	Hatice Demirdağ	Dr./Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
510788	Serebral palsili çocuklarda nörolojik müzik terapi eğitiminin yaşam kalitesi, katılım ve günlük yaşam aktiviteleri üzerine etkisi	2018	Hacettepe	Gözde Ölçer	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Temel Fizyoterapi ve Rehabilitasyon
504039	Palyatif bakım ünitelerinde uygulanan müzik terapi çalışmaları üzerine bir araştırma	2018	Afyon Kocatepe	Bensu Kitirci	YL/Türkçe	Sosyal Bilimler/Müzik
508238	Dini içerikli müzik terapinin üniversite öğrencilerinde duygu durumu, kaygı ve algılanan stres düzeyi üzerindeki etkisi	2018	Marmara	Ayşe Kaya Göktepe	Dr./Türkçe	Sosyal Bilimler/Felsefe ve Din Bilimleri
452591	Kolonoskopi sırasında dinletilen müziğin ağrı, anksiyete ve hasta konforuna etkisi	2017	Manisa Celal Bayar	Dilruba Çelebi	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
468961	Spinal anestezi ameliyat sırasında dinletilen müziğin hastaların ameliyat sonrası yaşam bulguları ile ameliyat sonrası ağrı ve anksiyetesi üzerine etkisi	2017	Bolu Abant İzzet Baysal	Ümmihan Yiğit	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
473787	Hastanede yatan hafif preeklamsili gebelere dinletilen müziğin arteriyel kan basıncı ve anksiyete düzeyi üzerine etkisi	2017	Erciyes	Özlem Doğan Yüksekol	Dr./Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
494621	6-16 yaş okul çağı kekeme çocuklarda kekemelik tedavisine ek olarak müzik eğitiminin ritim algısı ve tedavi sürecine etkisi	2017	Ege	Yağmur Köyel	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Kulak Burun Boğaz
461295	Tıp tarihinde müzik ile tedavi ve XVI. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar delilerin mekânı Süleymaniye	2017	Dumlupınar	Gamze Beşli	YL/Türkçe	Sosyal Bilimler/Tarih
460429	Demans-Alzheimer hastalarında farklı müzik terapi uygulamalarının zihinsel, psikolojik, anksiyete ve ajitasyon etkileri üzerine karşılaştırmalı çalışma	2017	Haliç	Emine Elif Şahin Karadeniz	YL/Türkçe	Sosyal Bilimler/Türk Musikisi

Tez No	Tez Adı	Yılı	Üniversite	Yazar	Tür/Dil	Enstitü-Fakülte/ASD-ABD
460431	Dünya'da müzik terapi tarihi ve eğitimi	2017	Haliç	Gonca Kayım	YL/Türkçe	Sosyal Bilimler/Türk Müziği
431826	Yenidoğan yoğun bakım ünitesinde yatan term bebeklere uygulanan müziğin fizyolojik ölçümler, hastanede kalış süresi ve stres belirtilerine etkisi	2016	Ankara	Berna Alay	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
429488	Müzik terapi, şiir terapi ve yaratıcı drama uygulamalarının üniversite öğrencilerinin benlik saygısı düzeyleri üzerine etkisi	2016	Gazi	Esra Yücesan	Dr./Türkçe	Eğitim Bilimleri/Güzel Sanatlar Eğitimi
447453	Masaj ve müzik terapinin yenidoğan stres ve davranışı üzerine etkisi	2016	Erciyes	Sevcan Çakı	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
396372	İntramüsküler enjeksiyon öncesi dinletilen müziğin ve bölgeye uygulanan basıncın ağrı üzerine etkisi	2015	Atatürk	Elif Kant	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
397392	Müziğin kanser hastaları üzerindeki psikolojik ve sosyal etkisi	2015	Gazi	İrem Boz	YL/Türkçe	Eğitim Bilimleri/Güzel Sanatlar Eğitimi
427578	Stres ve anksiyete için alternatif ve tamamlayıcı bir model olarak müzik terapi	2015	Üsküdar	Kübra Arlı	YL/Türkçe	Sosyal Bilimler/Uygulamalı Psikoloji
361290	Spinal anestezi altında dinletilen müziğin sedasyon ve hemodinami üzerine etkileri	2014	Karadeniz Teknik	Mahmut Arslan	Tıpta Uzm./Türkçe	Tıp Fakültesi/Anesteziyoloji ve Reanimasyon
359823	Müziğin ameliyat sonrası ağrı üzerine etkisi	2014	İnönü	Şehrinur Karaslan	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
398943	Huzurevinde yaşayan yaşlılarda müziğin konfor ve anksiyeteye etkisi	2014	Ege	Eda Yaşar	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
433123	Günübirlik cerrahi uygulama geçiren çocuk ve adölesanlara ameliyat sonrası uyanma sürecinde dinletilen müziğin hastanın kaygı durumu ve yaşam bulgularına etkisi	2014	Ege	Atiye Karakul	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
365902	Müziğin non stres testi üzerine etkisi	2014	İnönü	Didem Şimşek Küçükkeleşçe	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
452992	Kronik böbrek yetmezliği hastalarında müziğin hemodiyaliz sırasındaki komplikasyonlara ve yaşam kalitelerine etkilerinin incelenmesi	2013	Manisa Celal Bayar	Ayşe Gül Eren	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
339495	Rast makamında dinletilen müziğin şizofrenik hastalarda işitsel halüsinasyon ve yaşam kalitesi üzerine etkisi	2013	Erciyes	Şükran Ertekin Pınar	Dr./Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
330011	Acil servislerde yapılan girişimsel işlemler sırasında dinletilen müziğin stres hormonları, ağrı ve anksiyete üzerine etkisi	2013	Gaziantep	Sinem Kabul	Tıpta Uzm./Türkçe	Tıp Fakültesi/Acil Tıp
344176	Koroner arter bypass cerrahisinde eğitim ve müziğin anksiyete düzeyi iyileşme süreci ve yaşam kalitesine etkisi	2013	Marmara	Sibel Nargız Koşucu	Dr./Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
420688	Ortopedi servisinde yatan 7-12 yaş grubu çocuk hastalarda postoperatif ağrı yönetiminde müziğin etkisinin incelenmesi	2012	Manisa Celal Bayar	Serap Oran	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
281805	Müziğin yoğun bakım ünitesinde serebro vasküler olay tanısıyla yatan hastalarda konfor, anksiyete ve ağrıya etkisinin incelenmesi	2011	Çukurova	Hatice Çiftçi	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
301431	Hemodiyaliz tedavisi uygulanan kronik böbrek yetmezlikli hastalarda müziğin uyku kalitesi ve yaşam bulgularına etkisi	2011	Ege	Ezgi Karadağ	Dr./Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
267878	Genel anestezi altındaki hastalarda müziğin intraoperatif ve postoperatif etkileri	2010	Aydın Adnan Menderes	Erdem Yaşar	Tıpta Uzm./Türkçe	Tıp Fakültesi/Anesteziyoloji ve Reanimasyon

Tez No	Tez Adı	Yılı	Üniversite	Yazar	Tür/Dil	Enstitü-Fakülte/ASD-ABD
278184	Zihinsel engelli çocuklara kavram öğretiminde müziğin kullanımına ilişkin öğretmen görüşleri	2010	Gazi	Pınar Yıldırım	YL/Türkçe	Eğitim Bilimleri/Güzel Sanatlar Eğitimi
260126	Jinekolojik muayeneye bağlı anksiyetenin azaltılmasında özel muayene giysisi ile müziğin etkisinin karşılaştırılması	2009	Ege	Pembegül Kocabaş	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
225942	Müziğin kanser hastalarının uyku kalitesi üzerine etkisi	2009	Çukurova	Didem Lafçı	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
235795	Müzikle terapinin sınav kaygısı, öfke ve psikolojik belirtiler üzerindeki etkisi	2009	Atatürk	Fahri Sezer	Dr./Türkçe	Sosyal Bilimler/Eğitim Bilimleri
219788	Müziğin bir yaygın gelişimsel bozukluk tipi olan otizmde ortaya çıkan problemler davranışlar üzerindeki etkisi: Ritim uygulaması çerçevesinde 4 örnek olay	2008	Dokuz Eylül	Berrakçay Orçun	YL/Türkçe	Güzel Sanatlar/Müzik Bilimleri
241074	Kültür tarihi içinde müzikle tedavi ve Edirne Sultan	2008	Trakya	Enver Şengül	YL/Türkçe	Sosyal Bilimler/Sanat Tarihi
229518	Çağlar boyu müzikle tedavi ve uygulandığı hastalıklar	2008	Kocaeli	Hayriye Serenay Giray	YL/Türkçe	Sosyal Bilimler/Müzik
215660	Zihinsel engelli öğrenciler için müzik terapi yöntemine göre hazırlanan sosyal beceri öğretim programının etkililiğinin incelenmesi	2008	Bolu Abant İzzet Baysal	Deniz Çadır	YL/Türkçe	Sosyal Bilimler/Tarih
206896	Müzikle tedavi ve öğrenciler üzerindeki terapik etkileri	2007	İstanbul Teknik	Arzu Özçevik	YL/Türkçe	Sosyal Bilimler/Türk Müziği
192900	Yenidoğan yoğun bakım ünitesinde yatan pretermli bebeklerin dinletilen klasik müziğin, bebeklerin stres belirtileri, büyümesi, oksijen saturasyon düzeyi ve hastanede kalış süresine etkisi	2006	İstanbul	Diler Aydın	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları
215408	Müziğin 0-3 yaş grubu çocuklarında gelişimlerine etkilerinin incelenmesi	2006	Gazi	Birshua Deleverova	YL/Türkçe	Eğitim Bilimleri/Güzel Sanatlar Eğitimi
189296	Müziğin öğrenme güçlüğü çeken çocukların duyarlılıklarına etkisi	2006	Selçuk	Ali Kerim Öner	YL/Türkçe	Sosyal Bilimler/Güzel Sanatlar Eğitimi
193649	Koroner arter bypass greft uygulamasında düşünme ve müziğin iyileşme sürecine etkisi	2006	Marmara	Fatma Vural	Dr./Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
219075	Tarihsel süreç içerisinde Türklerde müzikle terapi	2006	İstanbul	Suat Karahan	YL/Türkçe	Sosyal Bilimler/Müzik
194280	Üst gastrointestinal endoskopi işleminde dinletilen müziğin, hastanın nabzına, kan basıncına, oksijen saturasyonuna, memnuniyetine ve işlemin başarısına etkisi	2005	Gaziantep	Özlem Uçan	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
124276	Kanser hastalarına dinletilen müziğin kemoterapi yan etkilerine ve durumluksürekli kaygı düzeylerine etkisinin incelenmesi	2003	Ege	Serap Çam Yıldırım	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
115645	Şok dalgaları ile taş kırma (ekstracorporeal shock wave lithotripsy-ESWL) işleminde ağrı ve anksiyete düzeyi üzerine müziğin etkisi	2002	GATA	Vildan Bal	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
91510	Cerrahi girişim yapılacak vakalarda; preoperatif dönemde müzik terapi ve dokunma terapisi içeren hemşirelik uygulamalarının hasta üzerindeki etkilerinin araştırılması	1999	Marmara	Şengül Güngör	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik
70200	Sedatif müziğin preoperatif kaygı düzeyine intraoperatif kan basıncı ve nabız parametrelerine etkisinin incelenmesi	1998	Ege	Şengül Varol	YL/Türkçe	Sağlık Bilimleri/Hemşirelik

Tez No	Tez Adı	Yılı	Üniversite	Yazar	Tür/Dil	Enstitü-Fakülte/ASD-ABD
76293	Türkiye'de ruh hastalıklarının tedavisinde müziğin rolünün müzik eğitimi açısından incelenmesi ve yorumlanması	1998	Gazi	Şehnaz İbiş Babacan	YL/Türkçe	Fen Bilimleri/Müzik Eğitimi
73475	Bir iletişim aracı olarak müzik ve müzikle tedavi yöntemleri	1998	Anadolu	Haşmet Altınölçek	Dr./Türkçe	Sosyal Bilimler/İletişim Bilimleri
25913	Zihinsel özürlü çocukların komutları izleme becerisinin gelişiminde müziğin etkisi	1993	Ankara	Zuhar Değirmenci	YL/Türkçe	Eğitim Bilimleri/Eğitimde Psikolojik Hizmetler
80529	Türklerde ve dünyada müzikle ruhi tedavinin tarihçesi ve günümüzdeki durumu	1985	İstanbul	Rahmi Oruç Güvenç	Dr./Türkçe	Sağlık Bilimleri/Psikiyatri